

การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน:
กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

นายวรวิทย์ เฟื่องพันธ์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-17-6103-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ANALYSIS OF VALUES AND ROLES OF FLOATING MARKETS AS COMMUNITY
LEARNING RESOURCES : A CASE STUDY OF DAMNOENSADUAK
FLOATING MARKETS IN RATCHABURI**

Mr. Worawut Phengphan

**สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education**

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-17-6103-1

วรรณิ เฝิงพันธ์ : การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (ANALYSIS OF VALUES AND ROLES OF FLOATING MARKETS AS COMMUNITY LEARNING RESOURCES : A CASE STUDY OF DAMNOENSADUAK FLOATING MARKETS IN RATCHABURI) อ.ที่ปรึกษา :รศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, 340 หน้า. ISBN 974-17-6103-1

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 2.วิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 3.เสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน การวิจัยประกอบไปด้วย การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า

1. ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่สำคัญที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมาช้านานแต่ปัจจุบันได้ปิดตัวลงไปแล้ว ตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชนแต่ปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำแห่งนี้ก็ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแต่ซบเซาลงไปมากและอาจสูญหายได้ในอนาคต ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอยู่ และปัจจุบันตลาดน้ำแห่งนี้ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งนักท่องเที่ยวรู้จักกันในชื่อ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในอดีตทั้ง 3 แห่งเหมือนกัน คือ มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว และมีคุณค่าในด้านจิตใจ ร่างกาย เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำแต่ละแห่งเกิดการเปลี่ยนแปลง คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไป คือ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เหลือบทบาททางด้านสังคมและวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว และเหลือคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น ตลาดน้ำคลองโพหักสูญเสียบทบาทในด้านการท่องเที่ยว คุณค่าในด้านการท่องเที่ยวจึงหายไป แต่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีคุณค่าและบทบาทอยู่เช่นในอดีต

3. ตลาดน้ำมีคุณค่าและบทบาทในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ประเภทกิจกรรม และประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ให้เข้ากับสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มได้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ แบบบูรณาการและปลูกจิตสำนึกให้รักท้องถิ่นมากขึ้น

4. ผู้ขายสินค้าในตลาดน้ำทั้ง 3 แห่งทั้งในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงหรือที่เรียกว่าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งมีลักษณะนิสัยและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีการเรียนรู้และการถ่ายทอดเพื่อดำรงรักษาอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำไว้ แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีบทบาทใหม่ที่ไม่ใช่เพียงแค่การค้าเท่านั้น ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่สุดของตลาดน้ำที่จะทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่หรือสูญหายไป

ภาควิชา.....นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา. ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา..... พัฒนศึกษา..... ลายมืออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2548..... ลายมืออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4583769227 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD : VALUES/ROLES/FLOATING MARKETS/COMMUNITY LEARNING RESOURCES

WORAWUT PHENGPHAN: ANALYSIS OF VALUES AND ROLES OF FLOATING

MARKETS AS COMMUNITY LEARNING RESOURCES : A CASE STUDY OF

DAMNOENSADUAK FLOATING MARKETS IN RATCHABURI. THESIS ADVISSOR:

ASSOC.PROF.KANNIGA SACHAKUL, Ph.D., 340pp.ISBN 974-17-6103-1

The research has the following objectives: 1.) Study floating markets' transformation that affects the community learning resources. 2.) Analyse the values and roles of floating markets as community learning resources. 3.) Propose recommendations to utilise floating markets as community and school learning resources. The study utilises oral history, documents, interviews, local non-participation observation and focus group.

The study reveals that:

1.) Khlong Lat Ratchaburi floating market was an old market with long history of trade but now has shut down. Khlong Pho Huk also had a long history of trade and goods exchange in the community. However, the trading at present is not robust and may face extinction in the future. Khlong Ton Khem floating market is still in operation and at present is promoted as a tourist attraction under the well-known name of Damnoensaduak floating market.

2.) The three floating markets' roles and values on local economy, society, culture, tourism and community learning resources were similar in the past. But at present, each floating market's role and value has changed with the time. Khlong Lat Ratchaburi floating market now can only play a role in history, society and culture while Khlong Pho Huk has lost its tourism role and value. Only Khlong Ton Khem floating market still retains all roles and values as were the case in the past.

3.) Floating markets have roles and values as community learning resources as persons, media, activities, places and natural resources, all of which can be utilised for teaching and learning in school which can be adapted as a learning tool for all 8 groups with the aim of creating unified and integrated learning environment and fostering community spirit.

4.) Most vendors of the three floating markets are women, and that was similar in the past. They are called floating vendors whose characters and clothes are unique. Moreover, the floating vendors have learned and transferred knowledge in order to conserve floating vendor career. Therefore, the floating vendors play not only the trade roles but also the new role, the community learning resources as people. It can be concluded that floating vendors are the most important community learning resources as people that have influence on the existence or extinction of the floating markets.

Department...Educational Policy, Management, and Leadership... Student's signature.....
 Field of study.....Development Education.....Advisor's signature.....
 Academic year.....2005..... Co-Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความกรุณาจากผู้เกี่ยวข้องในหลายส่วน ขอกราบขอบพระคุณด้วยความสำนึกในพระคุณของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่หล่อหลอมความคิด คุณธรรม จริยธรรมและวิชาการให้กับผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้ความกรุณาสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมในการดำรงชีวิตและคำแนะนำในการศึกษาแนวคิดด้านพัฒนศึกษาในระหว่างที่ศึกษาและวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.ชื่นชนก โควินท์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ อ.ดร.อมรวิรัช นาคทรพร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในการให้คำแนะนำที่ดีสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ในสาขาพัฒนศึกษาทุกท่านที่ให้ความรู้ ความคิดและความช่วยเหลือทางด้านวิชาการมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสิริวิธรรมวิวัฒน์และพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำวิจัย และขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากโรงเรียนสายธรรมจันทร์ สำหรับความร่วมมือในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม เพื่อประโยชน์ในทางการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ พัฒนศึกษาทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเพื่อนพัฒนศึกษามหาบัณฑิตรุ่น3 ที่เป็นกำลังใจและช่วยแก้ปัญหาให้กันมาโดยตลอด ทั้งในระหว่างที่ศึกษาและทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณ ลุงเล็ก ป้ากิม และ พี่ระ พี่บง สำหรับการให้ที่พักอาศัยและอาหารในระหว่างเก็บข้อมูลทำวิจัย ตลอดจนเพื่อนๆทุกคนที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

และที่สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อผ่าน เฟิงพันธ์ และ คุณแม่จรัญ เฟิงพันธ์ ที่เป็นผู้ให้กำเนิดและให้การสนับสนุนทางการศึกษามาโดยตลอด นอกจากนี้ยังต้องขอบคุณ ความรัก ความหวัง และกำลังใจ จากเพื่อนร่วมทางที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของผู้วิจัยทุกคน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตการวิจัย.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	9
วิธีดำเนินการวิจัย.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2. วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
ความเข้าใจเรื่องสังคัมและวัฒนธรรม.....	13
ความหมายของสังคัม.....	13
หน้าที่ของสังคัม.....	14
ความสำคัญของสังคัม.....	16
ความหมายของวัฒนธรรม.....	17
หน้าที่ของวัฒนธรรม.....	18
ความสำคัญของวัฒนธรรม.....	20
สรุปความสัมพันธ์ระหว่างสังคัมและวัฒนธรรม.....	21
แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคัมและวัฒนธรรม.....	22
ความหมายของการเปลี่ยนแปลง.....	22
ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคัม.....	25
ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม.....	27
ข้อพิจารณาในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคัมและวัฒนธรรม.....	29

ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	30
ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่.....	30
ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	33
สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	34
ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	36
ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	39
แนวคิดเรื่องตลาดน้ำ.....	41
ตลาดน้ำกับวิถีชีวิตไทย	41
ตลาดน้ำกับการจัดการศึกษา.....	49
แนวคิดเรื่องแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน.....	51
ความหมายของชุมชน	51
ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน.....	53
ประเภทของแหล่งการเรียนรู้	55
ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้.....	58
แนวคิดเรื่องคุณค่าและบทบาท	60
ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.....	64
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	72
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	89
4. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก.....	96
ความเป็นมาของคลองขุดดำเนินสะดวก	96
ความเป็นมาของชุมชนตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก	100
ความเป็นมาของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก	103
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	104
ตลาดน้ำคลองโพหัก	108
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม.....	111

การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก	115
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	116
ตลาดน้ำคลองโพหัก	124
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	131
ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก	138
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	138
ตลาดน้ำคลองโพหัก	141
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	146
5. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน.....	158
บทบาทของตลาดน้ำในอดีต	158
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	158
ตลาดน้ำคลองโพหัก	161
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	164
บทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบัน.....	167
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	167
ตลาดน้ำคลองโพหัก	168
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	169
คุณค่าของตลาดน้ำในอดีต.....	172
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	172
ตลาดน้ำคลองโพหัก	175
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	178
คุณค่าของตลาดน้ำในปัจจุบัน.....	182
ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	182
ตลาดน้ำคลองโพหัก	184
ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	187

6. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน	195
แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล	195
พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์.....	195
พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ	198
แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์	203
เรือ	203
สินค้าประเภทอาหาร.....	206
สินค้าประเภทของที่ระลึก.....	210
ภาษาต่างประเทศ.....	213
แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม	215
กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ.....	215
กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ	220
แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ.....	224
ตลาดน้ำ	224
คลอง	229
7. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ.....	235
ความสำคัญของแม่ค้าตลาดน้ำกับการดำรงอยู่ของตลาดน้ำ.....	235
ลักษณะนิสัยของแม่ค้าตลาดน้ำ.....	237
การแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำ.....	240
การเรียนรู้เรื่องอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำ.....	242
การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การแลกเปลี่ยนค้ามาเป็นการซื้อขาย.....	242
การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : เทคนิคและวิธีการขาย.....	243
การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : ภาษาและการสื่อสาร.....	245
การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การรักษาสິงแวดล้อม.....	247
การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน.....	249

การถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าของแม่ค้าตลาดน้ำ.....	251
การถ่ายทอดโดยครอบครัว.....	251
การถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ตามอัยาศัย.....	253
องค์ความรู้ : แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทใหม่ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการค้าเท่านั้น.....	255
แม่ค้าตลาดน้ำ : พลังผู้หญิงที่เป็นหนึ่งของครอบครัว.....	255
แม่ค้าตลาดน้ำ : นักธุรกิจหญิงของชุมชน.....	257
แม่ค้าตลาดน้ำ : นักประชาสัมพันธ์ของชุมชน.....	260
แม่ค้าตลาดน้ำ : นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน.....	262
แม่ค้าตลาดน้ำ : ครูผู้ถ่ายทอดและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม.....	264
8. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	269
สรุปผลการวิจัย.....	270
อภิปรายผลการวิจัย.....	285
ข้อเสนอแนะ.....	297
รายการอ้างอิง.....	300
ภาคผนวก.....	308
ภาคผนวก ก.....	309
แผนที่และภาพประกอบ.....	310
ภาคผนวก ข.....	318
แบบสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า.....	319
แบบสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำ.....	320
แบบสังเกตสภาพตลาดน้ำ.....	322
แบบสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม.....	323
ภาคผนวก ค.....	326
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดน้ำ.....	327
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม.....	329
หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม.....	330
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	340

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	ตารางแสดงตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้ว.....90
2	ตารางแสดงตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้าง.....90
3	ตารางแสดงตลาดน้ำที่จัดตั้งขึ้นและยังคงดำรงอยู่โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ.....91
4	สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองลัดรางบุรี.....152
5	สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองโพหัก..... 154
6	สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองต้นเข็ม.....156
7	สรุปบทบาทของตลาดน้ำในอดีตกับปัจจุบัน.....193
8	สรุปคุณค่าของตลาดน้ำในอดีตกับปัจจุบัน.....194
9	สรุปแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภทกับการใช้ประโยชน์ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้.....234

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“...น้ำมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์สังคมและศิลปวัฒนธรรมไทยเป็น
อย่างยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเกิดขึ้นของชุมชนและอารยธรรมไทย
มักอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำ สถาปัตยกรรม การวางผังเมือง พิธีกรรม ศิลปะ
แขนงต่างๆ เช่น วรรณกรรม นาฏศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน จิตรกรรมและ
ประติมากรรมและศูริยางคศิลป์ล้วนสัมพันธ์กับน้ำ น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง
ต่อวิถีชีวิตของชาวไทย...”

(พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี,2546)

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็นเทือกเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบและมีบางส่วน
ติดต่อกับทะเลทำให้เกิดแม่น้ำหลายสายเกิดลักษณะประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลุ่มแอ่งน้ำ
อันได้แก่ หนอง บึง ทะเลสาบ และที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความเหมาะสม
ต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร เนื่องด้วยอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และอาหารจากแหล่งน้ำ
มีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภคและเพาะปลูก และยังใช้น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคมติดต่อกันอีก
ด้วย ดังนั้นแหล่งอารยธรรมของชนชาติไทยจึงก่อเกิดขึ้นบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำเป็นสำคัญ
เช่นเดียวกับแหล่งอารยธรรมของชนชาติอื่นทั่วโลก ดังนั้น น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต
ของคนไทย ตลอดชีวิตของคนไทยทุกรุ่นทุกยุคทุกสมัยผูกพันอยู่กับน้ำ แทกรวมอยู่ในคติความ
เชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะ พื้นบ้าน
นาฏศิลป์ หรือแม้แต่การวางผังเมือง ทั้งเมืองโบราณและเมืองสมัยใหม่ก็คำนึงถึงแหล่งน้ำเป็น
ปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับน้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนอาจ
กล่าวได้ว่า “น้ำเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมไทย” (คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนา
เอกลักษณ์ทางธรรมชาติ,2538)

การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่อยู่อาศัยเป็น
หลักในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คนไทยบริเวณนี้จึงอาศัยอยู่ริมน้ำ

และมีวิถีชีวิตผูกพันกับน้ำในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านการอุปโภคบริโภค การเพาะปลูก และการคมนาคมขนส่ง น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดลักษณะรูปแบบชุมชน กำหนดความสามารถทางเทคโนโลยี กำหนดเวลา กำหนดกิจกรรม และกำหนดวิถีชีวิตในด้านอื่นๆ เรียกได้น้ำเป็นหนึ่งในเดียวกับการดำเนินชีวิตหรือที่เรียกว่าชีวิตชาวน้ำ ซึ่งเป็นพัฒนาการของชุมชนไทยที่ได้ก่อร่างสร้างตัวมาตั้งแต่อดีต จนเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของสังคมไทย จากสภาพชุมชนแต่ก่อนเริ่มจากริมน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนหนาแน่นที่สุด มีบ้านเรือนปลูกเรียงรายกันไปตามลำน้ำ ดังนั้นย่านที่จอแจที่สุดของสังคมริมน้ำคงไม่มีที่ใดเกินตลาดน้ำหรือท่าโบราณว่าตลาดเรือไปได้

ตลาดน้ำจึงเป็นศูนย์กลางที่ผู้คนในชุมชนมาพบปะกัน มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ไม่ว่าจะเป็นข้าวปลาอาหาร ผลหมากรากไม้ หรือสินค้าอื่นๆ เท่าที่จะหากันมาได้ ตลาดน้ำเป็นตลาดสดที่ปรากฏทั่วไปตามแม่น้ำลำคลองและเป็นตลาดสดที่มีความสำคัญตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตลาดน้ำมีลักษณะคล้ายตลาดบก แต่ที่เป็นลักษณะเด่นคือ ตลาดน้ำเป็นตลาดที่มีการค้าขายกันในน้ำโดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้า นอกจากนั้นตลาดน้ำยังเป็นแหล่งรวมความหลากหลายของวิถีชีวิตในชุมชนทั้งผู้คน อาชีพ สินค้า และกิจกรรมต่างๆ ความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มาอยู่รวมเป็นชุมชนเพื่ออาศัยสายน้ำเส้นเดียวกันในการดำรงชีพ ซึ่งกลุ่มคนที่แตกต่างกันด้วยชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนยังคงยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อหรือธรรมเนียมของกลุ่มชนของตนอย่างเหนียวแน่น แต่การดำรงชีวิตระหว่างความแตกต่างของวิถีปฏิบัติที่ต่างกัน กลับอยู่ภายใต้ความเคารพและให้เกียรติกัน สังคมจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน(สฤณี ณัฐพลวัฒน์,2541) จึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตเช่นนี้ก็คือเอกลักษณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่ง

ตลาดน้ำเป็นวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางที่มีสายน้ำเป็นเส้นชีวิต ซึ่งนับเป็นความเหมาะสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติคือลำน้ำเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหาเลี้ยงชีพ ตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการค้าขายแลกเปลี่ยน วิธีการดำรงชีวิตเช่นนี้ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระดับประเทศ เมื่อมีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่1(พ.ศ.2504-2509)มาใช้เป็นครั้งแรก เริ่มจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก ถนนสายสำคัญมากมายเกิดขึ้น ในยุคนี้(ราตรี โด่งพัฒน์,2543) ทำให้แม่น้ำลำคลองลดความสำคัญลง ลักษณะต่างๆที่เป็นแบบฉบับของสังคมไทยก็เปลี่ยนไปเป็นชุมชนที่หันหลังให้กับแม่น้ำลำคลองและได้หันหน้าบ้านสู่เส้นทางถนนแทน สถานที่ที่เคยซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากเดิมที่เป็นตลาดที่อยู่ในน้ำก็ยกขึ้นบนบกกลายเป็นตลาดริมถนนแทน ตลาดน้ำที่เดิมเคยคึกคักด้วย

ผู้คน ทั้งผู้ที่ค้าขายและผู้ซื้อจำนวนมากก็ลดจำนวนลง ตลาดน้ำดั้งเดิมจำนวนมากทยอยปิดตัวลง เช่น ตลาดหัวรอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลาดน้ำคลองมหานาคในกรุงเทพมหานคร ตลาดน้ำบ้านกระแซงในจังหวัดปทุมธานี เป็นต้น ได้ปิดตัวลงเป็นการสูญเสียเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตลาดน้ำเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตแบบไทย

นอกจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาต้องการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และเทคโนโลยี พร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ การท่องเที่ยวที่แม้ว่าจะนำรายได้เข้าสู่ประเทศจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดน้ำซึ่งนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของไทย แต่ก็ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่น้อย นโยบายการท่องเที่ยวที่รัฐส่งเสริมนี้เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่งที่เน้นเงินตราและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก การมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงด้านรายได้ ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรมของคนในสังคม คือความหย่อนยานในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย การเอาใจเอาเปรียบ ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมของคนไทยเริ่มจางหายไป ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่า การพัฒนาประเทศแนวทางนี้ก่อให้เกิดความหายนะในแง่ความตกต่ำของเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ทุกวันนี้ แต่หายนะที่สำคัญที่สุดก็คือความล่มสลายของชุมชนและครอบครัว เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาละเลยมิติทางสังคมวัฒนธรรมของคนและความเป็นชุมชน (ยุคธรร เทชะวนาการ, 2545) ล้วนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสภาพสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตชุมชนในตลาดน้ำ โดยตลาดน้ำที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตน ได้อยู่จนถึงปัจจุบันนั้นต้องมีสภาพเปลี่ยนแปลงไปจากตลาดน้ำแบบดั้งเดิมเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางกระแสสังคมที่ผันแปรไป

แนวทางการพัฒนาดังกล่าวนั้น ได้มองข้ามการพัฒนาคุณค่าของความเป็นคน ละเลยภูมิปัญญา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทย จะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ดังนั้นปัจจัยสำคัญของคนที่รู้เท่าทันต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้นั้น คือคนจะต้องได้รับการพัฒนาซึ่งต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข จึงเห็นได้ว่า ภารกิจของการศึกษาและผู้จัดการศึกษา คือการพัฒนาคนให้เป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2544) การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ในมาตรา 4 ไว้ว่า “การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม

โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ และการสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และ “การศึกษาตลอดชีวิตหมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนตามพระราชบัญญัติการศึกษา พุทธศักราช 2542 ดังกล่าวนั้น ย่อมจะต้องมีปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลสามารถที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีส่วนสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมก็คือแหล่งการเรียนรู้ โดยมาตรา 25 กล่าวว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ”

อาจกล่าวได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้หรืออาจเป็นตัวมนุษย์เอง อันเป็นบ่อเกิด เป็นศูนย์รวม เป็นสื่อกลาง และเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหาคำถามดำรงชีวิต หรือเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชุมชนนั้นๆ เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนข้างต้น แบ่งได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแบ่งได้ 4 ประเภท คือ (1) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ช่างฝีมือ ช่างไม้ ช่างทอง แม่ค้า เป็นต้น (2) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ วิทยุกระจายเสียงของชุมชน เป็นต้น (3) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม เช่น การร่วมจัดกิจกรรม นิทรรศการต่างๆ การร่วมรณรงค์กำจัดขยะในแม่น้ำลำคลอง การส่งเสริมการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น (4) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วัด โบสถ์ ศาสนสถานต่างๆ อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวสามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ สุนทรวิวัฒน์(2544) กล่าวว่า “แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนอีกประเภทหนึ่ง เป็นสถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัด ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ทำบุญตามประเพณี ตลาดร้านขายของชำ ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนชาวบ้านลานนวดข้าว โรงเรียนวัดขนาดเล็กในหมู่บ้าน/ป่า/ห้วยหนองคลองบึง ที่ชาวบ้านมาหาอาหาร เก็บ

หน้าไม้ เก็บเห็ด หาบปลา ฯลฯ ทุกแห่งหนล้วนเป็นห้องเรียนธรรมชาติ ที่เปิดกว้างสร้างบรรยากาศ และจินตนาการอันกว้างไกล” ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ในด้านวิถีชีวิต รูปแบบหนึ่งของเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนนั้นมีประโยชน์หลายประการทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ (1) เป็นแหล่งที่ชาวบ้านสามารถเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตรงของตนเอง (2) ช่วยให้เกิดการประหยัด ผู้คนในท้องถิ่นสามารถศึกษาหาความรู้ โดยไม่ต้องเดินทางไปไกล จึงเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และประหยัดงบประมาณ เพราะผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนมาให้บริการเช่นนี้ได้ช่วยแบ่งเบาภาระโดยไม่คิดค่าบริการหรือคิดค่าบริการในราคาถูก (3) เป็นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้น สนใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ สามารถแก้ปัญหาได้สอดคล้อง และทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า (4) ส่งเสริมคุณธรรม การอยู่ร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน ใจกว้าง ความคิดอิสระ และความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า (5) ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าต่อผู้คนในท้องถิ่น (6) ช่วยให้ประชาชนสามารถใช้เวลว่างให้เกิดประโยชน์โดยการศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะ โดยการฝึกอบรมที่ตนสนใจ ซึ่งอาจนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว (7) ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมา เป็นการสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆต่อไป (8) เป็นการสร้างโอกาสให้ท้องถิ่นเกิดการพึ่งตนเองได้ รู้จักประสานประโยชน์เพื่อดำเนินการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น(ชลทิศย์ เอี่ยมสำอางค์และวิศนิ ศิลตระกูล,2533:233)

ตลาดน้ำน่าจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ อันได้แก่ เป็นกระบวนการทางปัญญาพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เรียนรู้อย่างมีความสุข เน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ บูรณาการสาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจ ทันสมัย ตามสภาพจริง เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติจริงนำไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียน ครู ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อส่งผลให้ได้ลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์คือ (1) เป็นคนเก่ง มีความรู้ไทย มีความรู้สากล มีความรอบรู้ มีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี เรียนรู้ด้วยตนเองได้ (2) เป็นคนดี ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพดีทั้งจิตใจและพฤติกรรม มีวินัยต่อตนเองและสังคมมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีจิตใจดีงามมีคุณธรรมจริยธรรม ควบคุมตนเองได้พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ ทำงานเพื่อส่วนรวม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (3) เป็นคนมีความสุข มีร่างกายแข็งแรง ร่าเริงแจ่มใส จิตใจ

เข้มแข็ง มีความสุขในการเรียนรู้และการทำงาน มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มนุษย์สัมพันธ์ดี และปลอดภัยจากอบายมุข(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,ม.ป.ป.)

ตลาดน้ำเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของสังคมน้ำ เป็นเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่ง มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนด้านความรู้ที่เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย ตลอดจนตลาดน้ำจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านทักษะการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตได้อย่างชัดเจน

ตลาดน้ำที่น่าสนใจและเรียกได้ว่าเป็นภาพตัวแทนตลาดน้ำของเมืองไทยที่ดังไปทั่วโลก คือ ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ดังคำกล่าวขวัญที่ว่า “เมืองสองฝั่งคลองประวัติศาสตร์ เสด็จประพาสต้น ร.5 เลื่องลือชาอุงุ่นหวาน ชาวบ้านน้ำใจงาม ล้นหลามผักผลไม้รายได้หลัก เรารักตลาดน้ำดำเนิน” เพราะเป็นตลาดน้ำที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจมากแห่งหนึ่งอีกทั้งตั้งอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม จึงคงความเป็นตลาดน้ำได้อย่างต่อเนื่อง การมองประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตลาดน้ำนี้จำเป็นต้องมองควบคู่กับการเกิดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นคลองที่ขุดเชื่อมการคมนาคมทางน้ำระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ในสมัยรัชกาลที่4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า “การไปมาระหว่างกรุงเทพฯถึงสมุทรสาคร ก็มีคลองภาษีเจริญไปมาสะดวกคืออยู่ จึงควรมีคลองระหว่างกรุงเทพฯ สมุทรสงคราม และราชบุรี ให้สะดวกขึ้น โดยมีแม่น้ำแม่กลองเป็นสื่อกลาง” ในปี พ.ศ.2409 (ปีชลา อัฐศก ร.ศ.85 จ.ศ.1228) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์(ช่วง บุนนาค) เมื่อครั้งขึ้นรับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระประสาฬหสิทธิ์ ที่สมุหพระกลาโหมเป็นผู้อำนวยการขุดคลองนี้ โดยใช้กำลังทหาร ข้าราชการและประชาชนร่วมกันทำการขุด ซึ่งการขุดดินนี้ใช้กำลังแรงงานของคนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การขุดคลองเริ่มขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2409 เริ่มจากจุดริมแม่น้ำท่าจีนที่คลองบางยาง ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเส้นตรงผ่านตำบลโคกไผ่(ปัจจุบันคือตำบลดอนไผ่)และขุดผ่านเข้ามาในเขตอำเภอปากคลองแพ่งพวย(ปัจจุบันคืออำเภอดำเนินสะดวก)จนถึงแม่น้ำแม่กลองที่ปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ในการขุดคลองเพื่อเป็นการทუნแรง จึงขุดดินขึ้นระยะหนึ่งแล้วเว้นไว้ไม่ต้องขุดดินขึ้นทิ้งไว้ระยะหนึ่ง พอน้ำหลากมาก็เซาะดินที่ไม่ได้ขุดพังไป เช่น ยาว 2 วา เว้นไว้ 1 วา คลองที่ขุดเป็นคลองกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 6 ศอก (3 เมตร) ยาว 895 เส้นหรือ 35 กิโลเมตร 800 เมตร (ตามหลักฐานของกรมชลประทานเขียนบอกระยะทางไว้ที่ปากคลองออกแม่น้ำแม่กลอง) ทุกๆ 100 เส้น

(4 กิโลเมตร) ได้ปักเสาหินไว้ 1 ต้น เริ่มจากตำบลบางยางเป็นหลักที่ 1 ถึงหลักที่ 8 ที่แม่น้ำแม่กลอง แต่ละหลักจะสลักและเขียนสีแดงเป็น 3 ภาษา คือ เลขไทย โรมัน จีน บอกละเลขไว้ทุกหลัก อำเภอดำเนินสะดวกในปัจจุบันเริ่มหลักที่ 5 ถึงหลักที่ 8 (ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์, 2543:9-11)

อย่างไรก็ตามด้วยความเรียบง่ายและความมีเสน่ห์ของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ทำให้ในช่วงต้นปี พ.ศ.2510 เริ่มมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวชมชีวิตและการค้าขายในตลาดน้ำแห่งนี้กันอยู่บ้าง ส่วนใหญ่มาด้วยคำบอกเล่าและกิตติศัพท์ที่ร่ำลือ และต่อมาได้มีบริษัทนำเที่ยวจัดนำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดโดยตรง ซึ่งตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกเริ่มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 เป็นต้นมา โดยการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากจำนวนบทความนำเที่ยวทั้งที่เป็นภาษาไทยตีพิมพ์ในนิตยสาร อ.ส.ท. และบทความภาษาอังกฤษที่ลงพิมพ์ใน Holiday Time in Thailand และรวมถึงแผ่นพับการโฆษณาลงในหนังสือท่องเที่ยวต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก (มาลี รักตะประณะ, 2514)

ในช่วงเวลาเหล่านี้เองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนไปของรูปแบบตลาดน้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของคลองดำเนินสะดวก การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการตัดถนนเพื่อให้เข้าสู่คลองได้ง่ายขึ้น ทั้งหมดล้วนเป็นตัวเร่งให้ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกเดินทางมาถึงการสิ้นสุดสภาพของการเป็นตลาดน้ำแบบดั้งเดิมลง เช่นปรับตัวจากการค้าขายแบบเรียบง่ายอย่างชาวบ้าน มาเป็นการค้าเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีการเน้นรูปแบบของตลาดน้ำให้มีสินค้าหลากหลายมากขึ้นเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว เน้นการขายของที่ระลึก หรือปรับปรุงย่านตลาดน้ำให้มีการเดินทางได้สะดวกโดยมีเส้นทางถนนถึงตลาดน้ำ เป็นต้น เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาและรูปแบบที่เปลี่ยนไป หลายคนรู้สึกเสียดายสภาพดั้งเดิมของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกที่มีภาพชีวิตการค้าขายแลกเปลี่ยนที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันเป็นสังคมริมน้ำ ในหลายๆความคิดเห็นของผู้คนที่เคยมีความผูกพันกับตลาดน้ำ ต่างก็รู้สึกว่าเป็นการสูญเสียความงดงามของวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำไปจนแทบไม่เหลืออะไรเลย และรวมถึงบทความบางเรื่องที่กำลังกล่าวถึงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกก็ให้เสียดายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นถึงกลับกล่าวว่า “ตลาดน้ำเดิมได้ตายไปแล้ว” แต่ในทางกลับกันหากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จะพบว่าการที่ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกมีการปรับตัวนั้นก็เพื่อความอยู่รอดของ “ความเป็นตลาดน้ำ” (สกุณี ณัฐพลวัฒน์, 2541:32-43)

ในปัจจุบันนี้นอกจากจะมีตลาดเทศบาลในอำเภอดำเนินสะดวกแล้ว ยังมีตลาดนัดซึ่งเป็นตลาดบกที่มีสินค้ามากมายให้เลือกและสะดวกในการเลือกซื้อ ทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับตลาดน้ำของชุมชนลดน้อยลง จนบางแห่งไม่สามารถเรียกว่าตลาดน้ำได้เลย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรจะได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน และการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน โดยเป็นกรณีศึกษาตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เพราะว่ามีตลาดน้ำทั้ง 3 กลุ่มที่น่าสนใจศึกษา คือ (1) ตลาดน้ำที่ปิดตัวลงไปแล้ว ได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี (2) ตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตและมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้าง ได้แก่ ตลาดน้ำคลองโพหัก และ (3) ตลาดน้ำที่จัดตั้งขึ้นและยังคงดำรงอยู่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ ได้แก่ ตลาดน้ำคลองต้นเจ้ม จากนั้นก็นำการศึกษามาประยุกต์ใช้เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการดำรงรักษาตลาดน้ำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมมิให้เลือนหายไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนต่อไป

1. พื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่จะทำการศึกษาคือ ตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยพื้นที่ดังกล่าวที่จะทำการศึกษานี้จะทำการศึกษาเพียงบริเวณสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้าซึ่งลอยอยู่เหนือท้องน้ำตามลำคลอง ได้แก่ (1) ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีคือบริเวณปากคลองลัดราชบุรี ตำบลดำเนินสะดวก

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (2) ตลาดน้ำคลองโพหักคือบริเวณปากคลองโพหัก ตำบล
ประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ(3) ตลาดน้ำคลองต้นเข็มคือ บริเวณตลอด
ทั้งสายของคลองต้นเข็ม ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของ
ชุมชน โดยทำการศึกษาความเป็นมาของแต่ละตลาดน้ำ สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง
ตลาดน้ำเพื่อดูถึงผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

2.2 คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน โดยทำ
การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนทั้งอดีตและ
ปัจจุบัน

2.3 แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้น จะศึกษาว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่พบใน
ปัจจุบันสามารถนำมาใช้ในสาระการเรียนรู้เรื่องใด มีปัญหาและแนวทางแก้ไขการนำแหล่งการ
เรียนรู้ของชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างไร

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ตลาดน้ำ หมายถึง สถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะ
บรรทุกสินค้าซึ่งลอยอยู่เหนือท้องน้ำตามลำคลอง ในที่นี้หมายถึง ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี
ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนในอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง มีลักษณะสังคมขนาด
เล็กโดยบุคคลในชุมชนนั้นมีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความสัมพันธ์ร่วมกัน
ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม มีระเบียบสังคมของตน และมีวัตถุประสงค์และประโยชน์
ร่วมกันในชุมชน ในที่นี้หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันบริเวณตลาดน้ำเป็นชุมชนตลาดน้ำ

ชุมชนตลาดน้ำ หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยมีที่ชุมชนเพื่อซื้อขาย
แลกเปลี่ยนสินค้า โดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้าซึ่งลอยอยู่เหนือท้องน้ำตามลำคลอง
ในที่นี้หมายถึง ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีคือบริเวณปากคลองลัดราชบุรี ชุมชนตลาดน้ำคลอง
โพหักคือบริเวณปากคลองโพหัก และชุมชนตลาดน้ำคลองต้นเข็มคือบริเวณตลอดสายของคลอง
ต้นเข็ม

วิถีชีวิตตลาดน้ำ หมายถึง การที่ตลาดน้ำมีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้หรืออาจเป็นตัวมนุษย์เอง อันเป็นบ่อเกิด เป็นศูนย์รวม เป็นสื่อกลาง และเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจนำมาใช้ช่วยในการเรียนการสอนในโรงเรียน ช่วยในการแก้ปัญหาการดำรงชีวิต หรือเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชุมชนนั้นๆ เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หมายถึง ตัวกลางที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ ที่ผู้แสวงหาความรู้ความสามารถไปศึกษาค้นคว้า หรือรับถ่ายทอดความรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า รวมทั้งสื่อวัสดุ อุปกรณ์อื่นๆที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่างๆในชุมชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง อาคารสถานที่ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้คำตอบได้ โดยทำให้ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้นและยังทำให้เกิดประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่นี้มีอยู่รอบๆตัวเรา ได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน สถานประกอบการ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตลาด สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ

ติดตลาด หมายถึง การที่ตลาดน้ำมีเรือพ่อค้า แม่ค้าและลูกค้ามาแลกเปลี่ยนหรือซื้อสินค้าระหว่างกัน

คุณค่าของตลาดน้ำ หมายถึง ความสำคัญและประโยชน์ของตลาดน้ำที่มีผลต่อวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

บทบาทของตลาดน้ำ หมายถึง การทำตามหน้าที่ของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงบรรยาย โดยทำการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งกระบวนการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์
2. การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำเสนอแนวทางที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
2. เพื่อทราบถึงคุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน
3. เพื่อเป็นแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนนี้ให้เป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ ที่จะพัฒนาชุมชนตนเองให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนได้
4. เพื่อดำรงรักษาวิถีชีวิตตลาดน้ำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมและวัฒนธรรมไทยมิให้สูญหายไป

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรีครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความเข้าใจเรื่องสังคมและวัฒนธรรม

- 1.1 ความหมายของสังคม
- 1.2 หน้าที่ของสังคม
- 1.3 ความสำคัญของสังคม
- 1.4 ความหมายของวัฒนธรรม
- 1.5 หน้าที่ของวัฒนธรรม
- 1.6 ความสำคัญของวัฒนธรรม
- 1.7 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรม

2. แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- 2.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลง
- 2.2 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 2.3 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
- 2.4 ข้อพิจารณาในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.5 ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
- 2.6 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.7 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.8 ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.9 ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

3. แนวคิดเรื่องตลาดน้ำ
 - 3.1 ตลาดน้ำกับวิถีชีวิตไทย
 - 3.2 ตลาดน้ำกับการจัดการศึกษา
4. แนวคิดเรื่องแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
 - 4.1 ความหมายของชุมชน
 - 4.2 ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
 - 4.3 ประเภทของแหล่งการเรียนรู้
 - 4.4 ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้
5. แนวคิดเรื่องคุณค่าและบทบาท
6. ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความเข้าใจเรื่องสังคมและวัฒนธรรม

1.1 ความหมายของสังคม

Arnold W. Green (1972:28 อ้างถึงใน ณรงค์ เสียงประชา,2541:25) กล่าวว่า สังคม คือ กลุ่มคนที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งแต่ละคนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นสมาชิกของกลุ่ม สังคมจะประกอบด้วยประชากร การจัดระเบียบ เวลา สถานที่ และผลประโยชน์ มีการจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน มีการแบ่งงานกันทำ มีอาณาบริเวณ และอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นอย่างถาวร มีการแบ่งปันผลประโยชน์เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกสามารถดำรงชีวิตทางสังคมร่วมกันได้

Ian Robertson (1977:77 อ้างถึงใน ณรงค์ เสียงประชา,2541:25) กล่าวว่า สังคมจะต้องประกอบไปด้วยลักษณะ ดังนี้ มีดินแดนที่อยู่ในครอบครองของตนเอง ผู้คนมีความสัมพันธ์ต่อกัน มีวัฒนธรรมที่ใช้เป็นแบบเดียวกัน และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546:1159) ให้ความหมายของสังคม คือ คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ประสาท หลักศิลา(2514:39) กล่าวว่า สังคม คือ การที่มนุษย์พวกหนึ่งที่มีอะไรส่วนใหญ่ เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน เช่น ทัศนคติ คุณธรรม ธรรมเนียม ประเพณี ได้มาอยู่ร่วมกันด้วยความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันและมาอยู่ในเขตเดียวกันอย่างถาวร

สุดา ภิรมย์แก้ว(2544:67) กล่าวว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป มาอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานในขอบเขตหรือพื้นที่ที่กำหนด สมาชิกประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต เป็นของตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือสามารถเลี้ยงตัวเองได้(self sufficient)

สุพัตรา สุภาพ (2528:23) กล่าวว่า สังคมมีความหมายดังต่อไปนี้

1. เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยๆ เช่น สังคมไทยประกอบด้วย กลุ่มคนไทย จีน แขก ฝรั่งเศส เป็นต้น
2. กลุ่มคนขนาดใหญ่ที่มีอำนาจเหนือกลุ่มย่อยๆในสังคมนั้น เช่น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มไทย จีน แขก ฝรั่งเศส ฯลฯ จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือกฎหมายไทย เช่น เสียภาษี เป็นทหาร ขับรถตามกฎจราจร เป็นต้น
3. มีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของตนเอง คือ มีความเป็นอยู่หรือการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน เช่น คนที่อาศัยอยู่ในสังคมไทย จะพูดกันด้วยภาษาไทย มีขนบธรรมเนียม ค่านิยม การเมืองการปกครอง ศาสนา ฯลฯ คล้ายคลึงกัน
4. มีอาณาเขต คือ มีอาณาบริเวณที่ตั้งของสังคม
5. เลี้ยงตัวได้ สามารถช่วยตัวเองให้อยู่รอดได้ เช่น สังคมไทย มีการทำนา ทำไร่ ทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพได้ ฯลฯ ไม่ต้องพึ่งพาสังคมอื่นๆ ถ้าพึ่งก็พึ่งเพียงเล็กน้อย

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป มาอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานในขอบเขตหรือพื้นที่ที่กำหนด ซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตในรูปแบบเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน

1.2 หน้าที่ของสังคม

ณรงค์ เส็งประชา(2541:29) กล่าวว่า หน้าที่สำคัญของสังคมอาจจำแนกออกได้ดังนี้

1. กำหนดระเบียบแบบแผน เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้ใช้เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น กำหนดจารีต มีกฎหมาย ธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติ หรือห้ามไม่ให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติ

2. จัดให้มีการขัดเกลาทางสังคม(Socialization) เพื่อให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม จะได้อยู่ร่วมกันด้วยดี ปราศจากความขัดแย้ง ความสับสน วุ่นวาย

3. ผลิตสมาชิกใหม่ ทดแทนสมาชิกเดิมที่ล้มตายไป ปรับสมาชิกของสังคมให้อยู่ใน ปริมาณที่พอเหมาะ คัดเลือกสมาชิกที่มีคุณสมบัติที่ดี

4. ผลิตแจกแจงสินค้าและบริการ เพื่อสนองความต้องการให้มีการกินดีอยู่ดี หรือ อย่าง น้อยก็มีพอกินพอใช้สำหรับผู้คนในสังคม

5. ให้สวัสดิการแก่สมาชิกในสังคม เช่น บริการทางด้านสุขอนามัย บริการเกี่ยวกับ สาธารณูปโภค สวัสดิการในการเลี้ยงดูผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ รวมทั้งการรักษาความ ปลอดภัย การรักษาความสงบภายใน และการป้องกันภัยจากภายนอกสังคม

6. ควบคุมสังคม เพื่อให้ผู้คนดำเนินตามบรรทัดฐานของสังคมจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุขรวมทั้งกระตุ้นให้สมาชิกของสังคมเกิดการตื่นตัวเพื่อปฏิบัติภารกิจประจำวัน ปฏิบัติงานตาม หน้าที่ ตามแนวแห่งลัทธิความเชื่อศาสนา ซึ่งลัทธิความเชื่อจะเป็นสิ่งสร้างกำลังใจในการดำเนิน ชีวิต และกระตุ้นให้สมาชิกปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆ ได้ดีขึ้น

খনวน พลตรี(2537: 10) กล่าวว่า เมื่อผู้คนได้มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีการกระทำต่อกัน ทางสังคมเพื่อความอยู่รอดและความเจริญของสังคมจำเป็นต้องคำนึงถึงหน้าที่ภารกิจดังต่อไปนี้

1. กำหนดระเบียบ แบบแผน เพื่อให้คนในสังคมได้ใช้เป็นวิถีในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น กำหนดว่าใครมีตำแหน่งหน้าที่อะไร มีกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติหรือ ห้ามไม่ให้ปฏิบัติ

2. จัดให้มีการขัดเกลาทางสังคม(Socialization) เพื่อให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติได้ถูกต้อง เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมจะได้อยู่ร่วมกันได้ด้วยดี

3. สร้างวัฒนธรรม และพัฒนาวัฒนธรรมของสังคมทั้งในด้านวัตถุ(Material Culture) และ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ(Non-material Culture)

4. ผลิตสมาชิกใหม่ทดแทนสมาชิกเดิมที่ล้มตายไป เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป

5. ผลิต แจกแจงสินค้า และบริการ เพื่อสนองความต้องการของผู้คนในสังคม

6. ให้บริการและสวัสดิการแก่สมาชิกในสังคม เช่นบริการด้านสุขอนามัย บริการเกี่ยวกับ สาธารณูปโภค สวัสดิการในการเลี้ยงดูผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ รวมทั้งการรักษาความ ปลอดภัย การรักษาความสงบภายในและการป้องกันภัยจากภายนอกสังคม

7. ควบคุมสังคม เพื่อให้ผู้คนดำเนินไปตามบรรทัดฐานของสังคมและจะได้อยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข

8. จัดให้มีการติดต่อสื่อสาร เพื่อเข้าใจตรงกัน สามารถถ่ายทอดความคิดติดต่อซึ่งกันและกัน ได้ทั้งภายในกลุ่มและกับกลุ่มสังคมอื่น ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

1.3 ความสำคัญของสังคม

ขบวนการ พลตรี(2537:10-11) กล่าวว่า ตั้งแต่เกิดจนตายมนุษย์เราต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดเวลา และมีการพึ่งพาอาศัยให้ประโยชน์แก่กันและกัน มิฉะนั้นแล้วคงไม่รอดและดำรงชีวิตอยู่ได้ ถึงแม้เมื่อตอนเติบโตใหญ่เจริญวัยอาจจะมีบางคนที่เกิดเพื่อหนายมนุษย์ด้วยกันอยากแสวงหาสันโดษ แต่อย่างน้อยคนเช่นนั้นเมื่อเล็กก็ได้อาศัยมนุษย์อื่นมาแล้ว คือ พ่อแม่ญาติพี่น้อง และถึงเมื่อเป็นผู้ใหญ่ไม่ต้องพึ่งใครเลี้ยงดูจะอยู่ลำพังยังได้ ถ้าตั้งใจจริงๆ แต่โดยปรกติวิสัยทั่วไปคงไม่มีใครที่คนที่สามารถทิ้งสมาคมของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไปหมดทั้งสิ้น อย่างน้อยก็ยังมีหน้าที่ผูกพันกับคนที่เลี้ยงดูกันมา เช่น ตอบแทนพ่อแม่ผู้ซราหรือผู้ที่เราเสนาหาได้มาเป็นคู่ร่วมชีวิตอยู่ หรือถึงแม้จะมีบางคนที่ตัดความสัมพันธ์เช่นนั้นได้ทั้งหมด เข้าบำเพ็ญพรต ถือพรหมจรรย์ แต่ก็ยังอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเดียวกันอย่างสงฆ์หรือชี ก็เรียกว่ายังอยู่ร่วมกับผู้อื่น แม้จะตัดขาดจากสังคมส่วนใหญ่ไปแล้วก็ตาม

การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ไม่ว่าจะในกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็ก คือการอยู่ในสังคม トラบใดที่การดำรงชีวิตในกลุ่มนั้นมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ซึ่งถ้าเราสังเกตดูตามที่ว่ามานี้ก็คงพอยอมรับได้ว่า มนุษย์เราที่เป็นคนสามัญธรรมดาผู้นั้นอยู่กันมาในสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ก็ทำอย่างนั้นมาแล้วตั้งแต่อดีต และลูกหลานของเราก็จะทำอย่างนั้นไปในอนาคต ไม่เคยปรากฏที่ใดว่ามนุษย์อยู่ได้นอกสังคมแต่ลำพังเป็นเอกเทศ

นักสังคมวิทยามีความเห็นวามมนุษย์เรานั้นมิได้มีสภาพเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์มาแต่กำเนิด หากได้มาเพราะการเป็นสมาชิกของสังคม และเรียนรู้จากระเบียบแบบแผนจากมนุษย์รุ่นก่อน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มนุษย์จะมีสภาพเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อเขาเป็นสมาชิกของสังคมแล้วเท่านั้น มิฉะนั้นเขาจะเป็นมนุษย์แต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่พฤติกรรมแห่งการเป็นมนุษย์จะไม่มีอยู่เลย นอกจากนี้มนุษย์ยังต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีส่วนทำให้มนุษย์ที่สมบูรณ์และยืนชีพออยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงด้วย สิ่งแวดล้อมดังกล่าวแบ่งออกได้ 3 ประการใหญ่ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ภูมิประเทศ ดินฟ้า อากาศ ฤดูกาล สิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งแง่ดีและแง่ร้าย จะมองเห็นได้ชัดเจนพวกประชากรที่อยู่ในภูมิประเทศที่ร้อน ความร้อนทำให้จิตใจและอารมณ์ของคนเปลี่ยนได้ง่าย เช่น โกรธง่าย เกียจคร้าน และความคิดสร้างสรรค์ไม่ค่อยมี เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมในสังคม ได้แก่ เพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด แหล่งเสื่อมโทรม ชุมชนหนาแน่น ชุมชนชนบท สิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในทางที่ทำให้ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์

เป็นไปในรูปแบบต่างๆ และคิดเผกกัน เช่น คนที่อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรม หรือคนที่อยู่ในเมือง จะมีนิสัยใจคอและความประพฤติแตกต่างกับคนที่อยู่ชนบท เป็นต้น

3. สิ่งแวดล้อมทางครอบครัว ครอบครัวเป็นสังคมสถาบันที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและสมาชิกแห่งครอบครัวนั้น ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่อบรม บ่มนิสัยเด็ก บ้านหรือครอบครัวดีและเหมาะสม จะทำให้เด็กมีนิสัยใจคอและความประพฤติดีงาม ไปด้วย แต่ถ้าครอบครัวของเด็กไม่ดี มีแต่ความเลวร้ายต่อเด็กแล้ว จะทำให้จิตใจและความ ประพฤติของเด็กเสื่อมไปด้วย

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นทั้งสาเหตุและผลที่ทำให้มนุษย์มีความ ประพฤติส่วนตัวและสังคมแตกต่างกันไป สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกอารมณ์และนิสัยใจ คอของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จะเป็นไปในรูปใดก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ปวง เหมือนกัน

1.4 ความหมายของวัฒนธรรม

Tylor (1871:1 อ้างถึงใน Horton and Hunt,1976 : 46 อ้างถึงใน ฌรงค์ เส็งประชา ,2541:46) ได้ให้นิยามซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี และยอมรับกันแพร่หลายจนกระทั่งปัจจุบันความว่า “วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของสังคมและสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการ ใช้สิ่งนั้นๆ สมาชิกในสังคมจะได้รับวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม และเขาอาจปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นๆเพื่อความเป็นมรดกแก่ชนรุ่นต่อไป”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(2535) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ 2 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมในความหมายทั่วไป “วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคม เดียวกันสามารถเข้าใจ ซาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ของคนในสังคมนั้นๆ”

2. วัฒนธรรมในความหมายเชิงปฏิบัติการ “วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงามซึ่ง เป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรม และผลิตผลทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม”

อมรา พงศาพิชญ์ (2544:25) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ว่า “...วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ...ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาแล้ว จึงสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ ฉะนั้นวัฒนธรรมต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอด...”

สุพัตรา สุภาพ(2528: 35) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดและทำในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

พระยาอนุนานราชชน(2515:70) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้”

วัฒนธรรมตามความหมายทางสังคมวิทยา(อ้างถึงใน ขบวน พลตรี,2537:12) สังคมวิทยาถือว่าวัฒนธรรมเป็นศัพท์ทางวิชาการ(Technical Vocabulary)ซึ่งหมายถึงวิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรมและบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ตลอดจนความคิดความเชื่อ และความรู้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสมของมนุษย์และสามารถถ่ายทอดกันได้ จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นต่อไปได้

จากกความหมายที่กล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำเอามาใช้ช่วยพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม รวมถึงการช่วยแก้ปัญหาและช่วยสนองความต้องการในสังคม

1.5 หน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเช่นเดียวกับสังคมมีหน้าที่หลายประการ แต่หน้าที่ที่สำคัญของวัฒนธรรมมีดังต่อไปนี้ คือ(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2530:132-133)

1. เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัว ชายจะมีภรรยาได้กี่คน เช่น ชายไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีภรรยาได้ 4 คน หรือหญิงจะมีสามีได้กี่คน เป็นต้น
2. เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์(Roles and Relations) หรือพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ในสังคมไทยผู้ชายจะบวชเมื่อมีอายุครบ 20 ปี หรือเด็กควรปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีอายุสูงกว่า เช่น เมื่อพบแล้วยกมือไหว้ พูดยาเรียบริ้อย เป็นต้น

3. ทำหน้าที่ควบคุมสังคม (Social Control) เช่น การมีประเพณีต่างๆ ที่ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับ การตำหนิจากสังคม เช่น ในสังคมไทยถือว่าการกระทำของหญิงที่หนีตามผู้ชายโดยมิได้มีการขู่ขอ กันตามประเพณีนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง สมควรได้รับการตำหนิจากสังคม เพื่อนบ้านจะ ไม่มีการคบค้าสมาคมด้วย(Sanction)

4. ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ (Trade Mark) ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่าง ไปจากอีกสังคมหนึ่ง เช่น วัฒนธรรมการพบปะกันในสังคมไทยที่มีการยกมือไหว้กันแต่ใน สังคมญี่ปุ่นใช้การคำนับกัน เป็นต้น

5. ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม(Foster the Unity) เกิดความเป็น ปึกแผ่น(Solidarity) จงรักภักดีและอุทิศตนให้กับสังคม(Loyalty and Devotion) ทำให้สังคมมี ความอยู่รอด(Survival) เช่น ในสังคมญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการสู้รบระหว่างญี่ปุ่นและ อเมริกา ฝูงบินกามิกาเซ่ของญี่ปุ่นกล้าหาญมาก เพราะฝูงบินนี้นักบินไปกับเครื่องบินเพื่อทำลาย เรือรบของอเมริกาและตัวเองต้องตาย วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับลัทธินิวชิโด ทำให้นักบินญี่ปุ่นมี พฤติกรรมหรือการกระทำเช่นนั้น คือ เป็นการกระทำที่แสดงถึงความจงรักภักดี อุทิศตนให้กับ สังคมเพื่อรักษาสังคมให้อยู่รอด

6. วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้าง หล่อหลอม(Moulding)บุคลิกภาพทางสังคม ให้กับสมาชิก(Social Personality)เช่น กลุ่มเพื่อนสนิท(peer group)มีอิทธิพลในการถ่ายทอดแบบ แแผน ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม การกระทำบางอย่างให้กับบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่จะรับมา ไว้เป็นแต่ละส่วนของตนและสร้างขึ้นมาเป็นบุคลิกภาพโดยไม่รู้ตัว กลุ่มจะถ่ายทอดวัฒนธรรม ให้กับสมาชิกของกลุ่ม ได้แก่แบบแผนหรือวิธีการและกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิต ทำให้สมาชิกแต่ละ คนได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น การมีสัมมาคารวะต่อผู้ อาวุโสในสังคมชนบทไทย เป็นต้น

7. ทำให้สมาชิกแต่ละคนและสังคมตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์การมีชีวิต ของตน เช่น ในสังคมไทยวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อบางอย่างของคนบางกลุ่มเชื่อว่าเกิดมาใช้ กรรม เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มนี้ เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของตน ก็คิดว่าเป็น เรื่องกฎแห่งกรรมที่คนเกิดมาแล้วต้องชดใช้ เป็นต้น

8. สร้างหรือจัดแบบแผนความประพฤติการปฏิบัติ(Pattern of Behavior)เพื่อว่าบุคคลจะ ได้ปฏิบัติโดยไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีปฏิบัติโดยไม่จำเป็น ในข้อนี้หมายความว่า วัฒนธรรมจะ กำหนดแบบความประพฤติไว้ หน้าที่ของสมาชิกสังคมคือปฏิบัติตาม เช่น ในสังคมไทย นักเรียน พบครู พบพระสงฆ์ จะต้องเคารพ กราบไว้ เป็นต้น

1.6 ความสำคัญของวัฒนธรรม

ณรงค์ เส็งประชา(2541:60) ได้สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์สะดวกสบายขึ้นช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ มนุษย์พ้นจากอันตรายสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาช่วย
2. วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันย่อมจะมีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน
3. เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่อง และเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ
4. เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติหรือสังคมที่มีเอกภาพทางวัฒนธรรม
5. ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าชาตินั้นมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่ดี มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมยึดมั่นในหลัก ขยัน ประหยัด อุตุน ความมีระเบียบวินัยที่ดี มีเทคโนโลยีที่มีคุณภาพช่วยในการทำกิจกรรมต่างๆ ฯลฯ สังคมนั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง

เณมมาลัย ราชภัณฑารักษ์(2544:53-55) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ว่ามนุษย์สามารถคิดสร้างวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ส่วนวัฒนธรรมที่สนองความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ วิธีการหาอาหาร วิธีการปรุงอาหาร วิธีการปลูกสร้างบ้านเรือน วิธีการทำเครื่องนุ่งห่ม วิธีการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้สำหรับวิธีการนั้นๆ
2. ความต้องการทางจิตใจ ได้แก่ ความต้องการความรักความอบอุ่น ความมั่นคงทางจิตใจ ความรื่นเริงบันเทิงใจ ส่วนของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการทางจิตใจคือ ศาสนา ความเชื่อ การละเล่นรื่นเริงต่างๆ
3. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น เป็นสังคมส่วนของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการด้านนี้ ก็คือ กฎข้อบังคับความประพฤติระหว่างบุคคลรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่จะทำให้ชีวิตกลุ่มดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

เมื่อมนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาตอบสนองความต้องการจำเป็นในการดำเนินชีวิตแล้ว ต่อมามนุษย์ก็ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการความสุข ความสะดวกสบาย

ในชีวิตในเรื่องต่างๆ จนมีผลทำให้เกิดความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ชาลี ถาวรานุรักษ์(2534:7-8) กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมว่าเป็นเรื่องของ การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมความมั่นคงถาวรของชาติและศีลธรรม จริยธรรมของประชาชนใน ด้านมนุษยวิทยาและสังคมวิทยาได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมไทยไว้หลายอย่าง สรุปได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดและกำเนิกระเบียบแบบแผนประเพณี ข้อบังคับ กฎหมาย สิ่งของเครื่องใช้ของสังคมโดยมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์ในกลุ่มสังคมใด จะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งควบคุมสังคมและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นแก่สังคมเพราะวัฒนธรรมรวบรวมทั้งศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน ประเพณี ศีลธรรม คุณธรรม ฯลฯ ตลอดจนผลตอบแทนในการปฏิบัติและบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

1.7 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรม

จากการพิจารณาถึงความหมายของสังคมและวัฒนธรรม หน้าที่และความสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมแล้วนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องกันเปรียบเทียบได้กับ “สังคม” เป็นขวด “วัฒนธรรม” ก็เป็นน้ำที่อยู่ในขวด(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,2533:7)

สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมคงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคนหลายๆคน เข้าด้วยกัน(อมรา พงศาพิชญ์,2544:34)

ในที่นี้จะขอสรุป ความหมายของสังคมและวัฒนธรรม โดยกล่าวรวมความทั้งสังคมและวัฒนธรรม ไว้ดังนี้ “สังคมและวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป มาอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานในขอบเขตหรือพื้นที่ที่กำหนด ซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยมีวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำเอามาใช้ช่วยพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม รวมถึงการช่วยแก้ปัญหาและช่วยสนองความต้องการในสังคม”

2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลง

นักวิชาการได้ให้ความหมายของ “การเปลี่ยนแปลง” ดังต่อไปนี้

C.W.Mills(1959:90 อ้างถึงในงามพิศ สัตย์สงวน,2543:5) นักสังคมวิทยานิยามการเปลี่ยนแปลงว่า คือสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต เกี่ยวกับบทบาทสถาบัน การจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคม รวมทั้งการเกิดขึ้น การขยายตัวและการลดลงของสิ่งดังกล่าวด้วย

W.E.Moore(1974:25-27 อ้างถึงในงามพิศ สัตย์สงวน,2543:5)นักสังคมวิทยาได้ให้ความหมาย การเปลี่ยนแปลงว่า คือการเปลี่ยนในโครงสร้างสังคม ซึ่งคือแบบแผนการกระทำร่วมกัน รวมผลกระทบ ของโครงสร้างทางสังคมที่มีต่อบรรทัดฐานและค่านิยมด้วย

Robert Nisbet(1969:166-168 อ้างถึงในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2536:20-22)การเปลี่ยนแปลงต่างๆในสังคมมนุษย์ได้มีข้อสมมุติที่แตกต่างกันไป ทำให้การเปลี่ยนแปลงมีความหมายแตกต่างกันตามข้อสมมุติต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของธรรมชาติ(change is natural)นักศึกษามักอธิบายการเปลี่ยนแปลงของชีวิตมนุษย์ว่า คนเรามีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดาและเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีใครที่จะบังคับให้หยุดการเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

2. การเปลี่ยนแปลงเป็นอยู่ตลอดเวลา(change is immanent)การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่เกิดจากปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะของการกระทำหนึ่งๆเป็นสาเหตุผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงต่างๆไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดๆจะเกิดจากปัจจัยที่ผลักดัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น คนเรามีการเจริญเติบโต เนื่องจากการรับประทานอาหาร และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้จะทำให้เห็นว่าเด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ตลอดเวลาหรือผู้ใหญ่จะกลายเป็นคนชราในที่สุด

3. การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างการต่อเนื่อง(change is continuous) การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้หมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมานั้นมีขั้นตอนต่างๆเป็นเรียงของการต่อเนื่องเป็นสาเหตุสืบต่อกันมา เช่น สังคมมีการเปลี่ยนแปลงผ่านขั้นตอนต่างๆจากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงจากขั้นตอนหนึ่งไปสู่อีกขั้นตอนหนึ่ง เป็นลักษณะของสายสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือเป็นสาเหตุติดต่อกันไป

4. การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน(change is uniform)นักสังคมวิทยาแรกๆได้ให้ทัศนะว่า การเปลี่ยนแปลงของทุกสังคมต้องผ่านขั้นตอนแบบเดียวกัน หมายความว่า สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกสังคมในโลก จะมีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน เพียงแต่บางสังคมเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าบางสังคมเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ข้อสมมุตินี้ได้รับการคัดค้าน เพราะไม่จำเป็นที่ทุกสังคมจะผ่านขั้นตอนแบบเดียวกัน เช่น สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากสังคมอเมริกา หรือสังคมโซเวียตมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากสังคมจีน เป็นต้น

5. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็น(change is necessary) การเปลี่ยนแปลงในความหมายนี้ได้พยายามกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความเท่าเทียมกันในสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้นรัฐบาลซึ่งเป็นผู้บริหารของประเทศ จึงมีหน้าที่ที่จะริเริ่มในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ประชาชนได้รับการพัฒนาในทุกๆด้านอย่างทั่วถึง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2523:247-248)ซึ่งได้อธิบายโดยสรุปไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงหมายถึงความแตกต่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับในเวลาที่แตกต่างกัน จากข้อสรุปนี้เองจึงแยกองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงออกเป็นส่วนๆได้ดังนี้

1. สิ่งใดสิ่งหนึ่ง(identity = เอกลักษณ์) ซึ่งเป็นอะไรก็ได้เช่น คน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไป แต่สำหรับในที่นี้ เอกลักษณ์ที่ต้องการจะให้หมายถึง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประเภทและขนาดต่างๆ

2. ความแตกต่าง หมายถึงว่า เมื่อเปรียบเทียบเอกลักษณ์อย่างเดียวกันนี้แล้ว(ในเวลาต่างกันด้วย)จะสังเกตเห็นความไม่เหมือนกันของเอกลักษณ์อันเดียวกันนี้ เช่นในแง่ของรูปร่าง ขนาด หน้าที่และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งในแง่สังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จะเป็นเรื่องของการปฏิบัติระหว่างกันเสียมากกว่า

3. เวลาที่ต่างกัน (a succession in time)คือ การเปรียบเทียบของอย่างเดียวกัน ณ เวลาสองเวลา จะยาวนานต่างกันก็ได้ เช่นเป็นนาที ชั่วโมง วัน เดือน ปี หรือหลายปี อย่งไรก็ดี โดยทั่วไปแล้วยังเป็นเวลาที่ห่างกันมาก เราก็จะยังเห็นความแตกต่างในของสิ่งนั้นมาก

ศิริรัตน์ แอดสกุล(2545:75) กล่าวว่า การให้คำจำกัดความของการเปลี่ยนแปลงนั้นยาก แต่มีหลายสิ่งควรคำนึง ได้แก่

1. ระยะเวลาที่ต่างกันออกไป เช่น 5ปี 10ปี 20ปี เป็นต้น
2. เปรียบเทียบเหตุการณ์หรือเรื่องราวในแต่ละยุคสมัย
3. ขอบเขตหรืออาณาเขต เช่น ไทย อเมริกา อังกฤษ เป็นต้น

4. อะไรเปลี่ยน เช่น กฎหมายเปลี่ยน รูปแบบการปกครองเปลี่ยน บทบาทคนเปลี่ยน ขนบธรรมเนียมประเพณีเปลี่ยน เป็นต้น

งามพิศ สัตย์สงวน(2543:5-6)ให้นิยามการเปลี่ยนแปลงว่า หมายถึงความแตกต่างของ อย่างเดียวกันที่เอามาเปรียบเทียบกับกันในเวลาที่แตกต่างกันไป รวมกระบวนการเปลี่ยนแปลงใน ปรัชญาการทางสังคมที่วางแผนและไม่ได้วางแผน ปรัชญาการดังกล่าวแยกเป็นองค์ประกอบย่อยได้ 6 อย่างที่สัมพันธ์กัน คือ

1. กำหนดปรัชญาการที่กำลังเปลี่ยนไป(Identity of Change)หมายถึง การกำหนดหรือ บ่งชี้ปรัชญาการทางสังคมที่เฉพาะที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เช่น ในงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข่าวใน สังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนเน้นศึกษาแบบแผนการทำนา ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยอีกมาก เช่น ระบบเศรษฐกิจ การจัดองค์กร คติความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม ค่านิยมโลกทัศน์ และการสืบทอดวัฒนธรรมข่าว เป็นต้น

2. ระดับของการเปลี่ยนแปลง (Level of Change)หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับต่างๆ 6 ระดับ คือ

2.1ระดับปัจเจกชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ ความเชื่อ ความคาดหวัง แรงจูงใจและเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชน

2.2กลุ่มคน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในแบบแผนพฤติกรรมของความสัมพันธ์ ระหว่างกัน ในกลุ่มคนต่างๆ

2.3ระดับองค์กร(Organization) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและการทำ หน้าที่ขององค์กรหรือการเปลี่ยนแปลงในระบบต่างๆขององค์กร เช่นการเปลี่ยนแปลงใน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสื่อสาร บทบาท ผลผลิต การขัดเกลาหรือการรับคนเข้า ทำงานในองค์กร เป็นต้น

2.4ระดับสถาบัน (Institution) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนต่างๆของ สถาบันทางสังคมประเภทต่างๆ เช่น เปลี่ยนแปลงแบบแผนการแต่งงาน การนับถือ ศาสนา การเรียนการสอน การเพิ่มโอกาสการศึกษาสำหรับนักเรียนด้อยโอกาส เป็นต้น

2.5ระดับชุมชน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชนบทหรือชุมชนเมือง

2.6ระดับสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบชนชั้นหรือโครงสร้างทางสังคม

3. ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง (Duration of Change) หมายถึงระยะเวลาของการ เปลี่ยนแปลง อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงระยะสั้นๆหรือระยะยาว

4. ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction of Change) หมายถึงตัวบ่งชี้ของการ เปลี่ยนแปลงว่าพัฒนาก้าวหน้าหรือเสื่อมลง แบบแผนการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นวงจรหรืออาจเป็น การปฏิรูปหรือปฏิวัติ

5. ขนาดน้ำหนัของการเปลี่ยนแปลง(Magnitude) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงมีขนาด น้ำหนักต่างกันไปได้ 3 ระดับ คือ เปลี่ยนแปลงน้อย ไม่ได้เปลี่ยนโครงสร้าง เปลี่ยนแปลงมากขึ้น และเป็นการปฏิบัติ เปลี่ยนแปลงมากเพราะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

6. อัตราการเปลี่ยนแปลง(Rate of Change)หมายถึงอัตราการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นช้าๆ หรือเป็นไปอย่างรวดเร็ว หรืออาจเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลง คือ การที่สิ่งใดสิ่ง หนึ่งได้แปรสภาพจากเดิม มาเป็นสภาพใหม่ โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นตัวกำหนด

2.2 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ได้มีนักสังคมวิทยาให้ความหมายไว้ มากมาย ในที่นี้จะขอยกมากล่าวถึงเป็นบางส่วน ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2524:337) ได้กล่าวว่า ถึงการเปลี่ยนแปลงว่า การที่ระบบสังคม กระบวนการ แบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะในด้าน ใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้อาจจะเป็นไปในทางก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างถาวร หรือชั่วคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเองและที่เป็นประโยชน์หรือให้โทษก็ได้ทั้งสิ้น

Henry Pratty Fairchild(1955:77 อ้างถึงในชูดา จิตพิทักษ์,2528:159)ให้คำจำกัดความการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ แบบแผน หรือรูปแบบสังคมซึ่งมีการผันแปรไปหรือมีการเปลี่ยนแปลงไป เป็นคำศัพท์รวมหมายถึงผลของ การเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง กระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจก้าวหน้าหรือ ถดถอยหลังก็ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว มีการวางแผนการไว้ หรือเปลี่ยนแปลง โดยไม่มีแผนการ เป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวหรือหลายทิศทาง อาจก่อให้เกิดประโยชน์ หรือโทษก็ได้

Kingsley Davis(1949:622 อ้างถึงในชูดา จิตพิทักษ์,2528:160)ให้คำจำกัดความการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม กล่าวคือ เกิดการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่ของสังคม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นแต่เพียงส่วน หนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

W.E.Moore (อ้างถึงในบุญเดิม พันรอบ,ม.ป.ป.:218) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการแรกคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม เปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำทางสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมและผลที่เกิดจากความสัมพันธ์นั้นด้วย ประการที่สองหมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมเช่นการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานสังคม ค่านิยม และสัญลักษณ์ต่างๆ

Henry M. Johnson (อ้างถึงในบุญเดิม พันรอบ,ม.ป.ป.:218) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมมีผลกระทบต่อหน้าที่ต่างๆ ของสิ่งต่างๆในสังคม ผลกระทบนั้นอาจทำให้สภาพสังคมดีขึ้นหรือเสื่อมโทรมลงก็ได้ ถ้าต้องการให้สังคมคงอยู่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและสถาบันสังคมใหม่ให้ดีขึ้น

งามพิศ สัตย์สงวน(2543:7) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยยึดบรรทัดฐานสังคมเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นความแตกต่างใน รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนที่เข้าสัมพันธ์กัน ความแตกต่างในบทบาทของผู้เข้าสัมพันธ์ และความแตกต่างในเป้าหมายหรือการทำหน้าที่ของสถาบันสังคม

สุริชัย หวันแก้ว(2546:156)ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวชนบท ชาวเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวนี้ย่อมเกิดขึ้นในระดับกลุ่มบุคคลและในระดับสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว เครือญาติ การสมรส การครองเรือนหรือสถาบันการเมืองเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ได้

สมเพียร เกษมทรัพย์(2541:2) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงจากระบบครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองจากระบบการเมืองเผด็จการเป็นระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมเป็นระบบอุตสาหกรรม เป็นต้น

วัชรนา คลายนาท(2530:184) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมและระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งเปรียบเทียบความแตกต่างจากระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่อีกระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนั้นยังเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อการกระทำระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มของสังคม

2.3 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Culture Change)

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้มีนักสังคมวิทยา ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2524:99) ได้อธิบายไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมของประชาชาติหนึ่งๆ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม 2 ประเภทนี้เป็นไปไม่เท่ากัน โดยทั่วไปวัฒนธรรมที่มีใช้วัตถุเปลี่ยนแปลงช้ากว่า นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติหรือโดยการวางแผนก็ได้

Kingsley Davis(1949:622 อ้างถึงในชูดา จิตพิทักษ์,2528:160) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา เช่น ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิทยา ปรัชญา ฯลฯ เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและกฎเกณฑ์ของการจัดระเบียบทางสังคม

วัชรนา คลายนาท(2530:184) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ สิ่งประดิษฐ์ของสังคมทั้งที่เป็นวัตถุและมีใช้วัตถุ ซึ่งได้แก่ ภาษา ศิลปะ ศีลธรรม ดนตรี ประเพณี ฯลฯ

บุญเดิม พันรอบ(ม.ป.ป.:218) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงวิถีประเพณี การเปลี่ยนแปลงจารีต กฎหมาย ความเชื่อหรือศาสนา สิ่งประดิษฐ์และวัตถุอื่นที่ประชาชนในการดำรงชีวิตอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่านิยม ความเชื่อ การรับรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นทัศนคติภายในของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้งสิ้น

งามพิศ สัตย์สงวน(2543:7) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง ความแตกต่างในระบบวัฒนธรรมหรือเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง การขัดเกลาทางสังคมและการศึกษา ระบบศาสนาและความเชื่อ ระบบการแพทย์และสาธารณสุข ระบบการสื่อสาร ศิลปะและนันทนาการ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังหมายถึงความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยของระบบวัฒนธรรม เช่น ความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่อ อุดมการณ์ ประเพณี พิธีกรรม สัญลักษณ์ สถานภาพและบทบาท โลกทัศน์ รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุด้วย เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับในเวลาที่แตกต่างกันไป

สนิท สมักรการ(2525:2) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระยะยาว แบบแผนธรรมเนียมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์(2521:14) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้าน(folkway)หรือจารีต(mores) กฎหมาย ศาสนา สิ่งประดิษฐ์ และอื่นๆในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยม การที่วัฒนธรรมเน้นอยู่ที่ความเชื่อที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์และกระตุ้นให้มนุษย์นั้นแสดงพฤติกรรมออกมา สรุปได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของปัจเจกชน ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนมากเกิดจากการประดิษฐ์ และการกระจายผลต่างๆที่เกิดจากการนำสิ่งประดิษฐ์หลายอย่างมาใช้ ไม่ว่าผลนั้นจะมากหรือน้อย รวมทั้งการแพร่กระจายความคิดและการปฏิบัติต่างๆเหล่านี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

สุริชัย หวันแก้ว(2546:156-157) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น และที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆในสังคมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นง่ายกว่า แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมและสัญลักษณ์มักจะต้องใช้เวลานานและยากเย็นกว่า ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนของค่านิยมจากสถานภาพและบทบาทชายเป็นใหญ่มาเป็นหญิงและชายเท่าเทียมกัน ค่านิยมในการเลือกคู่ การแต่งงาน เป็นต้น

จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่เป็น

วัตถุเช่น สิ่งของเครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เป็นต้นและมีใช้วัตถุเช่น ระบบค่านิยม บรรทัดฐาน เป็นต้น ซึ่งทำให้แบบแผน วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กล่าวโดยสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบแบบแผนและระบบความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิมเราอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเรื่องของปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นในสังคมเรื่องเดียวกันแต่มองได้สองแง่ เปรียบเสมือนกระดาษแผ่นเดียวมีอยู่สองหน้า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็มีผลต่อสังคมเช่นกัน(สมศักดิ์ ศรีสันติสุข,2536:24) ในความหมายแคบแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจแยกจากกันแต่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกัน การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมกับการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของสังคมก็ย่อมเกี่ยวข้องและเกี่ยวเนื่องเสมือนเป็นด้านหัวและด้านท้ายของเหรียญอันเดียวกัน ในที่นี้จึงยึดความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในความหมายกว้างอันรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ด้วย(สุริชัย หวันแก้ว,2546:157)

2.4 ข้อพิจารณาในการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1. การเปลี่ยนแปลงอาจแยกได้เป็น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม และที่ชัดเจนคือการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสังคม เช่น จำนวนประชากร กลุ่มสังคม ประชากรมีการศึกษาสูงขึ้น ฯลฯ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีขอบเขตกว้างขวางมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นวัฒนธรรม

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากเผด็จการเป็นประชาธิปไตย การมีปฏิสัมพันธ์กันของผู้คน และพฤติกรรมในการปฏิบัติต่อสังคมก็จะเป็นไปในลักษณะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครองสามารถแสดงความคิดเห็น และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นถ้ามีเหตุผลดีกว่า ฯลฯ ในทำนองเดียวกัน เมื่อสังคมเปลี่ยนไป เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง กรอบหรือแบบแผนที่ใช้ในการดำเนินชีวิตก็ต้องเปลี่ยนไปด้วย วิธีการติดต่อสัมพันธ์กันก็จะเป็นทางการมากขึ้น ผู้คนนิยมวัตถุมากขึ้นกว่าเดิม ความผูกพันกันทางจิตใจลดลง เป็นต้น

3.เป็นการยากที่จะแยกอธิบายเรื่องของวัฒนธรรมและสังคม ตัวอย่างเช่น การที่คนไทยมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น กล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่จะกล่าวว่าเป็นการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็ไม่ผิดเพราะเป็นการกำหนดหรือสร้างวิถีชีวิตแบบใหม่ขึ้น ดังนั้น ในการอภิปรายโดยทั่วไปในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงกล่าวรวมๆกันไป

2.5 ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่(Structural and Functional Theory)

โครงสร้างของสังคม คือ รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคม หน้าที่ของสังคม กล่าวถึง ผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคม ผลที่เป็นไปตามที่ปรารถนาหรือต้องการ(Desirable consequences)คือผลที่ได้จากการทำหน้าที่ช่วยแก้ไขปัญหาที่เหมือนกันของบุคคลหรือกลุ่มสังคมให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ส่วนผลที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ(Undesirable consequences)คือผลที่ได้จากความผิดพลาดของหน้าที่ที่ขัดขวางการนำมาซึ่งความสำเร็จ(นิเทศ ดินณะกุล,2544:27-28)

นักสังคมวิทยาที่เชื่อทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นี้คือ พาร์สัน(Parsons) ทฤษฎีนี้มองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนหรือระบบต่างๆที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่นๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเป็นระบบหนึ่ง ระบบนี้จำเป็นจะต้องดำรงอยู่ตลอดไป แม้ว่าบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เนื่องจากกฎธรรมชาติ เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างทำหน้าที่สำคัญต่างๆในสังคม ทุกสังคมจะต้องสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ กำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆให้ปฏิบัติตาม มีการสร้างระเบียบเรื่องต่างๆ สังคมจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีสถาบัน และสถาบันก็จะทำหน้าที่ในการช่วยแก้ปัญหาต่างๆของสมาชิกในสังคม(ศิริรัตน์ แอดสกุล,2545:79)

สุเทพ สุนทรเกษม(2540:95) ได้กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของพาร์สัน โดยกล่าวถึงหน้าที่พื้นฐาน4ประการสำหรับระบบ “ปฏิบัติการ” ทุกระบบ ซึ่งเรียกรวมว่า AGLI ดังนี้

1. มีการปรับตัว(Adaptation) ระบบจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายนอกจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและปรับสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องกับความต้องการต่างๆของระบบ
2. การที่จะบรรลุเป้าหมาย(Goal attainment)ระบบจะต้องมีการกำหนดและดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักต่างๆ

3. บูรณาการ(Integration) ระบบจำเป็นต้องมีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆและจะต้องจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่พื้นฐานอื่นๆอีก3ประการ (A.G.L)

4. การชำระไว้ซึ่งแบบแผน(Latency or pattern maintenance)ระบบจะต้องทำให้เกิดการชำระไว้และฟื้นฟู แรงจูงใจของปัจเจกบุคคลและแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดและชำระไว้ซึ่งแรงจูงใจดังกล่าว

ในระดับทั่วไปหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการมีความเกี่ยวข้องกับระบบปฏิบัติการ 4 ระบบ อันได้แก่

1. อินทรีย์ทางชีววิทยา(biological)ซึ่งเป็นระบบปฏิบัติการที่จัดการหน้าที่ในการปรับตัว โดยการปรับและเปลี่ยนรูปของโลภภายนอก

2. ระบบบุคลิกภาพ(personality system)ทำหน้าที่ทางด้านการบรรลุเป้าหมาย โดยการกำหนดเป้าหมายของระบบและระดมทรัพยากรต่างๆเพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายหลักต่างๆดังกล่าวในสังคม

3. ระบบสังคม(social system)ดูแลเกี่ยวกับหน้าที่ทางด้านบูรณาการ โดยการควบคุมส่วนที่เป็นองค์ประกอบของระบบ

4. ระบบวัฒนธรรม(cultural system)ทำหน้าที่ในการชำระไว้ซึ่งแบบแผนโดยการกำหนดบรรทัดฐานและค่านิยมแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้มีการปฏิบัติ

A

		G	
			G
L		I	
	L		I

สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2545:52) ได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ คือ

1. สังคมทุกสังคมจะต้องมีโครงสร้าง ซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยต่างๆ
2. แต่ละหน่วยต่างทำหน้าที่ประสานกัน
3. แต่ละหน่วยต่างปฏิบัติหน้าที่เพื่อความคงอยู่ของสังคม
4. แต่ละหน่วยต่างยึดระบบค่านิยมเป็นแนวในการปฏิบัติหน้าที่

ชนิตา รัชพลเมือง(2534:45-46) สรุปหลักการของทฤษฎีโครงสร้างนิยม ไว้ดังนี้

1. การมองสังคมจะต้องมองในภาพรวม ในลักษณะที่เป็นระบบหรือส่วนต่างๆที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
2. เหตุและผลของการกระทำหรือความเป็นเหตุเป็นผล(causation) จึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
3. แม้ว่าจะไม่มีบูรณาการที่สมบูรณ์ แต่โดยพื้นฐานและระบบสังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต(dynamic equilibrium)การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายในระบบ แนวโน้มหลักจึงได้แก่ การมุ่งสู่เสถียรภาพและมีความเฉื่อย(intertia)ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการปรับตัวและการควบคุมทางสังคม
4. เมื่อเกิดการไม่ทำหน้าที่ดังข้อ 3 จะเกิดความตึงเครียดและความเบี่ยงเบน ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เป็นเวลานาน แต่ลักษณะเหล่านี้มักจะแก้ไขตัวเองได้
5. โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในทันทีทันใด การเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งขึ้น ที่จริงแล้วส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมส่วนบน(superstructure)เป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันก็ยังทิ้งให้องค์ประกอบหลักของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
6. การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากแหล่งพื้นฐาน 3 ประการ คือ การปรับตัวของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ความเจริญเติบโตจากการจำแนกแยกแยะกับการสร้างนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและการหน้าที่ หรือการที่บุคคลหรือกลุ่มคนในสังคมสร้างนวัตกรรมขึ้น
7. ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม (value consensus)รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบไปด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้างๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมนั้นเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม ระบบค่านิยมหรือคุณธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งกำเนิดบูรณาการที่ลึกซึ้งที่สุดและสำคัญที่สุดเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบที่มั่นคงมากที่สุดในระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย

2.6 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สิริรัตน์ แอดสกุล(2545 :80-81) ได้กล่าวถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น อุดมคติ เทคโนโลยี ศาสนา ค่านิยม เศรษฐกิจ ประชากร เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเป็นไปอย่างช้าๆ หรือเป็นไปอย่างรวดเร็วก็ได้ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ปัจจัยที่เป็นแรงเสริมหรือด้านการเปลี่ยนแปลง เช่น ความเชื่อเดิม ความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตแบบเดิม จะทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ช้า แต่ที่แน่นอนก็คือ สังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นตลอดไป

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เปรียบเสมือนภาพถ่ายปรากฏการณ์ทางสังคมในระยะหนึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนั้นจะไม่ปรากฏในลักษณะรูปแบบเดิมอีก

4. พฤติกรรมของแต่ละบุคคลย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของสังคม จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้น

5. พฤติกรรมฝืนสังคม หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะสังคมย่อมจะต้องมีการปรับตัวอย่างใดอย่างหนึ่งเช่น การไม่ยอมรับการปกครองแบบเผด็จการของผู้คนในระยะใด ก็จะทำให้สังคมต้องปรับรูปแบบการปกครองใหม่

6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตลอดไป

7. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันทางสังคม และคนเราจะมีปฏิริยาโต้ตอบกัน เช่น ลูกจ้างเรียกร้องสวัสดิการเพิ่ม ด้านายจ้างปฏิบัติตามก็จะมี การเปลี่ยนแปลง โดยทั่วไปแล้วกระบวนการทางสังคม(Social Movement) ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

8. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมย่อมมีทิศทาง และเป้าหมายอย่างน้อยที่สุดก็เปลี่ยนจากของเก่าไปเป็นของใหม่ เราจะทราบทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเราสามารถทราบเป้าหมาย(Goal) และอุดมการณ์(Ideology)ของสังคมหรือรัฐบาล หรืออาจสังเกตได้จากนโยบายของรัฐบาล เช่น ถ้ามีการสนับสนุนสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น มีการสนับสนุนการเรียนการสอนวิชาช่างอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น มีการปลูกฝังความสนใจสร้างศรัทธาในงานอุตสาหกรรม อนาคตต่อไปของสังคมนั้นก็จะกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม

2.7 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

นักสังคมวิทยาให้ความสนใจอย่างมากต่ออิทธิพลของการประดิษฐ์คิดค้นและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีมากมาย แม้แต่สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางชีววิทยา ก็มีผลทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม มูลเหตุต่างๆที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงพอจำแนกได้ดังนี้(ณรงค์ เส็งประชา,2541:210-212)

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ(Physical environment) ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศ สถานที่ตั้งของสังคม สิ่งเหล่านี้จะสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ จะช่วยให้สังคมเปลี่ยนได้มากกว่าสังคมที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าในแหล่งใดเกิดความแห้งแล้งอดอยากยากจน หรือถ้าแหล่งใดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ก็อาจก่อให้เกิดการอพยพจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ทำให้ผู้คนที่อยู่ไปจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมใหม่ได้ ในส่วนของสถานที่ตั้งของสังคมก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น สังคมที่ต้องอยู่บริเวณทางผ่าน บริเวณศูนย์กลางทางการค้า ย่อมมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงได้มาก

2. การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เช่นการกระจายตัวของประชากรและขนาดของประชากร ในกรณีประชากรเพิ่มมากขึ้น อาจมีผลต่อความต้องการทางอาหาร ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการผลิตเพิ่มขึ้น ต้องการสิ่งบริการต่างๆเพิ่มขึ้น กิจการอุตสาหกรรมก็อาจเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของผู้คนเปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไป ในส่วนของการกระจายตัวถ้ามีการเปลี่ยนแปลงในด้านการอพยพโยกย้ายจากชนบทไปสู่เมือง หรือจากเมืองสู่ชนบท ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ผู้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น การติดต่อสัมพันธ์กันมีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น กลุ่มปฐมภูมิจึงมีความสำคัญน้อยลง

3. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นไปได้เร็วกว่า การติดต่อสัมพันธ์กันอาจมีหลายรูปแบบ เช่น การเดินทางไปมาหาสู่กัน การสื่อสารการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การบังคับทางการเมือง ฯลฯ ข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม คือ ถ้าสังคมใดมีความเจริญก้าวหน้าในการสื่อสารคมนาคม สังคมนั้นมักจะเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

4. ระบบชนชั้น สังคมที่การจัดชนชั้นจะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง และสังคมที่ยึดถือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้นำและมีความสำคัญสูงสุด หรือสังคมยกย่องผู้อาวุโสก็จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมให้ความสำคัญกับแต่ละบุคคลหรือยอมรับนับถือในความสามารถของแต่ละบุคคล ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า

5. ทักษะคติและค่านิยม ในสังคมที่ยึดมั่นในสิ่งเดิม เช่น ยกย่องบูชาบรรพบุรุษชื่นชมในอดีตของตนและการเชื่อฟังผู้อาวุโส การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้าๆ เพราะเขาอาจมีความรู้สึกที่ว่า แนวปฏิบัติเดิมเป็นบรรทัดฐานที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุด และยึดถือเป็นคัมภีร์

6. การเล็งเห็นความจำเป็น ถ้าคนในสังคมนั้นมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงก็จะนำไปสู่ความต้องการจัดหาล้างของนั้นๆ เช่นเมื่อการคมนาคมขนส่งไม่อาจบริการประชาชนได้อย่างดี ก็อาจจะมีระบบขนส่งมวลชนขึ้น หรือเมื่อมีการขยายเมืองทำให้ผู้คนเกิดความจำเป็นในสาธารณสุข การสาธารณสุขูปโภค ฯลฯ หรือเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น อาจต้องมีการจัดระบบโรงงาน กฎหมายโรงงาน

7. นโยบายของผู้นำสังคม ในสังคมใดถ้ามีผู้นำนโยบายที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า สังคมนั้นหรือประเทศนั้นก็จะมีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามเป้าหมายและนโยบายนั้น

8. ระดับความรู้และเทคโนโลยี ถ้าสังคมนั้นผู้คนมีความรู้ความสามารถ ก็สามารถที่จะประดิษฐ์คิดสร้างสิ่งของเครื่องใช้และแบบแผนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเช่น เมื่อมนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์ถึงระดับหนึ่งก็จะสามารถประดิษฐ์เครื่องคอมพิวเตอร์ หรือเมื่อมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการแตกตัวของสารกัมมันตภาพรังสีถึงระดับหนึ่ง ก็สามารถสร้างระเบิดปรมาณู ได้สำเร็จ

9. ความล้ำทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งล้ำกว่าอีกด้านหนึ่ง ก็จะทำให้คนเราจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้วัฒนธรรมทั้งสองประเภทใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ เช่น ถ้ามีเครื่องจักรแต่ใช้ไม่เป็น ผู้คนก็ย่อมต้องขวนขวายหาวิธีการใช้เครื่องจักรให้เกิดประโยชน์

10. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการอาหารและปัจจัยอื่นๆ ในการดำรงชีวิต และความต้องการในสิ่งนั้นๆ ไม่สิ้นสุด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น นอกจากนั้นปัญหาการขึ้นลงทางเศรษฐกิจย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้วย

11. ปัจจัยทางอุดมการณ์ เช่น เพื่อต้องการให้สังคมของตนเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมนานาชาติ ก็จะก่อให้เกิดการเตรียมปัจจัยพื้นฐานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามเป้าหมายตามอุดมการณ์ของสังคม

ศิริรัตน์ แอดสกุล(2545:82) กล่าวว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจจำแนกออกเป็นสาเหตุสำคัญๆ ได้ 3 ประการดังนี้

1. เนื่องจากปัญหาและความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด มนุษย์มีความต้องการและประสบกับปัญหาต่างๆตลอดชีวิต ดังนั้น จึงคิดสร้างสรรค์หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เครื่องมือเครื่องใช้ และวิธีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสม เพื่อสนองความต้องการและ

แก้ปัญหาต่างๆ เช่น เมื่อมีความต้องการเสื้อผ้ามากขึ้นก็จะคิดประดิษฐ์เครื่องปั่นด้าย เครื่องทอผ้า คิดวิธีการตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อผลิตให้พอเพียงกับความต้องการ หรือเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการขนส่งก็ คิดสร้างยานพาหนะที่มีคุณภาพสูงขึ้น มีขนาดใหญ่ขึ้น บรรทุกได้มากขึ้น ไปได้เร็วขึ้น และถ้า อาหารผลิตไม่พอก็คิดเทคโนโลยีใหม่ๆขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ถ้าต้องการผลิต ข้าวให้ได้มากขึ้นก็อาจผลิตปุ๋ย ปรับปรุงพันธุ์ให้มีคุณภาพดีขึ้น ให้ผลผลิตสูงขึ้น ทนต่อความแห้งแล้ง ทนต่อศัตรูพืชสูงขึ้น

2. เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น อากาศร้อนมากขึ้น ซึ่ง อาจเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า พื้นดินแห้งแล้งกลายเป็นทะเลทราย เป็นผลให้มนุษย์ จำเป็นต้องเปลี่ยนอาชีพจากที่เคยทำการเพาะปลูก อาจต้องมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เปลี่ยนวิถีในการ ดำเนินชีวิต จากเคยอาบน้ำวันละหลายครั้ง อาจไม่มีน้ำจะอาบ จากที่เคยใช้เสื้อผ้ากันฝน ก็ เปลี่ยนไปเป็นเสื้อผ้ากันฝน

3. เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ประเทศเพื่อนบ้านเขามีแฟชั่น ใหม่ๆ เราก็อาจจะได้รับแฟชั่นนั้นๆมาใช้บ้าง หรือในสังคมของตัวเองมีการเปลี่ยนแปลงจำนวน ประชากร ประชากรเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ของผู้คนก็อาจเป็นไปในลักษณะเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์ต่อกันลดลง เป็นต้น

2.8 ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข(2536:28-29) กล่าวว่า ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 2 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน(internal or sociogenic factor) หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรมภายในสังคม ซึ่งสามารถมองได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ปัจจัยที่แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำการเปลี่ยนแปลง(manifest or intended) ได้แก่ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement) การประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ (invention) การวางแผนทางสังคม การกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม เช่น ผู้นำ ขบถ เป็นต้น

1.2 ปัจจัยที่ไม่แสดงอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ ได้แก่ ความตึงเครียดภายในระบบ สังคม และการขาดแคลนทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้น

2. ปัจจัยภายนอก(external factor) เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกของสังคม ปัจจัยที่เห็นชัดก็ คือ

2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะของประชากร ได้แก่ การย้ายถิ่นของประชากร ความแตกต่างขององค์ประกอบของประชากร เช่น อายุ เพศ และการศึกษา เป็นต้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่เปลี่ยนไป เช่น ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น

2.3 กลุ่มกระทบจากภายนอก ได้แก่ การล่าอาณานิคม และการ โจมตีจากชาติอื่น

2.4 การยืมวัฒนธรรม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชนชาติอื่น หรือการรับวัฒนธรรมอื่นมาใช้ วัฒนธรรมได้รับการยืมจากวัฒนธรรมทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ศุภล วังสินธุ์(อ้างถึงใน เสถียร วิพรมหา,2539:33) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมต้องอาศัยปัจจัย 2 อย่างคือ

1. ปัจจัยภายใน ซึ่งมีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วคือ

1.1 ประชากร การเพิ่มขึ้นของประชากรมีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะจำเป็นต้องเพิ่มผลผลิต เพื่อให้เพียงพอแก่ประชากร

1.2 การคมนาคม การพัฒนาทางด้านการคมนาคมขนส่ง ทำให้สะดวกต่อการติดต่อกับคนภายนอก และระบบอุตสาหกรรมอื่น

1.3 การท่องเที่ยว เพราะจะทำให้มีการติดต่อกับนานาอารยประเทศที่ต้องการเห็นความสวยงาม ทางด้านภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรมของไทยเป็นต้น

1.4 ระบบข่าวสารข้อมูลการสื่อสาร หากมีการพัฒนาที่ดี ชาวบ้านจะได้รับรู้ข่าวสารที่ทันสมัยอยู่เสมอ รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆของโลก

1.5 สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอุตสาหกรรมจำเป็นต้องทำลายสิ่งแวดล้อมบ้างเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบ ดังนั้น สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงจึงทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

2. ปัจจัยภายนอก หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากเหตุการณ์ของโลก เพราะต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่รอด ปลอดภัยของสังคม

ณรงค์ เสียงประชา(2541:213) กล่าวว่า ปัจจัยต่างๆที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงจะมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ จำนวนประชากร ประชากรที่เพิ่มขึ้น ย่อมทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยอื่นๆเช่น การประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ๆ เพื่อเลี้ยงประชากรที่เพิ่มขึ้น การขัดแย้งระหว่างกลุ่มเนื่องจากอุดมการณ์และความไม่เท่าเทียมกัน การนำการเปลี่ยนแปลงจากผู้นำสังคม และความเจริญก้าวหน้าหรือเทคโนโลยีใหม่ๆที่ได้รับ ปัจจัยดังกล่าวย่อมทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

2. ปัจจัยภายนอก จากที่สังคมหนึ่งได้ติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนยืมวัฒนธรรม ยิ่งในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมเจริญก้าวหน้า ผู้คนสามารถเดินทางได้วันละ408,000ไมล์ โดยทางอากาศ(McHale,1972:3) ยิ่งช่วยสนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัจจัยภายนอกนี้รวมถึงการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอก การที่

ถูกสังคมนอกกรูกราน ถูกปกครองโดยสังคมนั้น และสังคมนั้นได้เลียนแบบการดำเนินชีวิตจากอีกสังคมหนึ่ง

สุริชัย หวันแก้ว(2546:162-163) กล่าวว่า ในการพิจารณาปัจจัยอื่นเป็นมูลเหตุของการเปลี่ยนนักคิดและนักปรัชญา รวมทั้งคนทั่วไปมักจะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักเขียนทางวิทยาศาสตร์บางคนอ้างว่าการโคจรของดวงดาว เช่น ดาวหางฮัลเลย์มีผลต่อสังคมนมนุษย์ หรือบางคนก็มุ่งแสดงว่า การเกิดจุดดับในดวงอาทิตย์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น ความคิดดังกล่าวเช่นข้างต้นเคยเป็นที่นิยมอยู่บ้าง แต่เนื่องจากขาดประจักษ์หลักฐานที่คงเส้นคงวา ในทางวิชาการจึงมิได้ยึดถืออีกต่อไป

2. ปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งรวมความถึง การถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่น การกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเชื้อชาติบางชาติในการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ ความเหนือกว่าและความด้อยกว่าของลักษณะทางชีววิทยาที่มีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลงเช่น ความเชื่อว่าเผ่าอารยันสามารถที่สุด ฯลฯ ปัจจุบันในทางวิชาการความสนใจต่อปัจจัยนี้แทบจะหมดความหมายไปแล้ว เพราะไม่มีพื้นฐานวิทยาศาสตร์ แต่บางครั้งก็มีความเชื่อแบบนี้แสดงออกมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีนโยบายของประเทศ เช่น นโยบายปกครองกีดกันแบ่งแยกผิว(Apartheid)ของรัฐบาลผิวขาวแห่งประเทศแอฟริกาใต้ นโยบายการส่งเสริมการมีบุตรในหมู่ปัญญาชน แต่คุมกำเนิดในหมู่ประชากรระดับการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของนายลี กวนยู เป็นต้น

3. ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร การศึกษาประวัติศาสตร์บางสำนักที่ผ่านมามักจะเน้นบทบาทของสงคราม การพิชิต บางทีก็เน้น การเปลี่ยนแปลงของสังคมว่าเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษผู้นำ การพิจารณาเช่นนี้มีจุดอ่อนมากเพราะถือเสมือนว่าสังคมเป็นสุญญากาศที่ลังต่างๆ โดยลำพังจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เองและละเลยการพิจารณาองค์ประกอบของสังคมเช่น กลุ่มค่านิยมทางสังคม สถาบันทางสังคม ไป

4. ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่นการประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างได้เกิดผลการเปลี่ยนแปลง เช่น การประดิษฐ์เครื่องจักร ไอน้ำโดยเจมส์วัตต์ โทรศัพท์ เครื่องพิมพ์ ระเบิดปรมาณู คอมพิวเตอร์ การใช้แสงเลเซอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในโลกยุคปัจจุบัน จนทำให้เรียกว่าโลกไร้พรมแดน

5. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์จะต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุผลความต้องการทางเศรษฐกิจเหล่านี้เองมนุษย์อาจก่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

6. ปัจจัยศาสนาและอุดมการณ์ การคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ตัวอย่างมักนิยมยกกันก็คือข้อที่ว่าจริยธรรมแบบโปแตสแตนต์เป็นรากฐานของกำเนิดระบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก

7. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชีตจำกัดด้านทรัพยากรและระบบนิเวศ อุบัติภัยด้านอุตสาหกรรม

8. ปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมระดับรากหญ้า (Grassroot Movement) ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม

2.9 ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ศิริรัตน์ แอดสกูล (2545:84-85) กล่าวว่า ในปัจจุบันสังคมต่างๆมักจะรับเอาวิถีการดำเนินชีวิตจากสังคมอื่นที่ยอมรับกันว่าเจริญแล้ว เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมของตน และสิ่งต่างๆที่รับเอามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและทำให้สังคมเปลี่ยนไปที่กล่าวถึง โดยทั่วไป ได้แก่

1. การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมือง(Urbanization) จากเดิมที่สังคมไทยเป็นสังคมชนบท ผู้คนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นชาวชนบท ได้ค่อยๆเปลี่ยนไปเป็นคนเมือง อาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีชาวเมืองอยู่ประมาณร้อยละ20ของประชากรทั้งประเทศ

2. การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย (Modernization) จากการมีการใช้เทคโนโลยีเบื้องต้น เช่น ใช้จอบ ใช้เสียม ในการขุดดินเพื่อการเพาะปลูก แต่งตัวด้วยผ้าถุง นุ่งโจงกระเบนแล้วค่อยๆนำเอาเทคโนโลยีที่ดีกว่าเข้ามาใช้ มีการใช้รถไถดิน มีการใช้ปุ๋ยเพื่อการเพาะปลูก ในด้านการแต่งตัว ใช้ชุดสากลตามสมัยนิยม ใช้เครื่องสำอางเสริมความงาม

3. การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสังคมอุตสาหกรรม(Industrialization)จากการประกอบอาชีพทางการเกษตรตั้งแต่สมัยโบราณ สังคมไทยค่อยๆเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีประชากรยึดอาชีพทางด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติจากผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น และมีรายได้สูงกว่าผลผลิตทางการเกษตรตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 อีกทั้งยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

4. การเปลี่ยนไปสู่การทำงานระบบราชการ(Bureaucratization) มีการเปลี่ยนวิธีการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ ไม่มีขั้นตอน ไม่มีกระบวนการ ไปเป็นการทำงานอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการ ตัวอย่างเช่น ถ้าจะทำการค้าขายจะมีการจัดแยกสินค้าตั้งขายออกเป็นส่วนๆ จัดหาผู้รับผิดชอบในการขายสินค้าแต่ละส่วน ต้องทำบัญชีสินค้า บัญชีการเงิน ต้องกำหนดวันเวลาในการบริการลูกค้า ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้ลูกจ้าง ฯลฯ ไม่ช่วยกันทำ แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ ดังเช่นสมัยก่อน

5. การเปลี่ยนไปสู่สังคมประชาธิปไตย(Democratization) เป็นการเปลี่ยนแนวทางการใช้อำนาจอธิปไตยจากผู้ปกครองใช้อำนาจหรือยึดอำนาจอธิปไตย ไปเป็นให้อำนาจอธิปไตยเป็นของ

ประชาชน และมอบให้ผู้แทนใช้อำนาจ โดยที่อาจขออำนาจคืนเมื่อใดก็ได้ ถ้าเห็นว่าผู้ได้รับมอบใช้อำนาจอธิปไตยผิดเจตนารมณ์ของประชาชน สังคมไทยกำลังมีแนวโน้มที่จะค่อยๆ เป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น

สุริชัย หวันแก้ว(2546:165-166) กล่าวว่า ในสังคมปัจจุบันมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอยู่หลายกระบวนการ ณ ที่นี้มีความจำเป็นต้องจำแนกการเปลี่ยนแปลงเป็น 2 ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ กับ การเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย

1. กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ ได้แก่

1.1 การทำให้เป็นเรื่องของโลก(Secularization) หมายถึง เรื่องหรือสิ่งซึ่งครั้งหนึ่งถือว่าเป็นศักดิ์สิทธิ์หรือเกี่ยวข้องกับศาสนา กลายเป็นเรื่องทางโลกที่สมาชิกของสังคมสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับได้ ในสังคมสมัยก่อน ความเป็นไปต่างๆ ในสังคมถ้าจะถือกันว่าเป็นความประสงค์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และฝ่ายศาสนาก็จะเข้าไปมีบทบาท ในสมัยต่อมาเมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการศึกษาของมนุษย์เจริญขึ้น มีการใช้หลักเหตุผล มนุษย์จึงรู้สึกว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ในสังคมหลายๆ เรื่อง ไม่ใช่เรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่จะต้องเป็นเรื่องที่จะต้องให้หลักเหตุผลพิจารณาเป็นรายๆ ไป การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ เป็นผลของกระบวนการทำให้เป็นเรื่องทางโลก และพบอยู่ทั่วไปในสังคมสมัยใหม่

1.2 Rationalization หมายถึง การยึดหลักเหตุผลและการจัดให้เข้าหลักเหตุผล กระบวนการวิธีการหรือผลของกระบวนการใช้เหตุผล หรือการตีความเรื่องเก่าที่ยังไม่ประจักษ์ความจริงให้เข้าหลักเหตุผล รวมทั้งการปรับปรุงองค์การและกระบวนการผลิตตามหลักวิชา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้วยวิธีการต่างๆ เช่น จัดรูปองค์การใหม่ วางมาตรการประสานงานลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นลง

1.3 การทำให้เป็นอุตสาหกรรม(Industrialization) หมายถึง กระบวนการพัฒนาการเทคโนโลยีโดยใช้วิทยาศาสตร์มาประยุกต์ในการขยายผลิตรวมขนาดใหญ่ด้วยกำลังเศรษฐกิจเพื่อตลาดการค้าอันกว้างใหญ่ โดยการใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะอย่าง

1.4 การทำให้เป็นเมือง(Urbanization) หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คน หรือการดำเนินการงานเข้าสู่บริเวณ หรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากรหรือการดำเนินการต่างๆ มากขึ้น เราอาจรวมความหมายของกระบวนการนี้ได้ว่า ได้แก่ การขยายวิถีชีวิตแบบชาวเมือง โดยผ่านการแพร่ของไฟฟ้า ถนนหนทาง และสื่อมวลชนต่างๆ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ทำให้รสนิยมและความต้องการของชาชนบทเปลี่ยนแปลงไปในทางที่คล้ายชาวเมืองมากขึ้น

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย ได้แก่

2.1 การทำให้เป็นประชาธิปไตย(Democratization) ประชาธิปไตย หมายถึง กระบวนการแพร่ขยายของปรัชญาหรือระบบสังคมแบบหนึ่งที่น่าที่ประชากรมีส่วนร่วมและควบคุมกิจกรรมของชุมชนในฐานะเป็นตัวของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะบุคคล ยศ สถานภาพ หรือทรัพย์สินสมบัติ

2.2 การแพร่ของการจัดองค์การขนาดใหญ่(Bureaucratization) หมายถึง การแพร่ของระบบบริหารงาน โดยที่มีเจ้าหน้าที่ตามลำดับชั้น ซึ่งแต่ละคนต้องรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาของตนเอง โดยปกติมักจะมีปรากฏการณ์ในองค์การรัฐบาลในส่วนบริหารต่างๆ แต่ก็มีอยู่ในธุรกิจ การอุตสาหกรรม การเกษตร สหภาพแรงงาน องค์การศาสนา และธนาคาร การที่มีกฎเฉพาะระเบียบตายตัวใช้ทั่วไปแล้ว อาจเป็นผลดีในทางป้องกันการเลือกปฏิบัติและเพิ่มประสิทธิภาพ แต่การยึดระเบียบอาจทำให้งานล่าช้า เพราะผู้ปฏิบัติสามารถเลี่ยงความรับผิดชอบได้

2.3 กระบวนการสร้างคนชายขอบ(Marginalization) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหลื่อมล้ำมากยิ่งขึ้น โดยเกิดขึ้นขณะที่เกิดความเจริญเติบโตเศรษฐกิจในระดับสูงเป็นผลดีมากแก่คนส่วนหนึ่งในเขตเมืองหรืออุตสาหกรรม แต่ทำให้คนอื่นอีกส่วนหนึ่งอยู่ห่างไกลขาดการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงไปทุกที ตัวอย่างเช่น การพัฒนาเมืองให้เจริญในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันกลับผลักดันให้คนที่ยากจนขึ้นแค้นต้องอพยพจากบ้านในชนบทไปรับจ้างในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น รวมทั้งความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้(Digital Divide)

2.4 กระบวนการโลกาภิวัตน์(Globalization) หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคม โลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์มีทั้งด้านที่เป็นลบ อย่างเช่น วิกฤตเศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบเมื่อปลายปี พ.ศ.2540 ซึ่งต่อมาได้ลุกลามไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชีย ส่วนด้านที่เป็นบวกก็เช่น การที่หลายประเทศร่วมมือกันผลักดันประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชน และความยุติธรรมทางสังคมให้กลายเป็นระเบียบวาระระหว่างประเทศ

3. แนวคิดเรื่องตลาดน้ำ

3.1 ตลาดน้ำกับวิถีชีวิตไทย

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็นที่อกเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบและมีบางส่วนติดต่อกับทะเลทำให้เกิดแม่น้ำหลายสายเกิดลักษณะประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลุ่มแอ่งน้ำอันได้แก่ หนอง บึง ทะเลสาบ และที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร เนื่องด้วยอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และอาหารจากแหล่งน้ำ

มีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภคและเพาะปลูก และยังใช้น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคมติดต่อกันอีกด้วย ดังนั้นแหล่งอารยธรรมของชนชาติไทยจึงก่อเกิดขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับแหล่งอารยธรรมของชนชาติอื่นทั่วโลก

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ตลอดชีวิตของคนไทยทุกรุ่นทุกยุคทุกสมัยผูกพันอยู่กับน้ำ แทรกซึมอยู่ในคติความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นบ้าน นาฏศิลป์ หรือแม้แต่การวางผังเมือง ทั้งเมืองโบราณและเมืองสมัยใหม่ก็คำนึงถึงแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับน้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนอาจกล่าวได้ว่า “น้ำเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมไทย”

การตั้งชื่อชุมชนและเมืองของคนไทย จะมีความหมายที่บ่งบอกถึงลักษณะพื้นที่ชุมชนและเมืองตั้งอยู่ เช่น ถ้ามีคำว่า โนน เนิน หรือ โคน นำหน้าชุมชนหรือเมือง ก็บ่งบอกว่าชุมชนหรือเมืองนั้นตั้งอยู่บนพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นดอน เป็นเนินเขาเดี่ยวๆ น้ำไม่ท่วมถึง ซึ่งจะพบชื่อชุมชนและเมืองในลักษณะนี้มากในภาคอีสาน หรือคำว่า ดอย ม่อน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับ โนน เนิน หรือ โคน ก็จะพบมากในภาคเหนือ ส่วนคำนำหน้าชื่อชุมชนและเมืองที่มีความหมายเกี่ยวกับน้ำนั้น มีพบอยู่โดยทั่วไปเฉพาะในภาคกลาง ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนมาก เช่นคำว่า กรุง บาง มาบ คลอง วัง เป็นต้น(คณะอนุกรรมการการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติ,2538:23)

การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นหลัก โดยเฉพาะในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คนไทยบริเวณนี้จึงอาศัยอยู่ริมน้ำและอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม ส่งผลให้กิจกรรมหลายอย่าง เช่น ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวไทยสมัยหนึ่งจึงมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองเป็นอย่างมาก(ยุคลธร เตชะวนาการ,2545:1) เมื่อมีผู้คนมาตั้งมาตั้งถิ่นฐานกันตามริมฝั่งน้ำสายเดิมหรือที่มีอยู่เดิมกันมากขึ้น ผู้ที่อยู่พวยพวยอยู่ทีหลังก็จะขุดคลองหรือลำประโดงเพื่อชักน้ำต่อเข้าไปในพื้นที่ที่เป็นแผ่นดินลึกเข้าไปอีก ด้วยเหตุนี้จึงมีคูคลองเชื่อมต่อกันตลอดมากมายในเขตที่ราบลุ่ม ยังผลให้การคมนาคมทางน้ำเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง เกษตรกรจะนำผลผลิตในเรือสวนไร่นาของตนบรรทุกเรือไปขาย จึงเกิดสถานที่นัดพบแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด เมื่อผู้ใดทราบแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขาย เขาก็จะนำสิ่งของจากสวนของตนมาขายบ้าง ซึ่งเรียกกันว่านัด เช่น นัดคลอง โคน นัดท่าคา นัดบางน้อย ในจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งจะมีการนัดกันว่าจะไปซื้อขายกันโดยกำหนดวันทางจันทรคติ ได้แก่ วันข้างขึ้นข้างแรมใดก็จะมาพบกันตามวัน เวลานั้น แต่ถ้าสถานที่นัดพบนั้นกลายเป็นที่ชุมชนซื้อขายชนิดมีเป็นประจำทุกวัน นัดดังกล่าวจะกลายเป็นตลาดน้ำไป (ราตรี โตเพ่งพัฒนา,2543:2-3) สำหรับตลาดน้ำเป็นตลาดที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับท้องน้ำและลำเรือในสมัยก่อนเรียกตลาดรูปแบบนี้ว่า ตลาดเรือ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นตลาดน้ำ (สุกัญญาพัชรวิวัฒน์,2541:22)

ความหมายของตลาดน้ำ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546:433) ได้ให้ความหมายของตลาดน้ำ หมายถึง ที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายของต่างๆทางน้ำ มีเรือเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ ในบางแห่งอาจเรียกเรียกตลาดท้องถิ่น

วารสาร จิวชัยศักดิ์ (2542 :2209) ได้ให้ความหมายของตลาดน้ำ หมายถึง ตลาดที่มีการค้าขายในน้ำโดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิต เช่น เสื้อผ้า อาหาร มาขายตามแม่น้ำลำคลองที่มีผู้คนอาศัยอยู่

ยุคลธร เศษะวนการ(2545 :7) ได้ให้ความหมายของตลาดน้ำ หมายถึง สถานที่ที่มีการชุมนุมกันเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างแม่ค้ากับลูกค้าในชุมชนตลาดน้ำ

เกียรติ จิระกุล(2525:4) กล่าวถึง ตลาดน้ำ ว่าหมายถึง สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจคล้ายกับตลาดทั่วไป เพียงแต่ตลาดน้ำจะกระทำบนเรือที่ลอยอยู่เหนือน้ำตามลำคลองต่างๆ

ราตรี โด่งพัฒน์(2543 :3) กล่าวว่า ตลาดน้ำ เป็นชื่อเรียกแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันกันในท้องถิ่นโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ แต่เดิมนอกจากเรียกน้ดแล้วยังมีชื่อเรียกกันว่าตลาดเรือหรือตลาดท้องถิ่นและในที่สุดก็กลายเป็นตลาดน้ำ ดังที่ใช้อยู่ปัจจุบัน

จากความหมายที่กล่าววามข้างต้นพอสรุปได้ว่า ตลาดน้ำ หมายถึง สถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยอาศัยเรือ แพ เป็นพาหนะบรรทุกสินค้าซึ่งลอยอยู่เหนือท้องน้ำตามลำคลอง

ปัจจัยที่ทำให้เกิดตลาดน้ำ

นวล สารสอน(2533:51) กล่าวถึง ปัจจัยที่เห็นว่ามีผลสำคัญต่อการค้าทางน้ำหรือตลาดน้ำนั้นมี 4 ปัจจัย คือ

1. สภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิศาสตร์ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มน้ำลำคลองทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และการขุดโดยแรงของมนุษย์ทำให้มีน้ำไหลเวียนตลอดทั้งปี ก็จะเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดรูปแบบการเป็นอยู่ของประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนในบริเวณนั้นมาก

2. ที่ตั้งชุมชน มีชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันมากพอสมควรต่อการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน หรือถ้าตั้งอยู่ในจุดผ่านของชุมชนอื่นๆ ก็จะมีส่วนต่อการขยายตัวของตลาดน้ำนั้นได้มากขึ้น

ฉะนั้นจะเห็นว่าขนาดของตลาดน้ำจะมีความแตกต่างกันออกไปตามขนาดของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำนั้นๆ

3. เส้นทางการคมนาคม ตลาดน้ำจะเกิดขึ้นได้ก็หมายความว่าที่นั้นมีการเดินทางไปมาของประชาชนโดยอาศัยทางน้ำเป็นหลัก หรือเป็นวิถีชีวิตแบบชาวบ้านที่กิจกรรมของสมาชิกในสังคมต้องพึ่งพาน้ำตามแม่น้ำลำคลองต่างๆในชีวิตประจำวัน ทางด้านการเดินทางก็จะมีเรือชนิดต่างๆเป็นพาหนะช่วยให้ได้รับความสะดวกสบายต่อการเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ

4. ลักษณะของอาชีพ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากถ้ามีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวเกษตรกรที่มีการเพาะปลูกพืชที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการเป็นอยู่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ากันขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองไม่มีหรือไม่สามารถผลิตได้ในท้องถิ่น

สินค้าในตลาดน้ำ

เรือที่บรรทุกสินค้ามาขายในตลาดน้ำนั้นส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิต ซึ่งจะแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1. สินค้าอุปโภค ส่วนใหญ่จะเป็นเรือที่บรรทุกข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตมาขาย เช่น เรือขายเครื่องครัว หม้อ กระทะ ครก สาก แจกัน มุ้ง หม้อน้ำ คนโท กระจ่างต้นไม้ เรือขายแข่ง ขายเสื้อ งานขาม เครื่องแต่งตัว เรือขายหมวกหรือของที่ระลึกพื้นเมือง เป็นต้น ในบางลำก็จะมีขายดอกไม้แห้งที่รับมาและปลูกเอง และทั้งที่เป็นไม้ตัดดอกจำพวกกล้วยไม้ กุหลาบ เบญจมาศ ซ่อนกลิ่น ดอกบัว ใบเตย ดอกเอสเตอร์ ดอกหน้าวัว ดอกมะลิ พวงมาลัย หรือบางลำก็ขนำไม้กระถางหรือไม้กล้า เช่นต้นมะม่วง ต้นเฟื่องฟ้า ต้นขนุน ต้นกุหลาบ หรือไม้ดอกที่ให้เพียงผลผลิต เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรือขายเฉพาะใบตองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบอาหารของคนไทย เช่น ห่อหมก ขนมน้ำใส่ใส่ เป็นต้น

2. สินค้าบริโภค ส่วนใหญ่จะเป็นเรือที่บรรทุกพืชผักผลไม้ตามฤดูกาลต่างๆมาขาย เช่น มะม่วง ส้ม ทุเรียน เงาะ ส้มโอ ฝรั่ง ชมพู่ องุ่น มังคุด มะพร้าว พุทรา อ้อย ละมุด แดงโม สับปะรด ลำไย เป็นต้น หรือเรือขายผักสดที่ปลูกเองตามแปลงผักริมคลอง เช่น คะน้า กระชาย มะกรูด มะนาว พริก แพง น้ำเต้า มะเขือ ผักกาด ผักชี ยี่ห่วย หอม กระเทียม ตะไคร้ เป็นต้น หรือพืชผักที่เก็บได้ตามหนองคลองบึง หรือริ้วบ้าน ได้แก่ สายบัว เม็ดบัว ผักกะเฉด ผักบุ้ง ตำลึง โสน กระถิน เป็นต้น ในเรือบางลำบรรทุกอาหารสดไว้จนเพียบล้น อาจเป็นหมู ไก่ เนื้อ เป็ด ปลา หรืออาหารทะเล ทั้งสดและแห้ง นอกจากนี้ยังมีเรือขายอาหารอีกหลายรูปแบบ ได้แก่ เรือขายข้าวแกง เรือขายส้มตำ ไก่ย่าง เรือขายอาหารตามสั่ง เรือขายกวยจั๊บ เรือขายผัดไทย เรือขายขนมหวานเย็น เรือขายขนมไทยโบราณ เรือขายขนมครก เรือขายไอศกรีม เรือขายผลไม้ดอง เรือขายยาดอง เรือขายเฉาก๊วย หรือเรือขายกะปิ น้ำปลา น้ำพริกเครื่องแกง เป็นต้น

ตลาดน้ำกับลำเรือ

เรือมีหลายประเภทและเหมาะกับการใช้งานที่แตกต่างกัน ประเภทของเรือแบ่งได้หลายวิธี เช่น แบ่งตามวิธีการทำ อันได้แก่ เรือขุดหรือเรือต่อ เรือขุดนั้นทำจากไม้ซุงทั้งต้น ส่วนเรือต่อใช้ไม้แผ่นขนาดต่างๆมาต่อกันเป็นลำเรือ หรืออาจแบ่งตามประเภทการใช้งาน ก็จะแบ่งเป็นเรือพายและเรือแจว(ไม่นับรวมเรือที่ติดเครื่องยนต์) รูปลักษณะของลำเรือเป็นภาพสะท้อนภูมิปัญญาของช่างต่อเรือที่คิดค้นลำเรือให้เหมาะกับโอกาสและท้องน้ำที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น เรือบดเรือเข็ม เป็นเรือที่ต้องการเคลื่อนที่ไปอย่างรวดเร็ว คนบนเรือต้องมีจำนวนไม่มาก ช่างจะลดปากเรือให้แคบลงแล้วเสริมความยาวเพรียวแหลมของหัวเรือท้ายเรือให้มากขึ้น ท้องเรือก็กินน้ำน้อยทำให้เรือพุ่งไปข้างหน้าเหมือนเข็ม นอกจากนี้ เรือยังเป็นตัวสะท้อนฐานะของเจ้าของเรือด้วย นั่นคือหากเรือลำใดมีหมุดตอกเป็นสีทองเหลือง แสดงให้เห็นว่าเจ้าของเรือเป็นผู้มีอันจะกินและยังร่ำรวยมากขึ้นหากลำเรื่อนั้นประดับด้วยแผ่นทองเหลืองเป็นลายคุณวิจิตรงดงาม และหรือแม้แต่ในพายที่มีการลงรักปิดทองหรือเลี่ยมทอง ยังเป็นการแสดงฐานะร่ำรวยเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม สำหรับชาวบ้านไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไรสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับชาวบ้านทั่วไปคือการดูแลเรือให้สะอาดและเป็นเงางามอยู่เสมอ ในพื้นที่ท้องน้ำมีขนาดกว้างใหญ่ สายน้ำแห่งนั้นมักได้รับการต้อนรับลำเรือหลากหลายรูปแบบ ทั้งเรือแจว เรือพาย เรือยนต์ เรือหางยาว เป็นต้น ส่วนท้องน้ำในย่านตลาดน้ำก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีการสัญจรอย่างคึกคักของลำเรือประเภทต่างๆ แม้ไม่มากนักก็ตาม แต่เรียกได้ว่าหากได้ลองนั่งลงสังเกตลำเรือแต่ละลำของพ่อค้าแม่ขาย หรือลูกค้าที่ผ่านมาในย่านนั้นๆ ให้ดี จะเห็นความแตกต่างของลำเรือที่ดูเหมือนจะเป็นแบบเดียวกันหากมองเพียงผิวเผิน

เรือค้าขาย

ในที่นี้จะแบ่งชนิดลำเรือตามประเภทการใช้งานในชุมชนตลาดน้ำและลำเรือที่มีความเกี่ยวข้องกับการค้าขาย ซึ่งปกติเรือค้าขายในย่านตลาดน้ำที่เป็นที่นิยมใช้ของพ่อค้าแม่ขายมักเป็นเรือที่มีขนาดไม่ใหญ่โตจนเกินไป เพื่อสะดวกแก่การสัญจร และสะดวกต่อการใช้ร่างกายในการพายเพียงคนเดียว ได้แก่ เรือสำปั้น หรือเรือสามปั่นขนาดเล็ก คำว่าสำปั้นหรือสามปั่นเป็นคำสำเนียงจีน หมายถึง 3 แผ่น นั่นคือ เดิมเรือชนิดนี้จะต่อด้วยไม้ 3 แผ่น จัดอยู่ในประเภทสวายงาม และต่ออยาก การที่สมัยก่อนใช้ไม้สามแผ่นก็เพราะไม่มีขนาดกว้าง แต่ปัจจุบันนิยมใช้ 5 แผ่น ไม้ที่นิยมใช้ในการต่อเรือชนิดนี้ ได้แก่ ไม้สัก และเรือบด มีผู้สันนิษฐานว่า เรือบด คงเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า boat ในภาษาอังกฤษ เรือบดเป็นเรือต่อตามแบบฝรั่ง และไม้ที่นิยมใช้ในการต่อเรือชนิดนี้ ได้แก่ ไม้สัก ชนิดเรือบดขนาดเล็กมี 2 แบบคือ (1) แบบรูปเพรียว ลักษณะของเรือบดชนิดนี้จะมีหัวและท้ายเรือเรียวยาว มีการต่อด้วยไม้แผ่นตัดเป็นรูปโค้งปีกกา ปิดส่วนหนึ่งของด้านบนหัวและท้ายเรือ(เรียกว่าตะปั้ง) การใช้เรือชนิดนี้สามารถเอาด้านใดด้านหนึ่งเป็นหัวก็ได้ เป็นเรือที่นิยมใช้ประจำบ้าน ในพื้นที่ที่น้ำไม่เชี่ยวและระยะทางไม่ไกลนัก ใช้นั่งคนเดียวหรือสองคนตามขนาด

ความยาวของลำเรือ บางครั้งใช้ 2 พาย (2) แบบหัวเรือเรียว ท้ายเรือตัดแบบเรือทหารต่อจากไม้หรือสังกะสี คล้ายกับเรือกรรเชียงของตะวันตก ลักษณะของการใช้เรือชนิดนี้ จะใช้วิธีพายกรรเชียงแต่พบเห็นได้ไม่มากนัก

เรือรับจ้างที่นิยมใช้

เรือสามปีนขนาดกลางมีความยาวราว 3-4 วา มีแจวเดียว นิยมใช้เป็นเรือรับส่งผู้โดยสารจนบางครั้งเรียกเรือชนิดนี้ว่าเรือจ้างหรือเรือลำปีนจ้าง ลักษณะเรือต่อด้วยไม้กระดาน 5 แผ่น คล้ายกับเรือลำปีนเพรียว ส่วนใหญ่ต่อด้วยไม้สัก พื้นที่กลางลำลดต่ำลงมีกระงซึ่งหมายถึงไม้กระดานที่ยึดกราบเรือหรือพาดแคมเรือทั้งสองข้างเป็นตอนๆ หากเป็นคำว่กระงป่าจะหมายถึงไม้ท่อนใช้ยันตามขวางลำเรือขุดเพื่อช่วยให้กราบเรือเบะถ่างออกไปตามที่ต้องการ แต่ถ้า กระงหินจะหมายถึง ไม้ขวางเรืออันสุดท้ายของหัวเรือหรือท้ายเรือบางที่เรียกว่าทุกระต่าย กระงจะเป็นที่นั่งพาดกลาง เอกลักษณะเฉพาะของเรือแบบนี้อยู่ที่หลักแจวสำหรับใช้แจว บริเวณท้ายเรือมีหางเสือ มีก้านพังกา(ไม้ติดหางเสือเรือสำหรับมือจับ)ยื่นขึ้นสำหรับใช้เท้าเหยียบบังคับเรือไปตามทิศทางที่ต้องการ เรือขนาดเล็กแบบรูปเพรียว เช่นเรือหางยาว ปัจจุบันเมื่อเครื่องยนต์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสัญจรไปมาไม่ว่าทางบกหรือทางน้ำ เรือหางยาวก็เป็นเรือยอดนิยมอีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านใช้เดินทางสัญจรไปมาเพราะสะดวกและรวดเร็ว เรือหางยาวเป็นเรือที่ต่อด้วยไม้อัด ท้องเรือแบนราบเป็นรูปตัววี มีหลายขนาด เคลื่อนที่โดยใช้เครื่องยนต์ที่อยู่ท้ายเรือ มีเพลายาว ตรงส่วนปลายเพลา(แกนสำหรับให้ล้อหรือใบจักรหมุน)ติดใบพัด

เรือของชาวบ้านในชุมชนและเรือบิณฑบาตของพระ

เป็นเรือที่ใช้สัญจรไปตามลำคลอง หรือเข้าสู่แม่น้ำในบางช่วง ได้แก่ เรือหมู เป็นเรือขุดที่มีขนาดเล็ก ใช้ไม้ซุงประเภทตะเคียนมะค่า สัก รูปลักษณะของเรือหัวท้ายเรียว ป่องกลางลำ นั่งได้ 2-3 คนตามขนาดของเรือ มักใช้ในระยะทางใกล้ๆ เช่น หาปลาตามทุ่งนา หรือพายไปทำบุญที่วัด ปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้เรือบดหรือเรือลำปีนแทน เรือปีนมีลักษณะคล้ายเรือลำปีน ไม่เสริมกราบ หัวและท้ายมนบางครั้งมีผู้สังเกตเห็นว่า มีรูปร่างคล้ายผลแดง โมค่าซีก แต่ข้างในเป็นเหลี่ยม และมีหัวท้ายยื่น โผล่ขึ้นน้ำ เรือปีนมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าเรือแตะ เรือลำปีนเพรียวลักษณะเรือมีรูปร่างเพรียวและยาวเรียวหัวต่ำท้ายสูง ตัวเรือแคบแต่ยาว หัวเรือมี3กระง พื้นที่กลางลำยาวตลอดถึงตอนท้ายมี 2 กระง เรือชนิดนี้คนนั่งคนพายต้องชำนาญ เพราะเป็นเรือที่มีสมดุลน้อย ก่อนข้างโคลง นิยมใช้เป็นเรือบิณฑบาตของพระภิกษุและสามเณร ลำเรือต่อด้วยไม้กระดาน 5 แผ่น ส่วนใหญ่เป็นไม้สัก ส่วนประกอบของตัวเรือแบบนี้มีกระดูกงู(โครงหลักที่วางตลอดหัวถึงท้ายเรือ) ชนิดยาวติดกับทวนหัวทวนท้าย(ท่อนไม้ของโครงสร้างเรือที่อยู่ติดกับกระดูกในแนวตั้งทั้งด้านหัวและท้ายเรียกว่าทวนหัวทวนท้ายตามลำดับ)ใช้เป็เยเป็น โครงสร้างแทนกงเรือ(ไม้รูปโค้งใช้เป็นโครงเรือ หรือไม้ท่อนหน้าทำเป็นรูปโค้งติดตามขวางตลอดลำเรือ ส่วนล่างของกงหรือตรงกลาง

ส่วนโค้งยึดติดกับกระดูก กงเรือยังแบ่งลักษณะย่อยไปอีก คือกงค้ำงหรือกงข้าง เป็นไม้โครงสร้างเรือทำเป็นรูปโค้งตามขวางของลำ ทำเฉพาะด้านข้าง เว้นส่วนที่เป็นท้องเรือ กงวานเป็นกงเรือที่เกาะทะลุให้น้ำที่ขังอยู่ระหว่างกงไหลลอดถึงกันเพื่อความสะดวกในการวิดน้ำ) มีมือลิงเป็นตัวยึดเบียดติดกับเปลือกเรือ ส่วนหัวท้ายมีแผ่นปิดเป็นวงองโค้งสวยงาม ตอนท้ายของหัวท้ายและกลางแผ่นหัวท้ายจะใช้เหล็กแบนเหล็ยมปิดประกบเพื่อรักษาส่วนหัวเรือและส่วนท้ายเรือให้คงทนไม่แตกง่าย

เรือสินค้า

เรือสินค้าที่มีขนาดใหญ่และมักเป็นเรือร่นขายสินค้าออกตะเวนตามท้องน้ำทั่วไปตามที่ลำเรือสามารถเข้าถึงได้ พ่อค้าแม่ขายบนเรือเหล่านี้ส่วนใหญ่จะพักอาศัยกินอยู่หลับนอนในลำเรือนี้ การเดินทางขายของกินเวลาเป็นเดือนๆและรวมถึงเรือขนาดใหญ่ที่แม้ไม่ใช่เรือที่จะแล่นในท้องน้ำของชุมชนตลาดน้ำ หากแต่เป็นเรือค้าขายที่น่าสนใจ ปัจจุบันเรือในกลุ่มนี้บางชนิดไม่นิยมใช้แล้ว ได้แก่ เรือสามปีนขนาดใหญ่มีความยาวประมาณ 5-8 วา ส่วนหัวและท้ายเรือมีขยาบ(เครื่องกันแดดและฝนที่เลื่อนเข้า-ออกจากประทุนเรือได้)สำหรับพักอาศัยและขายสินค้า ใช้แจวทั้งท้ายเรือและหัวเรือ เรือเอี่ยมจุ่นเป็นเรือต่อขนาดใหญ่ นิยมใช้ไม่เคยม ตรงทวนหัวและท้ายของเรือเอี่ยมจุ่นมีลักษณะเป็นสันที่เรียกว่าทวนตรง ท้องเรือเอี่ยมจุ่นทรงเป็นเหลี่ยมมากกว่า ไม่โค้งกลมเท่าเรือแข่ง ท้องเรือมีขยาบสำหรับเป็นที่พักและที่นั่งของผู้ถือหางเสือเรือ ใช้ได้ทั้งถ่อและแจวเป็นเรือที่ใช้บรรทุกของหนัก ตัวเรือจึงต่ออย่างแข็งแรง เรือนี้ชื่อภาษาจีนแปลว่าเรือเกลือ เพราะเคยใช้บรรทุกเกลือซึ่งเป็นสินค้าที่สำคัญในสมัยก่อน ต่อมาจึงใช้บรรทุกสินค้าต่างๆไป เรือข้างกระดานเป็นเรือที่มีลักษณะท้องแบน หางเสือกว้าง ตรงกลางมีประทุนเก้งกรุด้วยแผ่นกระดานจึงเรียกว่าเรือข้างกระดาน หัวท้ายเป็นขยาบ มีแอกหัวท้าย ตอนท้ายมีที่นั่งระหว่างเสาเก้งท้ายเพื่อให้นักถือหางเสือ มีแจวหัวและแจวท้ายแต่ไม่ใหญ่นัก เรือชนิดนี้มีชื่อเรียกอีกแบบว่าเรือเครื่องเทศ เพราะชาวมุสลิมสมัยอยุธยาานิยมใช้บรรทุกเครื่องเทศขาย เรือชนิดนี้มีหลายขนาด ถ้าเป็นขนาดใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและถ้าเป็นขนาดเล็กมักใช้ขายเครื่องซามรามไห เครื่องอุปโภคบริโภค เรือฉลอมเป็นเรือแถวจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม ใช้บรรทุกของทะเลขึ้นไปขายภาคกลางโดยใช้ใบเรือและแจว ลักษณะของเรือชนิดนี้จะมีท้องเรือกลม ทวนหัวและทวนท้ายเกือบตรง มีแอกหัวและแอกท้าย หลังคาเป็นประทุนไม้ไผ่ขัดสานแต่เป็นวงโค้งเกือบกลมสานทับบนประทุน หลังคาจากเพื่อกันฝนและหลังคาประทุนชนิดนี้จะไม่มีการเชื่อมจากหลังคาเหมือนประทุนสังกะสีของเรือกระแซง ท้ายเรือจะมีไม้ง่ามรับขยาบหลังคา หางเสือเรือเป็นหางเสือแบบพาดกัน บนพื้นเรือหน้าประทุนหัวเรือจะมีช่องใส่เสาใบเรือ เรือสำเภาหรือเราตะเภาหรือเรือใบ 3 เภา มีชื่อเรียกมาจากคำว่าตะเภาที่หมายถึงลมที่พัดมาจากทิศใต้ในช่วงฤดูร้อน และเรือค้าขายที่มาจากประเทศจีนที่มักมาในช่วงฤดูนี้ เรือเดินทะเลชนิดนี้จึงถูกเรียกว่า เรือตะเภาก่อนที่จะเพี้ยนมาเป็นสำเภาในภายหลัง ลักษณะของเรือสำเภาเป็นเรือที่มีเสากระโดง 3 ต้น เสากระโดงหลักที่มีขนาดใหญ่สุดอยู่กลางเรือ

เสากระโคงหน้ามีขนาดรองลงมาและเสากระโคงหลังจะเล็กสุด ใบเรือจะเป็นชั้นๆทำด้วยไม้ไผ่สานตัวเรือทาสีฉูดฉาด มีการเขียนเป็นรูปลายกนกหรือไม้ก็ดอกไม้อะไรรูปมังกร หัวเรือทั้งสองข้างจะเขียนภาพนัยน์ตาจ้องไปข้างหน้าตามคตินิยมที่เชื่อว่า จะช่วยให้แล่นไปถูกทิศทางในท้องทะเล เรือสำเภามีห้องกั้นเป็นตอนๆตลอดลำเป็นเรือแบบท้องแบน แนวกลางลำเรือมีช่องลงห้องระวางสินค้าซึ่งเป็นห้องกั้นน้ำ โดยช่องลงนี้จะอยู่เรียงกันไปบนดาดฟ้า ตอนท้ายเรือจัดเป็นที่อยู่ของนายเรือและลูกเรือ เรือชนิดนี้โค่นเด่นมากในต้นสมัยอยุธยาและเป็นเรือที่มีบทบาทสูงมากในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาในสมัยนั้น

ตลาดน้ำ : ความหลากหลายทางสังคมของชุมชน

สกุณี ฉัฐพุลวัฒน์(2541:59-69) ให้ความเห็นว่า หากมองผ่านชุมชนตลาดน้ำเดิม สิ่งที่ได้สังเกตเห็นอย่างหนึ่งคือ ความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มาอยู่ร่วมเป็นชุมชนเพื่ออาศัยสายน้ำเส้นเดียวกันในการดำรงชีพ ซึ่งกลุ่มคนที่แตกต่างกันด้วยชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนยังคงยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อหรือธรรมเนียมของกลุ่มชนของตนอย่างเหนียวแน่น แต่การดำรงชีวิตร่วมระหว่างความแตกต่างของวิถีปฏิบัติที่ต่างกัน กลับอยู่ภายใต้ความเคารพและให้เกียรติกัน สังคมจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันความเป็นชุมชนตลาดน้ำที่ว่านี้ดูจะลดน้อยและห่างเหินกันไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บทบาทในการพึ่งพิงชีวิตกับท้องน้ำเหลือน้อยลง ประกอบกับวิถีชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบไม่ได้ยึดถือธรรมเนียมแบบดั้งเดิม ไม่เคร่งครัดในจารีตเหมือนแต่ก่อนเท่า การดำรงความแตกต่างหลากหลายในชุมชนตลาดน้ำ ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวอิสลาม ชาวจีน ฯลฯ แสดงให้เห็นผ่านตลาดน้ำในเมืองโบราณที่จำลองศาสนสถานที่สำคัญของกลุ่มชนต่างๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นความมีอิสระเสรีในการเลือกนับถือศาสนา แสดงถึงการผสมผสานความหลากหลายต่างๆในวัฒนธรรมไทย สิ่งต่างเหล่านี้ได้แก่มัสยิดของชาวอิสลาม โบสถ์คริสต์ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าห้วยรอ ศาลพระกาฬ ศาลสิวลีงค์ เป็นต้น ความหลากหลายของกลุ่มชนที่มองผ่านสิ่งก่อสร้างริมน้ำ อันเป็นศาสนสถานของศาสนาและความเชื่อต่างๆที่จำลองไว้ในเมืองโบราณนี้ เน้นให้เห็นถึงสิ่งศรัทธาความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนชาวน้ำได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้ยังไม่นับรวมภาพชีวิตของชุมชนชาวพุทธที่ยังคงวิถีวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำอย่างไม่เปลี่ยนแปลงจนปัจจุบัน นั่นคือ รูปแบบของวัด ศาสนสถานของชาวพุทธที่ตั้งอยู่ริมน้ำ ซึ่งในที่แห่งนั้นพระภิกษุ สามเณร และเด็กวัดต่างยังคงสัญจรทางน้ำ โดยอาศัยเรือพายที่ผูกอยู่ริมท่าของวัด ทุกๆเช้า ภาพของการพายเรือบิณฑบาต ยังเป็นภาพที่พอเห็นได้ในพื้นที่ชุมชนริมน้ำหลายแห่ง กิจกรรมของชุมชนตลาดน้ำที่เด่นชัดที่สุดก็คงไม่พ้นเรื่องการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าหรือเครื่องอุปโภคบริโภคกันระหว่างชุมชน ซึ่งนอกเหนือจากจะเป็นกิจกรรมแล้วยังอาจเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมตลาดน้ำกันเลยทีเดียวบางครั้งชาวชุมชนตลาดน้ำยังมี

การรวมตัวกันนอกเหนือจากกิจกรรมดังกล่าวในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งค้าขายด้วย ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเทศกาลงานบุญ เช่น เข้าพรรษา เป็นต้น ในช่วงฤดูน้ำหลาก เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านริมน้ำขึ้นชอบกันมาก เพราะสิ่งที่มาควบน้ำคือความอุดมสมบูรณ์ของพืชผักในลำน้ำ ปลาในแม่น้ำมากมายหลายชนิด ทั้งสดและรสชาติเอร็ดอร่อยกว่าฤดูไหนๆ ในช่วงฤดูนี้เองเป็นช่วงที่ชาวบ้านต่างรอคอยความรื่นเริงต่างๆ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ชาวชุมชนตลาดน้ำร่วมกันเป็นที่ครึกครื้น ก็คือ การถวายผ้ากฐินหลังเทศกาลออกพรรษา ถือว่าเป็นสีสันของชาวชุมชนตลาดน้ำเป็นอย่างยิ่ง ขบวนเรือที่ใ้ใช้มักเป็นเรือมาดหรือเรือพายม้านาคสองแจวหรือสี่แจว ไม่มีประทุนตกแต่งอย่างสวยงาม เรือขนาครองลงมาใช้พายนำหรือพายติดตามเรือที่ตั้งองค์กฐิน มีพิณพาทย์ลาดตะโพนบรรเลงกันอย่างสนุกสนาน และอีกงานรื่นเริงที่สำคัญมากคือประเพณีการแข่งขันเรือได้แก่ ชาวชุมชนวัดเจ้าเจ็ด ในอำเภอเสนาที่จัดเป็นประจำทุกปี

2.2 ตลาดน้ำกับการจัดการศึกษา

ตลาดน้ำเป็นวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางที่มีสายน้ำเป็นเส้นชีวิต ซึ่งนับเป็นความเหมาะสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติคือลำน้ำเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหาเลี้ยงชีพ ตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการค้าขายแลกเปลี่ยน(ราตรี โด่งพัฒน์,2543:219) ดังนั้นตลาดน้ำจึงเป็นความหลากหลายของวิถีชีวิต

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2545:2) ได้ให้ความหมายของการศึกษาหมายความว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ และสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” ดังนั้นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีส่วนสำคัญให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ก็คือ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในหมวด4ที่ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษากล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ ไว้ในมาตรา 25 ว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้กันอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ” ซึ่งตลาดน้ำนั้นจะเป็นแหล่งการเรียนรู้หนึ่งที่จะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นผลสำเร็จ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 “มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และ

บูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ (1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา (4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง (5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข”

“มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง (4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนและสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ (6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ” จะเห็นได้ว่า ตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้

“มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” ตลาดน้ำนั้นถือได้ว่าเป็นลักษณะของวิถีชีวิตไทยรูปแบบหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นไทย ตลาดน้ำจึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับตลาดน้ำ

“มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน” ตลาดน้ำเป็นแหล่งรวมกลุ่มคนที่หลากหลาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคนก็จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนและภายนอกชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความสัมพันธ์ของตลาดน้ำกับแนวการจัดการศึกษา ได้ว่า ตลาดน้ำนั้นมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบวิถีชีวิตซึ่งเป็นเอกลักษณ์ไทยที่ควรค่าแก่การดำรงอยู่ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะจะช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สุมน อมรวิวัฒน์(2544) กล่าวว่า การที่นักเรียนได้มีโอกาสออกนอกห้องเรียน ไปสัมผัสและสัมพันธ์กับธรรมชาติ สังคม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมช่วยสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิต ได้เรียนรู้และค้นพบสาระความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือเรียน ครูก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับนักเรียนด้วย เป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ตื่นตัว แจ่มใส นำไปสู่กิจกรรมการมีส่วนร่วม การฝึกคิด และจินตนาการที่หลากหลาย

4. แนวคิดเรื่องแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

4.1 ความหมายของชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546:275) ได้ให้ความหมายของชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524 :72) ได้ให้ความหมายของชุมชน ไว้ว่า เป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ระดับความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้

ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านี้ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523:6-8) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนๆ ในชุมชนของตนเองได้ ชุมชนต้องประกอบไปด้วย (1) ประชาชนจำนวนหนึ่ง (2) สถาบันทางสังคม (3) องค์การทางสังคมชนิดที่มีขนาดย่อมกว่าชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มสหกรณ์ เป็นต้น (4) อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

อุทัย หิรัญโต (2526:47-48) กล่าวว่า ชุมชนต้องประกอบไปด้วย (1) ประชาชนหรือคน (people) (2) อาศัยอยู่ในบริเวณหรือพื้นที่แห่งหนึ่ง (area) (3) ผู้คนที่อาศัยอยู่นั้นมีความสนใจร่วมกัน (common interest) (4) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (interaction) (5) มีการสัมพันธ์ต่อกัน (relationship)

กาญจนา แก้วเทพ (2538:14) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะและอาชีพคล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความจำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือข่าย จนถึงระดับหมู่บ้านและระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2537:20) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่ หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ

อดุลย์ วงศ์วิวัฒน์ (2543:14-15) ได้สรุปความหมายของ ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่อาจจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือไม่ก็ได้ อาจมีชาติพันธุ์หรือมีวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่ก็ได้ โดยที่กลุ่มคนที่มาวมตัวกันนั้นจะต้องมีวัตถุประสงค์ของการมารวมตัวกันร่วมกัน

คมพล สุวรรณภู (2544:49) ได้กล่าวสรุปความหมายของ ชุมชน ว่า ความเป็นชุมชน ไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชน จึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับ ภายในและภายนอกชุมชน

เนื่องจากความหมายของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น มีความหมายที่หลากหลายซึ่งสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนในอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง มีลักษณะสังคมขนาดเล็ก โดยบุคคลในชุมชนนั้นมีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความสัมพันธ์ร่วมกันทางด้าน ประเพณีและวัฒนธรรม มีระเบียบสังคมของตน และมีวัตถุประสงค์และประโยชน์ร่วมกันใน ชุมชน

4.2 ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หรือที่นักวิชาการหลายท่านเรียกว่าแหล่งวิทยาการในชุมชน นั้นมีความหมายค่อนข้างกว้างมาก ดังนี้

สุวัฒน์ มุทเมธา (2524:66) กล่าวถึงแหล่งวิทยาการในชุมชน ว่ามีขอบเขตกว้างขวางมาก จะเป็นอะไรก็ได้ อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต อาจเป็นสิ่งธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ถ้าสิ่ง เหล่านี้มีอยู่ในชุมชน นอกบริเวณ โรงเรียน และ โรงเรียนสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ทาง การศึกษาได้ ถือว่าเป็นทรัพยากรทางการศึกษาทั้งสิ้น

นิพนธ์ สุขปริดี (2526:358) ให้ความหมายแหล่งสื่อการสอนชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ แหล่งวิทยาการในชุมชนว่า คือ สถานการณ์การเรียนรู้โดยผู้เรียนรู้ได้สัมผัสโดยตรงกับคน สถานการณ์ สิ่งของที่เป็นสื่อแวดล้อมในชุมชน และสื่ออื่นๆที่ผู้เรียนออกไปศึกษาหรือนำมาจาก ชุมชนของตนรวมถึงการศึกษาแหล่งสื่อในชุมชนต่างๆ เช่น สมาคม โรงงานอุตสาหกรรม แหล่ง เกษตรกรรม เพื่อนบ้าน การพูดคุยกับผู้ประกอบอาชีพต่างๆ การสัมภาษณ์ข้าราชการหรือพนักงาน รัฐวิสาหกิจ ผู้นำในสถาบันต่างๆของชุมชน การรับฟังและการสังเกตการณ์ในชุมชน

บุญเลิศ มาแสง (2532:29) กล่าวถึงความหมายของแหล่งความรู้ หรือแหล่งวิทยาการ ว่า เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึกและตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้อง ศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งความรู้จะอยู่ที่ไหน มีรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับความ เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น

ทัศนีย์ ศุภเมธี (2532:80) กล่าวถึง แหล่งวิทยาการในชุมชน หมายถึง สิ่งต่างๆทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตที่อยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้

นฤมล ตันธสุรเศรษฐ (2533:12) กล่าวว่า แหล่งวิทยาการชุมชน หมายถึง คน สถานที่ สิ่งของ สภาพแวดล้อมต่างๆที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้หรืออำนวยความสะดวกในการหาสาระแสวงหาความรู้ได้

ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536:45) กล่าวว่า แหล่งวิทยาการ หมายถึง แหล่งที่ค้นคว้า นำความรู้ ประสบการณ์ แนวคิด ค่านิยม ข้อสรุปมาเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2543:34) ให้ความเห็นเกี่ยวกับ แหล่งข้อมูลชุมชน หรือแหล่งข้อมูลท้องถิ่น โดยกล่าวว่าหมายถึง แหล่งที่ทำให้เราได้รับความรู้ทั้งจากการฟัง การอ่าน ล้วนเป็นแหล่งข้อมูล

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ (2544:22) ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าเป็นแหล่งที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจตามศักยภาพและโอกาส ตามความสามารถโดยการเรียนรู้ได้อย่างไม่เป็นทางการ แหล่งการเรียนรู้จึงเป็นการเรียนตามอัชฌาศัย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในสังคม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2544:2) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ แหล่งเรียนรู้ของชุมชนและธรรมชาติ ว่า ชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมชนทรัพยากรมหาศาลที่สามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จำกัด เราเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่างๆมากมาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆในชุมชน ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ การทำมาหากินในชุมชน เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อชีวิตคนในชุมชน เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ของชุมชนและแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติดังกล่าวนี้ มีทั้งประเภทที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น และประเภทที่เกิดขึ้นแล้วตามธรรมชาติ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2545) ให้คำนิยามของแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ อาจเป็นสถานที่ ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้ หรือบุคคลที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กล่าวโดยสรุปคำว่า แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน มีความหมายกว้างขวาง และได้มีผู้รู้ใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น แหล่งความรู้ แหล่งการ

เรียนรู้ แหล่งข้อมูลท้องถิ่น แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งทรัพยากรในชุมชน แหล่งสื่อการสอน ในชุมชน แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ รวมถึงแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกใช้คำว่า “แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน” แทนความหมายดังกล่าวทั้งหมดเป็นหลัก โดยให้ความหมาย แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง แหล่งหรือที่รวมสาระความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นก็ได้หรืออาจเป็น ตัวมนุษย์เอง อันเป็นบ่อเกิด เป็นศูนย์รวม เป็นสื่อกลาง และเป็นประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการ เรียนรู้ขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหาคำถามดำรงชีวิต หรือเป็นแหล่งรายได้สำคัญของ ชุมชนนั้นๆ เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.3 ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

สุวรรณ มุททเมธา(2524:66-67) แบ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเป็น2ประเภท คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติทั้งหลาย ได้แก่ ต้นไม้ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล หิน หินแร่ สัตว์ต่างๆ เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้มีปรากฏอยู่ทั่วไปในทุกชุมชนทุกแห่ง แต่ละชุมชน อาจมีแตกต่างกันบ้างตามลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง

2. ทรัพยากรทางสังคมของชุมชน ทรัพยากรทางสังคมหมายถึง บุคคล องค์กรและการ จัดการทั้งปวงซึ่งเป็นประโยชน์ช่วยเหลือเอื้อต่อบุคคล หน่วยงานของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

2.1 บุคคลซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชุมชน ชุมชนแต่ละชุมชนประกอบไปด้วย สมาชิกประเภทต่างๆแตกต่างกันทั้งเพศ วัย ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ วิถีชีวิต อาชีพ

2.2 สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจัดทำขึ้นได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ โบราณวัตถุ โบราณสถาน บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ตลอดจนหน้าที่ทำการของรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ

2.3 สิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง การเมือง ระบบ เศรษฐกิจ ตลอดจนอาชีพ ความเป็นอยู่ของประชาชน

วาสนา ชาวหา (2533:44-45) ได้แบ่งแหล่งวิชาชุมชน เป็น4ประเภท ดังนี้

1. แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง

2. แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจเป็นสถานที่ที่มีขึ้นตามธรรมชาติเช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น โรงงาน สวนสัตว์ ฯลฯ ซึ่งสามารถหาความรู้ได้จาก สถานที่เหล่านี้

3. แหล่งวิชาที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ หรือสิ่งมีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนแล้วสามารถ ทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายขึ้น

4. แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธี หรือประเพณีต่างๆในชุมชน

อาชัญญา รัตนอุบล(2539:74) จำแนกแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเภทบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู หมอพื้นบ้าน
2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น
3. ประเภทสื่อ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น
4. ประเภทวัตถุและสถานที่ เช่น ห้องสมุด โรงเรียน วัด สถานือนามัย พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ชัยงค์ พรหมวงศ์ (2543:34) แบ่งประเภทแหล่งข้อมูลท้องถิ่นออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) บ้าน (2) วัด โบสถ์ มัสยิด อันเป็นแหล่งอบรมศีลธรรม (3) สถานประกอบการต่างๆ (4) แหล่งธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าเขา อุทยาน เป็นต้น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ (2544:22) จำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น
2. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เป็นต้น

จากการจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแบ่งได้ 4 ประเภท คือ (1) แหล่งเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล (2) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ (3) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม (4) แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ โดยทั้งนี้ได้ให้ความหมายแหล่งเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ อาทิ ศิลปินทุกแขนง นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์มามาก เป็นต้น แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลนี้เป็นที่นิยมใช้มากที่สุดในการชุมชน เพราะอยู่ใกล้ตัวที่สุดทั้งนี้อาจจำแนกออกเป็น 5 ลักษณะด้วยกัน คือ

1.1 บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นทางการเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พัฒนาการ ครู ทหาร แพทย์ประจำตำบล ฯลฯ

1.2 บุคคลที่เป็นตามสถานะและบทบาทในสังคม เช่น ครู ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ฯลฯ

1.3 บุคคลที่เป็นโดยอาชีพ เช่น ครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ ช่างฝีมือต่างๆ เกษตรกร ฯลฯ

1.4 บุคคลที่เป็นโดยความสามารถเฉพาะตัว เช่น ศิลปิน ช่างฝีมือ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติที่เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านต่างๆ ฯลฯ

1.5 บุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ผู้รู้หรือผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน พระสงฆ์ หมอชาวบ้าน พ่อเพลง นายหนัง ศิลปินพื้นบ้านต่างๆ ทั้งทางหัตถกรรม จิตรกรรม ดนตรีและการละเล่นต่างๆ ฯลฯ

2. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หมายถึง ตัวกลางที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ ที่ผู้แสวงหาความรู้ความสามารถไปศึกษาค้นคว้า หรือรับถ่ายทอดความรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้โดยจำแนกเป็น สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นต้น หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เทปเสียง วิดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น รวมทั้งสื่อวัสดุ อุปกรณ์อื่นๆที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน เช่นการนำเมล็ดพืชสองชนิดมาจากป่าไม้ข้างๆ โรงเรียนมาให้นักเรียนเปรียบเทียบและบันทึกข้อแตกต่างเพื่อฝึกทักษะการสังเกตของนักเรียน เป็นต้น

3. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่างๆในท้องถิ่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เช่น การรณรงค์ป้องกันยาเสพติด การส่งเสริมการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

4. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง อาคารสถานที่ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้คำตอบได้ โดยทำให้ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้นและยังทำให้เกิดประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่นี้มีอยู่รอบๆตัวเรา ได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑน์ วัด ศาสนสถาน สถานประกอบการ ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตลาด สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภททรัพยากรธรรมชาติสามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ

4.1 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์พยายามรักษาให้คงสภาพความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สวยงามที่มีลักษณะเฉพาะตัวตามเขตภูมิศาสตร์ มีคุณค่าในการศึกษาค้นคว้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และอารยธรรมของมนุษย์ และยังเป็นแหล่งพักผ่อนทางธรรมชาติ

4.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปเสริมแต่ง แต่คงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ได้แก่ วนอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สวยงามซึ่งให้คุณค่าทางด้านความรู้และนันทนาการเช่นกัน และยังเป็นแหล่งศึกษาวิชาการสิ่งแวดล้อมอีกด้วย แต่จะมีการเสริมแต่งธรรมชาติเท่าที่จำเป็นเพื่อให้ผู้ที่เข้าไปสัมผัสได้รับความรู้ที่ชัดเจนด้วยตนเอง เช่น ทำป้ายอธิบายธรรมชาติจุดนั้นๆและอาจจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาเที่ยว เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร สถานพยาบาล เป็นต้น

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เข้าไปดัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นที่ซึ่งจัดรวบรวมปลูกพันธุ์ไม้ประเภทต่างๆ เช่น พันธุ์ไม้พื้นเมือง พันธุ์ไม้หายาก สมุนไพร ฯลฯ ไว้เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้หรือเพื่อเป็นแหล่งศึกษาสำหรับค้นคว้าทางชีววิทยาของพืชและสภาพธรรมชาติ ให้ความรู้ทางพฤกษศาสตร์ เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังความเข้าใจและความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้อยู่และเพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในด้านธรรมชาติศึกษา ระบบนิเวศ และความรู้สภาพชีววิทยาทั่วไป เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจมีการจัดบริการด้านความรู้แก่ผู้เข้ามาเที่ยวชม

4.4 ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในยุคโลกาภิวัตน์อย่างแท้จริง มีผู้รวบรวมความสำคัญหรือประโยชน์ของแหล่งการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็นที่น่าสนใจไว้ดังนี้

เสรี วงษ์มณฑา(2529:702-708) ได้สรุปรวบรวมให้ความเห็นว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมีความสำคัญคือ

1. เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความทะเยอทะยาน โดยการเสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่างๆซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย
2. ช่วยเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ๆ แนวคิดใหม่ๆ เกิดมุมมองใหม่ๆขึ้น
3. เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ที่ให้ความรู้ก่อเกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น

4. เป็นแหล่งศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆได้ด้วยตนเองตลอดเวลาโดยไม่จำกัดเพศวัย
5. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนการสอนการศึกษาในระบบโรงเรียน
6. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่างๆถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า
7. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง หรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ อาทิ โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น
8. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆที่มีการคิดค้นขึ้นและยังไม่มีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้นใหม่โดยดูจากวิดิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะแหล่งการเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการประเภทนี้เป็นสื่อต่างๆหลายๆด้าน
9. เป็นแหล่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในท้องถิ่นกับโรงเรียนในการทำกิจกรรมการศึกษาด้วยกันจะช่วยกันสร้างความรู้สึกร่วมกัน การเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในท้องถิ่น
10. การใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดของนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ เป็นการประหยัดเงินงบประมาณของโรงเรียนได้

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์และวิศนี ศิลตระกูล (2533:233) ได้กล่าวว่าแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในท้องถิ่นมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งที่ชาวบ้านสามารถเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตรงของตนเอง
2. ช่วยให้เกิดการประหยัด ผู้คนในท้องถิ่นสามารถศึกษาหาความรู้ โดยไม่ต้องเดินทางไปไกล จึงเสียค่าใช้จ่ายถูกกว่า และประหยัดงบประมาณ เพราะผู้ทรงคุณวุฒิที่อุทิศตนมาให้บริการ เช่นนี้ได้ช่วยแบ่งเบาภาระโดยไม่คิดค่าบริการหรือคิดค่าบริการในราคาถูก
3. เป็นการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้น สนใจ ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ สามารถแก้ปัญหาได้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า
4. ส่งเสริมคุณธรรมการอยู่ร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน ใจกว้าง ความคิดอิสระ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถแก้ไขปัญหาได้สอดคล้องและทันต่อเหตุการณ์ มองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะปรับเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ดีกว่า
5. ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าต่อผู้คนในท้องถิ่น

6. ช่วยให้ประชาชนสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพิ่มพูนทักษะ โดยการฝึกอบรมที่ตนสนใจ ซึ่งอาจนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว
7. ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ของดีมีคุณค่าในชุมชนหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมา เป็นการสร้างความผูกพันต่อท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ต่อไป
8. เป็นการสร้างโอกาสให้ท้องถิ่นเกิดการพึ่งตนเองได้ รู้จักประสานประโยชน์เพื่อดำเนินการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

5. แนวคิดเรื่องคุณค่าและบทบาท

ความหมายของคุณค่า

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546:253) ให้ความหมายของคุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2524:411) ให้ความหมายของคุณค่า หมายถึง วิสัยสามารถของสิ่งใดก็ตามที่เชื่อว่าสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดก็ตามซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นประโยชน์น่าสนใจแก่บุคคลหรือกลุ่ม

จอห์น ดิวอี้ (อ้างถึงใน พระทักษิณคณาธิกร,2544:209) นักปฏิบัตินิยมถือว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือ สิ่งที่น่ามาซึ่งผลดี หมายความว่า สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่ทำให้สมปรารถนาบางประการและช่วยให้เกิดความสนใจด้วย สิ่งที่ไม่มีความค่าคือสิ่งที่ไม่สมปรารถนาเพียงบางประการหรือช่วยให้เกิดความสนใจเพียงชั่วครู่ชั่วยาม ดังนั้น คุณค่าจึงมีความเกี่ยวข้องกับอรรถประโยชน์ สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่มีอรรถประโยชน์ สิ่งที่ไม่มีความค่า คือสิ่งที่ไม่ม้อรรถประโยชน์

ทฤษฎีคุณวิทยา(Axiology)หรือทฤษฎีคุณค่า เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อุดมคติในด้านความจริง ความดี และความงามและความบริสุทธิ์ทางจิตใจซึ่งความซาบซึ้งในเรื่องคุณค่านั้นเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ มนุษย์เท่านั้นที่สามารถเข้าใจได้(สุเมธ เมธาวิทยาคุณ,2534)

ทฤษฎีว่าด้วยคุณค่า(Theory of Values)

สุชาวน์ พลอยชุม(2538:122-124) กล่าวว่า วัตถุชิ้นหนึ่งๆนั้น เราอาจมองดูได้ 2 แง่ คือ ในแง่ข้อเท็จจริง(fact)และในแง่คุณค่า(value) หากเราพูดถึงวัตถุในแง่แรกนั้นคือเราบรรยายถึง

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวัตถุนั้น แต่ถ้าเราพูดถึงวัตถุในแง่ที่สองนั่นคือ เราให้ความสนใจต่อวัตถุนั้น หรือแสดงคุณค่าของสิ่งนั้นออกมา ตามปรกติแล้ววัตถุนั้นเองเป็นตัวกำหนดคำอธิบายของตัวเอง แต่กรณีของการตัดสินคุณค่าหรือการสนใจต่อวัตถุนั้นๆแล้ว การณ์กลับกลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือความคิดของคน ในเรื่องข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับวัตถุนั้นอาจแสดงออกมาในหลายวิธีต่างๆกัน แต่ในเรื่องความสนใจหรือการตีคุณค่าแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่มียู่ แม้คนจะไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุนั้นมาก่อนเลยก็ตามที แต่ในเรื่องคุณค่านั้น คนเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดมันขึ้นมา คำอธิบายเชิงข้อเท็จจริงของวัตถุย่อมมีขึ้นได้เมื่อเราได้เห็นวัตถุนั้นๆ ส่วนคุณค่าของวัตถุนั้นเรากำหนดมันขึ้นมาโดยอาศัยหลักเกณฑ์หรืออุดมคติบางอย่างเป็นปทัฏฐฐานองค์ประกอบสำคัญในเรื่องคุณค่าก็คือ ความสนใจ นั่นคือว่าสิ่งนั้นๆจะได้รับการตัดสินว่ามีคุณค่าก็เพราะสิ่งนั้นๆเป็นที่น่าสนใจของบางคนหรือของสังคมเท่านั้น

ธรรมชาติของคุณค่า

สุชาวณ พลอยชุม (2538:124-126) กล่าวว่า ทุกสิ่งไม่ว่าจะมีค่าหรือไร้ค่าก็แล้วแต่เงื่อนไขของคุณค่า และตามเงื่อนไขดังกล่าวนี้เองที่เราตัดสินทางคุณวิทยา (Axiology) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของคุณค่าด้วย ฉะนั้นจึงมีผู้เสนอว่า การตัดสินทางคุณวิทยาทุกชนิดน่าจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ความจำเป็น (necessity) การตัดสินทางคุณวิทยานั้นก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับมนุษย์ การที่เราถือว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีคุณค่านั้นก็หมายความว่าเรายอมรับสิ่งนั้นมีองค์ประกอบบางอย่างที่มีความจำเป็นสำหรับเรา อาหารมีคุณค่าสำหรับเรา ก็เพราะว่าเราไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่กินอาหาร เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าสิ่งที่มีค่าสูงสุดสำหรับเราคือ สิ่งที่มีความสำคัญต่อการมีชีวิตอยู่ของเรานั้นเอง เช่น น้ำ อากาศ อาหาร เป็นต้น สิ่งที่มีความสำคัญรองลงมาก็คือสิ่งที่ทำให้เรามีความสะดวกสบาย ถ้าขาดมันไปเสียอย่างหนึ่ง ชีวิตเราก็ขาดความสะดวกสบาย สิ่งเหล่านี้ก็เช่น หนังสือ แสงสว่าง แก้วน้ำ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่มีความจำเป็นน้อยที่สุดก็เช่น เหล้า เครื่องสำอาง เป็นต้น ซึ่งแม้จะไม่มีสิ่งเหล่านี้เลย เราก็ดำเนินชีวิตต่อไปได้โดยไม่ลำบาก

2. หน้าที่ (obligation) การตัดสินทางคุณวิทยานั้น ไม่เพียงแต่ในแง่เป็นสิ่งจำเป็นเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เราต้องกระทำด้วย และข้อนี้เองที่การตัดสินทางคุณวิทยาแตกต่างจากการตัดสินในเรื่องอื่นๆ การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษา นี้ก็เพราะการตัดสินทางคุณวิทยาเป็นสิ่งที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยงได้นั่นเอง มันจึงทำหน้าที่ที่เราต้องกระทำไปตามความจำเป็นนั้น

3. ความชอบของผู้ตัดสิน (the liking of the judge) การตัดสินทางคุณค่านี้ ต้องอาศัยหรือขึ้นอยู่กับความชอบของผู้ตัดสิน (ที่ชอบดอกไม้ก็ย่อมจะตัดสินว่าดอกไม้สวยกว่าทุกสิ่ง ส่วนผู้ที่ชอบหมกมุ่นอยู่กับเพศตรงข้าม ก็ย่อมจะเห็นว่าไม่มีอะไรสวยยิ่งไปกว่าผู้หญิงสวย ความสนใจที่

แตกต่างกันนี้เองที่ทำให้เราตัดสินคุณค่าที่แตกต่างกัน เมื่อมีความสนใจเกิดขึ้น การตัดสินหรือการเทียบเคียงก็ย่อมจะตามมา

ประเภทของคุณค่า

สุเมธ เมธาวิทยกุล(2534:68-69)กล่าวว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำอันใดอันหนึ่ง อาจมีคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างดังต่อไปนี้

1. คุณค่านอกตัว(Extrinsic value) เป็นคุณค่าที่อยู่นอกตัว สิ่งหรือการกระทำนั้นๆเป็นเพียงวิธี(means) หรืออุปกรณ์ที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้าย ไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่คุณค่าของมันอยู่ที่ผู้กระทำปรารถนา มันจึงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ คือขึ้นอยู่กับจุดหมายสุดท้าย ตัวอย่างเช่น เงินเป็นสิ่งมีค่า เป็นคุณค่านอกตัว เพราะมีเงินแล้วต้องนำไปซื้อเพื่อสำเร็จความมุ่งหมาย เช่นซื้ออาหาร แต่เมื่อได้อาหารมาก็ยังไม่มีคุณค่าในตัว ต้องกินอาหารนั้น เมื่อกินอิ่มแล้วมีความสุข ไม่ต้องการอะไรอีก ความสุขอันเกิดจากการอิ่มจึงเป็นความสุขที่มีคุณค่าในตัว เพราะมันถึงที่สุดแล้ว อีกตัวอย่างหนึ่ง นักศึกษาคณะหนึ่งขยันเล่าเรียนมากเพราะเขาอยากได้เกรดดีๆ การกระทำของเขามีค่านอกตัวเท่านั้น

2. คุณค่าในตัว(Intrinsic value) เป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้าย(End) คือเป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง ไม่เป็นวิธีหรืออุปกรณ์นำไปสู่สิ่งอื่น มีอุดมคติในตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดเลย เช่น นักศึกษาคณะหนึ่งขยันเรียน เพราะเขาเห็นว่า การขยันเรียนเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ควรทำ ไม่ปรารถนาอะไรอื่นนอกเหนือไปจากนี้ นับว่าความขยันนี้มีจุดหมายอยู่ในตัวเอง คุณค่าประเภทนี้นักปรัชญาส่วนใหญ่ถือว่าเป็นคุณค่าที่แท้จริง ดีในตัวเอง

ความหมายของบทบาท

ในเรื่องความหมายของบทบาทมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542(2546:602) ให้ความหมายของ บทบาท หมายถึง การทำทำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2524:315) ให้ความหมายของ บทบาท หมายถึง การหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2530) ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ดังนั้นบทบาทจึงเป็นเพียงแต่พฤติกรรมของสถานภาพ

มีด(Mead อ้างถึงใน ชนิตา รัศมีพลเมือง,2526) ซึ่งได้แบ่งบทบาทออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. Prescribed role เป็นบทบาทที่สังคมหรือบุคคลอื่นคาดหวังหรือกำหนดให้บุคคลหนึ่งทำ
 2. Perceived role หรือ Subjective role เป็นบทบาทที่บุคคลกำหนดเองว่าตนเองควรจะแสดงบทบาทอย่างไร
 3. Enacted role เป็นบทบาทที่บุคคลแสดงออกจริงในรูปพฤติกรรม
- นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริงและบทบาทที่เป็นจริงนี้จะต้องประกอบด้วย
1. การรู้จักตนเอง
 2. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง
 3. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้แบบอย่างเพื่อให้การกระทำเฉพาะอย่างเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ

สมพงษ์ เกษมสิน(2521) กล่าวถึงตำแหน่ง(Status) และบทบาท(Role) ในกลุ่มสังคมนั้น การที่ปัจเจกชน(Individual) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มนี้ต่างก็มีพฤติกรรมแตกต่างกันไป สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกให้แตกต่างกันคือ สิทธิและหน้าที่ของแต่ละกลุ่มคนที่มีต่อกัน หรือกล่าวสั้นๆหนึ่งคือ สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของสมาชิกให้แตกต่างกัน คือ สถานภาพและตำแหน่งทางสังคม(Social Status) นั้นเอง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ(2523) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงพฤติกรรมตามนิสัยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง การแสดงบทบาทตามตำแหน่งที่บุคคลครองอยู่นั้นถือเป็นบทบาทจริง(Actual Role) ซึ่งยึดถือตามนิสัยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง และสอดคล้องกับค่านิยมและปทัสถาน(Value and Norms)ของสังคม การแสดงบทบาทของตำแหน่งย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม บุคคลที่เกี่ยวข้องย่อมมีความมุ่งหวังหรือมีความคาดหวังในบทบาทที่ผู้สวมตำแหน่งจะแสดงซึ่งเรียกว่าบทบาทที่มุ่งหวัง(Expectation Role)

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2525) อธิบายทฤษฎีกระบวนการผสมผสานในองค์การของเบกเกและอาจิริส(Bakke and Argyris)ในส่วนของ การประสานเข้ากันของบุคคลและองค์กรว่าบทบาทที่แสดงออกเกิดจากพฤติกรรมส่วนตัวของคนกับหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์การ

อุทัย หิรัญ โท(2526) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า คือหน้าที่(Function) หรือพฤติกรรมอันพึงคาดหมาย (Expected behavior) ของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคมนั้นๆ หน้าที่หรือ

พฤติกรรมดังกล่าวโดยปรกติเป็นสิ่งทีกลุ่มหรือสังคม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้น กำหนดขึ้น

สมพัตร์ ยัญญะสิทธิ์ (2529) กล่าวว่า บทบาทมีสิ่งสำคัญอยู่ 2 ประเภท คือ

1. ความคาดหวังของบทบาท คือตำแหน่งทุกตำแหน่งในสังคม จะได้รับการคาดหวังจากสมาชิกในสังคมว่าคนที่อยู่ในตำแหน่งนั้นจะต้องมีบทบาทหน้าที่อย่างไร
2. บทบาทหน้าที่บุคคลนั้นจะสามารถแสดงได้

6. ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ประวัติความเป็นมา

อำเภอดำเนินสะดวก เริ่มขึ้นก่อน พ.ศ.2400 พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีคลองธรรมชาติที่คดเคี้ยวไปมาซึ่งในฤดูแล้งจะไม่มีน้ำ การคมนาคมไม่สะดวกจนกระทั่งมีการขุดคลองดำเนินสะดวกขึ้น ราษฎรจึงพากันอพยพเข้าไปอยู่ในบริเวณคลองที่ขุดใหม่มากขึ้น

“ดำเนินสะดวก” นอกจากเป็นชื่อของอำเภอแล้ว ยังเป็นชื่อคลองที่ขุดเชื่อมการคมนาคมทางน้ำระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า “การไปมาระหว่างกรุงเทพฯ ถึงสมุทรสาคร ก็มีคลองภาษีเจริญ ไปมาสะดวกคืออยู่ จึงควรมีคลองระหว่างกรุงเทพฯ สมุทรสงคราม และราชบุรี ให้สะดวกขึ้น โดยมีแม่น้ำแม่กลองเป็นสื่อกลาง” ในปี พ.ศ.2409(ปีขาล อัฐศก ร.ศ.85 จ.ศ.1228) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์(ช่วง บุนนาค) เมื่อครั้งขึ้นรับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระประสาฬหสิทธิ์ ที่สมุหพระกลาโหมเป็นผู้อำนวยการขุดคลองนี้ โดยใช้กำลังทหาร ข้าราชการและประชาชนร่วมกันขุดทำการขุด การขุดดินนี้ใช้กำลังแรงงานของคนล้วนๆ จากคำบอกเล่าของพระครูท่าน หลวงพ่อพระครูวิชัย ศิลคุณ(กลม คุณสีโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดหลักหกรัตนาราม(อ้างโดย พระครูสิริธรรมวิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดหลักหกรัตนาราม) ว่า “ที่ทำการขุดคลองกันจริงๆ ส่วนมากจะเป็นคนจีนที่มาอยู่ในเมืองไทยใหม่ๆ เป็นผู้รับจ้างขุด หากเดือนหงายกลางคืนจะทำการขุดดินกันทั้งคืน คนจีนสมัยนั้น ส่วนมากจะไว้ผมเปีย เมื่อทำงานตอนกลางคืนจะนุ่งเพียงผ้าเตี่ยวผืนเดียว ขุดดินใส่บุงก็แล้วก็หาบดินหรือแบกดินนั้นเอาขึ้นไปทิ้งนอกเขตที่ต้องการ กลางคืนอากาศดีไม่ร้อน ทำงานได้ดีตลอดทั้งคืน แล้วมาพักผ่อนตอนกลางวัน”

การขุดคลองเริ่มขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2409 เริ่มจากจุดริมแม่น้ำท่าจีนที่คลองบางยาง ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเส้นตรงผ่านตำบลโคกไผ่(ปัจจุบันคือตำบลคอนไผ่) และขุดผ่านเข้ามาในเขตอำเภอปากคลองแพ่งพวย(ปัจจุบันคืออำเภอดำเนินสะดวก) จนถึงแม่น้ำแม่กลองที่ปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

การขุดคลองเพื่อเป็นการทุนแรง จึงขุดดินขึ้นระยะหนึ่งแล้วเว้นไว้ไม่ต้องขุดดินขึ้นทิ้งไว้ระยะหนึ่ง พอน้ำหลากมาก็เซาะดินที่ไม่ได้ขุดพังไป เช่น ยาว 2 วา เว้นไว้ 1 วา คลองที่ขุดเป็นคลองกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 6 ศอก (3 เมตร) ยาว 895 เส้นหรือ 35 กิโลเมตร 800 เมตร (ตามหลักฐานของกรมชลประทานเขียนบอกระยะทางไว้ที่ปากคลองออกแม่น้ำแม่กลอง) ทุกๆ 100 เส้น (4 กิโลเมตร) ได้ปักเสาหินไว้ 1 ต้น เริ่มจากตำบลบางยางเป็นหลักที่ 1 ถึงหลักที่ 8 ที่แม่น้ำแม่กลอง แต่ละหลักจะสลักและเขียนสีแดงเป็น 3 ภาษา คือ เลขไทย โรมัน จีน บอกละเลขไว้ทุกหลัก อำเภอดำเนินสะดวกในปัจจุบันเริ่มหลักที่ 5 ถึงหลักที่ 8

เมื่อทำการขุดคลองนี้สำเร็จแล้ว จึงนำแผนผังขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคลองที่มีเส้นทางตรง ได้รับความสะดวกในการสัญจร จึงทรงพระราชทานนามคลองที่ขุดใหญ่ชื่อว่า “คลองดำเนินสะดวก” และได้ทำพิธีเปิดใช้คลองนี้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2411 ตรงกับวันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ สิ้นค่าใช้จ่ายในการขุดคลอง รวมค่าจ้างขุด ค่าต่อไม้ เป็นเงิน 1,400 ชั่ง โดยได้รับพระราชทานจากในหลวงรัชกาลที่ 4 จำนวน 400 ชั่ง จากฯพลฯ หัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม จำนวน 1,000 ชั่ง ใช้เวลาในการขุดประมาณ 2 ปีเศษจึงแล้วเสร็จ

ในปี พ.ศ.2436 ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกยังตั้งอยู่ที่ปากคลองแพ่งพวยริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองเหนือวัดศีลารามขึ้นไป 1 กิโลเมตร(ในช่วงนั้นราษฎรจะอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเพื่อความสะดวกในการเดินทางติดต่อกับตัวจังหวัดราชบุรี) และในปี พ.ศ.2440 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอ(อำเภอปากคลองแพ่งพวย) มาสร้างขึ้นใหม่ที่ตำบลศรีสุราษฎร์บริเวณเหนือปากคลองศรีสุราษฎร์เล็กน้อย เหตุที่ย้ายที่ว่าการอำเภอมายัง ณ ที่แห่งใหม่นี้ก็เพราะว่าเมื่อคลองดำเนินสะดวกได้ทำการเปิดให้ประชาชนใช้สัญจรไปมาแล้ว สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้สั่งให้ขุดคลองศรีสุราษฎร์เข้าไปในที่ดินบริเวณนั้น เพื่อให้เกิดแหล่งน้ำให้ราษฎรใช้ในการเกษตร และเพื่อให้น้ำไหลผ่านเข้าไปในเขตอำเภอบางคนที่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้การสัญจรไปมาสะดวกยิ่งขึ้น ทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอที่ย้ายมาตั้งใหม่นี้ว่า “อำเภอดำเนินสะดวก”

เนื่องจากการติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรี มีอุปสรรคมากมาย เพราะจะต้องเดินทางด้วยเรือพาย เรือแจว ในสมัยนั้นไม่มีรถยนต์ใช้และต้องอ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำจะเชี่ยวกราก ทำให้การเดินทางลำบากมากกว่าจะถึงตัวจังหวัด ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง และเนื่องจากพื้นที่ตำบลรางยาง ตำบลท่านัดและตำบลแพ่งพวย มีอยู่หลายพันไร่ที่ยังรกร้างเปล่าเพราะไม่มีน้ำใช้ในการเกษตร ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลีในปัจจุบัน) ในปี พ.ศ.2442 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2444 และได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมายังตั้งอยู่ที่ปากคลองลัดราชบุรี สร้างเป็นแบบศาลาห้าห้อง มุงด้วยกระเบื้องดินเผาสีแดง(เดิมเป็นศาลาที่พักคนงานขุดคลองปากคลองลัดราชบุรี)ราษฎรจึงพากันเรียกว่า “อำเภอศาลาแดง”และ “อำเภอศาลาห้าห้อง” และชาวจีนเรียกว่า “อั้งเซี้ยวล้า” ซึ่งคำว่าอั้งเซี้ยวล้ากลายเป็นสัญลักษณ์อย่าง

หนึ่งที่ชาวจีนและชาวไทยถิ่นอื่นเข้าใจดีกว่า หมายถึง อำเภอดำเนินสะดวก ซึ่งปากคลองลัดราชบุรีหรือคลองลัดพลีนี้ ชาวบ้านจะเรียกกันว่าตลาดโรงยา(หรือลงยาที่เรียก)คือ โรงยาฝืน(สถานที่สูบฝืน)ในสมัยก่อน

ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกตั้งอยู่ที่ปากคลองลัดราชบุรี จนถึงปี พ.ศ.2455 ทางราชการจึงได้ย้ายไปอยู่ที่ตำบลรางยาว ฝั่งตะวันออก(คือที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน) ที่ย้ายที่ว่าการอำเภอเนื่องจากสถานที่เดิมคับแคบไม่เหมาะแก่การขยายสถานที่ราชการ เนื่องจากเป็นที่แออัดของตลาดน้ำ ซึ่งเป็นตลาดนัดที่ทุกเช้าชาวสวนจะนำพืชผัก ผลไม้ใส่เรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน และเห็นว่าสถานที่แห่งใหม่กว้างขวางพอที่จะขยายตัวอำเภอและบ้านพักข้าราชการได้ จึงได้ย้ายอาคารมาสร้างเป็นอาคารแบบเดิม จนกระทั่งอาคารได้ชำรุดทรุดโทรมจึงสร้างเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ในปี พ.ศ.2472 จนถึงปี พ.ศ.2521 จึงได้สร้างที่ว่าการอำเภอเป็นตึก 2 ชั้น แต่เนื่องจากยังคับแคบเพราะเป็นที่ทำการของหน่วยราชการหลายหน่วยงาน ในปัจจุบันจึงสร้างเป็นตึก 4 ชั้นและทำพิธีเปิดที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกหลังใหม่ ในวันที่ 28 กรกฎาคม 2543(ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์,2543:7-11)

ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

อำเภอดำเนินสะดวกตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดราชบุรี ห่างจากอำเภอเมืองราชบุรีประมาณ 50 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 100 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (สายบางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม) และตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (เพชรเกษม) มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางแพ และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบางคนที และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

อำเภอดำเนินสะดวกมีพื้นที่ประมาณ 222 ตารางกิโลเมตร (138,731.89 ไร่) โดยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินดังนี้

1. พื้นที่ทำนา	ประมาณ 20,870 ไร่
2. พื้นที่ทำสวน	ประมาณ 79,325 ไร่
3. พื้นที่ทำการประมง	ประมาณ 1,700 ไร่
4. พื้นที่อยู่อาศัยและอุตสาหกรรม	ประมาณ 36,838 ไร่

การถือครองที่ดินอำเภอดำเนินสะดวก การออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่ราษฎรมีรายละเอียดดังนี้

1. โฉนดที่ดิน จำนวน 27,263 แปลง
2. หนังสือรับรองการทำประโยชน์(น.ส.3 ก.) จำนวน 1,174 แปลง
3. หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3) จำนวน 265 แปลง
4. หนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน 13 แปลง

การปกครองแบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่พ.ศ.2457 เป็น 13 ตำบล 104 หมู่บ้าน ดังนี้

ตำบลดำเนินสะดวก	หมู่บ้าน 10	หมู่บ้าน
ตำบลคอนกรวย	หมู่บ้าน 11	หมู่บ้าน
ตำบลแพงพวย	หมู่บ้าน 12	หมู่บ้าน
ตำบลขุนพิทักษ์	หมู่บ้าน 9	หมู่บ้าน
ตำบลศรีสุราษฎร์	หมู่บ้าน 8	หมู่บ้าน
ตำบลสีหมื่น	หมู่บ้าน 8	หมู่บ้าน
ตำบลท่านัด	หมู่บ้าน 8	หมู่บ้าน
ตำบลบ้านไร่	หมู่บ้าน 8	หมู่บ้าน
ตำบลดอนไผ่	หมู่บ้าน 7	หมู่บ้าน
ตำบลตาหลวง	หมู่บ้าน 6	หมู่บ้าน
ตำบลบัวงาม	หมู่บ้าน 6	หมู่บ้าน
ตำบลประสาธลสิทธิ์	หมู่บ้าน 6	หมู่บ้าน
ตำบลคอนคลัง	หมู่บ้าน 5	หมู่บ้าน

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เกษตรกรรมไม่มีป่าไม้และภูเขา มีคูคลองจำนวนมากทั้งสิ้นประมาณ 200 คลอง คลองที่สำคัญคือ คลองดำเนินสะดวก คลองลัดราชบุรี คลองตาหลวง คลองสีหมื่น คลองทองกลาง คลองศรีสุราษฎร์ คลองโพหัก คลองต้นเข็ม ฯลฯ โดยคลองทั้งหมดรับน้ำจากแม่น้ำแม่กลอง คลองชลประทาน พื้นดินเป็นดินเหนียว จึงทำให้เหมาะสมในการทำเกษตรกรรม ซึ่งมีทั้งพืชล้มลุกและผลไม้

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอดำเนินสะดวกมีสภาพอากาศแบบมรสุมเขตร้อน ได้รับมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากอ่าวไทยและทะเลจีนใต้ ประกอบกับพื้นที่อยู่ใกล้ทะเลจึงได้รับอิทธิพลจากลมทะเลด้วย ทำให้ได้รับความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ฤดูกาลในพื้นที่มี 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน อากาศไม่ร้อนจัดมาก ฤดูฝนตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม มีฝนตกต่อเนื่องกัน

เป็นเวลานานและตกชุกในเดือนกันยายน ส่วนในฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศไม่หนาวมากและมีช่วงเวลาน้ำสั้นๆ

ประชากร

ประชากรในอำเภอดำเนินสะดวก มีประชากร 103,179 คน แยกเป็นชาย 49,540 คน และหญิง 53,639 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 465 คน/ตารางกิโลเมตร

ระบบบริการพื้นฐาน

- การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอและจังหวัด รวมทั้งการคมนาคมภายในตำบลและหมู่บ้าน มีรายละเอียดดังนี้

ทางบก

1. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (บางแพ-สมุทรสงคราม) แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ระยะทาง 42 กิโลเมตร โดยผ่านอำเภอบางแพ อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ทางหลวงท้องถิ่น จากสี่แยกโคกวัด ตำบลคอนกรวย-อำเภอเมืองราชบุรี ระยะทาง 18 กิโลเมตร
3. ทางหลวงท้องถิ่น แยกตลาดเสรี-อำเภอเมืองราชบุรี ระยะทาง 29 กิโลเมตร
4. ทางหลวงท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก-อำเภอบางคนที(ผ่านสะพานสมเด็จพระอัมรินทร์)-อำเภอเมืองราชบุรี ระยะทาง 19 กิโลเมตร
5. ทางหลวงท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก-อำเภอบางคนที(ผ่านสะพานสมเด็จพระอัมรินทร์)-อำเภอวัดเพลง -อำเภอปากท่อ ออกถนนเพชรเกษม ระยะทาง 38 กิโลเมตร
5. มีถนนเชื่อมระหว่างตำบล หมู่บ้าน ทุกตำบล หมู่บ้าน

ทางน้ำ

1. คลองดำเนินสะดวก เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีน-แม่น้ำแม่กลอง
2. คลองลัดราชบุรี(คลองลัดพลี) เชื่อมระหว่างดำเนินสะดวก-ราชบุรี
3. คลองโพหัก เชื่อมระหว่างหลักห้า-บ้านแพ้ว
4. คลองซอยต่างๆ

- การโทรคมนาคมติดต่อสื่อสาร

1. มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข จำนวน 1 แห่ง
2. มีการให้บริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์โดยมีจำนวนคู่สาย 9,772 เลขหมาย

3. มีหน่วยบริการผู้ใช้ไฟฟ้า สังกัดการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัด จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอดำเนินสะดวก

- การสาธารณูปโภค

1. มีการประปาระดับอำเภอและตำบล หมู่บ้าน ดังนี้ การประปาส่วนภูมิภาค จำนวน 1 แห่ง ได้แก่การประปาส่วนภูมิกาคำเนินสะดวก และการประปาหมู่บ้าน จำนวน 29 แห่ง
2. แหล่งน้ำกิน – น้ำใช้ประเภทอื่น ได้แก่ บ่อน้ำบาดาล จำนวน 29 บ่อ ถึงเก็บน้ำ จำนวน 26 แห่ง

สภาพทางเศรษฐกิจ

-การเกษตรกรรม

อำเภอดำเนินสะดวกมีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้นประมาณ 91,738.50 ไร่ ครอบครัวยุทธ จำนวน 6,824 ครอบครัวยุทธ สภาพการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ ได้แก่ อุ่น ชมพู ฝรั่ง พุทรา มะนาว มะม่วง มะละกอ ละครุด ส้มเขียวหวาน ส้มตรา ส้มโอ มะพร้าว กล้วยหอม มันเทศ กระเจี๊ยบเขียว ถั่วฝักยาว แตงกวา หน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น

-การปศุสัตว์

ข้อมูลสัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ โคนม โคเนื้อ สุกร ไก่ เป็ด สุนัข แมว แพะ ม้า เป็นต้น

-การอุตสาหกรรม

มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการ จำนวน 85 แห่ง ได้แก่ โรงงานทำอาหารกระป๋อง/น้ำผลไม้ โรงสีข้าว โรงน้ำแข็ง โรงงานทำผลิตภัณฑ์จากไม้/แปรรูปไม้ โรงพิมพ์ โรงงานผลิตซีอิ๊ว/ซอส โรงงานทำถ้วยเตี้ย เป็นต้น

- การพาณิชย์

1. มีสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ จำนวน 9 แห่ง
2. มีธนาคาร จำนวน 9 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย จำกัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารทหารไทย จำกัด ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด ธนาคารเอเซีย จำกัด ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
3. มีสหกรณ์ จำนวน 4 แห่ง คือ สหกรณ์การเกษตรดำเนินสะดวก จำกัด สหกรณ์โคนมดำเนินสะดวก จำกัด สหกรณ์เครดิตยูเนียนดอนมดตะนอย จำกัด และสหกรณ์รูดโดยสารขนาดเล็กดำเนินสะดวกขนส่ง จำกัด

- การบริการ

มีโรงแรมจำนวน 1 แห่ง

- การท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว

มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

1. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตั้งอยู่ที่ปากคลองต้นเข้มน ตำบลดำเนินสะดวก เป็นที่ซึ่งชาวบ้านจะนำสินค้าทางการเกษตรลงเรือมาจำหน่ายให้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว โดยเริ่มตั้งแต่วเวลาประมาณ 07.00 น. เป็นต้นไป

2. วัดโชติทายการาม ตั้งอยู่ข้างที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก โดยมีโบราณสถานที่สำคัญคือ

- หลวงพ่อลพบุรีรามศ พระประธานประดิษฐานในพระอุโบสถเป็นศิลาแลง อายุราว 800-1,000 ปี พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวดำเนินสะดวกและประชาชนใกล้เคียงให้ความเคารพสักการะมาช้านาน
- ประตูลับแล สร้างตั้งแต่ พ.ศ.2448 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นมาพักแรมวัดนี้ 1 ปี
- มณฑป สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2450
- เรือสำเภากิน (แบบวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร) ใช้เป็นพลับพลาที่ประทับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเสด็จถวายผ้าพระกฐินเมื่อปี พ.ศ.2510
- หลวงพ่อแดง วัดปรกเจริญ ตั้งอยู่ที่ตำบลตาหลวง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ สลักด้วยหินแดงเนื้อละเอียดอ่อนอายุประมาณ 800 ปี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวดำเนินสะดวกและใกล้เคียงให้ความเคารพมาก

3. ตลาดน้ำคลองโพหัก ตั้งอยู่หลักที่ 5 ข้างวัดประสาทสิทธิ์ ตำบลประสาทสิทธิ์ เป็นตลาดน้ำเช่นเดียวกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจมาเที่ยวชมพอสมควร

4. ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน ตั้งอยู่ที่ตำบลคอนกรวย ดำเนินงาน โดยเอกชน
5. สวนงู ตั้งอยู่ที่ตำบลดำเนินสะดวก
6. วัดหลวงพ่อสด ตั้งอยู่ที่ตำบลคอนกรวย เป็นต้น

สภาพทางสังคม

- การศึกษา

ข้อมูลด้านการศึกษา มีสถานศึกษาสังกัด สปช. จำนวน 27 โรงเรียน สังกัด สศ. 4 โรงเรียน และสังกัด สช. 6 โรงเรียน

- ระบบการศึกษานอกโรงเรียน

กลุ่มสนใจ 5 กลุ่ม วิชาชีพระยะสั้น 22 กลุ่ม ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน 16 แห่ง
ห้องสมุดประชาชน(อำเภอ) 1 แห่ง ห้องสมุดประชาชน(ตำบล) 1 แห่ง

- การศึกษาอื่นๆ

มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมรวม 25 แห่ง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด 1 แห่ง หน่วย
อบรมประชาชนประจำตำบล 25 แห่ง

- การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

การศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีสถาบันหรือองค์กรทางศาสนา ได้แก่
วัดที่พักสงฆ์ จำนวน 25 แห่ง วัดโรมันคาทอลิก จำนวน 2 แห่ง ศาลเจ้า จำนวน 25 แห่ง มูลนิธิ
จำนวน 18 แห่ง สมาคม จำนวน 6 แห่ง สุสานและฌาปนสถาน จำนวน 2 แห่ง

ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ พิธีเสนเรือ พิธีแห่เจ้าแม่ทับทิม พิธี
ตรุษจีน พิธีสารทจีน เป็นต้น

- การสาธารณสุข

1. มีการให้บริการด้านสาธารณสุข โดยมีสถานบริการ ดังนี้ โรงพยาบาลรัฐบาล ขนาด
304 เตียง จำนวน 1 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน ขนาด 40 เตียง จำนวน 1 แห่ง สถานีอนามัยประจำ
ตำบล/หมู่บ้าน จำนวน 17 แห่ง คลินิกแพทย์ จำนวน 9 แห่ง คลินิกทันตแพทย์ จำนวน 2 แห่ง ร้าน
ขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 31 แห่ง ร้านขายยาแผนโบราณ จำนวน 6 แห่ง

2. จำนวนบุคลากรด้านสาธารณสุข ได้แก่ แพทย์ จำนวน 23 คน ทันตแพทย์ จำนวน
6 คน เภสัชกรจำนวน 9 คน พยาบาลวิชาชีพ จำนวน 147 คน พยาบาลเทคนิค จำนวน 87 คน
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 51 คน อาสาสมัครสาธารณสุข(ผสส.และ อสม.) จำนวน 742 คน

3. อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

4. หอกระจายข่า จำนวน 13 แห่ง ครอบคลุมได้ร้อยละ 90

- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอ 1 แห่ง ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรอำเภอดำเนินสะดวก และสถานี
ตำรวจภูธรตำบล 1 แห่ง ได้แก่ สถานีตำรวจภูธรตำบลหลักห้า

ทรัพยากรธรรมชาติ

- ทรัพยากรดิน

พื้นที่ของอำเภอดำเนินสะดวกเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม การปลูกพืชผลไม้ต่างๆ
สามารถทำรายได้ให้แก่ท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก

- ทรัพยากรน้ำ

พื้นที่ส่วนใหญ่ ประกอบไปด้วยคลองต่างๆ ประมาณ 200 คลอง จึงทำให้มีน้ำตลอดฤดูกาล สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ตลอดทั้งปี

- ทรัพยากรการท่องเที่ยว

อำเภอดำเนินสะดวกมีตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำรายได้ให้เป็นจำนวนมาก

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดร.พัศตร์ ตำราญวงศ์(2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกะเหรี่ยง เพื่อศึกษาเรื่องราวของชาวกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านเกริงกะเวีย ตำบลชะแล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม การอนามัย การปกครอง รวมทั้งเพื่อศึกษาว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวกระเหรี่ยง ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงเกริงกะเวีย พอจะสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการศึกษา เริ่มจากการก่อตั้งโรงเรียนชั้นประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2513 ชาวกระเหรี่ยงเริ่มมองเห็นประโยชน์ของการศึกษา จนภายหลังได้เริ่มต้นตัวทางการศึกษาที่ค่อนข้างสูง
2. ด้านอนามัย การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านอนามัยของชาวกระเหรี่ยงมีการเปลี่ยนแปลงมากในบางส่วนและไม่มีเปลี่ยนแปลงเลยในบางส่วน
3. ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวกระเหรี่ยงนั้น มีผลต่อการทำมาหากินและการดำเนินชีวิต เช่น ในเรื่องการถือครองที่ดินได้เปลี่ยน จากการถือครองตามประเพณีมาสู่การได้รับสิทธิทำกินในเขตป่าสงวน เพื่อให้ชาวบ้านมีที่ดินทำกินเป็นที่เป็นที่พึ่งทางและเพื่อไม่ให้เกิดการถางป่าเพิ่มขึ้น การเกษตรกรรมมีการปลูกพืชเศรษฐกิจได้แก่พริก ทุเรียน กุ้ง และข้าวโพด ทำให้เกิดรายรับรายจ่ายเพิ่มขึ้น
4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมชาวกระเหรี่ยงเกิดขึ้นในหลายๆด้านที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การแต่งกาย ซึ่งในปัจจุบันไม่พบการแต่งกายแบบกะเหรี่ยงในหมู่บ้านเกริงกะเวีย

5. ด้านการปกครอง การเปลี่ยนแปลงส่วนที่สามารถเห็นได้ชัดที่สุดคือ การจัดการปกครองของหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ.2516 มีการจัดการปกครองที่ถูกกำหนดขึ้นจากภายนอกคือจากรัฐบาล ขณะเดียวกันการปกครองโดยอาศัยหลักจารีตประเพณีก็จะมีความสำคัญน้อยลง

จินตนา กาญจนถวัลย์(2535) ได้ทำการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนกะเหรี่ยง:ศึกษาเปรียบเทียบกรณีบ้านไร่ป่า อำเภอทองผาภูมิ กับบ้านสะเน่พ่อง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. หมู่บ้านสะเน่พ่องเป็นครอบครัวขยายมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
2. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีครอบครัวขนาดใหญ่กว่าหมู่บ้านไร่ป่า
3. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
4. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีอาชีพประเภทต่างๆน้อยกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
5. ประชากรในหมู่บ้านสะเน่พ่องไปเลือกตั้งน้อยกว่าประชากรในหมู่บ้านไร่ป่า
6. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีโครงการพัฒนาน้อยกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
7. ประชากรในหมู่บ้านสะเน่พ่องมีระดับการศึกษาต่ำกว่าประชากรในหมู่บ้านไร่ป่า
8. ผู้ปกครองของนักเรียนในหมู่บ้านสะเน่พ่องเห็นความสำคัญของการศึกษาน้อยกว่าผู้ปกครองของนักเรียนในหมู่บ้านไร่ป่า
9. หมู่บ้านสะเน่พ่องนับถือผีมากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
10. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์มากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
11. หมู่บ้านสะเน่พ่องใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบไสยศาสตร์มากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า
12. หมู่บ้านสะเน่พ่องมีการคุมกำเนิดน้อยกว่าหมู่บ้านไร่ป่า

ผลการวิจัยพบว่า ทุกข้อเป็นไปตามข้อสมมติฐาน ยกเว้นข้อ6 เนื่องจากหมู่บ้านสะเน่พ่องเป็นหมู่บ้านด้อยพัฒนา ทำให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจโดยการใส่โครงการพัฒนาต่างๆลงไปหมู่บ้านสะเน่พ่อง ทั้งนี้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวสะเน่พ่อง ทำให้หมู่บ้านสะเน่พ่องมีโครงการพัฒนามากกว่าหมู่บ้านไร่ป่า

ฉัฐประวีณ ศรีทรัพย์ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ:ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เพื่อเป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญในลักษณะที่ว่าภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทยที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวมอญเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการปกครองตนเอง การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกเครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาและการปรับเปลี่ยนบทบาท

หน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่ครอบครัวและเครือญาติ แต่ในขณะเดียวกันชาวมอญก็ยังคงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย โดยสามารถธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ได้ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี

การศึกษาในที่นี้เป็นการศึกษากลุ่มชาวมอญบ้านลัดเกร็ด โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสาร และการวิจัยภาคสนามด้วย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยศึกษากรณีชาวมอญบ้านลัดเกร็ด ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ใช้เวลาในการศึกษาเก็บข้อมูลระหว่างเดือนกรกฎาคม 2536ถึงกรกฎาคม 2537

วิรัตน์ พงษ์ทอง (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการค้ารุ่งเรืองและการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านไทยวน ตำบลคอนแร่ จังหวัดราชบุรี ในการศึกษาเรื่องศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนี้โดยใช้วิธีทางมนุษยวิทยา เพื่ออธิบายบทบาทหน้าที่ ประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าต่างๆที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย โดยเลือกบ้านคอนแร่ จังหวัดราชบุรี เป็นตัวอย่างในกรณีศึกษา พบว่า

สาเหตุของการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเนื่องจาก (1) การพัฒนาจากส่วนกลาง ที่นำความทันสมัยไปสู่ชนบท (2) การเข้ามาแทนที่ของสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรม (3) ขาดแคลนวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติ (4) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม และสาเหตุของการดำรงอยู่ของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องจาก (1) การส่งเสริมให้ผลิตเป็นสินค้า โดยโครงการพัฒนาต่างๆ จากส่วนกลาง (2) ค่านิยมของสังคมเมืองที่นิยมเก็บสะสมเป็นศิลปวัตถุที่มีค่าหายาก (3) ผลิตเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว

เสถียร วิพรมหา (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของวัดว่าในอดีตนับตั้งแต่ก่อตั้งมาได้มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปในทางใดบ้าง มากน้อยแค่ไหน โดยการศึกษาวิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกรอบแนวคิด และใช้ระเบียบวิธีทางมนุษยวิทยาพร้อมทั้งสมมติฐาน คือ (1) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนับตั้งแต่ก่อตั้งมา (2) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนับตั้งแต่ก่อตั้งมา

จากการศึกษาพบว่า วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในช่วงรัชกาลที่1ถึงรัชกาลที่5 ในแง่การให้ความอุปถัมภ์และให้ความสำคัญต่อวัด ประการที่2คือวัดมีการปรับตัวและลดบทบาทในด้านการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนบางประการลง เช่น การปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ แต่ให้ความสำคัญด้านการศึกษาปริยัติ

ธรรมและการศึกษาทางโลกแก่พระภิกษุสามเณรมากขึ้น ส่วนทางด้านวัฒนธรรมนั้นมีการปรับตัวรับเอาวัฒนธรรมที่วัฒนธรรมใหม่เข้ามา ด้านการข่าวสาร สื่อสารทางวิทยุและโทรทัศน์ด้วย และพบว่าด้านระบบสังคมประเพณีของวัดเกี่ยวกับศาสนายังคงอยู่ แม้จะมีการปรับตัวต่อสภาพสังคมในปัจจุบัน

สุพรรณ พิจารโชติ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์คือ การศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิต 4 ด้าน คือประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการตาย โดยมีสมมติฐาน 8 ข้อ ดังนี้ (1) นวัตกรรมทางวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (2) นวัตกรรมมิใช่วัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (3) การติดต่อทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (5) การกลายเป็นเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (6) การสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (7) การศึกษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน (8)การย้ายถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน

การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมนุษยวิทยาและกำหนดเอาบ้านหนองสูงชนสาร ตำบลหนองสูงชนสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งวิจัยซึ่งข้อมูลประจักษ์เหล่านี้ยืนยันว่า สมมติฐานทั้ง 8 ข้อ มีความถูกต้อง

จิรนัย ลินทอง (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กรณีศึกษาตำบลบ้านกลาง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบ้านกลาง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา รวมถึงศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต่อชุมชนบ้านกลางด้วย การศึกษาใช้วิธีค้นคว้าข้อมูลและศึกษาเชิงมนุษยวิทยา โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของกรณีศึกษาที่เป็นชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ทั้งชายและหญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านกลางมากกว่า 20 ปี จำนวน 15 คน นอกนั้นยังมีผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของชุมชนอีกจำนวน 8 คน

ผลการศึกษาพบว่า ในแผนพัฒนาประเทศ ด้านสาธารณูปโภคถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านกลาง ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังจะอธิบายดังต่อไปนี้ (1) ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งตัวเอง ลักษณะของสังคมเป็นแบบธุรกิจมากขึ้น มีการว่าจ้าง

แรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน แต่ชาวบ้านมีการศึกษาที่สูงขึ้น (2) ผลการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดลดลง ชาวบ้านเข้าวัดน้อยลงเพราะต้องไปทำงาน บางคนเลือกที่จะฟังธรรมะจากรายการทางวิทยุ โทรทัศน์แทนการเข้าวัดฟังธรรม แม้ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจชาวบ้านก็พอใจการใช้เวลากับครอบครัวมากกว่าการสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน (3) ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านมีงานทำมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ และมีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้มีความสามารถในการทำงานได้หลากหลายยิ่งขึ้น โดยการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นมีการนำปุ๋ยและเครื่องจักรกลมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต ถึงแม้จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็ตาม

วจินี แสงสว่าง (2535) ได้ทำวิจัยเรื่อง พฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการรักษาความสะอาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการรักษาความสะอาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ในการศึกษาได้ใช้วิธีการสำรวจ ใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการเก็บและกำจัดขยะของผู้คนในชุมชน ทั้งบริเวณที่เป็นและไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว ตัวแปรที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ลักษณะการประกอบอาชีพ ระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือน รายได้ของสมาชิกในครัวเรือน การรับรู้ข่าวสารกฎหมายเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด และการรับรู้ปัญหาขยะมูลฝอยและผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ประชากรคือประชาชนในท้องถิ่นบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งได้สุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มอย่างมีระบบ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 333 ราย ประมวลผลโดยใช้คอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้คือ Chi-square test

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ส่วนใหญ่ของผู้คนในชุมชนอำเภอดำเนินสะดวกทั้งบริเวณที่เป็นและไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวยังมีพฤติกรรมการเก็บและกำจัดขยะไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลเท่าที่ควร ขยะจากครัวเรือนยังไม่มีการแยกทิ้งในถังขยะเปียกและถังขยะแห้ง ขยะจากครัวเรือนส่วนหนึ่งทิ้งลงในถังขยะของสุขาภิบาลดำเนินสะดวก แต่ขยะอีกส่วนหนึ่งที่เป็นเศษเหลือจากการบริโภคจะทิ้งลงในคลองดำเนินสะดวกหรือใต้ถุนบ้านเป็นประจำ ส่วนขยะประเภทที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ ก็จะเก็บกองไว้บริเวณนั้นเพื่อขาย จากการทดสอบ Chi-square test พบว่า พฤติกรรมการรักษาความสะอาดของผู้คนในชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะการประกอบอาชีพว่าเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแต่อย่างใด และจากการวิเคราะห์ตัวแปรต่างๆ ที่อาจมีผลต่อพฤติกรรม การทิ้งขยะ พบว่า พฤติกรรมการทิ้งขยะไม่ได้มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว รายได้ของครอบครัวและการรับรู้ข่าวสาร การรับรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องและการรับรู้ปัญหาขยะและผลกระทบต่อการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด

พรรณทิพย์ เปี่ยมพุทธานุกุล(2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เพื่อศึกษาวิวัฒนาการชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนและบทบาทของตลาดน้ำในแต่ละช่วงเวลา โดยศึกษาผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามลำดับไปสู่การคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต เพื่อใช้เป็นเป้าหมายในการอนุรักษ์ชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบชุมชนน้ำเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนดำเนินสะดวก โดยมีลักษณะเป็นชุมชนชาวสวนที่มีการพึ่งพาแหล่งน้ำในทุกๆด้าน ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูก การอุปโภคบริโภค การคมนาคมขนส่ง และการประกอบกิจกรรมต่างๆทางน้ำ โดยมีย่านการค้าริมน้ำและตลาดน้ำเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชน จุดเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายหลังการเปิดโลกคมนาคมและโลกธุรกิจของชุมชน จึงทำให้ระบบถนนเข้ามามีอิทธิพลแทนโครงข่ายทางน้ำและส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรวม ประการแรกรูปแบบชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเกิดการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางชุมชนจากย่านการค้าริมน้ำมาเป็นริมถนน ประการที่สองตลาดน้ำลดบทบาทความเป็นศูนย์กลางการค้าให้กับชุมชนลง และปรับสภาพตลาดน้ำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยวซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบกิจกรรมของตลาดน้ำในปัจจุบัน ประการที่สามกิจกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนไป ส่วนหนึ่งยังคงเป็นธุรกิจเพื่อชุมชนแต่อีกส่วนหนึ่งกลายเป็นธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยว

ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจากชุมชนน้ำเป็นชุมชนบก ทำให้ความสัมพันธ์ของชุมชนกับตลาดน้ำมีการพึ่งพากันน้อยลง ซึ่งเป็นภาวะเดียวกันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นภายในสังคมตลาดน้ำกำลังถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมท่องเที่ยว จึงเป็นผลทำให้เกิดความสูญเสียเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนน้ำดำเนินสะดวกไป ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนและตลาดน้ำคือ การรักษารูปแบบโครงสร้างของชุมชนน้ำเป็นสิ่งสำคัญ และประกาศให้ตลาดน้ำเป็นเขตอนุรักษ์พิเศษทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการดำรงสภาพชุมชนที่มีคุณค่าทางเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย

ศิริพร ศรีพลากิจ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลอดจนศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างคือ นักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งประกอบไป

ด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทย 300 ราย และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 100 ราย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรม SPSS โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา สถิติวิเคราะห์การผันแปร และสถิติการวิเคราะห์การจำแนกหมู่ ผลการศึกษาพบว่า

1. พฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการวิเคราะห์การผันแปรประกอบกับการวิเคราะห์การจำแนกหมู่ พบว่า ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยว ได้แก่ อายุ ความรู้ เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด จำนวนสมาชิกที่มาเที่ยวและเชื้อชาติก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องพฤติกรรมการรักษาความสะอาดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ระดับการศึกษา ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องพฤติกรรมการรักษาความสะอาดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเหตุผลของการมาเที่ยว ก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องพฤติกรรมการรักษาความสะอาดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. จากการสังเกตพฤติกรรมการรักษาความสะอาด พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยบางส่วนทิ้งขยะมูลฝอยลงในถังขยะ และขับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงส้วมที่ถูกหลักสุขาภิบาล ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ทิ้งขยะมูลฝอยลงในถังขยะ และทั้งหมดขับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงส้วมที่ถูกหลักสุขาภิบาล ในเรื่องการแยกประเภทขยะนั้นพบ่าไม่มีการแยกประเภทขยะเปียก ขยะแห้ง ก่อนทิ้งเนื่องจากไม่มีถังขยะแยกประเภทจัดไว้ให้

ประดัด เรียนประยูร (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางและแผนปฏิบัติการในการพัฒนาตลาดน้ำตลิ่งชันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งเศรษฐกิจชุมชนเพื่อส่งเสริมรายได้ของท้องถิ่นที่ได้รับการพิจารณาและเห็นชอบร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยวิธีการแบบสหวิทยาการ โดยทำการศึกษาศักยภาพและสภาพปัญหาในปัจจุบันของตลาดน้ำตลิ่งชันในด้านการท่องเที่ยว การสำรวจพื้นที่ การประเมินโดยใช้เกณฑ์ศักยภาพ การสอบถามทัศนคติและการวิเคราะห์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลการประเมินศักยภาพและปัญหาได้นำมากำหนดร่างแผนปฏิบัติการในการพัฒนาพื้นที่ และทดสอบการยอมรับของแผนปฏิบัติการในการพัฒนาทั้ง 18 แผน โดยใช้วิธีวิเคราะห์ทางสถิติด้วย One Way Analysis of Variance และปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับโดยวิธีวิเคราะห์ด้วยสถิติ Multiple Regression Analysis แบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ของกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม คือนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน กลุ่มประชาชน กลุ่มผู้ประกอบการ และกลุ่มตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้วยการ ใช้แบบสัมภาษณ์ และประเมินความเป็นไปได้พร้อมทั้งการจัดลำดับความสำคัญของแผนปฏิบัติการสำหรับการนำไปปฏิบัติด้วยการวิจัยแบบเดลฟายเทคนิค (Delphi Technic)

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมตลาดน้ำส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในด้านคุณภาพน้ำ ได้แก่ ปริมาณของแข็งแขวนลอย โคลิฟอร์มแบคทีเรีย ฟอสเฟต และพบว่าตลาดน้ำตลิ่งชันมีศักยภาพด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมสูง ซึ่งแสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของแผนปฏิบัติการ พบว่าทั้ง 4 กลุ่มมีระดับความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน คือเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อแผนพัฒนา และผลการศึกษารยอมรับและความเป็นไปได้ของแผนปฏิบัติการ พบว่ามีปัจจัยหรือมีตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับและความเป็นไปได้ของแผนปฏิบัติการ ได้แก่ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 5 ปัจจัยมีผลต่อความสำเร็จของแผนปฏิบัติการในการพัฒนาที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 หรือที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ศักดิ์ศรี แก้วเอี่ยม (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้และการปฏิบัติของผู้ประกอบการเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย บริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้และการปฏิบัติของผู้ประกอบการ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความรู้และการปฏิบัติของผู้ประกอบการ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติของผู้ประกอบการ รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ของผู้ประกอบการที่เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์จากกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นผู้ประกอบการจำนวน 185 ราย

ผลการศึกษา พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยของผู้ประกอบการอยู่ในระดับสูง ในขณะที่การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวก โดยมีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.5996 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยส่งเสริมกับความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย พบว่า ประเภทสถานประกอบการและรายได้ต่อเดือน มีผลต่อความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในขณะที่ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเมือง พ.ศ.2535 และการรับรู้ข่าวสาร มีผลต่อความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.001 ส่วนปัจจัยทางด้านเพศ อายุ การศึกษา ระยะเวลาที่ประกอบการ จำนวนสมาชิกในสถานประกอบการ ไม่มีผลต่อความรู้และการปฏิบัติในการกำจัดขยะมูลฝอย ส่วนประเภทสถานประกอบการและรายได้ต่อเดือน มีผลต่อการปฏิบัติการเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535 มีผลต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สุมนทา หลบภัย (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้ประกอบการค้าบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้ประกอบการค้า บริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีตัวแปรอิสระคือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ภูมิฐานะ ประเภทของผู้ประกอบการ ระยะเวลาที่ประกอบการค้า บริเวณที่ขายสินค้า และการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้ประกอบการค้าในบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก ที่ขายสินค้าอยู่ในเรือและริมคลอง จำนวน 150 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติอ้างอิงที่ใช้ คือ วิเคราะห์ความแตกต่างโดยใช้สถิติ t-test และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) และวิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ้(Scheffe test)

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ประกอบการค้ามีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับปานกลาง โดยมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปรต่อไปนี้ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ประเภทของผู้ประกอบการ และเมื่อพิจารณาจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกด้านความรู้แล้วพบว่า ผู้ประกอบการค้ามีความรู้ในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับปานกลาง และมีความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปร อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ระยะเวลาที่ประกอบการค้า บริเวณที่ขายสินค้า และประเภทของผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการค้ามีเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับสูง โดยมีเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปร ภูมิฐานะเดิมและประเภทของผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการค้ามีการปฏิบัติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในระดับต่ำ โดยมีการปฏิบัติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากตัวแปร เพศ ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ บริเวณที่ขายสินค้า ประเภทของผู้ประกอบการ และการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ยุคลธร เตชะวนการ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แม่ค้าตลาดน้ำ วิถีชีวิตและการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำและผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อวิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำและบทบาทของแม่ค้าตลาดน้ำต่อการดำรงเอกลักษณ์ชุมชน โดยมีวิธีการศึกษาคือ การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากกรณีศึกษาแม่ค้าตลาดน้ำ การสังเกตวิถีชีวิตชุมชน ตลอดจนเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มแม่ค้าตลาดน้ำ พื้นที่ที่ศึกษาได้แก่ ตลาดน้ำท่าคา ตำบลท่าคา อำเภอดำรงวิทยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการศึกษา พบว่า เดิมที่นั่นตลาดน้ำท่าคาเป็นเพียงพื้นที่ของการบริโภคเพราะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้าระหว่างแม่ค้ากับแม่ค้า แม่ค้ากับชาวบ้าน นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีส่วนทำให้ตลาดน้ำท่าคากลายเป็นพื้นที่พิเศษ นั่นคือ “เป็นพื้นที่ที่ถูกบริโภค” พร้อมทั้งเป็น “พื้นที่ของการบริโภค” และยังให้ความหมายแก่ชุมชนแห่งนี้ว่า ตลาดน้ำท่าคาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวที่เข้ามาไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำซึ่งประกอบไปด้วยวิถีชีวิตในเชิงความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน และวิถีชีวิตในการทำงานเปลี่ยนไปแต่อย่างใด และแม่ค้ามิได้ตระหนักว่า ตนมีบทบาทโดยตรงในการช่วยธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตามแม้ว่าแม่ค้าตลาดน้ำจะไม่ตระหนักถึงบทบาทโดยตรงของตนเองแต่ในทางปฏิบัติแล้ว แม่ค้ามีบทบาทในการรักษาอาชีพแม่ค้าให้ดำรงอยู่ต่อไปจากความตั้งใจที่จะประกอบอาชีพจนกว่าชีวิตจะหาไม่ รักษาวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน จากการที่ได้ดำรงชีวิตของตนอย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี บทบาทแม่ค้าดังกล่าวได้ช่วยสานต่อและธำรงให้เอกลักษณ์ของตลาดน้ำท่าคาเป็นตลาดน้ำดั้งเดิมของชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้ แม้จะมีนโยบายการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีอีกสองสิ่งที่จะช่วยรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ การที่ชุมชนตลาดน้ำท่าคาแห่งนี้มีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง และการมีผู้นำชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีวิสัยทัศน์กว้างไกลโดยดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำท่าคาในแนวการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตั้งแต่เริ่มมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ณ ชุมชนแห่งนี้

ภิญญา ตันพิทยกุล (2515) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 วัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขตลักษณะของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนทั่วไปมาประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยของครูในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดกรุงเทพมหานครเพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอนประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 28 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 277 คน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดกรุงเทพมหานครรวม 10 โรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากครูโดยใช้วิธีหาค่าร้อยละ ส่วนข้อมูลนักเรียนใช้การทดสอบค่า Z (Z-TEST) ผลการวิจัยพบว่าครูทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนเพื่อประกอบการสอน โดยใช้มากที่สุดคือ เอกสารสิ่งพิมพ์ โบราณวัตถุ แหล่งความรู้ในชุมชนที่ใช้น้อยที่สุดคือ วิทยากรและโทรทัศน์ ครูส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีให้นักเรียนออกไปค้นหาจากแหล่งอื่นเพิ่มเติม แนะนำให้ไปฟังปาฐกถาหรืออภิปราย รวมทั้งแนะนำหรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมของชุมชน การจัดทัศนศึกษาเป็นวิธีการที่ครูบางคนใช้อยู่แต่ไม่มากนัก และวิธีการที่ครูใช้น้อยมากที่สุดคือการแนะนำให้นักเรียนไปซักถามผู้ปกครองและเชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง อุปสรรคที่ทำให้ครูไม่ค่อยได้ใช้วิธีการจัดทัศนศึกษาคือ

ความปลอดภัยของนักเรียนในด้านพาหนะการเดินทาง ส่วนที่ไม่ค่อยเชิญวิทยากรมาบรรยาย เพราะไม่มีค่าใช้จ่ายและไม่ค่อยมีค่าชั่วโมงพิเศษเพื่อการนี้โดยเฉพาะ และจากการเปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนปรากฏว่านักเรียนเรียนได้ดีขึ้น มีประสิทธิผลของการเรียนสูงขึ้นเมื่อครูนำแหล่งความรู้ชุมชนมาช่วยในการสอน

ทศพร เขาวนดี (2517) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ในชุมชน ประกอบการสอนภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขอบเขต ลักษณะการใช้ประโยชน์ปัญหาและอุปสรรคตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูนักเรียน เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะข้อปรับปรุงการใช้และการให้บริการเพื่อจัดการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นให้มีประสิทธิภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง เป็นครูสอนวิชาภูมิศาสตร์ 30 คน นักเรียน 300 คนจากโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพฯ 10 โรงเรียน เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ชุมชน 10 แหล่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ ประเภทสื่อการสอนจากแหล่งความรู้ในชุมชนที่นิยมใช้มากที่สุดคือ เอกสารต่างๆ และภาพยนตร์ สื่อการสอนที่ใช้บ่อยคือฟิล์มสไตรปและการไปศึกษานอกสถานที่ที่กรมอุตุนิยมวิทยา วิธีการที่ครูและนักเรียนใช้มากที่สุดคือการไปค้นหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้อื่นๆนอกโรงเรียนและภาพยนตร์จากแหล่งความรู้ทางภูมิศาสตร์ วิธีการที่ใช้บ่อยที่สุดคือการไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน ส่วนวิธีการที่เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชนใช้มากในการให้บริการคือ การตอบข้อซักถามทางโทรศัพท์และแจกเอกสารต่างๆ วิธีการที่ใช้บ่อยที่สุดคือการอภิปรายปัญหา ในด้านอุปสรรคที่ครูนักเรียนและนักเรียนพบมากที่สุดคือ การไปทัศนศึกษา นักเรียนจะขาดระเบียบวินัยและครูควบคุมมีจำนวนน้อย นอกจากนั้นพบว่าไม่มีชั่วโมงพิเศษเพื่อฟังวิทยากรและนักเรียนไม่รู้จักรายทาในการฟังเท่าที่ควรและยังมีปัญหาในการติดต่อกับแหล่งความรู้ในชุมชน คือครูไม่มีเวลาและไม่สะดวกในการติดต่อกับแหล่งความรู้ที่ต้องการ ส่วนเจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ในชุมชนพบปัญหาผู้ใช้บริการไม่แจ้งรายละเอียดให้ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา ครูนักเรียนและเจ้าหน้าที่ที่มีความเห็นว่าแหล่งความรู้ในชุมชนมีคุณค่าต่อการสอนวิชาภูมิศาสตร์มาก

ประหยัด สายวิเชียร (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์จากแหล่งชุมชน ประกอบการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ เกี่ยวกับขอบเขต ลักษณะการใช้ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ กลุ่มตัวอย่าง เป็นครูสังคมศึกษา 30 คน นักเรียน 300 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดเชียงใหม่ 10

โรงเรียน เจ้าหน้าที่ประจำแหล่งความรู้ชุมชน 10 แหล่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนของคำตอบ ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนทุกคนเคยใช้แหล่งความรู้ชุมชนบางแหล่งเพื่อประกอบการเรียน การสอน โดยประเภทที่นิยมใช้มากที่สุดคือ สิ่งที่มีตามธรรมชาติ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆและ ภาพยนตร์ แหล่งความรู้ชุมชนที่ใช้น้อยที่สุดคือ ศูนย์การคมนาคม สถานกงสุล หรือสำนักงานของ ชาวต่างประเทศ วิธีการที่ครูและนักเรียนใช้มากที่สุดคือการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนวิธีการ ที่เจ้าหน้าที่แหล่งความรู้ชุมชนใช้มากในการให้บริการคือการบรรยาย การแจกเอกสาร การให้ยืม เอกสารหรือวัสดุต่างๆและการให้ค้นคว้าจากหนังสือหรือเอกสารต่างๆภายในสถานที่ วิธีการที่ใช้น้อยคือการอภิปรายในด้านปัญหาและอุปสรรคที่ครูนักเรียนพบมากคือ จำนวนนักเรียนมาก ครูไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับเตรียมงาน โรงเรียนไม่จัดเวลาพิเศษเพื่อฟังวิทยากร นักเรียนไม่รู้จักรายการ ฟัง

วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร(2525) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียน การสอนสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะ ของแหล่งชุมชนที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในกรุงเทพฯและจังหวัดใกล้เคียง กลุ่มตัวอย่างเป็นครูสังคมศึกษาในกรุงเทพฯ 120 คนจากโรงเรียนรัฐบาล 20 โรงเรียนและ 108 คน จากโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดใกล้เคียง 18 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบค่า ที่(t-test) ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาในกรุงเทพฯและจังหวัดใกล้เคียงต่างก็ใช้ห้องสมุด โรงเรียน หนังสือพิมพ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ แผนที่และแผนภูมิต่างๆรวมทั้งสหกรณ์โรงเรียน ประกอบการสอนในระดับมาก วิธีการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนที่ทั้งคู่อใช้ใน ระดับมาก คือการมอบหมายให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งอื่น เวลาที่ใช้แหล่ง ชุมชนครูส่วนมากใช้เวลาเรียนในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ การฟังวิทยากร ฟัง อภิปรายหรือการฟังบรรยายและการให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนกิจกรรมการให้ นักเรียนไปสำรวจบริเวณโรงเรียนหรือชุมชนใกล้โรงเรียน การสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน ส่วนมากใช้เวลานอกเวลาเรียน การเปรียบเทียบลักษณะการใช้ประโยชน์แหล่งชุมชนประกอบการ เรียนการสอนของทั้งคู่เกี่ยวกับประเภทแหล่งชุมชน วิธีการใช้ และกิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติ ก่อนและหลังการใช้แหล่งชุมชน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับเวลาในการใช้แหล่งชุมชนมีจำกัด การวัด ประเมินผลทำได้ไม่เต็มที่ วิทยากรและเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งชุมชนมีจำนวนน้อย นักเรียน บางส่วนยังไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ในการใช้แหล่งชุมชน

จิราวรรณ ช้างสำลี(2529) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กลุ่มตัวอย่างคือครูชีววิทยาจากโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพฯ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า (1) ประเภทของแหล่งฯที่ใช้บ่อยสุดคือหนังสือเสริมความรู้ประเภทตำราชีววิทยาที่ไม่ใช่หนังสือเรียนของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และเกือบไม่ได้ใช้เลยคือพิพิธภัณฑ์สุสานหอย จังหวัดกระบี่ และศูนย์ชีววิทยาทางทะเลภูเก็ต (2) วิธีการใช้แหล่งฯที่ครูใช้บ่อยได้แก่ การจัดหาสื่อจากแหล่งวิทยากรต่างๆเพื่อประกอบการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนหาข่าวหรือบทความเกี่ยวกับชีววิทยาจากหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ให้นักเรียนรวบรวมตัวอย่างของสิ่งมีชีวิต และให้นักเรียนขมนิทรรศการวิทยาศาสตร์ วิธีการที่ครูใช้ในบางครั้งคือให้นักเรียนสัมภาษณ์บุคคลต่างๆในชุมชน และเชิญวิทยากรมาบรรยายในโรงเรียน (3) เวลาที่ใช้แหล่งฯส่วนมากครูใช้เมื่อมีโอกาสพิเศษมีครูจำนวนน้อยที่ใช้ในวันหยุดราชการ วันหยุดในระหว่างภาคเรียนและในชั่วโมงเรียน (4) ครูมีความเห็นว่าการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยามีประโยชน์มาก (5) ครูมีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนในเรื่อง งบประมาณ ความสะดวกในการเดินทาง ครูไม่มีเวลา โรงเรียนไม่มีชั่วโมงพิเศษ วิทยากรอยู่ไกลติดต่อดูไม่สะดวก ใตทัศนุกรณ์ในแหล่งวิทยากรมีจำนวนจำกัด และครูขาดเอกสารแนะนำแหล่งวิทยากรในชุมชน

ทัศนีย์ เบญจศิริรักษ์(2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้และปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการและหัวหน้าหมวดวิชาทุกหมวด ผลการวิจัยพบว่า (1) ทรัพยากรท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ประเภททรัพยากรบุคคลได้แก่ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและนักวิชาการ ศึกษานิเทศก์ ทรัพยากรวัตถุที่สร้างขึ้น ได้แก่ สถานที่ราชการและสถาบันการศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ วนอุทยานดิน หิน แร่ ประเภททรัพยากรทางสังคมในชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมในวันสำคัญ (2) ลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรทางบุคคล โรงเรียนใช้ในการขอคำปรึกษาข้อเสนอแนะ เชิญเข้าร่วมเป็นกรรมการวางแผนและพัฒนางานวิชาการ มอบหมายให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะเป็นวัสดุประกอบการเรียนการสอนและทัศนศึกษา ส่วนทรัพยากรทางสังคมใช้ในลักษณะมอบหมายให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง และเป็นผู้สังเกตการณ์ (3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรทางบุคคลมีน้อยและอยู่ห่างไกล ทรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นมีปริมาณจำกัดและระยะไกล ทรัพยากรทางสังคม

ขาดการอนุรักษ์เพื่อการศึกษา โรงเรียนขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรท้องถิ่นและการวางแผนการใช้และการควบคุมนักเรียนเดินทางไปศึกษาไม่สะดวก

สมพิศ วงษ์แหยม(2534) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือผู้บริหาร โรงเรียน หัวหน้าครูวิชาการ โรงเรียน และศึกษานิเทศก์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่าทรัพยากรที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรบุคคล ปัญหาที่พบคือ บุคคลที่เป็นทรัพยากร ไม่มีเวลาว่างพอ และปัญหาในด้านการประเมินผลการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรคือ ปัญหาเรื่องการสร้างเครื่องมือ

เอนก ยารังษี(2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัด ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพะเยา วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดพะเยา ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ศึกษานิเทศก์ หัวหน้าการประถมศึกษา ผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ แบบวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา หาความถี่และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่าทรัพยากรท้องถิ่นที่โรงเรียนประถมศึกษาดีเด้นำมาใช้ในงานวิชาการคือ (1) ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ ครูอาจารย์จากสถานศึกษาอื่นและผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งนำมาใช้ในลักษณะขอคำปรึกษาและข้อเสนอแนะ เชิญมาเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ (2) ทรัพยากรวัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สถานศึกษา โสตทัศนอุปกรณ์นำมาใช้ในลักษณะของการสนับสนุนวัสดุทางการศึกษา (3) ทรัพยากรทางสังคม ได้แก่ วันสำคัญและวัฒนธรรม ประเพณีนำมาใช้ในลักษณะให้ครูนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงและจัดนิทรรศการ

สุธาทิพย์ งามนิล (2537) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการงานและอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดพิจิตร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า (1) โรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้นและทรัพยากรทางสังคมในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของ

ท้องถิ่นโดยการให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะและให้บริการด้านวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ (2) ทรัพยากรธรรมชาติที่โรงเรียนส่วนใหญ่นำมาใช้ ได้แก่ พืชและสัตว์ โดยนำมาเป็นวัสดุประกอบการเรียนการสอน (3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างมากพอ ทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด เวลาไม่เหมาะสมต่อการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคมในชุมชนอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากโรงเรียน

สมคิด เฟื่องปรีชา(2538) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาช่างระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษา 3 ด้าน คือ ประเภท วิธีการใช้ และปัญหาการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน กลุ่มตัวอย่างคือ ครูช่าง 137 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test ผลการวิจัยพบว่าครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนในด้านประเภทและวิธีการใช้อยู่ในระดับน้อย แต่ในด้านปัญหาการใช้อยู่ในระดับปานกลาง และครูช่างที่สอนในโรงเรียนมัธยมที่มีขนาดแตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

นิจพร สุขสวัสดิ์อานวย(2541) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา10 กลุ่มตัวอย่างคือ ครูวิชาชีววิทยาที่สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา 235 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า (1) แหล่งวิทยาการในชุมชนที่ครูส่วนใหญ่ใช้แบ่งตามประเภทบุคคล ได้แก่ อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น และนักวิชาการจากหน่วยงานทางด้านสาธารณสุข ประเภทสถานที่ ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติและห้องสมุด ประเภทวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ วัสดุที่มีในธรรมชาติเช่น ดอกไม้ พืชดอกและแมลง ประเภทกิจกรรม ได้แก่ การแข่งขันตอบปัญหา นิทรรศการและประกวดโครงงานวิทยาศาสตร์ ส่วนระดับการใช้ที่พบว่ามีอยู่ในระดับน้อย (2) วัตถุประสงค์ในการใช้มุ่งเน้นพัฒนานักเรียนในด้านความรู้เป็นอันดับแรก รองลงไปเป็นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เจตคติต่อวิทยาศาสตร์และเจตคติทางวิทยาศาสตร์ตามลำดับ (3) ขั้นตอนในการใช้ ครูมีการสำรวจและค้นหาแหล่งวิทยาการในชุมชนและมีแนวทางการเลือกโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ความประหยัด ความสะดวก ประสิทธิภาพและคุณสมบัติของแหล่งวิทยาการ (4) ปัญหาในการใช้ ได้แก่ ขาดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชน ขาดงบประมาณ แหล่งวิทยาการบางประเภทมีน้อย บางประเภทมีความยุ่งยากในการใช้

(5) ข้อเสนอแนะในการใช้ ได้แก่ควรมีการรวบรวมรายชื่อแหล่งวิทยากรในชุมชนและอบรมให้ครูมีความรู้ในการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชน ครูที่ต้องการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนควรชี้แจงให้นักเรียนและผู้ปกครองเข้าใจความจำเป็นในการใช้และมีการวางแผนการใช้อย่างรอบคอบ

จุพินทิพา ชนะพลไกร(2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้ใช้บริการแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกี่ยวกับนิทรรศการของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้บริการแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ทั้งหมด 12 นิทรรศการ ในด้านต่างๆ3ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรม และด้านรูปแบบการจัดแสดง จำแนกตามตัวแปรที่แตกต่างกัน คือ ภูมิภาค เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนผู้ชมนิทรรศการของศูนย์วิทยาศาสตร์จำนวน 600 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ค่าเฉลี่ยคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าt-test และค่าF-tset ผลการวิจัยพบว่า (1) ผู้ชมนิทรรศการมีความคิดเห็นต่อภาพรวมของเนื้อหา และด้านรูปแบบการจัดแสดงมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 12 นิทรรศการ ได้แก่ นิทรรศการสื่อสารความนิยม หุ่นยนต์ เปิดโลกพลังงาน ประวัติเวลา ท่องแดนปีโตรเลียม วิทยาศาสตร์ชีวภาพ โลกคอมพิวเตอร์ โลกดึกดำบรรพ์ ฟอสซิล มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ โลกของแมลง ส่วนด้านกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 10 นิทรรศการ ส่วนอีก2นิทรรศการได้แก่ นิทรรศการประวัติเวลา และนิทรรศการฟอสซิล มีด้านการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง (2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ชมนิทรรศการตามภูมิภาคหลังต่างกัน ได้แก่ ภูมิภาค เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกันในแต่ละนิทรรศการ ทั้งหมด12นิทรรศการ พบว่า ในภาพรวมผู้ชมที่มีภูมิลำเนาต่างกัน มีความคิดเห็นต่างกันอย่างน้อยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในรายชื่อเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้านมักไม่ค่อยแตกต่าง

ศรินทิรา ปัทมาคม(2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ ผู้บริหารและภัณฑารักษ์ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่คัดเลือก 96 แห่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน 69 คนและครูศิลปศึกษา 84 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลโดย

หาคำร้อยละ คำมีชฉิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการสอนวิชาศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในระดับมากที่สุด 4 ด้านคือ (1) ด้านการวางแผนการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสำหรับการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (2) ด้านหลักการและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่อการเรียนการสอนด้านศิลปศึกษาในระบบโรงเรียน (3) ด้านการดำเนินงาน การจัดการเรียนการสอนโดยใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ (4) ด้านผลที่คาดหวังจากการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกจากนี้ยังมีประชากรจากทั้งสองสถาบันยังต้องการสนับสนุนในด้านการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้ความชำนาญในการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนการสอนศิลปศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงบรรยาย โดยทำการศึกษการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งกระบวนการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

จากการศึกษาเอกสารและสำรวจเบื้องต้นพบว่าในภาคกลางตอนล่างมีตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้ว และมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ดังต่อไปนี้

1. ตลาดน้ำวัดไทร เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
2. ตลาดน้ำคลังชัน เขตคลังชัน กรุงเทพมหานคร
3. ตลาดน้ำวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
4. ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
5. ตลาดน้ำคลองโพหัก ต.ประสาธลสิทธิ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
6. ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
7. ตลาดน้ำท่าคา ต.ท่าคา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
8. ตลาดน้ำอัมพวา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม
9. ตลาดน้ำบางนกแขวก ต.บางนกแขวก อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม
10. ตลาดน้ำบางน้อย อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม
11. ตลาดน้ำบ้านแพ้ว อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร

ซึ่งจากจำนวนตลาดน้ำดังกล่าวได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้จัดกลุ่มตลาดน้ำ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้ว ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นตลาดน้ำที่มีความสำคัญของวิถีชีวิตในอดีต
2. เป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายกันอย่างคับคั่งในอดีต
3. ปัจจุบันเป็นตลาดน้ำที่หมดความสำคัญลงและปิดตัวลงแล้ว

ตารางที่ 1 ตารางแสดงตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้ว

ชื่อ	ที่ตั้ง	วันและเวลา	สินค้า
1.ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี	บริเวณปากคลอง ลัดราชบุรี ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี	ขึ้น-แรม 2 , 7 , 12 ค่ำ	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2.สินค้าอุปโภคและ บริโภค
2.ตลาดน้ำบางนกแขวก	อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม	ขึ้น-แรม 1 , 6 , 11 ค่ำ	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2.สินค้าอุปโภคและ บริโภค
3. ตลาดน้ำบ้านแพ้ว	อ.บ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร	ทุกวัน 5.00-8.00 น.	พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ และสินค้าบริโภค

กลุ่มที่ 2 ตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชนและมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว
ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นตลาดน้ำตามวิถีชีวิตชุมชนและมีการซื้อขายภายในชุมชน
2. เป็นตลาดน้ำที่มีเรือ หรือ แพขายสินค้าบริโภคในชีวิตประจำวัน
3. เป็นตลาดน้ำที่เริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งทางตรงและทางอ้อม

**ตารางที่ 2 ตารางแสดงตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน
และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว**

ชื่อ	ที่ตั้ง	วันและเวลา	สินค้า
1.ตลาดน้ำคลองโพหัก	บริเวณปากคลอง	ทุกวัน	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก

	โพหัก ต.ประสาทสิทธิ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี	6.00-8.00 น.	ผลไม้ 2. สิ้นค้าอุปโภคและ บริโภค
2.ตลาดน้ำท่าคา	ต.ท่าคา อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม	ขึ้น-แรม 2, 7, 12 ค่ำและ เสาร์-อาทิตย์ 5.00-11.00 น.	1. พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2. สิ้นค้าอุปโภค บริโภค และของที่ระลึก
3.ตลาดน้ำบางน้อย	อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม	ขึ้น-แรม 3, 8, 13 ค่ำ 6.00-11.00 น.	1. พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2. สิ้นค้าบริโภค
4.ตลาดน้ำอัมพวา	อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม	ทุกวัน 6.00-11.00น.	1. พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2. สิ้นค้าบริโภค

กลุ่มที่ 3 ตลาดน้ำที่จัดตั้งขึ้นและยังคงดำรงอยู่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายกันอย่างคับคั่ง
2. เป็นตลาดน้ำที่มีความหลากหลายในสินค้าและบริการ
3. เป็นตลาดน้ำที่มีการจัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ
4. เป็นตลาดน้ำที่มีกลุ่มเป้าหมายคือลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 3 ตารางแสดงตลาดน้ำที่จัดตั้งขึ้นและยังคงดำรงอยู่โดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

ชื่อ	ที่ตั้ง	วันและเวลา	สินค้า
1.ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม	ตลอดคลองต้นเข็ม ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี	ทุกวัน 7.00-12.00 น.	1. พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2. สิ้นค้าบริโภค 3. ของที่ระลึก

			4.บริการพานั่งเรือชมสวน
2.ตลาดน้ำวัดลำพญา	ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม	เสาร์-อาทิตย์ 7.00-16.00 น.	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2.สินค้าบริโภค 3.ของที่ระลึก 4.บริการพานั่งเรือชมสวน
3.ตลาดน้ำตลิ่งชัน	เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร	เสาร์-อาทิตย์ 7.00-16.00 น.	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2.สินค้าบริโภค 3.ของที่ระลึก 4.บริการพานั่งเรือชมสวน 5.มีการแสดงดนตรีไทย และบริการคาราโอเกะ
4.ตลาดน้ำวัดไทร	เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร	เสาร์-อาทิตย์ 8.00-12.00 น.	1.พืชผลทางการเกษตร ผัก ผลไม้ 2.สินค้าบริโภค 3.ของที่ระลึก

กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยเลือกตลาดน้ำ 3 แห่งที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เนื่องจากว่า

1. เป็นพื้นที่ที่มีตลาดน้ำอยู่ทั้ง 3 กลุ่ม คือ ตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้ว ตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตและมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว และตลาดน้ำที่จัดตั้งขึ้นและยังคงดำรงอยู่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ
2. เป็นพื้นที่ที่สามารถศึกษาสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตลาดน้ำได้ชัดเจน
3. เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะเสนอแนวทางพัฒนาให้ตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
4. เป็นพื้นที่ที่ไม่ใหญ่เกินไป ระยะเวลาอยู่ในความสะดวกของผู้วิจัยรวมทั้งมีความปลอดภัย

ดังนั้นจึงผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่จะทำการศึกษาคือ ตลาดน้ำ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ดังนี้

1. ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
2. ตลาดน้ำคลองโพหัก ต.ประสาธสิทธิ์ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี
3. ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ต.ดำเนินสะดวก อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่1 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

เพื่อศึกษาความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกโดย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยอันประกอบไปด้วย

1. การวิจัยแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า(Oral History) โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่อยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นตามลำดับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะสัมภาษณ์ในแต่ละตลาดน้ำประมาณ 3-5 คน

2. การวิจัยแบบวิธีวิจัยเอกสาร (เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง) โดยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งแยกออกเป็น 2 เกณฑ์คือ เกณฑ์พิจารณาภายนอก(External Criticism) และเกณฑ์พิจารณาภายใน(Internal Criticism)

3. การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงค้าขายอยู่ในตลาดน้ำและบุคคลที่อยู่อาศัยบริเวณตลาดน้ำ ประมาณ 10-15 คน

ขั้นตอนที่2 การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนทั้งอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนสังเกตแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่จะนำมาใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยอันประกอบไปด้วย

1. การวิจัยแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า(Oral History) โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่อยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นตามลำดับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะสัมภาษณ์ในแต่ละตลาดน้ำประมาณ 3-5 คน

2. การวิจัยแบบวิธีวิจัยเอกสาร (เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง) โดยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งแยกออกเป็น 2 เกณฑ์คือ เกณฑ์พิจารณาภายนอก(External Criticism) และเกณฑ์พิจารณาภายใน(Internal Criticism)

3. การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงค้าขายอยู่ในตลาดน้ำและบุคคลที่อยู่อาศัยบริเวณตลาดน้ำ ประมาณ 10-15 คน

4. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม(Non-Participant Observation) ประกอบไปด้วยลักษณะทั่วไปและบรรยากาศของตลาดน้ำ และสังเกตลักษณะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภทที่เหมาะสมจะนำมาใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน เป็นต้น

ขั้นตอนที่3 การนำเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม(Focus Group) 1 กลุ่ม ประมาณ 8-10 ท่าน ซึ่งประกอบไปด้วยอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ของโรงเรียนในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 2 มาเสนอต่อกลุ่มอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อระดมความคิดว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่พบจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในเรื่องใด มีปัญหาและแนวทางแก้ไขในการนำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ต่อกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนอย่างไรบ้าง

แหล่งที่มาของข้อมูล

1. ข้อมูล สถิติ เอกสาร และจดหมายเหตุที่ได้รวบรวมไว้แล้ว จากหน่วยงานราชการ เอกชน และสถาบันต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร พิพิธภัณฑ์เมืองราชบุรี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดคณะต่างๆ เป็นต้น

2. ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณตลาดน้ำ และการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่จะนำตลาดน้ำมาใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน และการบันทึกการสังเกตบรรยากาศของตลาดน้ำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ใน 3 ส่วนคือ

ส่วนที่1 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis)โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ เป็นกรอบในการวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยรวมถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis) โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องประเภทของคุณค่าคือ คุณค่านอกตัว(Extrinsic value)และคุณค่าในตัว(Intrinsic value) มาวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

ผู้วิจัยนำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาในส่วนที่ 2 มาวิเคราะห์โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis) นำข้อมูลที่ได้มาเสนอต่อกลุ่มอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อจัดทำการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม(Focus Group) ในการระดมความคิดเพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

การนำเสนอผลการวิจัย

ภายหลังจากการดำเนินงานในการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ส่วนแล้ว ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเพื่อสร้างข้อสรุปงานวิจัยเชิงบรรยาย โดยให้ครอบคลุมประเด็นดังนี้

1. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก
2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน
3. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรม

การเรียนการสอนของโรงเรียน

4. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ความเป็นมาของคลองขุดดำเนินสะดวก

การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นหลักในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้ชุมชนบริเวณนี้ต้องพึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองตามธรรมชาติเป็นหลักการในการตั้งถิ่นฐาน ทั้งในด้านการอุปโภคบริโภค การเพาะปลูก การคมนาคมขนส่ง แม่น้ำลำคลองจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดลักษณะรูปแบบชุมชน แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติของแม่น้ำลำคลองนี้ยังไม่พอเพียงต่อการเจริญเติบโตของชุมชนและเมือง คลองขุดจึงเข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งต่อการวางผังเมืองในอดีต การขุดคลองถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน นำมาสู่ความเจริญเติบโตของเมือง ดังนั้นคลองขุดจึงเกิดขึ้นหลายสายในกรุงเทพมหานครและบริเวณใกล้เคียง ซึ่งคลองขุดได้พัฒนาเป็นอย่างมากในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยวัตถุประสงค์ของการขุดคลองแต่ละสมัยขึ้นอยู่กับสถานการณ์และนโยบายของบ้านเมืองขณะนั้น ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...คลองผดุงกรุงเกษม คลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ มีความประสงค์ต่างกัน คลองผดุงนั้นขุดเพื่อจะเป็นพระนครชั้นนอก สำหรับต่อสู้ คลองเจดีย์บูชาสำหรับแต่จะเข้าไปปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์อย่างเดียว คลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองที่สำหรับจะเสด็จพระราชดำเนินพระปฐม แลเป็นคลองเปิดที่ให้เบื่อนาสำหรับแจกพระเจ้าลูกเธอ...”

(พระราชหัตถเลขาฯ ในรัชกาลที่ 5, 2470)

สำหรับคลองดำเนินสะดวกเป็นหนึ่งในประเภทคลองขุด ซึ่งได้เริ่มขุดในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีปัจจัยสนับสนุนหลายอย่าง การขุดคลองเชื่อมระหว่างกรุงเทพมหานครกับหัวเมืองใกล้เคียง ทำให้การปกครองหัวเมืองในบริเวณนั้น เช่น นนทบุรี นครชัยศรี สมุทรสาคร สมุทรสงครามและราชบุรี ได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น(ปิยนาด นูนนาค, 2525:29) เพราะการเสด็จประพาส

ตามหัวเมืองต่างๆของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ซึ่งในอดีตนั้นการเสด็จประพาสต้นนิยมใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม ดังจดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 จดหมายเหตุฉบับที่ 2 ที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...เสด็จออกจากบางปอในวันที่ 14 กรกฎาคม ร.ศ.123 ล่องมาตามลำแม่น้ำ...เสด็จประทับวัดปรโมยิกาวาศครูหนึ่ง แล้วเลยประพาสสวนสท่อนของนายบุตร ที่แม่น้ำอ้อมแขวงเมืองนนทบุรี...วันที่ 15 เวลาเช้าออกกระบวนล่องลงมาตามคลองบางกอกใหญ่ แลคลองภาษีเจริญ...”

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,2466)

จากการเสด็จประพาสต้นนี้มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรให้ได้ใกล้ชิด และยังเป็น การสร้างความผูกพัน ความจงรักภักดีของราษฎรที่มีต่อพระมหากษัตริย์อีกด้วย ดังจดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 จดหมายเหตุฉบับที่ 6 ที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...จะอย่างไรกันจึงจะมีที่ประทับทันเสด็จ...ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านไปเที่ยวป่าวร้องราษฎรในแคว้นมาช่วยกันรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัว มีมีดพร้าเครื่องมือให้เอามาด้วย ช่วยกันทำรับเสด็จสักทีจะได้หรือไม่...ใน 2 ชั่วโมงมีคนมาช่วยกันทำงานสักสามสี่ร้อย คุณเต็มใจแข่งซื้อที่จะทำการรับเสด็จด้วยกันทุกคน แม้แต่พวกผู้หญิงที่ไม่ได้ถูกขอแรงทำงาน ก็พากันมารับอาสาตั้งเตาหุงเข้าทำครัวเลี้ยงคนทำงาน...ใครเห็นแล้วจะต้องยินดี ด้วยเห็นได้ว่าไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน มีความสามัคคีต่อพระเจ้าอยู่หัวเพียงไร...”

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,2466)

คลองดำเนินสะดวกเป็นคลองขุดที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เริ่มขุด พ.ศ.2409 ซึ่งขุดก่อนคลองภาษีเจริญหนึ่งปี คลองทั้งสองสายมีความสัมพันธ์กันคือ คลองภาษีเจริญเป็นคลองเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนฝั่งตะวันออกกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก คลองภาษีเจริญเป็นคลองแรกที่คิดขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งในรัชกาลที่ 4 โดยพระภิกษุสมบัติบริบูรณ์เป็นผู้เริ่มคิดให้มีการขุดคลองภาษีเจริญขึ้น เพื่อเป็นทางค้าขายและเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการขนส่งอ้อยและน้ำตาล ทั้งนี้เพราะพระภิกษุสมบัติบริบูรณ์มีโรงหีบอ้อยอยู่ที่บ้านดอนไก่อดี แขวงเมืองสมุทรสาคร ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ความคิดเรื่องขุดคลองภาษีเจริญสายนี้ เป็นคลองครั้งแรกที่คิดจะเป็นทาง
ค้าขายในรัชกาลที่ 4...คลองนี้คิดจะเป็นทางเรือไปมาค้าขาย พระยาพิสนท์
สมบัติบริบูรณ์(ยิ้ม) เมื่อยังเป็นพระภาษีสมบัติบริบูรณ์เป็นผู้เริ่มคิด เป็นผู้
โรงจักรที่บ่ออยู่ตอนกะฎี...”

(พระราชหัตถเลขาฯในรัชกาลที่5,2470)

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ครั้นดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาศรี
สุริยวงศ์สมุหพระกลาโหม เห็นว่าการขุดคลองภาษีเจริญนี้ก่อให้เกิดประโยชน์หลายทางจึงคิดที่
จะขุดคลองบ้าง จึงเป็นแม่กลองขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลบางยาง
อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลองที่ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัด
สมุทรสงคราม ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จ
ประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นเมื่อสำเร็จแล้ว เรือเดินไปมามากมีประโยชน์ สมเด็จพระยาจึงได้
คิดจะขุดบ้าง ตั้งแต่แม่น้ำท่าจีนมาออกแม่น้ำแม่กลอง...”

(พระราชหัตถเลขาฯในรัชกาลที่5,2470)

การขุดคลองเริ่มขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2409 เริ่มจากจุดริมแม่น้ำท่าจีนที่คลองบางยาง ตำบล
บางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเส้นตรงผ่านตำบลโคกไผ่(ปัจจุบันคือตำบลดอน
ไผ่) และขุดผ่านเข้ามาในเขตอำเภอปากคลองแพ่งพวย(ปัจจุบันคืออำเภอดำเนินสะดวก) จนถึง
แม่น้ำแม่กลองที่ปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
โดยใช้กำลังทหาร ข้าราชการและประชาชนร่วมกันทำการขุด การขุดดินนี้ใช้กำลังแรงงานของคน
เพียงอย่างเดียว การขุดคลองเพื่อเป็นการทუნแรง จึงขุดดินขึ้นระยะหนึ่งแล้วเว้นไว้ไม่ต้องขุดดิน
ขึ้นทิ้งไว้ระยะหนึ่ง พอน้ำหลากมาก็เซาะดินที่ไม่ได้ขุดพังไป เช่น ยาว 2 วา เว้นไว้ 1 วา จาก
คำบอกเล่าของพระครูท่านหลวงพ่อพระครูวิชัย ศีลคุณ(กลม คุณสีโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดหลักหก
รัตนาราม(อ้าง โดย พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดหลักหกรัตนาราม) กล่าวถึงผู้ที่ขุดคลองว่า

“...ที่ทำการขุดคลองกันจริงๆ ส่วนมากจะเป็นคนจีนที่มาอยู่ในเมืองไทย
ใหม่ๆ เป็นผู้รับจ้างขุด หากเดือนหงาย กลางคืนจะทำการขุดดินกันทั้งคืน
คนจีนสมัยนั้น ส่วนมากจะไว้ผมเปีย เมื่อทำงานตอนกลางคืนจะนุ่งเพียงผ้า
เตี่ยวผืนเดียว ขุดดินใส่บุงก็แล้วก็หาบดินหรือแบกดินนั้นเอาขึ้นไปทิ้งนอก

เขตที่ต้องการ กลางคืนอากาศดีไม่ร้อน ทำงานได้ดีตลอดทั้งคืน แล้วมาพักผ่อนตอนกลางวัน...”

(พระครูสิทธิวราภรณ์,2536)

คลองดำเนินสะดวกที่ขุดเป็นคลองกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 6 ศอก (3 เมตร) ยาว 895 เส้น หรือ 35 กิโลเมตร 800 เมตร (ตามหลักฐานของกรมชลประทานเขียนบอกระยะทางไว้ที่ปากคลองออกแม่น้ำแม่กลอง) ทุกๆ 100 เส้น (4 กิโลเมตร) ได้ปักเสาหินไว้ 1 ต้น เริ่มจากตำบลบางยางเป็นหลักที่ 1 ถึงหลักที่ 8 ที่แม่น้ำแม่กลอง โดยจะมีประตูระบายน้ำ 2 แห่ง คือประตูน้ำบางยางทางด้านแม่น้ำท่าจีนและประตูน้ำบางนกแขวกทางด้านแม่น้ำแม่กลอง เสาหินในแต่ละหลักจะสลักและเขียนสีแดงเป็น 3 ภาษา คือ เลขไทย โรมัน จีน บอกเลขไว้ทุกหลัก อำเภอดำเนินสะดวกในปัจจุบันเริ่มหลักที่ 5 ถึงหลักที่ 8 (ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์,2543 :10)เมื่อทำการขุดคลองนี้สำเร็จแล้ว จึงนำแผนผังขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคลองที่มีเส้นทางตรง ได้รับความสะดวกในการสัญจร จึงทรงพระราชทานนามคลองที่ขุดใหญ่นี้ว่า “คลองดำเนินสะดวก” และได้ทำพิธีเปิดใช้คลองนี้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2411 ตรงกับวันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ ลั่นคำใช้จ่ายในการขุดคลอง รวมค่าจ้างขุด ค่าต่อไม้ เป็นเงิน 1,400 ชั่ง โดยได้รับพระราชทานจากในหลวงรัชกาลที่ 4 จำนวน 400 ชั่ง จากฯพลฯ หัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม จำนวน 1,000 ชั่ง ใช้เวลาในการขุดประมาณ 2 ปีเศษจึงแล้วเสร็จ ดังพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ที่กล่าวถึงการเปิดคลองดำเนินสะดวก ตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นมาถึงวันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ พลฯหัวเจ้าสมุหพระกลาโหม ได้ไปเปิดคลองขุดใหม่ที่บางนกแขวก คลองนั้นได้ลงมือขุดเมื่อปีปลายขาล อัฐศก ขุดตั้งแต่แม่น้ำบางยางเมืองนครไชยศรีฝั่งตะวันออกไปตกคลองบางนกแขวกเมืองราชบุรียาว 840 เส้น กว้าง 6 วา ลึก 6 ศอก รวมค่าจ้างขุด ค่าต่อไม้เงินในพลฯหัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม 1,000 ชั่ง ในหลวงพระราชทานด้วย 400 ชั่ง รวมเป็นเงิน 1,400 ชั่ง ให้ชื่อคลองดำเนินสะดวก...”

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์,2521)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า คลองดำเนินสะดวกขุดขึ้นอันเนื่องมาจากความสะดวกในการคมนาคมทางน้ำ อันได้แก่ การใช้เป็นเส้นทางในการเสด็จประพาสต้นทางน้ำของพระมหากษัตริย์กับพสกนิกรให้ได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งในการค้าขายมายังกรุงเทพมหานครได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ความเป็นมาของชุมชนตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

อำเภอดำเนินสะดวกเริ่มขึ้นก่อนปี พ.ศ.2409 ซึ่งยังไม่ได้ทำการขุดคลองดำเนินสะดวก สภาพพื้นที่ของอำเภอนี้เป็นทุ่งหญ้าป่าละเมาะสลับห้วย หนอง บึง ที่เป็นแหล่งน้ำ พันจากป่าไปเป็นทุ่งนา ไม้ยืนต้นในป่า ประกอบด้วยต้นสะแก สนุ่น ตะขบ กุ่ม กระทุ่ม ดงไผ่ ทองหลวง ก้ามปู เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด อาทิ นก กา เขี้ยว กระรอก กระแต ไก่ป่า กระจ่างป่า เสือปลา งู ตะกวด เต่า นาก ปลา กุ้ง หอย ซึ่งมีอยู่ชุกชุมมาก(ราตรี โทเพ่งพัฒน์ ,2543:155) ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตในวัยเด็กที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดหลักหกรัตนาราม ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้เขียนไว้ในหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกว่า

“...สมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ที่บ้านข้าพเจ้ามีต้นสนุ่นอยู่ 5 ต้น ทองหลวง 6 ต้น จามจุรี 1 ต้น...ตอนเย็นจะมีนกจะงายมาเกาะอาศัยทำรังหลับนอนเป็นจำนวนมาก นับเป็นพันตัวก็ได้ ตอนเย็นๆจะมองเห็นนกยงบินกันเป็นฝูงๆ ฝูงใหญ่ๆ นับเป็นร้อยตัวต่างก็บินกลับรังกัน ส่วนมากจะมานอนกันที่ต้นสนุ่น...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์,2536)

เมื่อปี พ.ศ.2409 ได้มีการขุดคลองดำเนินสะดวกโดยเริ่มจากจุดริมแม่น้ำท่าจีนที่คลองบางยาง ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเส้นตรงผ่านตำบลโคกไผ่(ปัจจุบันคือตำบลดอนไผ่) และขุดผ่านเข้ามาในเขตอำเภอปากคลองแพ่งพวย(อำเภอดำเนินสะดวก) จนถึงแม่น้ำแม่กลองที่ปากคลองบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อมีการขุดคลองดำเนินสะดวก ที่ดินริมคลองก็มีผู้มาจับจองกันมากมาย มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตลอดแนวคลองดำเนินสะดวก เมื่อพิจารณาจากข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ในลำคลองระยะหลัก 1 หลัก 2 จนกระทั่งหลัก 3 เดิมเป็นจากแลปรง เดี่ยวนี้มีจากแลปรงเข้าไปไม่ถึงหลัก 1 เป็นไร่นาไปหมด ได้ความว่าดีมาก ...”

(พระราชหัตถเลขาฯในรัชกาลที่5,2470)

จากข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวข้างต้นแม้จะกล่าวถึงเฉพาะช่วงต้นคลอง คือบริเวณหลักหนึ่งถึงหลักสาม เท่านั้น แต่ก็ได้บรรยายถึงความเจริญที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการขุดคลอง จึงทำให้สันนิษฐานว่าตลอดคลองดำเนินสะดวกซึ่งจะสิ้นสุดคลองที่หลักแปด ทางฝั่งแม่น้ำแม่กลองก็น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามริมคลองอย่างแน่นอน เมื่อมีการจับจองพื้นที่ริมคลองกันมากมายและมีการขยายวงกว้างไปยังพื้นที่ที่ลึกเข้าไป ส่งผลให้มีการขุดคลองเล็กคลองน้อย โดยขุดคลองแยกคลองซอยออกจากคลองดำเนินสะดวกเข้าไปยังพื้นที่ภายใน ทำให้เกิดคลองเล็กคลองน้อยต่างๆ มากมายร่วม 200 กว่าคลองและจากนั้นมาการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักมาก่อนได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นการทำสวนไป ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ลงเรือล่องลงไปตามแม่น้ำ เลี้ยวเข้าคลองบางน้อยฝั่งตะวันออก คลองนี้เป็นคลองเก่าลึกแกล้วมาก สายน้ำเชี่ยวแรง ตามลำคลองเป็นสวนหมากมะพร้าวแลผลไม้แน่นหนา...”

(พระราชหัตถเลขาฯ ในรัชกาลที่5,2470)

ชาวดำเนินสะดวกส่วนใหญ่จึงมีอาชีพทำสวน สวนของชาวดำเนินสะดวกเกิดจากการทำที่นาให้เป็นสวนโดยการยกร่องขึ้นจากผืนนาที่ชาวดำเนินสะดวกเรียกว่า การเบิกสวน ที่นาผืนใดจะเบิก ก็จะวัดระยะแบ่งเป็นร่องสวนสำหรับปลูกพืชผัก สวนหนึ่งขนาดมีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ ซึ่งแบ่งร่องสวนได้ 10-15 ร่องสวนๆหนึ่ง โดยทั่วไปยาวประมาณ 40 วา (80 เมตร) กว้างประมาณหนึ่งวาครึ่ง (3 เมตร) ลักษณะสวนของสวนดำเนินสะดวกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือสวนเตี้ยและสวนสูง ประเภทของสวนนี้เรียกตามความสูง-ต่ำของคันสวนที่ล้อมรอบร่องสวน(ราตรี โทเฟ่งพัฒน์,2543:159-160) ซึ่งสอดคล้องกับที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ได้กล่าวไว้ในหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกว่า

“...บางสวนที่เป็น สวนคัน คือมีคันสวนสูงกั้นน้ำได้ สามารถที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี น้ำไม่ท่วมเรียกสวนนั้นว่า สวนสูง...สำหรับสวนที่มีคันดินเตี้ยนั้น เวลาปลูกพืชผักก็ต้องดูตามฤดูกาลที่มีน้ำลดลงแล้ว ตอนทำยถุฝน...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์,2536)

อำเภอดำเนินสะดวกมีพื้นที่ประมาณ 222 ตารางกิโลเมตร (138,731.89 ไร่) โดยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินดังนี้ พื้นที่ทำนาประมาณ 20,870 ไร่ พื้นที่ทำสวนประมาณ 79,325 ไร่ พื้นที่ทำการประมงประมาณ 1,700 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยและอุตสาหกรรม ประมาณ 36,838 ไร่(บรรยายสรุปอำเภอดำเนินสะดวก,2545) ซึ่งชาวดำเนินสะดวกจะมีอาชีพทำสวนเป็นส่วนใหญ่โดยผลผลิตต่างๆ ที่ได้จากชาวสวนมีมากมาย ดังที่พระครูสิริวัชรวิวัฒน์ ได้เขียนเล่าถึงชีวิตในวัยเด็กว่า

“...เมื่อสมัย พ.ศ.2490 ข้าพเจ้าพอจะจำชีวิตในชนบทที่เป็นชาวสวนพอได้ บ้างว่า การทำมาหากินสำหรับชาวสวนที่ปลูกพืชผักต่างๆ โดยเฉพาะพริก หอม กระเทียม แดงโม ผักกาดทางขาว(แปะฉ่าย) ผักกาดทางเขียว(คะน้า) ถั่วลิสง(ถั่วคุด) ถั่วแดง(ถั่วอีแตะ) ถั่วเหลือง(ถั่วแระ) ถั่วฝักยาว(ถั่วค้ำง) กะหล่ำปลี(คะน้าลุย) กะหล่ำดอก(คะน้าดอก) ตั้วฉ่ำ ไข่เต่า(หัวผักกาดขาว) ผักชี บวบ คื่นฉ่าย มะเขือต่างๆ แดงกวย(แฟง) แดงกวาง แดงท่อน แดงร้าน แดงไทย ฟักทอง ข้าวโพด มีปลูกกันมาก...”

(พระครูสิริวัชรวิวัฒน์,2536)

สำหรับผลผลิตของชาวสวนที่เก็บเกี่ยวได้แล้วก็จะนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งชาวสวนจะนำผลผลิตในเรือสวนไร่นาของตนบรรทุกเรือไปชุมนุมเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงเกิดสถานที่นัดพบแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด เมื่อผู้ใดทราบแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนแล้ว ชาวสวนก็จะนำผลผลิตจากสวนของตนมาขายบ้าง จึงเกิดเป็นตลาดตามลำคลองขึ้นและเริ่มมีผู้คนมาอาศัยในบริเวณที่มีการค้าขายทางน้ำมาก ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ตามลำคลองมีตลาดเกิดขึ้นใหม่ถึงสามระยะ นับว่าไม่มีที่ว่าง ว่าคนราชบุรียกลงมาตั้งแถบคลองดำเนินสะดวกนี้มาก...”

(พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่5,2470)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่าชุมชนตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกนั้น เกิดขึ้นจากการที่ชาวสวนนำผลผลิตจากสวนของตนบรรทุกใส่เรือเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน ณ สถานที่นัดพบในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด จึงทำให้บริเวณที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนคึกคักไปด้วยเรือแม่ค้าตลาดน้ำ เมื่อมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำก็ทำให้ผู้คนมาอาศัยอยู่ในบริเวณที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากจนก่อให้เกิดเป็นชุมชนตลาดน้ำขึ้น

ความเป็นมาของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นหลัก โดยเฉพาะในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คนไทยบริเวณนี้จึงอาศัยอยู่ริมน้ำและอาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม ส่งผลให้กิจกรรมหลายอย่าง เช่น ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวไทยสมัยหนึ่งจึงมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองเป็นอย่างมาก(ยุคลธร เศรษฐานการ,2545:1) เมื่อมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานกันตามริมฝั่งน้ำสายเดิมหรือที่มีอยู่เดิมกันมากขึ้น ผู้ที่อพยพมาอยู่ที่หลังก็จะขุดคลองหรือลำประโดงเพื่อชักน้ำต่อเข้าไปในพื้นที่ที่เป็นแผ่นดินลึกเข้าไปอีก ด้วยเหตุนี้จึงมีคลองเชื่อมต่อกันตลอดมากมายในเขตที่ราบลุ่ม ยังผลให้การคมนาคมทางน้ำเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง เกษตรกรจะนำผลผลิตในเรือสวนไร่นาของตนบรรทุกเรือไปขาย จึงเกิดสถานที่นัดพบแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด เมื่อผู้ใดทราบแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขาย เขาก็จะนำสิ่งของจากสวนของตนมาขายบ้าง ซึ่งเรียกกันว่านัด เช่น นัดคลองโคกนาค นัดท่าคา นัดบางน้อย ในจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งจะมีการนัดกันว่าจะไปซื้อขายกันโดยกำหนดวันทางจันทรคติ ได้แก่ วันข้างขึ้นข้างแรมใดก็จะมาพบกันตามวัน เวลานั้น แต่ถ้าสถานที่นัดพบนั้นกลายเป็นที่ชุมชนซื้อขายชนิดมีเป็นประจำทุกวัน นัดดังกล่าวจะกลายเป็นตลาดน้ำไป (ราตรี โด่งพัฒน์,2543:2-3) สำหรับตลาดน้ำ เป็นตลาดที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับท้องน้ำและลำเรือในสมัยก่อนเรียกตลาดรูปแบบนี้ว่า ตลาดเรือ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นตลาดน้ำ (สุกัญญา ฐิตะพัฒน์,2541:22)

สำหรับตลาดน้ำในภาคกลางตอนล่างของไทยก็มีอยู่หลายแห่งด้วยกัน ซึ่งมีทั้งตลาดน้ำที่เคยมีการค้าขายกันอย่างเนืองแน่นในอดีตไปจนถึงตลาดน้ำที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เช่น ตลาดน้ำในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ตลาดน้ำวัดไทร เขตจอมทอง ตลาดน้ำคลองสาน เขตตลิ่งชัน เป็นต้น ตลาดน้ำในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตลาดน้ำลำพญา อำเภอบางเลน เป็นต้น ตลาดน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ ตลาดน้ำท่าคาและตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา ตลาดน้ำบางนกแขวกและตลาดน้ำบางน้อย อำเภอบางคนที เป็นต้น ตลาดน้ำในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ ตลาดน้ำบ้านแพ้ว อำเภอบ้านแพ้ว เป็นต้น ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดธาราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม อำเภอดำเนินสะดวก เป็นต้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...ตั้งแต่บางยางไปถึงประตูน้ำบางนกแขวก จากประตูน้ำบางนกแขวกไปถึงราชบุรี สมัยก่อนนะ จะมีนัดที่ท่าคา(ตลาดน้ำท่าคา) ดำเนิน คลอง

ทองหลาง คลองลัดพลี(ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี) แล้วก็นัดประตุน้ำบางนก
แขวก(ตลาดน้ำบางนกแขวก)...”

(ประคอง ยิ่งยวด, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

สำหรับตลาดน้ำที่น่าสนใจและเรียกได้ว่าเป็นภาพตัวแทนตลาดน้ำของเมืองไทยที่ตั้งไป
ทั่วโลก คือ ตลาดน้ำ ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งได้แก่ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี
ตำบลดำเนินสะดวก ตลาดน้ำคลองโพหัก ตำบลประสาธลสิทธิ์ ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ตำบลดำเนิน
สะดวก เพราะเป็นตลาดน้ำที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้า ดังคำขวัญ
ของอำเภอดำเนินสะดวกที่ว่า

“เมืองสองฝั่งคลองประวัติศาสตร์ เสด็จประพาสต้น ร.5 เลื่องลือชาองุ่น
หวาน ชาวบ้านน้ำใจงาม ล้นหลามผักผลไม้รายได้หลัก เรารักตลาดน้ำ
ดำเนิน”

(ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์, 2543)

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี : ตลาดน้ำที่เคยรุ่งเรืองในอดีตแต่ได้ปิดตัวลงแล้ว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นเมื่อวันที่
16 กรกฎาคม พ.ศ.2477 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้นำเรือพระที่นั่งเข้าเทียบท่าหน้าวัดโชติ
ทายการาม ซึ่งโปรดเกล้าฯให้มหาดเล็กจัดที่ประทับแรมบนศาลาการเปรียญ และในตอนบ่ายวัน
นั้น เวลาบ่าย 3 โมง พระองค์พร้อมด้วยขุนนางผู้ใหญ่ 2 ท่าน ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุ
ภาพได้เสด็จทรงเรือมาดพาย พายไปตามลำพังโดยไม่มีผู้ติดตาม ทั้งนี้พระองค์อยากจะทราบความ
เป็นอยู่สารทุกข์สุขดิบของราษฎรของพระองค์ ทรงทอดพระเนตรเห็นว่าน้ำหลากมาท่วมมาก มอง
ไม่เห็นพื้นดิน ผลไม้ในนาไร่และสวนถูกน้ำท่วมจนหมดสิ้น พระองค์เสด็จเข้าไปทางคลอง
ลัดราชบุรี ดังจดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นในรัชกาลที่ 5 จดหมายเหตุฉบับที่ 2 ที่กรมพระยาดำรงรา
ชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...รุ่งเช้าวันที่ 16 ออกเรือล่องหน้ามาคอยเสด็จอยู่ที่ปากคลองดำเนินสะดวก
พอประมาณ 4 โมงเช้ากระบวนเสด็จมาถึง...พอบ่ายสัก 3 โมงก็มาถึงหลักหก
หยุดกระบวนประทับแรมที่วัดโชติทายการาม เวลาบ่ายทรงเรือเล็กพายไป
ประพาสทุ่ง คือไร่น้ำท่วม เจ้าของไร่กำลังเก็บหอมเอากะเทียมขึ้นฝั่งตาม

นอกชานบ้านเรือน ตลอดจนบนหลังคาเพราะไม่มีที่ดิน น้ำท่วมเป็นทะเล หมด
...”

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,2466)

ในอดีตนั้นการติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรีมีอุปสรรคมากมาย เพราะจะต้องเดินทางด้วยเรือพาย เรือแจว ในสมัยนั้นไม่มีรถยนต์และต้องอ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำจะเชี่ยวกราก ทำให้การเดินทางลำบากมากกว่าจะถึงตัวจังหวัด ต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง และเนื่องจากพื้นที่ตำบลรางยาว ตำบลท่าหนด และตำบลแพงพวยมีอยู่หลายพันไร่ที่ยังกร้างว่างเปล่าเพราะไม่มีน้ำใช้ในการเกษตร ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี (ชาวจีนเรียกเพี้ยนไปว่า คลองลัดพลี หรือ ที่แม่ค้าตลาดน้ำนิยมเรียกอีกอย่างว่า คลองลัดพลีในปัจจุบัน) ในปี พ.ศ.2442 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2444 (ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์,2543:8) เพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมลัดไปยังตัวเมืองราชบุรี ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์ เขียนไว้ในหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกว่า

“...ชาวจีนจะเรียกคลองนี้ว่าคลองลัดพีหรือคลองลัดพี แต่ส่วนมากเรียกมาจนกระทั่งเดี๋ยวนี้ว่าคลองลัดพี...แต่ที่ถูกเรียกว่าคลองลัดราชบุรีนั้นถูกต้องแล้ว เพราะว่าการเดินทางสมัยก่อนใช้เรือเป็นพื้นจะไปยังตัวเมืองราชบุรีก็ต้องลัดไปทางคลองนี้ จึงเรียกกันว่าคลองลัดราชบุรี...”

(พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์,2536)

เมื่อสมัยเริ่มทำการขุดคลองดำเนินสะดวกนั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้สร้างศาลา ที่บริเวณปากคลองลัดราชบุรี(คลองลัดพลี) โดยสร้างเป็นศาลาไม้หลังใหญ่ ขนาดห้าห้อง หลังคามุงกระเบื้องสีแดง เมื่อสร้างเสร็จก็ได้ให้พวกคนงานคือคนที่ได้จ้างมาขุดคลองอยู่อาศัย เมื่อมีคนอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนบริเวณนี้มีความต้องการในเรื่องของอาหารในชีวิตประจำวัน จึงมีการซื้อขายกันทางน้ำ ซึ่งสมัยนั้นจะเรียกย่านนั้นว่า นัดศาลาแดง(เพราะหลังคาของศาลาห้าห้องนั้นมุงด้วยกระเบื้องสีแดง) หรือนัดศาลาห้าห้อง(เพราะก่อสร้างเป็นศาลาไม้ขนาดห้าห้อง) หรือนัดหลักแปด(เพราะอยู่ในเขตเสาหลักที่แปด) ซึ่งสมัยก่อนนั้นบริเวณที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนนั้นเรียกว่า นัด เพราะเป็นสถานที่นัดพบแลกเปลี่ยนซื้อขายกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด ดังที่พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์ เขียนไว้ในหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกว่า

“...การสร้างศาลาที่บริเวณปากคลองลัดราชบุรีนี้ได้สร้างเป็นไม้จริงมี5ห้อง
หลังคามุงกระเบื้องโดยใช้กระเบื้องสีแดง เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ให้คนงานอยู่
...เมื่อมีคนมาอยู่มากนับเป็นร้อยคนและที่เป็นครอบครัวก็มีอยู่ ในเมื่อเป็น
เช่นนี้ก็ต้องมีความต้องการอาหารการกินให้มืออยู่พอเหมาะพอสม...”

(พระครูสิทธิวิวัฒน์,2536)

ก่อนที่จะมีนัดศาลาแดงนั้น ก็มีนัดอยู่บ้างแล้วที่บริเวณปากคลองดำเนินสะดวกทางฝั่ง
ด้านแม่น้ำแม่กลอง ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งนัดดังกล่าวนี้
เรียกว่า นัดปากคลอง ซึ่งนัดนี้จะทำการค้าขายแน่นอนโดยกำหนดวันนัด ในวัน 1 ค่ำ 6 ค่ำ 11 ค่ำ
เป็นประจำทุกวันทั้งข้างขึ้นและข้างแรมรวมเดือนหนึ่งมี 6 วัน(พระครูสิทธิวิวัฒน์,2536:27)
เมื่อถึงวันนัดตอนเช้าจะมีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้าที่ผลิตได้ในสวนออกมาขายกันตลอดทั้งวัน
เนื่องจากบริเวณปากคลองดำเนินสะดวกเป็นจุดที่มีการสัญจรทางน้ำกันอย่างคับคั่งของผู้ที่จะ
เดินทางและขนส่งสินค้าไปยังเมืองต่างๆ นัดปากคลองจึงเป็นจุดที่มีเรือพ่อค้าแม่ค้าบรรทุกสินค้า
มาค้าขายแลกเปลี่ยนกันมาก ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของแม่ค้าตลาดน้ำว่า

“...สมัยเด็กมีนัดปากคลอง เขาจะแลกกันในวันนัดตามข้างขึ้นข้างแรม นั่ง
เรือไปกับแม่พายไป เรือเยอะแน่นมาก ของสวนก็มีอัมพวา ของทะเลก็มีแม่
กลอง มีให้เลือกเยอะ...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

เมื่อคลองดำเนินสะดวกขุดเสร็จแล้วเส้นทางการคมนาคมการค้าขายก็คล่องตัวขึ้น
มีลำคลองผ่านไปมาสะดวก จากแม่น้ำแม่กลองไปเชื่อมด้วยคลองดำเนินสะดวกจนถึงแม่น้ำท่าจีน
จึงทำให้ชุมชนดำเนินสะดวกบริเวณริมคลองหนาแน่นขึ้น พวกแม่ค้าพ่อค้าจึงได้รวมกลุ่มตกลง
นัดหมายกันเปิดตลาดนัดตรงบริเวณปากคลองดำเนินสะดวก(บางที่ชาวบ้านเรียกว่า คลองใหญ่)
ตั้งแต่ปากคลองลัดราชบุรีถึงปากคลองทองหลาง โดยกำหนดวันนัด ในวัน 2 ค่ำ 7 ค่ำ 12 ค่ำ เป็น
ประจำทุกวันทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ซึ่งเรียกบริเวณที่นัดกันนี้ว่า นัดศาลาแดง หรือ นัดศาลาห้า
ห้อง หรือนัดหลักแปดโดยสลับเวลาหมุนเวียนกันเปิดตลาดกับที่นัดปากคลองเป็นประจำ ซึ่ง
ต่อมานัดศาลาแดงก็มีผู้มาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมาก จนติดตลาดทุกวันโดยไม่ต้องนัดตามวันกัน
อีก ซึ่งก็คือตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี หรือตลาดน้ำคลองลัดพลี หรือตลาดน้ำคลองลัดพลีนั่นเอง
ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ กล่าวถึงการซื้อขายแลกเปลี่ยนในอดีตว่า

“...แต่ก่อนนัดศาลาแดง จะขายตามนัดข้างขึ้น ข้างแรม ถ้าว้นไหนมีนัดปาก
คลองก็ไป อีกวันก็มานัดศาลาแดงนี้ สลับกันไป คนที่นัดศาลาแดงเยอะ เรือ
ก็มากแน่นไปหมด ก็เลยขายกันทุกวัน...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

สินค้าต่างๆ ที่แม่ค้าตลาดน้ำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในบริเวณตลาดน้ำคลอง ลัด
ราชบุรีนั้น ก็จะเป็นผลผลิตของชาวสวนเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็ยังมีสินค้าของทะเลจากแม่
กลองมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วย เมื่อตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมีการซื้อการขายคับคั่งไปด้วย
สินค้าในท้องถิ่นทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจมาควิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำ จึงเริ่มทำให้ตลาด
น้ำคลองลัดราชบุรีมีสินค้าของที่ระลึกเข้ามาขายเอาใจนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังที่แม่ค้าตลาด
น้ำ กล่าวถึงสินค้าที่มีขายในตลาดน้ำว่า

“...ส่วนใหญ่เป็นของสวน มีคะน้า กุ่ยฉ่าย กะหล่ำปลี หอม กระเทียม ปลุก
กันเป็นชนิดๆ ใหญ่ๆ เลยนะ ผลไม้ก็มีนะ กล้วย ส้ม องุ่น ชมพู มะม่วง
อกร่องดำเนินจะอร่อยมาก...กะปิ น้ำปลา ปูเค็ม กุ้งแห้ง ปลาหนึ่งจากแม่
กลองก็มีมาขาย มีของขายเยอะ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

“...พอมีฝรั่งมาเที่ยว มาถ่ายรูป ก็มีคนเอาเสื้อ เอารูปภาพมาขายให้ฝรั่งบ้าง
แต่ตอนแรกๆ ก็ยังไม่เยอะ ตอนหลังๆ มาก็มีคนมาขายของฝรั่งเยอะขึ้น...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

เมื่อมีการติดตลาดทุกวัน กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงมี
ความคึกคักไปด้วยเรือบรรทุกสินค้ามากมายเต็มท้องน้ำ เดิมตลาดน้ำแห่งนี้จะใช้วิธีการ
แลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าโดยตกลงกันเอง ใครมีอะไรก็เอามาแลกกัน ต่อมาจึงก็เริ่มมีการซื้อขาย
กันด้วยเงิน ประกอบกับเริ่มมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจแล้วเดินทางมาชมวิถีชีวิตแม่ค้าตลาด
น้ำแห่งนี้ จึงมีกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนต่างๆ มากมาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ กล่าวว่

“...เขาต้องการเผือกเรา เขาชอบกินเผือกเราก็แลก อย่างเรามีกระเจาดหนึ่งเขา
ให้มะพร้าวก็ไปก็ตกลงกัน เราเอามะพร้าวไปกินมั่ง แล้วเราจะเอามะพร้าว

ไปแลกถ่านไว้ใช้ปีหนึ่งเลย มะเขือที่มีตำหนิเราก็เอาไปแลกมะพร้าว ไปแลก ถ่านแลกมาได้เยอะ สนุกดี...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

“...เอากล้วยไปขายฝรั่ง กล้วยสุก ฝรั่งจะซื้อ แต่ก่อนนี้จะซื้ออย่างหวีละ 5 บาทเนี่ย ก็คิดว่ามันถูก ฝรั่งก็ให้ไปเลย10บาท ฝรั่งบางคนก็ใจดีนะ อยาก ข้ามคลอง อยากนั่งเรือก็ให้ลง แต่ไม่ได้เก็บตังค์เขาอะ ก็คือให้เขาลงข้ามฝั่ง ...แม่ค้ากล้วยฝรั่งจะทำเรือล่อมเพราะว่ามันไม่ใช่เรือใหญ่ๆ สมัยก่อนมันเป็น เรือสำปั้นเล็กๆ ก็จะไม่ค่อยกล้าให้ลงหรอก...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ซึ่งเป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่มีการซื้อ ขายแลกเปลี่ยนกันมาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากคลองลัดราชบุรีมีความสำคัญในการสัญจรเพื่อลัดไป ยังตัวเมืองราชบุรี ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำมาค้าขายกันที่นี่เพราะมีทั้งคนอาศัยอยู่ริมสองฝั่งคลองและมีผู้คนสัญจรทางน้ำอย่างคับคั่ง แต่ในปัจจุบันนี้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีแห่งนี้ได้ปิดตัวลงไปแล้ว ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในประเด็นการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำคลองโพหัก : ตลาดน้ำที่ยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน

ชุมชนหน้าวัดปราสาทสิทธิ์หรือชุมชนคลองโพหัก อยู่ช่วงหลักห้าซึ่งพัฒนาการมาจาก ชุมชนดั้งเดิมที่มีวัดปราสาทสิทธิ์เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งก่อนยุคคลองดำเนินสะดวกพระยา ประสาทสิทธิ์(สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ได้สร้างวัดขึ้นในปีพ.ศ.2396 อยู่ห่างจากริม คลองดำเนินสะดวกไปประมาณ 500 เมตร ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ ได้เขียนถึงประวัติของ วัดปราสาทสิทธิ์ว่า

“...วัดนี้ได้เริ่มสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ.2396 โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรี สุริยวงศ์(ช่วง บุนนาค)มีชื่อวัดว่า วัดสมเด็จพระปราสาทสิทธิคาราม ต่อมา เรียกว่าวัดโลกไผ่ วัดหลักห้า ปัจจุบันใช้ชื่อเรียกวัดว่า วัดปราสาทสิทธิ์ มีอายุ วัดได้ 140 ปี...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์,2536)

เมื่อขุดคลองดำเนินสะดวกตัดผ่านบริเวณนี้จึงน่าจะเป็นย่านชุมชนที่สำคัญสำหรับพวกที่มาขุดคลองและผู้ที่มาตั้งบ้านเรือนในระยะแรก ชุมชนขยายใหญ่ขึ้นเมื่อวัดปราสาทสิทธิ์ได้สร้างขึ้นใหม่ตรงบริเวณริมคลองดำเนินสะดวก และการขุดคลองบัวงามแยกจากคลองดำเนินสะดวกขึ้นไปทางตอนบนเชื่อมกับคลองโพหักซึ่งมีชุมชนดั้งเดิมอยู่ (คลองบัวงามนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกรวมว่าคลองโพหัก) ดังนั้นบริเวณหน้าวัดประสาทสิทธิ์เรื่อยมาถึงคลองโพหัก จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีบทบาทเป็นย่านการค้าสำหรับชุมชนบริเวณตอนกลางของคลองดำเนินสะดวก ซึ่งบริเวณนี้เองที่ทำให้เกิดชุมชนตลาดน้ำคลองโพหัก (บางทีก็เรียกว่า ตลาดน้ำหน้าวัดปราสาทสิทธิ์ หรือ ตลาดน้ำหลักห้า) ดังที่พระครูสิทธิวิวัฒน์ ผู้เขียนหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้กล่าวว่า

“...บริเวณที่พ่อค้าแม่ขายมาขายของกันคือที่ปากคลองโพหัก หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ปากคลองบัวงาม อยู่เขตตำบลประสาทสิทธิ์ พอออกปากคลองมาเลี้ยวซ้ายออกไปหน่อยก็ถึงวัดปราสาทสิทธิ์(วัดหลักห้า)...”

(พระครูสิทธิวิวัฒน์, 2536)

สมัยก่อนนี้ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่หนาแน่นไปด้วยบรรดาชาวสวนที่มาขายและมาซื้อเพื่อไปขายต่อมากมาย โดยตลาดน้ำคลองโพหักนี้จะเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนขนาดใหญ่ให้กับชาวชุมชนศรีดอนไผ่หรือชุมชนชาวหลักห้า และรวมไปถึงชุมชนในเขตหลักหนึ่ง หลักสอง หลักสาม หลักสี่ ของอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ดังที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เกิดขึ้นเองแล้วคนก็พายเรือเอาของมาขาย เล็กๆ น้อยๆ ขายมาขายไป มีคนแถวบางยางมาส่ง พวกเรือขึ้นมาซื้อ มันก็เลยมีคนเอาของมาขายมาก ...”

(ผวน กิจกสิกร, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

“...แม่ค้าจะมาจากบางยางเรื่อยมา หลักสอง หลักสาม หลักสี่ แม่ค้าก็จะมาลงจอดอยู่ที่นี้เพราะที่นี้คือศูนย์ใหญ่ อยู่ระหว่างกิ่งกลาง เพราะในอำเภอรากลางห้าก็ระหว่างกิ่งกลาง...”

(สมศักดิ์ นวพานิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

สินค้าต่างๆ ที่แม่ค้าตลาดน้ำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในบริเวณตลาดน้ำคลองโพหักนั้น ก็จะเป็นผลผลิตของชาวสวนเสียเป็นส่วนใหญ่ที่บรรทุกลงเรือเพื่อนำมาขายส่งให้แม่ค้าตลาดน้ำมารับไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มีเยอะเยอะ หัวหอม หัวกระเทียม ค่น้ำต้น กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก ผักชี ผักบุ้งจีน ผักกะเฉด สายบัว หัวปลี พริก มะระ แดงร้าน แดงกวา แพง ฟักทอง มะเขือ แดงโม แดงไทย บวบ ถั่วฝักยาว ถั่วลันเตาใบโหระพา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ตะไคร้ ข่า มะนาว มะม่วง มะละกอ กล้วย กล้วย ไล้ไม่หมด...มีแม่ค้าทั้งมาขายและก็มาซื้อ ไปขายอีกต่อ แน่นไปหมด...”

(สมใจ อยู่พิพัฒน์, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

นอกจากจะมีสินค้าที่เป็นผลผลิตของชาวสวนแล้ว ก็ยังมีสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันอีกมากมาย อีกทั้งสินค้าของสดที่สามารถซื้อกินได้อย่างสะดวก รวมทั้งมีขนมไทยต่างๆ ซึ่งสินค้าต่างๆที่บรรทุกลอยบนเรือล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดน้ำทั้งสิ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ ได้กล่าวถึงสินค้าที่มีขายไว้ว่า

“...ขนมห่อ ขนมปัง น้ำปลา เส้นหมี พริกแกง พริกเผา มะขามเปียก กุ้งแห้ง กะปิ กระเทียม หอม มืออย่างละนิดละหน่อย พายไม้ไผ่...”

(ประนอม ขุนภักดี, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

“...มีก้วยเตี่ยว ข้าวแกง น้ำแข็ง ผลไม้ ขนมหวานที่ลงไปขายในเรือเป็นลำๆ ใส่กระบะเรียงๆ ถาดเรียงๆ กัน...ก็มีทองหยอด ลูกชุบ ฝอยทอง มีทุกอย่าง สังขยา หม้อแกง ขนมชั้น อะไรพวกเนี่ย...”

(พวน กิจกสิกร, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

นอกจากเรือสินค้าต่างๆ ในตลาดน้ำจะมีมากมายแล้ว กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็คึกคักไปด้วยผู้คน ตลอดทั้งคลองก็จะเต็มไปด้วยเรือที่มาทำการซื้อขาย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำที่ต้องเจออยู่เป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือแน่นกระดุกกระดิกไม่ได้เลย ขนาดฝั่งโน้นกินข้าวเราส่งไปได้เลย ส่งต่อๆ กันไปเลย ไม่ต้องพายข้ามไป...”

(น้อย แชกจันทร์, สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548)

“...พายเรือขาย ขายทุกอย่าง ผลไม้แดง โม ลูกเงาะ ทุเรียน ขายทุกอย่างที่ขวางหน้า พายเรือขาย ขายไปขายมาอยู่แถวนี้...”

(ผวน กิจสิกร, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

“...เมื่อก่อนเรือก็คักแน่นไปหมด จะไปที่ต้องใช้มือสาวกันไปสาวกันมาแทบขยับไม่ได้...”

(ทองสุข ชิมชุกุล, สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองโพหัก ในอดีตเป็นตลาดน้ำที่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมาก เนื่องจากสมัยก่อนที่ยังไม่มีถนน สถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือบริเวณตลาดน้ำคลองโพหักซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางย่านการค้าที่สำคัญ ทำให้เรือแม่ค้าตลาดน้ำต่างๆ มานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่นี่ แต่ในปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำแห่งนี้ได้ซบเซาลงไปมาก แต่ก็ยังคงเป็นตลาดน้ำที่ยังดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งก็ยังมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนให้เห็นอยู่บ้าง และการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองโพหักนี้ จะกล่าวถึงในประเด็นต่อไป

ตลาดน้ำคลองตันเข้ม : ตลาดน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

ตลาดน้ำคลองตันเข้มเป็นตลาดน้ำที่พ่อค้าแม่ค้าทั้งหลายย้ายที่ค้าขายทางเรือจากบริเวณตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมารวมกันที่คลองตันเข้มซึ่งอยู่ตรงข้ามกับคลองลัดราชบุรี ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา โดยมีสาเหตุหลายประการ อันดับแรกนั้นเป็นเรื่องของปัญหาเรือหางยาวรบกวน นอกจากคลองลัดราชบุรีจะเป็นที่ทำการค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีแล้ว คลองลัดราชบุรียังเป็นคลองซอยที่มีความสำคัญและมีระยะทางยาวไปถึงเมืองราชบุรี จึงมีบ้านเรือนตั้งกระจายตามคลองเล็กคลองน้อยที่แตกสาขาออกไปอย่างมากมาย การใช้เส้นทางน้ำสายนี้สัญจรจึงมีปริมาณมาก ทั้งเรือหางยาวรับจ้างและเรือติดเครื่องยนต์ของชาวสวนที่ต้องแล่นผ่านไปผ่านมาเป็นประจำ ทำให้เป็นที่รบกวนการค้าขายทางน้ำ แม่ค้าตลาดน้ำจึงได้หลบเรือเครื่องยนต์เหล่านี้ไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในฝั่งคลองตันเข้ม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือหางยาววิ่งเยอะ เรือทุกของวิ่งเยอะ ทุกเข้าสวน ทุกออกมาบ้าง เาของมาส่ง สมัยนั้นเป็นเรืออู่ป่าบแต่ติดเครื่องแล้ววิ่งเข้าไปคลองลัดพลีเพราะบ้านเข้าอยู่ข้างใน เขาวิ่งเอาของออกมาส่ง วิ่งออกมาบ้างวิ่งเข้าบ้าง ส่งน้ำแข็ง

บ้าง ส่งของในสวนบ้าง...เรือแม่ค้าก็หนีข้ามมาคลองต้นเข็ม ย้ายจากคลอง
ลัดพลี...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

“...ที่ย้ายจากโน่นมาที่นี่เพราะลูกคลื่นมันแรง เรือเครื่องมันวิ่งกันคลื่นแรง
เวลาจะซ่งของที่ ต้องรอให้มันนิ่งมันเสียเวลา พอจะซ่งต่อสักพักมันมาอีก
แล้ว ก็เลยย้ายหนีมาที่นี่...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากคลองต้นเข็มซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามคลองลัดราชบุรีนั้น เป็นเพียงคลองสายสั้นๆ แล้วก็
แคบๆ บริเวณสองฝั่งคลองก็ยังเป็นพื้นที่สวนเสียส่วนใหญ่ และคลองต้นเข้มนี้อยู่ใกล้จากจุดที่มี
การค้าขายเดิม ทำให้ชาวสวนที่จะทำการซื้อขายกันได้หลบเรือหางยาวมาค้าขายในคลองต้นเข็ม
แห่งนี้ ประกอบกับคลองต้นเข็มแห่งนี้มีถนนสุขาภิบาลตัดผ่าน และมีท่าพววจรณซึ่งเป็นท่าขึ้น
ลงผลไม้ตั้งอยู่ จึงมีความสะดวกต่อการขนส่งผักผลไม้ต่อไปทางรถยนต์ บรรดาแม่ค้าจึงเริ่มคิด
ตลาดในคลองต้นเข็มในเวลาต่อมา คลองต้นเข็มจึงมีความเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่ซื้อขาย
แลกเปลี่ยนแห่งใหม่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...คลองต้นเข็มสะดวกมีสิ่งหอม ลังกระเทียม ลังแตงโม ที่เขามาจากที่อื่น
มาลงไว้ที่ท่าพววจรณ...บางคนก็มาซื้อทางเรือก็ได้ มาซื้อทางรถก็ได้...
จะทุกของมาไว้ที่นั่น...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ในช่วงที่มีการย้ายการซื้อขายแลกเปลี่ยนจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมาค้าขายในตลาด
น้ำคลองต้นเข้มนั้นเริ่มมีนักท่องเที่ยวได้ย้ายตามมาดูกิจกรรมการซื้อขายของพ่อค้าแม่ค้าชาวสวน
ที่คลองต้นเข็ม ทำให้เจ้าของธุรกิจประเภทร้านขายของที่ระลึกเห็นทำเลของคลองต้นเข็ม ว่ามี
ความเหมาะสมต่อการเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวมากกว่า จึงได้มีการย้ายมาเปิดร้านค้าขายสินค้า
ประเภทของที่ระลึกแห่งใหม่ในคลองต้นเข็ม ทำให้เกิดการแข่งขันด้านธุรกิจขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาด
น้ำกล่าวว่

“...คนที่มิสตาจค์ใช้มัยก็จะมาจ้างแม่ค้าในคลองทางนี้ให้ข้ามมาขายคลอง
ต้นเข็ม ที่นี้แม่ค้ามันก็ได้ทั้งกำไร ได้ทั้งค่าจ้าง ที่นี้ก็เฮละโลไปขายคลองต้น
เข็ม คลองลัดพลีเลยตาย คลองลัดพลีเลยไม่มีเรือเลยเดี๋ยวนี้ แหม! เงินใครไม่

เอาบ้าง ไหนจะได้วันหนึ่งเรือจ้างคิงไปล้าละ 100 บาท คิงไปคิงมาเลยไปอยู่
คลองตันเข้ม...”

(ประคอง ยิ่งยวด, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

นับจากนั้นเป็นต้นมาตลาดน้ำคลองตันเข้มก็ได้มีการค้าขายจนเป็นตัวแทนของตลาดน้ำ
ดำเนินสะดวกไป สินค้าต่างๆที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายในตลาดน้ำคลองตันเข้มจึงมีความ
หลากหลายมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าพืชผลการเกษตร อันได้แก่ ผักผลไม้ต่างๆ มากมาย
รวมไปถึงเนื้อสัตว์ เนื้อหมู กุ้ง หอย ปลาและของทะเลก็ยังมีให้พบเห็นอยู่บ้าง นอกจากนี้แล้ว
ภายในคลองตันเข้มในช่วงที่เป็นเวลาค้าขายนั้น ยังมีเรือประเภทขายอาหารสำหรับรับประทาน
ด้วย เช่นก๋วยเตี๋ยวเรือ ซึ่งจะมีมากที่สุดเป็นสิบๆ ลำ ก๋วยจั๊บ ข้าวราดแกงชนิดต่างๆ ผัดไทย หอย
ทอด และอาหารอื่นๆ อีกมากมาย พร้อมทั้งยังมีเรือขนมหวานทั้งขนมไทยชนิดต่างๆ หรือน้ำแข็ง
ไส และเครื่องดื่มต่างๆ มีไว้จำหน่ายอย่างมากมาย แม้ว่าลูกค้าอยู่ในเรือขณะชมตลาดน้ำก็สามารถ
ซื้อทานบนเรือได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำได้กล่าวถึงสินค้าในตลาดน้ำคลองตันเข้มว่า

“...คลองตันเข้มมีของขายเยอะนะ ผลไม้มีเต็มเลย อย่างมะพร้าวอ่อนของพี่ก็
จะมีทุกวัน...ก๋วยเตี๋ยวเรืออร่อยๆ ก็มีหลายลำนะ ถ้าก๋วยจั๊บต้องของป้าน้อย
แต่แจะไม่ค่อยพายไปเบียดสู้กับคนหรือก ถ้าอยากกินก็พายไปหาแ...”

(ชญารศ ใ้วไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้สินค้าประเภทของที่ระลึกมีขายมากมายทั้งริมสองฝั่งคลองตันเข้ม หรือจอด
ขายในเรือ โดยสินค้าประเภทของที่ระลึกที่มีขายกันนั้นก็ ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าไหม หมวก
สาน ตุ๊กตาไทย เครื่องหนัง ภาพที่ระลึก (โปสการ์ด) ภาพวาด เครื่องประดับ เครื่องแกะสลักจากไม้
และหนังสัตว์ หรือภาชนะที่ทำจากกะลามะพร้าว เป็นต้น โดยสินค้าที่ระลึกเหล่านี้จะถูกส่งมาจาก
จากต่างถิ่นทางภาคเหนือและกรุงเทพมหานครเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีสินค้าที่ผลิตขึ้นเองใน
ท้องถิ่นน้อยมาก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ส่วนใหญ่ของที่ระลึกที่ขายฝรั่งก็จะรับมาจากกรุงเทพฯ ของที่ทำขายเอง
ไม่ค่อยมีหรือก อย่างหมวกที่ป่าเอามาขายก็จะสั่งเขามาส่งจากกรุงเทพฯ ด้วย
เชียงใหม่ด้วย...เดือนหนึ่งเขาจะมาส่งที่ ป่าก็จะซื้อตุนไว้...แม่ค้าหมวกคน
ไหนไม่พอขายก็มาซื้อป่าไปขายก่อน...”

(สมศรี เอ็มโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

กิจกรรมในตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้จะมีสีสันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลา 09.00-11.00 น. นับว่าเป็นเวลาที่มีการค้าขายคึกคักที่สุด เพราะว่าจะมีเรือทั้งจากแม่ค้า และเรือรับจ้างพายพานักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติชมตลาดน้ำ นอกจากนี้ยังมีเรือหางยาวที่ติดเครื่องยนต์รับจ้างพาเที่ยวชมตลาดน้ำด้วย โดยหากจะนำเรือหางยาวที่ติดเครื่องยนต์เข้ามาในบริเวณตลาดน้ำคลองต้นเข็มในระหว่างที่มีการติดตลาดหรือตั้งแต่เวลา 08.00-12.00 น. นั้นจะต้องดับเครื่องยนต์แล้วหันมาใช้ไม้พายแทนตามกฎที่ห้ามใช้เครื่องยนต์ในบริเวณดังกล่าว โดยในช่วงเวลาดังกล่าวเรือจะแน่นเต็มท้องน้ำจนแทบจะมองไม่เห็นน้ำเลย บางทีแทบจะไม่ต้องพายกันเลย ใช้วิธีสาวเรือต่อๆ กันไป บางทีก็ได้ยินเสียงตะโกนต่อว่าต่อขานกันของเหล่าบรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่หวังจะขายสินค้ากัน ซึ่งเป็นสีสันที่เห็นกันได้ทุกวัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มีฝรั่ง มีชาวต่างชาติมาเที่ยวกันเยอะแยะเลย เคี้ยวนี้ะชาวต่างชาติ ฝรั่ง ญี่ปุ่น จีน ฮองกง มากันทุกชาติเลย มาเที่ยวตลาดน้ำ มาลงเรือคนแน่นมาก สนุก ให้เขามาเที่ยวกันเยอะๆ สนุก ของนะก็ไม่แพง ขายตามราคาที่เขาซื้อ เขาขายกันนะแหละ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

“...ค่อยดูสิตอนช่วง 10 โมงเรือจะแน่นมาก คนนี้ก็จะไป คนนั้นก็มา แล้วมันก็ติดไปไม่ได้ ก็ตะโกนด่ากัน ฝรั่งมันฟังไม่รู้เรื่องหรือ...ช่วงเวลานี้ะแทบไม่ต้องพายเลย ใช้มือสาวเรือเอา...ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต้องเตือนกันตลอดให้ระวังมือจะโดนเรือกระแทกเอา...”

(เชียมจุ ชูณหวิจิตรา, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดมาจากการเคลื่อนย้ายสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเดิมจากตลาดน้ำคลองลัดราชมุริมาตลาดน้ำคลองต้นเข็มด้วยปัญหาเรือหางยาวรบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยน และทำเลที่ตั้งของคลองต้นเข็มมีความสะดวกทั้งทางเรือและทางรถในการขนส่งผลผลิตของชาวนา ประกอบกับมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข็มมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการสนับสนุนให้เป็นตลาดน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ จึงมีประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน ตลอดจนตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้ เป็นภาพตัวแทนของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรู้จักกันดีในนาม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เมื่อมีการส่งเสริมตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำแห่งนี้ ซึ่งจะกล่าวในประเด็นต่อไป

การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกนั้นเริ่มขึ้นนับตั้งแต่มีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) มาใช้เพื่อที่จะมุ่งเน้นเรื่องของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นการรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติในรูปของระบบคมนาคมขนส่งและสาธารณูปการต่างๆ ดังจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติระยะที่ 1 (พ.ศ.2504-2506) กล่าวว่า

“...การคมนาคมมีความสำคัญคู่ไปกับเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรม จึงมีความจำเป็นต้องบูรณะทางหลวงและแม่น้ำลำคลอง ให้อยู่ในสภาพที่ใช้เป็นเส้นทางขนส่งได้สะดวกและรวดเร็ว...”

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ,2507)

สำหรับการคมนาคมทางบกนั้น รัฐได้เร่งให้มีการก่อสร้างถนนหนทางขึ้นหลายสายทั่วประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่อความเชื่อมโยงและความสะดวกรวดเร็วต่อการสัญจรและการขนส่งเพื่อเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติระยะที่ 2 (พ.ศ.2507-2509) กล่าวว่า

“...การคมนาคมและการขนส่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศ หากปราศจากการคมนาคมขนส่งที่ดีแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจด้านอื่นๆ ก็ไม่อาจดำเนินไปได้โดยสมบูรณ์ ฉะนั้นเพื่อที่จะให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสมความมุ่งหมายของรัฐบาล การพัฒนาด้านคมนาคมและการขนส่งจึงมีอันดับความสำคัญสูงมากในแผนพัฒนา...”

(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ,2507)

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ที่นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่สุดคือ การเกิดโครงข่ายของถนนที่ตัดผ่านอำเภอดำเนินสะดวก อันได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3237 และ 3336 โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 หรือถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม เป็นถนนสายหลักที่ตัดผ่านอำเภอดำเนินสะดวกทำให้การสัญจรไปมาที่อำเภอดำเนินสะดวกรวดเร็วมากขึ้น นอกจากนั้นยัง

สามารถเดินทางติดต่อกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวกรวดเร็วด้วยเช่นกัน โดยถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม มีความยาวทั้งสิ้น 42 กิโลเมตร มีการดำเนินการก่อสร้างเป็น 2 ระยะ ใน พ.ศ.2502 สร้างถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก โดยเริ่มจากกิโลเมตรที่ 83 ของถนนเพชรเกษม เขตอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นถนนลาดยางเข้ามาถึงคลองดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ระยะนี้มีความยาว 24 กิโลเมตร และต่อจากนั้นใน พ.ศ.2516 ได้มีการดำเนินการก่อสร้างถนนลาดยางเชื่อมต่อจากคลองดำเนินสะดวกไปถึงอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยไปเชื่อมเข้ากับถนนธนบุรี-ปากท่อ ทำให้ถนนสายดำเนินสะดวก-สมุทรสงครามช่วงนี้ผ่านอำเภอบางคนทีและอำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ระยะมีความยาว 18 กิโลเมตร(บรรยายสรุปอำเภอดำเนินสะดวก,2534)

เมื่อมีทางหลวงแผ่นดินเกิดขึ้นในอำเภอดำเนินสะดวก ทำให้อำเภอดำเนินสะดวกได้รับการก่อสร้างพัฒนาโครงข่ายถนนไปยังท้องถิ่นต่างๆมากมายภายในอำเภอดำเนินสะดวก โดยทางหลวงท้องถิ่นที่เกิดขึ้นก็มีหลายสาย เช่นถนนสุขาภิบาล1 สร้างแยกจากถนนสายดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม ตัดเลียบบคลองดำเนินสะดวกผ่านที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกซึ่งได้ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2516 ถนนสายสี่แยกโคกวัด-วัดสีดาราม ถนนสายบ้านรางนายน้อย-ดำเนินสะดวก ถนนสายดอนคลัง-โรงฆ่าสัตว์ ถนนสายดำเนินสะดวก-หลักห้า เป็นต้น ถนนสายท้องถิ่นเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ.2526 ทำให้คนในชุมชนหันมาสัญจรและขนส่งสินค้าทางบกแทนทางน้ำที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดกว่ามาก(บรรยายสรุปอำเภอดำเนินสะดวก ,2534)

เมื่อมีโครงข่ายถนนต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้การสัญจรไปมาของคนในชุมชนจากเดิมที่ใช้คลองเป็นหลัก ก็หันมาใช้ถนนมากขึ้น จากเดิมที่หน้าบ้านจะหันหน้าหาคลองก็เปลี่ยนไปหาถนนแทน นอกจากถนนจะเป็นสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญประเด็นแรกของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำแล้ว ยังมีสาเหตุและปัจจัยอื่นๆ อีกที่ส่งผลกระทบต่อตลาดน้ำ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี : ภาพสะท้อนของตลาดน้ำในอดีต

ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมีการค้าขายกันตั้งแต่ปากคลองลัดราชบุรีลึกเข้าไปประมาณ 500 เมตร โดยมีชุมชนหมู่ 6 บ้านคลองลัดราชบุรี และชุมชนหมู่ 7 บ้านคลองหนองแก้ว ตำบลดำเนินสะดวก อาศัยอยู่ตลอดริมสองฝั่งคลอง(ทำเนียบท้องที่ พุทธศักราช 2546 เล่ม 2 ,2546) สมัยก่อนที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวกตั้งอยู่ที่ปากคลองลัดราชบุรี จนถึงปี พ.ศ.2455 ทาง

ราชการจึงได้ย้ายไปอยู่ตำบลรางยาว ฝั่งตะวันออก ซึ่งก็คือที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน ดังหนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก กล่าวว่า

“...ที่ย้ายที่ว่าการอำเภอ เนื่องจากสถานที่คับแคบไม่เหมาะแก่การขยายสถานที่ราชการ เนื่องจากเป็นที่แออัดของตลาดน้ำ ซึ่งเป็นตลาดนัดที่ทุกเช้าชาวสวนจะนำพืชผัก ผลไม้ใส่เรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน...”

(ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์,2543)

ในช่วงที่ยังไม่มีถนนนั้น คลองลัดราชบุรีนับว่าเป็นคลองที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะการเดินทางไปยังอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เพราะคลองนี้เป็นเส้นทางลัดไปยังตัวเมืองราชบุรี ประกอบกับบริเวณปากคลองลัดราชบุรี ก็มีตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีที่มีชาวสวนมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางน้ำ ซึ่งมีสินค้าต่างๆ โดยเฉพาะผลผลิตของชาวสวนมากมาย ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ ได้กล่าวว่า สินค้าต่างๆ ที่พ่อค้าแม่ค้านำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในบริเวณตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีนั้น ก็จะเป็นผลผลิตของชาวสวนเสียเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ หัวหอม หัวกระเทียม ผักกาดทางขาว(เป็ะฉ่าย) ผักกาดทางเขียว(คะน้ำตัน) กะหล่ำปลี(คะน้ำลู้ย) กะหล่ำดอก(คะน้ำดอก) ผักกาดขาว(หัวใช้ทำ) ผักชี คื่นฉ่าย กล้วย ตังอ้อ ต้วฉ่าย ผักบั้งจิ้น ผักกะเจด สายบัว หัวปลี พริก มะระ แดงร้าน แดงกวา แดงท่อน แพง(แดงกวย) ฟักทอง มะเขือ แดงโม แดงไทย บวบ ถั่วฝักยาว(ถั่วค้าง) มันเทศ มันแกว มันสำปะหลัง เผือก กล้วย อ้อย ข้าวโพด ถั่วลิสง(ถั่วคุด) ถั่วเหลือง(ถั่วระะ) ถั่วเขียว ถั่วแดง(ถั่วอีแตะ) ถั่วดำ ถั่วพู ถั่วลิ้นเตา(ถั่วแปบ) ใบโหระพา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ตะไคร้ ข่า มะนาว มะม่วง มะละกอ กล้วย ข้าว อีกทั้งยังมีพืชที่เป็นไม้ดอก ได้แก่ ดอกช่อนกลิ่น ดอกจำปี ดอกสร้อยทอง ดอกเย็บีร่า และดอกบัวหลวง นอกจากพืชผลทางการเกษตรแล้วก็ยังมีอาหารสดชนิดต่างๆ ที่พ่อค้าแม่ค้านำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ได้แก่ เนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อเป็ด เนื้อไก่ อีกทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา ที่หาได้ตามคลองต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่แม่ค้าตลาดน้ำได้กล่าวถึงสินค้าที่มีขายอยู่ในตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีว่า

“...แต่ก่อนทางรถไม่มี ชาวสวนก็จะพายเอาของมาแลกกันซื้อ แลกกันขาย ที่คลองลัดพลี เรือนี้แน่นไปหมด ใครมีอะไรก็เอาออกมาขาย ทั้งเรือหางยาว ทั้งเรือทุกของสวนมาเต็มลำ...มีทั้งผักคะน้ำ แดงกวา เกียมฉ่าย เผือก ข้าวโพด มะนาว ผลไม้ก็มี กล้วย อ้อย มะม่วง เขอะเยะไปหมด...มีเรือกล้วยเตี่ยว น้ำแข็ง อะไรก็ขายอยู่ในเรือ...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

บ้านเรือนสองฝั่งคลองลัดราชบุรีส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว โดยที่หน้าบ้านทุกหลัง จะมีทำนบยื่นหน้าบ้าน และมีทางเดินเล็กๆ เชื่อมต่อกันทุกหลัง ซึ่งบ้านแต่ละหลังก็จะมีคนพักอาศัยอยู่และเปิดเป็นร้านขายของต่างๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเต็มไปหมด ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ริมคลองก็มีร้านขายของนะ ก็ไปอาศัยจอดที่ทำนบบ้านเขา เพราะจอดกันไม่เป็นที่ ไม่มีที่ประจำ บางทีเขาลงข่าวสารเราก็ต้องหลบให้เขา...มีร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายยา ร้านขายปุ๋ย ร้านกาแฟ โรงน้ำปลา ขายกันยาวลึกเข้าไปในคลอง...ร้านค้าใครจะซื้อของก็ผูกเรือแล้วก็ขึ้นไปซื้อ เป็นพวกของแห้งของโซ่ห่วย แล้วร้านก็จะติดๆ กันเลย...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

นอกจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจะเป็นสถานที่แม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่ชาวสวน และแม่ค้าตลาดน้ำซึ่งก็รู้จักคุ้นเคยกันมาเป็นอย่างดี จะมาพบเจอแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องต่างๆ โดยนิยมใช้ร้านค้าที่อยู่ทั้งสองฝั่งคลองเป็นสถานที่พูดคุยกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ กล่าวว่

“...แม่ค้ารู้จักกันหมดแหละ แม่ค้าเจอกันทุกวันๆ บางทีก็เป็นญาติกันมั่ง ... ตามร้านก็จะมีร้านใหญ่ๆ ขายกาแฟ ขายพวกเครื่องดื่ม คนตามสวนก็จะออกมานั่งจิบกาแฟ มีข่าวอะไรก็คุยกัน สภากาแฟก็เหมือนอย่างเนี่ยเข้ามามืดมาแล้ว เขามากินกาแฟมาคุยกัน คนใกล้ๆ เดินมากิน มาคุยกันตามร้านกาแฟ ...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำจะทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนตั้งแต่เช้ามืด โดยนิยมแต่งตัวแบบเรียบง่ายสบายๆ ใส่เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุงและสวมงอบกันแดดร้อน การซื้อขายในช่วงเวลานั้นก็เป็นไปอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไป โดยแต่ก่อนนั้นก็จะมีวิธีการแลกเปลี่ยนสินค้าในราคาใกล้เคียงกันเอามาแลกกัน แล้วจึงค่อยๆ เปลี่ยนมาเรื่อยๆ แต่ต่อมาเมื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีลักษณะที่เป็นการค้ามากขึ้น ทำให้การตีราคาจึงเป็นสากลมากขึ้น มีการชั่ง วัด ตวง และซื้อขายกันด้วยเงินตรา ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...มันเหมาะเป็นแหล่งที่ว่าทำมาหากิน มาซื้อมาขาย ไม่มีคนแต่งตัวสวยๆ เหมือนสมัยนี้หรอก มีแต่เสื้อทำงานใส่หมวกโบราณ แล้วโดยมากจะเป็นเสื้อสีดำ เสื้อสีๆ ไม่ค่อยมีหรอก ใส่เสื้อดำแบบทำงานในสวน แล้วไม่มีคนที่จะนุ่งกางเกง ผ่าถุงทั้งนั้น...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

“...เขาเอาพื้มาแลกต่อกัน มาแลกกับผักเรา แล้วเราก็แลกของเขา...มีมะพร้าว เราก็เลยเอามะพร้าวไปแลกถ่าน แลกกันได้แลกเปลี่ยนนี้เลย ตีราคาของ เอาผักไปแลกมะพร้าวแล้วก็เอามะพร้าวไป ต่อมาถึงค่อยซื้อขายกันทีหลัง...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ใน พ.ศ.2502 ได้ก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินสาย 325 คือถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก โดยเริ่มจากกิโลเมตรที่ 83 ของถนนเพชรเกษม เขตอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นถนนลาดยางเข้ามาถึงคลองดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ระยะนี้มีความยาว 24 กิโลเมตร ทำให้เริ่มมีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจจะมาดูวิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำเดินทางมาเที่ยวชม โดยในช่วงแรกนักท่องเที่ยวน่าจะมากันเอง การเดินทางสามารถมาทางรถจากกรุงเทพมหานคร ตามถนนเพชรเกษมและถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก มาถึงท่ารถดำเนินสะดวก และเดินทางต่อด้วยเรือหางยาวไปยังตลาดน้ำ ซึ่งในช่วงเวลานั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็ยังคงเป็นวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าเดิมอยู่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนหลังมาก็จะมีคนต่างชาติเห็นว่าตรงนี้เป็นตลาดน้ำก็ถ่ายรูป แล้วเขาก็เริ่มมา หลังจากนั้นประมาณ 10 กว่าปี ก็เริ่มจะมีต่างชาติมา มีฝรั่งมา แล้วตอนหลังก็มีหลายๆ ชาตินาเที่ยว มาดูที่คลองลัดพลี มาถ่ายรูป เขาจะนั่งเรือมาจากท่ารถดำเนินฯ พอนั่งเรือมาก็ขึ้นมาถ่ายรูป มาเดินเที่ยว เป็นแบบไม่มีธุรกิจหรอกนะ เป็นแบบธรรมชาติ...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ในช่วง พ.ศ.2514 การท่องเที่ยวได้แสวงหาตลาดน้ำแห่งใหม่ขึ้นมาแทนตลาดน้ำวัดไทร ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ที่นับวันจะเลือนหายซึ่งในช่วงเวลานั้นตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีกำลังเจริญรุ่งเรืองและเริ่มเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง สังกัด

ได้จากบทความนำเที่ยวเอกสารนำเที่ยว แผ่นพับ และสื่อการท่องเที่ยวต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาเที่ยวชมภาพวิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันใต้น้ำโดยมีเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าออกมาขาย ดังจะเห็นได้จากบทความนำเที่ยวภาษาไทยที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร อ.ส.ท. ฉบับประจำเดือนธันวาคม พ.ศ.2514 ที่ได้บรรยายสภาพตลาดน้ำไว้ว่า

“...เราพบเรือสำปั้นบรรทุกของนานาชนิด ทั้งผักหญ้า กะปิ หอมกระเทียม ผลไม้นานาชนิด เนื้อสัตว์หลายอย่างเต็มไปหมด...ยาวไปตลอดลำคลอง จนกระทั่งเห็นความโค้งงอของลำคลองอยู่ลิบๆ เต็มไปด้วยเรือสำปั้นลำน้อย นับเป็นร้อยๆ ลำ ทั้งที่จอดอยู่กับที่ ทั้งที่พายอยู่เอื่อยๆ...แม่ค้าพ่อค้าใส่เสื้อสีน้ำเงินสดเกือบเหมือนกันหมดสวมขอบเป็นทิวแถว สวยงามมาก...ฝรั่งทุกคนดูจะตกตลึง...เพียงครู่เดียวเสียงกดซัดเตอร์กลิ้งก็ดังถึบ...”

(มาลี รักตะปุระ,2514)

ใน พ.ศ.2516 ได้ดำเนินการก่อสร้างถนนลาดยางเชื่อมต่อจากคลองดำเนินสะดวกไปถึงอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยไปเชื่อมเข้ากับถนนธนบุรี-ปากท่อ ทำให้ถนนสายดำเนินสะดวก-สมุทรสงครามช่วงนี้ผ่านอำเภอบางคนทีและอำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ระยะมีความยาวทั้งสิ้น 18 กิโลเมตร และในปีนี้อาจได้มีการสร้างถนนซึ่งเป็นทางหลวงท้องถิ่นที่เกิดขึ้นคือถนนสุขาภิบาล 1 สร้างแยกจากถนนสายดำเนินสะดวก-สมุทรสงคราม ตัดเลียบคลองดำเนินสะดวกผ่านที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก ทำให้การคมนาคมทางบกได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งก็ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวมากขึ้น ทำให้ร้านต่างๆ ที่อยู่ริมคลองลัดราชบุรีพากันเปิดเป็นร้านขายของที่ระลึกมากมาย ดังที่พระครูสิทธิวิวัฒน์ได้เขียนไว้ว่า

“...ในยุคระยะ พ.ศ.2510-2525(15ปี)นี้ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกเฟื่องฟูมาก ชาวต่างประเทศมาสนใจดำเนินมากขึ้น ในบริเวณคลองลัดราชบุรี มีนัดทุกๆ วัน ตั้งแต่เวลา 07.00-10.00 น .มีเรือพ่อค้าแม่ขาย มาขายกันเนืองแน่นทุกๆ วัน บริเวณริมคลองลัดราชบุรีมีการแต่งร้าน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง มีสินค้าพื้นเมืองต่างๆ มาจำหน่ายเป็นอันมาก ตลาดเดิมเป็นชั้นเดียวก็ปรับปรุงเป็น 2 ชั้น ร้านต่างๆ ก็เปิดขายของฝรั่งมากขึ้น...”

(พระครูสิทธิวิวัฒน์,2536)

เมื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเริ่มมาเยอะขึ้น ก็จะมีเรือหางยาวที่ให้บริการนักท่องเที่ยว เยอะขึ้นด้วย มีร้านค้าต่างๆ ไว้คอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สินค้าต่างๆ นอกจากจะเป็นพืชผล ของชาวสวนเดิมแล้ว ก็ยังมีสินค้าประเภทของที่ระลึกและของพื้นเมืองมากมาย ดังบทความที่ ตีพิมพ์ในหนังสืออนุสาร อ.ส.ท. ฉบับประจำเดือนเมษายน พ.ศ.2518 ในหัวข้อผลิตผลิตที่ ดำเนินสะดวก กล่าวว่า

“...สินค้าที่นำมาขายเป็นของที่ระลึกและของพื้นเมืองซึ่ง ได้แก่ เครื่องไม้
แกะสลัก เครื่องจักรสาน เครื่องเงิน ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เสื้อผ้าพิมพ์ลายไทย
เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องแกะสลักงาช้างและหยก...”

(นิต อักษรนันท์,2518)

ในช่วงประมาณ พ.ศ.2520 การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น ทำให้บริษัทนำเที่ยวต่างๆ เริ่มจัดพานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวชม โดยมีมัคคุเทศก์เป็นผู้นำมาเที่ยวชมและพาไปซื้อ สินค้าประเภทของที่ระลึกต่างๆ ตามร้าน ทำให้การค้าขายในตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรีแห่งนี้เป็นการค้ามากขึ้น มีการแข่งขันกันในด้านธุรกิจ โดยมีมัคคุเทศก์คนใดที่พามาที่ร้านของตนก็จะได้รับ เงินรายหัวไปตามที่ตกลงกันไว้ ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์เขียนไว้ว่า

“...ไกด์ ผู้นำเที่ยว หากนำฝรั่งไปขึ้นร้านใคร จะได้ค่าหัวคิดเป็นรายหัว หัว
ละ 10 บาท ไม่ว่าฝรั่งจะซื้อของหรือไม่ ไกด์จะเป็นผู้ได้รับอย่างเดียว บาง
ร้านถึงกับแย่งฝรั่งกัน โดยขึ้นราคาให้กับไกด์ที่นำฝรั่งเข้าร้านตนถึงหัวละ
15 บาทและขึ้นถึง 20 บาท แล้วก็มานั่งบ่นกันเองว่าค้าขายไม่ได้กำไร เพราะ
กำไรไปอยู่ที่ไกด์หมด...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์,2536)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรีเริ่มเข้าอยู่ในยุคเสื่อมโทรม เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวชมตลาดน้ำแห่งนี้มากขึ้น ทำให้มีเรือหางยาวไว้บริการ สำหรับนักท่องเที่ยวเยอะตามไปด้วย แม้ค้าตลาดน้ำทั้งที่เป็นชาวสวนที่มาทำการซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันตลอดจนแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายของต่างๆ ได้รับผลกระทบจากลูกค้าที่หนีจากเรือ เครื่องยนต์เป็นอย่างมากจึงได้หลบเข้าไปขายยังคลองต้นเข็ม ซึ่งเป็นคลองที่อยู่ตรงข้ามกับปาก คลองลัดธาราบุรี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เดี๋ยวนี้เรือกาแพในคลองมันไม่มีเพราะว่าคลื่นมันแรง แล้วเรือกาแพมันต้องใส่เก้ง ใส่หลังคา คลื่นมันวิ่งดุเดือด...พอมือเรือเครื่องใหญ่ๆ วิ่งนะมันไม่สะดวก บางทีก็ชนกัน บางทีก็เรือล่มของเสียหาย คลื่นแรงๆ มันดูอย่างเนี่ยพลิกคว่ำ เลยพากันหลบเข้าไปคลองตันเข้ม...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำต่างๆ ก็ทยอยกันหลบเรือเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันใหม่ในคลองตันเข้ม เพราะเห็นว่าคลองตันเข้มแห่งนี้มีความสะดวกดี โดยไม่มีเรือยนต์มารบกวน อีกทั้งคลองตันเข้มนี้ ก็มีความเหมาะสมที่จะนำพืชผักผลไม้ของชาวสวนมาส่งต่อ ซึ่งมีท่าพจวรรณเป็นท่าขึ้นลงผักผลไม้ ที่มีความสะดวกในการขนส่งทั้งทางน้ำและทางบกเพราะมีถนนสุขาภิบาลตัดผ่านพอดี ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์เขียนไว้ว่า

“...เรือพ่อค้าแม่ขาย ไปค้าขายกันที่ตลาดน้ำท่าพจวรรณฝั่งคลองตันเข้ม...มีรถเมล์เหลืองผ่านทั้งวันและที่คลองตันเข้มก็มีเรือพ่อค้าแม่ขาย การซื้อของจะเป็นทางเรือทางรถก็ได้ สะดวกมาก ซื้อของขึ้นจากเรือก็เอาขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของจากรถก็เอาลงเรือได้เลย...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536)

เมื่อแม่ค้าตลาดน้ำต่างได้ทยอยกันมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ฝั่งคลองตันเข้มเนื่องจากหนีปัญหาถูกคลื่นอันเกิดจากเรือเครื่องยนต์ ก็ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ต้องการมาคู่วิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันนี้น้ำโดยมีเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้า ต่างก็ได้ย้ายตามมาด้วย ทำให้เจ้าของธุรกิจประเภทร้านขายของที่ระลึกเห็นทำเลของคลองตันเข้มว่ามีความเหมาะสมต่อการเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวมากกว่า จึงได้มีการย้ายมาเปิดร้านขายสินค้าประเภทของที่ระลึกในที่แห่งใหม่ในคลองตันเข้ม และได้สร้างสถานที่จอดรถเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยนั้นเป็นเรืออู๊ปป่าแต่ติดเครื่องแล้ว วิ่งเข้าไปในคลองลัดพลี วิ่งออกบ้างวิ่งเข้าบ้าง...เรือแม่ค้าก็หนีข้ามมาคลองตันเข้ม ตอนนั้นยังเป็นสวนอยู่ฝรั่งก็มาเดินย่ำ เดินตามมาดูแม่ค้า แล้วก็มากันเรือ คนขายของที่ระลึกก็ตามมา...แล้วเจ้าของท่าก็พัฒนาให้มันสะดวกขึ้นนี่แหละ...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ในที่สุดตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีก็หมดสภาพไปโดยปริยายเมื่อปี พ.ศ.2527 แม้อ้าตลาดน้ำต่างย้ายเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มกันหมด บ้านเรือนร้านค้าที่เคยเปิดขายสินค้าประเภทของที่ระลึกก็ปิดตัวลง จนในที่สุดบ้านเรือนต่างๆ ที่ไม่ได้มีผู้คนอาศัยอยู่ก็ปิดแล้วก็ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ดังที่พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์เขียนไว้ว่า

“...ถ้าหากใครมาเดินดูที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองลัดราชบุรี เจ็บๆ เหนงๆอย่างไรชอบกล...อนิจจัง จะเอาอะไรที่จะเที่ยงแท้และแน่นอนได้ เมื่อเติบโตในเบื้องต้น ก็เจริญขึ้นมากๆ ในท่ามกลาง และก็จะเสื่อมและสลายไปในที่สุดในวันปลาย...”

(พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์,2536)

ปัจจุบันอำเภอดำเนินสะดวกได้พยายามที่จะมีการฟื้นฟูให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวในช่วงยามเย็นขึ้น โดยชาวอำเภอดำเนินสะดวก และด้วยความร่วมมือของหน่วยราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชน ได้จัดงาน “ดำเนินรำลึก หนึ่งร้อยเอ็ดเสด็จประพาสต้น” ขึ้นระหว่างวันที่ 21-24 กรกฎาคม พ.ศ.2548 บริเวณชุมชนวัดราษฎร์เจริญธรรม(ซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า วัดสุน) คลองลัดราชบุรี ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก โดยการจัดงานในครั้งนี้เพื่อน้อมรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ที่ได้เสด็จประพาสต้นล่องเรือมาตามคลองบางกอกใหญ่ คลองภาษีเจริญ ไปตามลำคลองดำเนินสะดวก และเสด็จประทับแรม ณ วัดโชติทายการาม เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2447 (ร.ศ.123) ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ที่ชาวอำเภอดำเนินสะดวกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง นับถึงปัจจุบันเป็นเวลา 101 ปี ที่ได้นำความเจริญมาสู่ชาวอำเภอดำเนินสะดวก (เอกสารการจัดงานดำเนินรำลึก หนึ่งร้อยเอ็ดเสด็จประพาสต้น,2548) นับแต่นั้นมาก็ได้พยายามที่จะใช้สถานที่บริเวณนี้ในการกิจกรรมเพื่อให้เห็นความสำคัญของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีบ่อยครั้งขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถคิดตลาดได้เหมือนเช่นในอดีต แม้อ้าตลาดน้ำที่ไปค้าขายต่างบอกว่าขายไม่ค่อยดี ดังที่แม้อ้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...อย่างวันนั้นไปวัดสุน แล้วก็ลงมาขายตลาดน้ำนี้ ป้าขายได้ไม่เท่าไร ป้าขายไม่ดี ป้าขายได้แค่ห้าร้อยกว่าบาท ป้าก็อยู่ไม่ได้ ป้าก็ต้องกลับมาคลองต้นเข็มนี้ แป็บเดียวป้าขายได้พันกว่าบาท...”

(ป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันจังหวัดราชบุรีได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชาวราชบุรีมีรายได้จากการท่องเที่ยว จึงต้องมีการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีในทุกพื้นที่ของจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวให้มือนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากขึ้น จึงได้มีการจัดการประชุมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีขึ้นในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 โดยมีประเด็นในการฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีให้กลับมามีการค้าขายอีกครั้ง เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำยามเย็นและเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ต้องการทราบแนวทางการฟื้นฟูเพื่อนำไปสู่การทำแผนปฏิบัติการในอนาคต(รายงานการประชุมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรี,2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี พบว่าสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีที่เกิดขึ้นทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้รับผลกระทบต่างๆ มากมายจนต้องปิดตัวลง ซึ่งเกิดจากเรื่อยนต์ที่รบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำ ตลอดจนการท่องเที่ยวที่มือนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันกันทางด้านธุรกิจของสินค้าประเภทของที่ระลึก และการคมนาคมทางบกที่สะดวกกว่าก็เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะกล่าวถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในประเด็นต่อไป

ตลาดน้ำคลองโพหัก : ภาพสะท้อนของตลาดน้ำปัจจุบันที่กำลังจะกลายเป็นอดีต

ตลาดน้ำคลองโพหัก (ตลาดน้ำหน้าวัดปราสาทสิทธิ์ หรือตลาดน้ำหลักห้า)เป็นตลาดน้ำที่อยู่ปลายเขตอำเภอดำเนินสะดวกซึ่งอยู่ในเขตหลักห้า มีชุมชนหมู่ 5 บ้านปราสาทสิทธิ์ ตำบลปราสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก อาศัยอยู่ตลอดริมสองฝั่งคลอง(ทำเนียบท้องที่ พุทธศักราช 2546เล่ม2,2546) ติดต่อกับชุมชนหลักสี่ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในอดีตสมัยที่ยังไม่มีถนนแม่ค้าตลาดน้ำจะพากันพายเรือบรรทุกสินค้าพืชผลของชาวสวนมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคัก โดยติดตลาดตั้งแต่คลองดำเนินเนินสะดวกหน้าวัดปราสาทสิทธิ์เรื่อยไปจนถึงปากคลองโพหักและลึกเข้าไปในคลองโพหักประมาณ200เมตร โดยมีแม่ค้าตลาดน้ำจากชุมชนใกล้เคียงมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จำความได้ก็มีแม่ค้าในสวนออกมาขาย แล้วก็มีแม่ค้าจากหลักสาม หลักสี่ มาซื้อ มีเป็นร้อยๆลำ แน่นเลย...ส่วนใหญ่ในสวนจะพายออกมา แม่ค้ารู้จัก

กันหมด ขายของดีที 5 ใครจะกลับเร็วก็ลั่นไปหมด ใครจะกลับต้องรีบเพราะ
เรือมันแน่น ไม่ทันสว่างเต็มแล้ว เรือเยอะมาก...”

(เสาวนีย์ ไพบูลย์วศิน, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

“...เข้ามีดคนดำเนินเขามา มาซื้อที่ตลาดน้ำหลักห้า แล้วก็ขับเรือไปขายที่
ตลาดน้ำดำเนิน แล้วจะมีเรือแม่ค้ารับไปขายบางน้อย บางคนก็จะมีแม่ค้ารับ
ไปขาย แม่ค้ารู้จักหมด เชื่อมโยงกันหมด ตะโกนกัน ไอนี้มีมัย ถ้ามีไอนี้ ซื้อ
ไอนี้มานะ ก็บอกกัน เขาก็จะมาซื้อของที่แม่ค้าสั่งมา เขาก็จะมาซื้อต่อเอา
กำไร...”

(ประคอง ยิ่งยวด, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

สภาพบรรยากาศการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำโดยจะนำพืชผล
ของสวนคนบรรทุกใส่มาเต็มลำเรือ มีแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนมากมาย ดังที่พระ
ครูสิริวรรณวิวัฒน์ ได้เปรียบเทียบบรรยากาศการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับตลาดน้ำคลองลัด
ราชบุรีกล่าวว่า สมัยนั้น พ.ศ.2500 ตลาดนัดดำเนินสะดวก(ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี) ผู้ที่อยู่
ต่างจังหวัดไม่ค่อยมีใครรู้จัก เป็นตลาดนัดที่สวยงาม มีเรือสำปั้นมาก และค้าขายกันแบบไทยๆ
ตลาดนัดคลองโพหักนี้มีการค้าขายกัน ตลอดจนเรือค้าขายและผู้คนจะมีน้อยกว่าตลาดน้ำดำเนิน
สะดวกก็ไม่ค่อยเท่าไร ซึ่งสอดคล้องกับที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือเยอะแน่นคลองไปหมด เป็นร้อยๆ ลำ มันไม่ได้อยู่เฉพาะในคลองโพ
หักนะครับ มันอยู่มาข้างนอกคลองดำเนินด้วย ข้างนอกเนี่ยอยู่ถึงสะพานสูง
แต่ไม่ได้เต็มคลองนี่นะครับ คืออยู่ประมาณซักหนึ่งฝั่ง โนนนะครับ แล้ว
เรียกว่าเป็นร้อยๆ ลำ คิดว่าไม่ต่ำกว่า 200-300 ลำ พอๆกับตลาดน้ำคลองลัด
พลี(ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี) สมัยโน้นเลยนะครับ...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

สินค้าต่างๆ ที่แม่ค้าตลาดน้ำนำบรรทุกเรือมาขายก็จะเป็นผลผลิตของชาวสวนเสียเป็น
ส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็ยังมีเรือแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายของสด ของแห้ง กว๊ายเดี่ยวเรือ ข้าวราดแกง และ
ของกินอื่นๆ อีกมากมาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ผักสวนที่มาจากมีเยอะ ค่ะน้ำ ผักกาดขาว มะเขือ มะระ บวบ ฟักทอง
ฟัก แพง แดงกวาง หัวหอม กระเทียม พริก ...ผลไม้ก็มีไม่ใช่น้อย ละมุด

พุทรา มะละกอ มะม่วง มะพร้าว กล้วย แล้วแต่ช่วงว่ามีไรออก...เรือแม่ค้าขายกล้วยเดี่ยว ขายข้าวราดแกง ขายขนมก็มีเยอะไปหมด...”

(วิไล พรสุวรรณ โมน, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำมีความคึกคักไปด้วยเรือของแม่ค้าตลาดน้ำ และผู้คนที่มาหาซื้อสินค้าสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน การแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักก็มีความเรียบง่ายโดยนิยมใส่เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ แม่ค้าจะนิยมนุ่งผ้าถุงและสวมจอบไว้บนศีรษะ เรือที่มาทำการค้าขายอยู่ในคลองโพหักจะติดกันแน่นขนัดไปหมด แม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็รู้จักกันหมดทุกคน ดังที่พ่อค้าแม่ค้ากล่าวว่า

“...แม่ค้าที่นี่จะใส่เสื้อสีดำกันมาก เพราะว่าขายของเสร็จมักแฉะเข้าสวน บางที่เข้าสวนกล้วย ยางมันติดเสื้อมาก็มี...ในคลองก็มีแต่เรือแม่ค้าทั้งนั้น แน่นไปหมด ขายหมดแล้วก็ออกไปไม่ได้ก็มี ก็จะจอดคุยกันไปเรื่อยรอเรือมันหลุดไปบ้าง...มีพ่อค้าขายเหล้าเถื่อนจอดขายอยู่อีกฝั่งพอเห็นตำรวจอีกฝั่งมาก็รีบเทลงคลอง กว่าตำรวจจะเดินอ้อมมาถึงก็ไม่มีหลักฐานแล้วเพราะเททิ้งลงคลองหมด...”

(สุมาต แซ่ซิม, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

บ้านเรือนสองฝั่งคลองโพหักเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวและสองชั้นสลับกันไป โดยที่หน้าบ้านทุกหลังจะมีท่าน้ำอยู่หน้าบ้าน และมีทางเดินเล็กๆ เชื่อมต่อกันทุกหลัง ซึ่งบ้านแต่ละหลังก็จะมีคนพักอาศัยอยู่และเปิดเป็นร้านขายของต่างๆที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเต็มไปหมด แม่ค้าตลาดน้ำก็ได้ไปจอดอาศัยขายของอยู่ตามท่าร้านค้าต่างๆ ทั้งแม่ค้าตลาดน้ำที่อยู่ในท้องน้ำและที่อยู่บนสองฝั่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันไป ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตั้งแต่สะพานสูงยันเข้าคลองโพหักเนี่ยจอดได้ทุกที่ เวลาจอดมีอยู่คนเดียวว่า เราจอดไปแล้วถ้าเราซื้อของเนี่ย เราควรซื้อของร้านเขาบ้าง เขาก็จะให้จอดไม่ได้ว่าอะไร ของบางที่ อย่างเช่นเนี่ย ตั้ง7เจ้า8เจ้า เราก็อสั่งของอะไรเขาก็อุดหนุนช่วยๆ กันไป...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

ในช่วงที่ยังไม่มีถนนเข้ามาถึงตลาดน้ำคลองโพหักนี้ ก็จะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวชมบ้างพอสมควร โดยมีบริษัทนำเที่ยวจะนำนักท่องเที่ยวขึ้นเรือจากหลักสาม ในเขตอำเภอ

บ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และล่องเรือมาตามคลองดำเนินสะดวกเพื่อพานักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมสภาพวิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิม แล้วก็แวะพานักท่องเที่ยวชาวต่างมาเที่ยวชมวัดปราสาทสิทธิ์ ซึ่งมีหลวงพ่อไตรรัตน์โรจนฤทธิ์ประดิษฐานอยู่ ณ วิหารใหม่ริมคลองดำเนินสะดวก การดำเนินการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็ยังคงเป็นเช่นทุกๆ วัน ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำ กล่าวว่า

“...ไก่อ๊ะจะพาฝรั่งนั่งเรือมาจากหลักสาม มาเรือแล้วก็มาขึ้นที่ท่าตรงข้ามหน้าวัด แล้วฝรั่งก็จะเดินดู ถ่ายรูป ตอนนั้นก็มึนล่องงูให้ดู ฝรั่งก็จะให้ทิป... ฝรั่งบางคนก็ล้าซื้อเบงกั๋ไทย เบงกั๋สมัยร.6 ร.7 เบงกั๋10 เบงกั๋เก่าๆนะ ครับ... พอเสร็จก็ข้ามไปเที่ยววัด แล้วก็กลับ ฝรั่งก็ไม่ค่อยได้ซื้ออะไรหรอกครับ มาเที่ยวดูเฉยๆ...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

ในปี พ.ศ.2516 ก็ได้มีถนนสายดำเนินสะดวก-หลักห้าขึ้น ซึ่งถนนสายท้องถิ่นสายนี้ได้รับการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ.2526 ทำให้คนในชุมชนหันมาสัญจรและขนส่งสินค้าทางบกแทนทางน้ำที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดกว่ามาก(บรรยายสรุปอำเภอดำเนินสะดวก,2534)โดยมีท่ารถอยู่ที่ลานศาลาหน้าวัดปราสาทสิทธิ์ไปยังอำเภอใกล้เคียง การสัญจรไปมาของคนในชุมชนจึงมีสะดวกมากขึ้น ในช่วงเวลานี้วิถีชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำก็เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะความสะดวกจากการคมนาคมทางบก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ทางรถไฟ ทางรถมันสะดวก เพราะทางที่วัดนี้มันก็มีรถผ่านไป ไปแม่กลอง ไปดำเนิน ไปมหาชัย ไปหลักสาม ไปนครปฐม คือจุดนี้มันมีทางรถสะดวก...”

(ประคอง ยิ่งवाद, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

ในช่วง พ.ศ.2536 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะเกิดตลาดนัดบกขึ้นอยู่ทางด้านหลังวัดปราสาทสิทธิ์ ทางด้านทิศใต้ โดยมีชื่อเรียกว่าตลาดนัดบ้านปราสาทสิทธิ์ ดังที่พระครูสุธีธรรมวิวัฒน์ เขียนไว้ว่า

“...มกราคม พ.ศ.2536 อันตรายกำลังเกิดขึ้นกับตลาดน้ำคลองโพหัก พ่อค้าและแม่ค้าที่ได้พายเรือมาทำการซื้อขายนั้นเริ่มลดน้อยถอยลงอย่างเห็นได้ชัดๆ เพียงตลาดนัดบ้านปราสาทสิทธิ์เป็นตลาดบกที่อยู่ห่างจากตลาดน้ำคลองโพหักประมาณ 1 กิโลเมตร ยังเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ มีเรือพายมาค้าขาย

น้อยมาก ...แม่เปิดบริการได้ 2 เดือนเศษเท่านั้น ทำให้ตลาดน้ำคลองโพหัก ถึงแก่ชบเซา หากเป็นปีหรือหลายปีจะมีแม่หรือ นับเป็นรางวัลของความเลื่อมศูญของตลาดน้ำแล้ว...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536)

การเกิดตลาดนัดบกนั้นมิสาเหตุมาจากการก่อสร้างถนน ทำให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นชาวสวนบรรทุกผลผลิตด้วยรถยนต์ไปขายยังตลาดศรีเมือง เป็นตลาดกลางผลไม้ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองราชบุรี และคนในท้องถิ่นก็หันมานิยมซื้อขายกันบนบกมากขึ้น ส่วนชาวสวนที่ค้าขายทางน้ำบางคนก็ไม่แน่ใจว่าเมื่อเก็บผลผลิตจากสวนไปตลาดน้ำแล้วจะมีคนมารับซื้อหรือไม่ ส่วนพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อก็ไม่แน่ใจว่าเมื่อไปที่ตลาดน้ำคลองโพหักแล้วจะมีชาวสวนบรรทุกผลผลิตมาขายทางน้ำหรือไม่ จึงทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นชาวสวนชบเซาลงดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พอมิทางรถเข้าก็เจียบปัญหาที่ทำให้ตลาดน้ำมันเปลี่ยนคือทางรถ แล้วที่นี้ตามสวนก็ไปขายกันเอง ศรีเมือง นครปฐมอะไรอย่างเนี่ย แม่ค้ามาไม่มีผักไม่มีของก็มี พอมินัดตามวัดที่เขาจัดนัด คลองนี้ก็เลยหมด...”

(ดินโท สะบุญมี, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

“...คนในสวนจะพามาขายก็ไม่แน่ใจ คนเราจะบรรทุกมาเยอะก็ไม่แน่ใจว่าจะมีคนมาซื้อหรือเปล่า ไอ้คนที่จะมาซื้อก็ไม่แน่ใจว่าจะมีแม่ค้าเอามาขายหรือเปล่า เพราะมันมีนัด คนมันมีรถ ก็เลยไปนัดกัน...”

(เปา แซ่เฮ็ง, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

ตลาดนัดบกในช่วงแรกนั้นได้รับความนิยมาจากคนซื้อในชุมชนซึ่งนิยมที่จะหันไปซื้อสินค้าบริโภค อุปโภคต่างๆ ตามตลาดนัดบกมากกว่า เพราะพ่อค้าแม่ค้าทั้งในท้องถิ่นและต่างถิ่นต่างก็บรรทุกสินค้ามาด้วยรถยนต์อย่างไม่จำกัด ซึ่งตลาดนัดบกมีสินค้าให้เลือกมากมาย อีกทั้งยังมีสินค้าแน่นหนาและอยู่ประจำเป็นที่ไม่มีการเคลื่อนย้าย เมื่อมาที่ครั้งที่ตั้งก็ยังคงอยู่ที่เดิม ซึ่งต่างไปจากตลาดน้ำที่แม่ค้าตลาดน้ำต้องมีการพายเคลื่อนย้ายอยู่เรื่อยไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ไปดูสินค้านวันเสาร์ คนจะเยอะมาก สินค้าก็มีให้เลือกมากมายนับไม่ถ้วน... กุ้ง หอย ปู ปลา หมู หมา กา ไก่ ฟัก แฟง แตงโม ของแห้ง ของสด ของหวาน ของคาว โอ๊ยมีให้เลือกเยอะ...เสื้อผ้าสำเร็จรูป สนุ่ แป็บ ของใช้ประจำวัน

ของเล่น ซึ่ดี มีให้เลือกเยอะ คนก็ไปนัดกันหมด...เขาก็จะตั้งขายที่ประจำ
ของเขา...”

(สิน แหม่มฮ็อค, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

ตลาดนัดบกนั้นจึงมีการค้าขายกันประจำทุกวัน โดยมีที่ค้าขายอยู่ 2 แห่ง คือตลาดนัดบก
หลังวัดปราสาทสิทธิ์ทางด้านทิศใต้ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนประสาทรัฐประชากิจ บริเวณริม
ถนนสายหลักห้า-ดำเนินสะดวก ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกตลาดนัดบกแห่งนี้ว่า นัดบ้านปราสาทสิทธิ์
จะทำการค้าขายกันในวันจันทร์ วันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันเสาร์ สำหรับตลาดนัดบกอีกแห่ง
คือ ตลาดนัดบกหลังวัดปราสาทสิทธิ์ทางด้านทิศเหนือ บริเวณริมถนนสายหลักห้า-มหาชัย ซึ่ง
ชาวบ้านนิยมเรียกตลาดนัดบกแห่งนี้ว่า นัดจาชูศักดิ์ จะทำการค้าขายกันในวันพุธ วันศุกร์ และวัน
อาทิตย์ ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพหักซบเซาลงมาก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ
กล่าวว่า

“...เดี๋ยวนี้ใครๆ ก็ว่าแม่ อะไรก็นัดหมด มันมีครบนะ อย่างวันเสาร์เนี่ยนัด
หลักห้าเนี่ย โอ้โฮเยอะ ตี 5 ก็มีแล้ว นัดใหญ่ก็จะมีวันเสาร์ วันจันทร์ก็ตลาด
มืด มี 3 วันที่นัดใหญ่ๆ 4 วันที่นัดธรรมดา วันเสาร์จะเยอะมาก มาทั้งทางเรือ
และรถคือตลาดนัดวันเสาร์จะสะดวกทั้งเรือทั้งรถเลย นั่น โน่นวันพุธ คลองก็
สะดวก รถก็สะดวกแต่ว่าเขาจะเป็นนัดที่หลังวันเสาร์ วันเสาร์เขาเปิดตั้งแต่
ที่นี่ไม่มีแม่ค้า...”

(เสาวนีย์ ไพบูลย์วสิน, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

เมื่อมีตลาดนัดบกซื้อขายกันทุกวันและมีคนในชุมชนนิยมไปซื้อกันที่ตลาดนัดบกมากขึ้น
ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำที่เคยทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ในตลาดน้ำคลองโพหัก ก็ขึ้นไปค้าขายที่
ตลาดนัดบกมากขึ้นตามคำบอกต่อกันของพ่อค้าแม่ค้าว่าตลาดนัดบกค้าขายได้ดี ดังที่พ่อค้าแม่ค้า
ตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ทำไมร้านเยอะแยะ เพราะคนเยอะแยะ ปากต่อปาก พ่อค้าแม่ค้ามันพูดต่อ
กัน อู้ฮู! นัดนี้คนเยอะแยะ ของเนี่ยขายดีน่าดูเลย แม่ค้าก็แห่กันมา...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

“...คนซื้อเขาไปซื้อกันที่นัดหมด เพราะของมันเยอะ มันถูกกว่า นัดมันก็มีทุก วันไม่ต้องซื้อเก็บเหมือนเมื่อก่อนที่ต้องรอเรือแม่ค้ามาขาย...เดี๋ยวนี้แทบทุก บ้านมีรถกันหมดแล้ว ขับไปแป๊บเดียวก็ถึงแล้ว ซื้ๆ เสร็จก็กลับ...”

(ประนอม ขุนภักดี, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพห์ก็ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่บ้าง ซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้า ตลาดน้ำมาทำกันซื้อขายกันประมาณสิบกว่าลำ ในช่วงเวลา 06.00-08.00 น. โดยแม่ค้าตลาดน้ำ ต่างก็มีการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดด้วยตั้งซื้อสินค้าต่างๆในแต่ละวันไว้ แล้วพ่อค้าแม่ค้าต่างๆก็จะ พายเรือนำสินค้ามาส่งยังเรือที่สั่ง เมื่อแม่ค้าตลาดน้ำได้สินค้าที่สั่งครบตามจำนวนแล้วก็จะขับเรือ เครื่องเข้าไปขายยังคลองซอยต่างๆ ที่มีหมู่บ้านและสวน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เราอยู่ได้เพราะไปขายตามหมู่บ้าน ไปจอดขาย ไม่หมดก็จะเข้าสวน บาง บ้านเขาจะไม่ออกมานัด เราก็เร่ขายไปเรื่อยๆ อย่างเราขายแพงมากก็ขาย ไม่ได้เพราะว่าไปซื้อนัดคิดว่า คือว่าต้องคำนึงต้องของดีมาขาย แล้วแพงกว่า นิดหน่อยเขาไม่ว่า แต่ถ้าแพงเยอะไม่ซื้อ ถ้าเขาไปนัดเราแฮ...”

(จริญญา สุวรรณรักษ์, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

บ้านเรือนสองฝั่งคลองโพห์ก็มีทั้งที่เปิดร้านขายของเล็กๆน้อยๆ ประเภทของใช้ใน ชีวิตประจำวัน บางบ้างก็ปิดซึ่งบ้านส่วนใหญ่จะใช้เป็นเพียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น ทำให้ตลาดน้ำคลอง โพห์จะมีชีวิตชีวาแค่ช่วงเช้าในเวลาสั้นๆ เท่านั้น เพราะจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้ามาจอดรอสินค้าที่ได้ สั่งซื้อไว้เพื่อนำไปจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง มีเรือบริการรับ-ส่งนักเรียน มีพระมาเดินบิณฑบาต และมีเรือรับคนงานเข้าไปทำงานในสวน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ร้านค้าเดี๋ยวนี้ปิดไปเยอะแล้ว มันขายไม่ค่อยดี วันๆ หนึ่งขายไม่ได้เลย ที่ บ้านเนี่ยจะแจ้งเลิกแล้ว อาศัยว่าไม่รู้จะทำอะไร...ในคลองก็มีเรือวิ่งเยอะก็ ช่วงเช้านี้แหละ มีแม่ค้ามาจอดรอของ แล้วก็เรือนักเรียน เดี่ยวพอสายๆ หน่อยก็เงียบแล้ว...”

(ประคอง ยิ่งवाद, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

การซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพห์จึงเป็นไปอย่างด้อยที่ด้อยอาศัยกัน เพราะ แม่ค้าตลาดน้ำแต่ละคนจะต้องพึ่งพากันเพื่อให้ตนเองมีรายได้เลี้ยงครอบครัว แม้ว่าจะเหลือแม่ค้า ตลาดน้ำที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเพียงสิบกว่าลำ แต่ตลาดน้ำคลองโพห์ก็ยังคงรูปแบบ

วิถีชีวิตตลาดน้ำดั้งเดิม ด้วยความหวังว่าสักวันหนึ่งตลาดน้ำคลองโพห์ก็จะกลับมาคึกคักได้ตามเดิม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าไม่มีหวังจะอยู่มา 20 กว่าปีหรือ เนี่ย 20 กว่าปีจะ 30 ปีเนี่ย มันแก่กว่าคลองดำเนินแล้ว เนี่ยเท่ากับอนุรักษ์ไว้ หมดรุ่นนี้ใครจะทำ มันก็อนุรักษ์กันสุดๆแล้วนะ แล้วคราวนี้ใครห่วยจะมาช่วยเรา เราก็อยากให้คนช่วยเหลือเหมือนกัน...”

(ดินโท สะบุญมี, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพห์ พบว่าสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพห์ที่เกิดขึ้นทำให้ ตลาดน้ำคลองโพห์ได้รับผลกระทบต่างๆมากมายจากที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งไปด้วยเรือแม่ค้าตลาดน้ำเป็นร้อยๆลำ จนปัจจุบันเหลือแม่ค้าตลาดน้ำเพียงแค่สิบกว่าลำ โดยมีสาเหตุและปัจจัยจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกที่ทำให้บรรดาแม่ค้าตลาดน้ำที่เป็นชาวสวน ได้เปลี่ยนไปขนส่งผลผลิตด้วยรถยนต์แทนเรือเพราะสะดวกและรวดเร็วกว่า และการเกิดตลาดนัดบกที่มีการค้าขายกันเป็นประจำทุกวัน และคนในชุมชนก็นิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบกแทนตลาดน้ำ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองโพห์เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะกล่าวถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพห์ในประเด็นต่อไป

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม : ภาพสะท้อนของตลาดน้ำปัจจุบันสู่รูปแบบในอนาคต

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่แม่ค้าตลาดน้ำทั้งหลายย้ายสถานที่ค้าขายทางเรือจากบริเวณตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมารวมกันที่คลองต้นเข็มซึ่งอยู่ตรงข้ามกับคลองลัดราชบุรี ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา โดยมีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ปัญหาเรือหางยาวรบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่คลองลัดราชบุรี และคลองต้นเข็มมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมกว่าเพราะมีถนนสุขาภิบาลตัดผ่านพอดี นอกจากนี้การแข่งขันของผู้ประกอบการในด้านธุรกิจประเภทสินค้าของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวเห็นว่า ที่คลองต้นเข็มมีความเหมาะสมและสะดวกกว่าที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงได้มีการพัฒนาพื้นที่แห่งใหม่ขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือวิ่งเยอะ เรือเครื่อง แม่ค้าก็อยู่ไม่ได้ ก็หลบข้ามมาคลองต้นเข็ม ฝรั่งมันก็ข้ามตามมาดู ย่ำสวนเข้ามาดู...คลองต้นเข็มทำเลดีมีทำขึ้นลงผลไม้ แล้วก็มี

ถนนตัดผ่านกลางลำคลอง ขนทางรถก็สะดวก...นักท่องเที่ยวตามมาคูเออะ
ขึ้น เพราะทางมันสะดวก ก็มีร้านขายของฝรั่งตามมา...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข้มนั้นแต่เดิมพ่อค้าแม่ค้าชาวสวนก็ยังคงที่จะนำสินค้าทางการเกษตร
มาซื้อขายแลกเปลี่ยนยังตลาดน้ำคลองต้นเข้มนั้น แต่เมื่อการคมนาคมทางบกสามารถลดต้นทุนทั้ง
เวลาและค่าใช้จ่ายได้มากกว่า บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นชาวสวนจึงได้บรรทุกผลผลิตไปจำหน่ายยัง
ตลาดในตัวเมืองได้ดีกว่าทำให้รูปแบบการค้าขายพืชผักและผลไม้ลดน้อยลงจนไม่เหลือให้ได้พบ
เห็นอีกแล้ว นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าคนกลางบางคนได้นำรถยนต์เข้าไปรับซื้อผลผลิตถึงในสวนทำ
ให้บรรดาชาวสวนไม่ต้องลำบากที่จะนำผลผลิตของตนไปขายอีกต่อไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าว
ว่า

“...มะพร้าวอ่อนของสวนป่า เขาจะเข้าไปเอาเองที่สวน เขาตนเองให้ลูกละ
3 บาท ตัดเองตนเอง ป่าเอาแต่เงิน ตัดก็ไม่ตัด นับก็ไม่นับ เขาทำเองของเขา
หมดคนซื้อนะ ป่าไม่ดู โกงก็โกงไป เราชนไม่ไหว หนัก มันทำเสร็จก็ให้
ตั้งค์ ก็สะดวกเรา เขาเข้ามาเอาตัวเอง...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข้มนั้นก่อนจะเป็นเพียงคลองซอยเล็กๆ และมีต้นเข้มนปลูกอยู่ริมคลอง
สองฝั่ง โดยพื้นที่สองฝั่งนี้ยังคงเป็นพื้นที่สวนมาก่อน แล้วหลังจากนั้นเมื่อมีนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติมาเที่ยวเออะขึ้น จึงมีร้านค้าขายสินค้าประเภทของที่ระลึกเกิดขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ
กล่าวว่า

“...คลองต้นเข้มนั้นมันยังเป็นสวนอยู่ เป็นสวนของลุงนี่ที่อยู่ทุกวันนี้
สองข้างฝั่งคลองจะปลูกต้นเข้มนไว้ ...แล้วพอตอนหลังมีนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติมาเที่ยวเออะขึ้นมีร้านค้าขายของที่ระลึกอยู่ 2 ร้านก่อน แล้วลุง
นี่เห็นว่าเขาขายดี ก็เปิดขายบ้าง...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองต้นเข้มนั้น เป็นตลาดน้ำที่มีการค้าขายอยู่ในชุมชนหมู่ 9 บ้านคลองต้น
เข้มน ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก (ทำเนียบท้องที่ พุทธศักราช 2546 เล่ม 2,2546) ใน
อดีตแม่ค้าตลาดน้ำจะพากันพายเรือบรรทุกสินค้าพืชผลของชาวสวนมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน

กันอย่างคึกคัก ตั้งแต่ปากคลองต้นเข็ม เพราะมีท่าเรือขึ้นลงผลไม้ แต่ปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น ก็มีการขนส่งทางบกแทน จึงทำให้ท่าขึ้นลงผลไม้เป็นพื้นที่ขายของที่ระลึกจึงทำให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้ก็ได้เปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เป็นเพียงสถานที่ที่มีซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า มาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของเมืองไทย ทำให้รูปแบบการค้าขายจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนท่าพजरรม มีสิ่งหอม สิ่งกระเทียม สิ่งแดงโม ที่ขนมาจากที่อื่นมาลง แล้วก็เรือมารับ เคียวนี้ไม่มีแดงโมแล้วไง เป็นร้านของที่ระลึกกันหมดขายของที่ระลึกกันหมด ก็เหลือสิ่งหอมกระเทียมอยู่หน่อย...”

(สมศรี เอมโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่สำคัญของบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นแหล่งทำมาค้าขายที่สำคัญ โดยแม่ค้าตลาดน้ำจะพายเรือนำสินค้าต่างๆ ของตนมาขายตั้งแต่เช้าจนช่วงบ่ายๆ ของวัน แต่ช่วงเวลาที่มีการค้าขายคึกคักที่สุดน่าจะเป็นช่วงเวลา 09.00-11.00น. เพราะจะเป็นช่วงเวลาที่มียุทธยานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวมากมาย ทำให้สองฝั่งคลองเต็มไปด้วยบรรดานักท่องเที่ยว ทำให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเต็มไปด้วยสีสันที่หลากหลาย เรือจะติดกันแน่นจนมักได้ยินเสียงด่าทอกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ช่วงเวลา 10 โมงนะ เรือจะแน่นไปหมด ฝรั่งเศสเยอะ เรือนั้นก็จะไป เรือนั้นก็จะมา เรือหางยาวนะต้องดับเครื่องเลย ใช้การสาวเอา สาวกันไป สาวกันมา เวลาแน่นมาดูสิเขาทะเลาะกันด่ากันให้แซ่ด...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ก็ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวชมตลาดน้ำมากขึ้น ร้านค้าต่างๆ ก็ได้ก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่ หลังคาบังแดดจะทำให้นักท่องเที่ยวและแม่ค้าตลาดน้ำไม่ร้อนแดด และที่จอดรถกว้างขวางไว้บริการ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ที่นี้บรรยากาศดี มาถึงก็มีที่จอดรถเยอะแยะ อย่างเขามาจับ บรรยากาศก็
ร่มๆ มีหลังคา ฝนจะตกฟ้าจะร้องก็ไม่ต้องกลัว สบาย เขาก็มีที่นั่งนะ มีที่นั่ง
สะดวกสบาย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข้มนี่จึงมีความสำคัญในด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้ชุมชนมี
รายได้จากการท่องเที่ยว บางคนนอกจากจะทำสวนแล้วยังสามารถออกมาเป็นแม่ค้าตลาดน้ำได้
หรือบางคนที่ไม่ม้งานทำแต่มีความสามารถในการพายเรือ ก็สามารถขายบริการด้วยการมารับจ้าง
พายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำได้ ทุกคนที่มาค้าขายที่ตลาดน้ำคลองต้นเข้มนี่ต่างก็ได้ประโยชน์
มีรายได้กันดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำพุ่ง่ายๆ ก็มีชื่อเสียงของประเทศเลยก็ว่าได้...มีประโยชน์มากเลย
ถ้าสำหรับแม่ค้าทุกคนที่นี้ก็เรียกว่าอยู่กันได้ก็เพราะตลาดน้ำนะ ก็เหมือนกับ
ว่าเป็นแหล่งทำมาหากินที่หนึ่ง ไม่ว่าจะไปพ่อค้า แม่ค้า คนที่พายเรือ หรือ
เจ้าของท่า ก็เรียกว่าเป็นแหล่งที่ทำรายได้ให้กับดำเนิน...”

(ธัญญาเรศ โคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำ ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ เพราะนักท่องเที่ยว
ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ สนใจที่จะมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข้มนี่เพื่อมาดูรูปแบบการซื้อ
ขายแลกเปลี่ยนทางน้ำเป็นสำคัญ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...นักท่องเที่ยวที่เขามาเที่ยวเนี่ยก็หวังจะมาดูเรือ มาดูแม่ค้าพายเรือขายของ
เรือเดี๋ยวนี้น่าดูได้ยากนะ อย่างบางคนไม่รู้จักว่าตลาดน้ำเป็นยังไง คนนั่งใน
เรือในน้ำได้ยังไง ขายกันยังไง มีคนพายเรือเรียกว่ามีทุกรุ่น ตั้งแต่อายุ 20 ขึ้น
ไปถึง 50-60 ก็มีนะ...เขามาเห็นเรือแม่ค้าเยอะๆ เขาก็ชอบ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

สินค้าต่างๆ ในตลาดน้ำคลองต้นเข้มนี่มีมากมาย โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่นิยม
จะซื้อเป็นอาหารเพื่อรับประทาน และผลไม้ต่างๆ ที่มีให้เลือกมากมาย ส่วนนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติจะซื้อสินค้าประเภทของที่ระลึกเป็นส่วนใหญ่ และมีบ้างที่ซื้อผลไม้เพื่อรับประทาน
เล็กๆ น้อยๆ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ส่วนใหญ่คนไทยที่มาเที่ยวก็จะซื้อเป็นของกิน ก๋วยเตี๋ยวเรือ ก๋วยจั๊บ หอยทอด ผัดไทย ส้มตำ ไก่ย่าง ลูกชิ้น ขนมห้าง น้ำแข็งไส ก๋วยเตี๋ยวทอด ของกินจะขายดีกับคนไทย...ฝรั่งไม่ค่อยกล้าซื้อของกินนอกจากผลไม้ เขาจะซื้อเป็นของที่ระลึกมากกว่า...”

(แนนน้อย ขงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

สินค้าประเภทของที่ระลึกมีขายมากมายทั้งริมสองฝั่งคลองต้นเข็ม หรือจอดขายในเรือ โดยสินค้าของที่ระลึกที่มีขายกันนั้นก็ ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าไหม หมวกสาน ตุ๊กตาไทย เครื่องหนัง ภาพที่ระลึก (โปสการ์ด) ภาพวาด เครื่องประดับ เครื่องแกะสลักจากไม้และหนังสัตว์ หรือภาชนะที่ทำจากกะลามะพร้าว เป็นต้น โดยสินค้าประเภทของที่ระลึกเหล่านี้จะถูกส่งมาจากต่างถิ่นจากภาคเหนือและกรุงเทพมหานครเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในท้องถิ่นน้อยมาก จากการศึกษาพบว่าหมวกและตะกร้าสานด้วยทางมะพร้าว เป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในท้องถิ่นและยังมีคนที่ประดิษฐ์ได้น้อยมาก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...หมวกทางมะพร้าวที่ทำมาขายกันนี้มีประมาณ 2-3 เจ้าที่ทำได้ ขายกันมาตั้งเป็นสิบๆ ปี มันดีตรงที่ว่าตอนเราสานสดๆ สีเขียวก็ขายได้ หรือพอมันแห้งมันจะเป็นสีน้ำตาลเราก็ขายได้...ตะกร้าที่สานด้วยทางมะพร้าวเคยไปประกวดได้รางวัลมา...หมวกเขาไม่มีประกวดเพราะคนทำกันยังไม่ค่อยเป็น...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินอกจากจะมาดูการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำแล้ว ก็ยังสามารถที่จะขึ้นเรือรับจ้างพานักท่องเที่ยวเข้าไปชมสวน ชมการทำน้ำตาลสด โดยเรือรับจ้างพายพาชมสวนและตลาดน้ำนี้จะเป็นท่าของใครของมัน โดยมีเจ้าของทำเป็นผู้เก็บเงิน ลำหนึ่งจะนั่งได้ประมาณ 5-6 คนใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง คิดค่าบริการประมาณ 200-500 บาท ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ที่เขาอยากมาเที่ยวคือว่า หนึ่งในนี้อากาศดี สองนั่งเรือเที่ยว พาลูกหลานนั่งเรือเที่ยวไปชมสวนตาลเนี่ยธรรมชาติ ล้ำละ 200 บาท หลายคนก็ 300 ต่อลำ ได้ดูวิถีชีวิตธรรมชาติชนบท...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีบริษัทนำเที่ยวต่างๆ พานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก แม่ค้าตลาดน้ำจึงต้องพยายามเรียนรู้ภาษาต่างประเทศที่จำเป็นเพื่อให้สามารถขายสินค้าของตนเองได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อย่างป้าขายหมวกเนี่ย ก็จะมีแต่ชาวต่างชาติมาซื้อ เราก็ต้องหัดพูดให้ได้... ภาษาอังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น จีน ก็แทบทุกภาษา เพราะไม่เป็นไม่ได้เพราะเราขายอยู่กับเขา...ซื้อหนังสือมาอ่านบ้าง หรือบางทีก็ถามไกด์เอาบ้าง ก็เลยพอพูดพอขายได้...”

(สมศรี เอมโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่มีสีสัน ไม่ว่าจะป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แม่ค้าตลาดน้ำที่มาค้าขายกันทำให้ตลาดน้ำแห่งนี้คึกคักและมีสีสัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเดิมที่แม่ค้าตลาดน้ำนิยมใส่เสื้อสีน้ำเงินเข้ม หรือสีดำ จะมีหลากหลายสีสันมากขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังคงสวมงอบเพื่อรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนแต่งตัวใส่เสื้อดำๆ ใส่ส่งๆ ไปอย่างนั้นแหละ เดี่ยวนี้มีสีสันอะไรก็ตามเราจะแต่งกันเอง ทันสมัยกันหมด บางทีใส่สีตามวันเลย มีทุกสี...แต่ก็ยังใส่งอบกันทุกคน สมัยก่อนก็ยังใส่ สมัยใหม่ก็ยังใส่ ต้องใส่ ไม่ใส่มันร้อนนะ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้ในช่วงเวลาที่มีการค้าขายกันอย่างคับคั่ง พ่อค้าแม่ค้าต่างๆ ก็จะต้องหันมาตั้งตาค้าขายกันอย่างจริงจัง จนเมื่อนักท่องเที่ยวเริ่มน้อยลง โดยเฉพาะบริษัทนำเที่ยวเมื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางกลับกันหมดแล้ว เรือที่จอดขายสินค้าประเภทของที่ระลึกต่างทยอยเก็บของแล้วกลับบ้านไป และร้านค้าขายสินค้าประเภทของที่ระลึกที่อยู่บนบกสองฝั่งคลองก็จะปิดหมดเช่นกัน โดยถ้าหากไปเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข็มในช่วงเวลา 12.00 น.เป็นต้นไป ก็ จะเห็นตลาดน้ำคลองต้นเข็มอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสินค้าที่ยังคงมีขายอยู่ในช่วงเวลานั้นก็จะเป็นสินค้าบริโภคเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยที่มาเที่ยวและซื้อรับประทาน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ

“...พอสักเที่ยงๆ ร้านค้าก็ปิดหมดแล้ว เพราะฝรั่งเขากลับกันไปหมด เพราะร้านพวกนี้ขายได้แต่ฝรั่ง คนไทยไม่ค่อยซื้อหรอก...บางคนมารอบบ้ายบอกว่าไม่เห็นเหมือนในทีวี มันจะเหมือนได้ยังไง ทีวีเขาถ่ายตอนเช้า ตอนคนเยอะๆ มาตอนบ้ายก็ไม่คนแล้ว ร้านค้าก็ปิดหมดแล้ว เหลือแต่แม่ค้าขายของกินทั้งนั้นที่ยังไม่กลับ เพราะคนไทยมักมาบ้าย...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองต้นเจิมมีชื่อเสียงโด่งดังที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรู้จักกันดีในชื่อที่เรียกกันติดปากว่า ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพราะตลาดน้ำแห่งนี้อยู่ในอำเภอดำเนินสะดวกและเป็นภาพตัวแทนของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกด้วย อีกทั้งยังคงมีการค้าขายด้วยเรืออย่างคึกคัก ตลาดน้ำแห่งนี้ยังเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญให้กับคนในชุมชนได้มีอาชีพ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ก็พุดง่ายๆ คนดำเนินนะ อย่างชาวแม่ค้ำเนี้ย ที่นี่คือจุดใหญ่ คือหัวใจของเรา เข้าต้นเจิมมาก็ต้องพายเรือมาขายของแล้ว คือเป็นจิตใจของเราแล้ว...สนุก เหนื่อย เรือมันแน่น แต่มันเป็นที่ทำมาค้าขายของเรา แล้วป่าก็จะพายจนกว่าจะพายไม่ไหวนั่นแหละ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเจิมได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงทำให้สินค้าต่างๆ ที่นำมาขายจึงเป็นสินค้าที่ขายโดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักท่องเที่ยวเป็นหลัก แม่ค้าตลาดน้ำเดิมที่เคยทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเสร็จแล้วนิยมซื้อสินค้าเพื่อไปประกอบอาหารกลับบ้าน ก็ไม่มีสินค้าให้ซื้อ จึงหันไปซื้อสินค้าจากตลาดนัดบกในชุมชนแทน ซึ่งมีการซื้อขายกันเป็นประจำทุกวัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...นัดบกมันไม่ได้กระทบกับคนท่องเที่ยวหรอก เพราะเขามาดูแม่ค้ำในเรือ เขาไม่ได้มานัดบก...นัดบกมีของสดของแห้งขายเยอะแยะ แม่ค้ำเขาไปซื้อนัดบกกันหมดเพราะที่ตลาดน้ำมันไม่ค่อยมีของขายแล้ว...ก็พอจะมีเรือป่าแก่ๆ อยู่คนขายของทะเล แต่คนก็ไม่ค่อยซื้อเพราะมีให้เลือกน้อยนัดบกมีให้เลือกเยอะ และถูกกว่า...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข็มที่เกิดขึ้นจึงพบว่า สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข็มคือตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีทำเลที่ตั้งที่ดีเพราะสะดวกต่อการเดินทางทั้งทางน้ำและทางบกคือมีถนนสุขาภิบาล 1 ตัดผ่าน นอกจากนี้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงก่อให้เกิดการพัฒนาต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ มากมายจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนมาสู่รูปแบบของธุรกิจการท่องเที่ยว และการเกิดตลาดนัดบকซึ่งมีการซื้อขายกันเป็นประจำก็เป็นปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำนิยมไปซื้อสินค้ากันที่นั่นมากกว่ามาซื้อที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข็มจะกล่าวถึงในประเด็นต่อไป

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำแต่ละแห่งในอำเภอดำเนินสะดวกเกิดการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป ดังนั้นเมื่อตลาดน้ำแต่ละแห่งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นก็ย่อมเกิดผลกระทบต่างๆ ตามมา ซึ่งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกแต่ละแห่งมีดังต่อไปนี้

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี : ตลาดน้ำที่ปิดตัวลงแล้วและกำลังจะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

จากการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีที่เกิดขึ้นจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้รับผลกระทบต่างๆ มากมายจนต้องปิดตัวลง ซึ่งเกิดจากรีเอนต์ที่รบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำ ตลอดจนการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันกันทางด้านธุรกิจของสินค้าประเภทของที่ระลึก และการคมนาคมทางบกที่สะดวกกว่าก็เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือเครื่องใหญ่ๆ พอมันวิ่งเข้ามาในคลอง ลูกคลื่นมันก็แรง ค้าขายเลยไม่สะดวก ก็หลบเข้าไปคลองต้นเข็มทำเลดีกว่า มีถนนตัดผ่านด้วย... นักท่องเที่ยวก็ตามมาดู ก็เลยมาคิดที่คลองต้นเข็มนี้ ฝั่งโน้นเลยเสีย...”

(หลับ เจริญกุล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เมื่อแม่ค้าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้พากันหลบเข้าไปอยู่ฝั่งคลองต้นเข็มกันหมด จึงทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีไม่มีแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนอีก บ้านเรือนริมสองฝั่ง

คลองที่เคยมีคนอาศัยและเปิดเป็นร้านขายของใช้ในชีวิตประจำวันก็พากันปิดเจียบ อาคารไม้สองชั้นที่ได้รับการต่อเติมให้เป็นร้านขายสินค้าประเภทของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวก็ทรุดโทรมลงดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนเรื่อนี้แน่นไปหมด นักท่องเที่ยวก็เยอะ แต่พอเขาย้ายข้ามไปคลองต้นเข้มนั้นหมด คลองลัดราชบุรีก็เจียบเลย เห็นมัย...ร้านค้าที่เขาต่อเติมเป็นสองชั้นขายของฝรั่งก็ร้างเลย เพราะข้างบนไม่มีคนอยู่...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

ผู้คนที่พักอาศัยอยู่บริเวณริมคลองลัดราชบุรีที่เปิดเป็นร้านขายของต่างๆ ก็ได้ไปเปิดร้านค้าใหม่แถวท่ารถดำเนินสะดวกบริเวณริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นทางหลวงสาย 325 ที่สำคัญที่เป็นตลาดบกแห่งใหม่ที่เหมาะสมและสะดวกต่อการทำธุรกิจการค้าขายบ้านเรือนที่อยู่เดิมบริเวณริมคลองก็จะใช้เป็นที่พักอาศัย หรือบางหลังก็จะปล่อยร้างไว้เฉยๆ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ร้านค้าใหญ่ในคลองลัดราชบุรีที่รวยๆ เขาก็ไปซื้อที่ใหม่ติดถนน แล้วก็เปิดร้านใหญ่กว่าตรงนี้อีก เพราะมันสะดวกเขามารถกันหมด เขารวยไปแล้ว...บ้านที่ปิดอยู่ก็ไม่มีคนอยู่หรือ บางที่เขาก็ให้คนงานมาอยู่...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

คลองลัดราชบุรีเดิมที่มีความสำคัญในการสัญจรสามารถลัดไปยัง อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ก็ถูกลดความสำคัญลงเพราะว่ามีถนนที่สะดวกและรวดเร็วกว่า คลองลัดราชบุรีจึงมีความสำคัญสำหรับการสัญจรไปมาใกล้ๆ ของคนในชุมชนเท่านั้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนแก่ๆ ก็ยังใช้คลองลัดราชบุรี พายไปมาหาสู่กันบ้าง เพราะว่าเรือยนต์ไม่ค่อยเข้ามาในคลองนี้แล้ว เรือหางยาวจะวิ่งรับนักท่องเที่ยวในคลองใหญ่...แต่ที่พายกันก็พายไปใกล้ๆ ออกมาซื้อของเล็กๆ น้อยๆ ถ้าไปไกลก็ขึ้นรถเอา...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้ปิดตัวลงไปนานแล้ว แต่เรื่องราวความเป็นตลาดน้ำยังคงเหลืออยู่ให้เด็กรุ่นหลังๆ ได้รับรู้เรื่องราวในช่วงเวลานั้นๆ จากผู้อาวุโสในย่านนี้ แต่ถ้าหาก

เด็กเหล่านี้โตขึ้นไม่มีแหล่งข้อมูลไว้ให้ศึกษา ก็จะยิ่งส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง แม่ค้าตลาดน้ำจึงเห็นควรวางแผนที่จะมีการทำหนังสือให้เด็กๆ รุ่นหลังได้ศึกษา ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ก็มีทางเดียวแหละต้องทำหนังสือ เพราะทุกวันนี้เด็กก็เรียนทางหนังสือ ก็ต้องทำเป็นหนังสือให้เด็กได้รู้ ไม่งั้นเด็กไม่รู้หรอก เพราะว่าคนที่เก่าๆ แก่ๆ ก็ตายไป อย่างพอรุ่นรองลงมาที่พอรู้ พอรุ่นหลาน รุ่นเหลนก็ไม่รู้แล้ว...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันจังหวัดราชบุรีได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชาวราชบุรีมีรายได้จากการท่องเที่ยว จึงต้องมีการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีในทุกพื้นที่ของจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากขึ้น จึงได้มีการจัดการประชุมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรีขึ้นในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2548 โดยมีประเด็นในการฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีให้กลับมามีการค้าขายอีกครั้ง เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำยามเย็นและเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ต้องการทราบแนวทางการฟื้นฟูเพื่อนำไปสู่การทำแผนปฏิบัติการในอนาคต(รายงานการประชุมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรี,2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงพบว่าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจากเดิมที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักไปด้วยเรือแม่ค้าตลาดน้ำและผู้ที่อาศัยอยู่ริมสองฝั่งคลองนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเพราะถูกคลื่นจากเรือเครื่องยนต์ที่รบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำ ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงได้หลบเรือยนต์เหล่านี้ด้วยการไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ในฝั่งคลองต้นเข็มซึ่งเป็นที่ที่ดีกว่า จึงทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีซบเซาลงจนกระทั่งปิดตัวลงไปที่สุดในที่สุด บ้านเรือนสองฝั่งคลองลัดราชบุรีที่เคยเปิดร้านขายของต่างๆ ก็ย้ายไปค้าขายในย่านธุรกิจการค้าแห่งใหม่แถวท่ารถดำเนินสะดวกบริเวณริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวกแทน บ้านเรือนสองฝั่งคลองลัดราชบุรีจึงถูกปิดร้างเสียเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งปัจจุบันทางจังหวัดราชบุรีเห็นความสำคัญของตลาดน้ำคลอง ลัดราชบุรีซึ่งเป็นตลาดน้ำดั้งเดิม จึงมีโครงการที่จะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่อีกครั้งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับอำเภอดำเนินสะดวกอีกทางหนึ่ง

ตลาดน้ำคลองโพหัก : ตลาดน้ำที่รอคอยการฟื้นฟูก่อนที่จะสูญหายไป

จากการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพหักนั้น พบว่าสาเหตุและปัจจัยหลักที่ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักต้องเปลี่ยนแปลงไปนั้นเนื่องมาจากการมีถนนท้องถิ่นสายหลักห้า-ดำเนินสะดวกที่ทำให้บรรดาแม่ค้าตลาดน้ำที่เป็นชาวสวนได้เปลี่ยนการขนส่งพืชผลด้วยทางรถยนต์เพราะมีความสะดวกและรวดเร็วกว่า และการเกิดตลาดนัดบกที่มีการค้าขายกันเป็นประจำทุกวันเป็นประเด็นสำคัญ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เพราะมีถนนนะสิ มันมีถนนมันถึงมีนัดกัน แต่ก่อนไม่มีถนนสิ เรือหมดเลยไซ้มี๊ น้ดโน้นก็เรือ น้ดนี้ก็เรือ เป็นเรือไปหมด เคียวนี้เรือหมดไปแล้ว เขามีรถ เขาไปนัดบกกันหมด...”

(จรัญญา สุวรรณรักษ์, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

ผลกระทบโดยตรงที่เกิดขึ้นกับกับตลาดน้ำคลองโพหักที่สำคัญคือเรื่องเศรษฐกิจที่ซบเซาลงไป จากเดิมที่รายได้และรายจ่ายในแต่ละวันนั้นจะทราบโดยทันทีเมื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนเสร็จในแต่ละวัน แต่ในปัจจุบันจะต้องเก็บและดูผลของรายได้เป็นรายสัปดาห์ไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เมื่อก่อนนี้ขายดีก็ว่า ถ้าไรวันหนึ่งก็เห็น เคียวนี้ถ้าไรนะอาทิตย์หนึ่งนะอาทิตย์หนึ่งถึงจะเห็นกำไร ถึงจะรู้ว่าได้เท่าไร บางทีตกไปเป็นเดือนถึงจะรู้ว่าได้เท่าไร...”

(จรัญญา สุวรรณรักษ์, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

“...สมัยก่อนเรือแน่น พอจุ่มไม้พายก็ได้เงินพันเงินร้อยแล้ว แต่เคียวนี้จุ่มให้ตายก็ไม่ได้...ก่อนนั้นไม่ต้องอะไร เอาของสวนออกมาวางๆ ยังขายได้เลย เคียวนี้ให้วางจนเนาแล้วเนาอีกยังขายไม่ได้เลย...”

(ประคอง ยิ่งยวด, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้จะมีเรือแม่ค้าตลาดน้ำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากมาย แต่ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้นและมีตลาดนัดบกขายกันเป็นประจำทุกวัน ทำให้

เรือพ่อค้าแม่ค้าที่พายมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำแห่งนี้ค่อยลงไปมาก บ้านเรือนริมสองฝั่งคลองต่างก็ปิดบ้านเงียบเหงา ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...มีนัด มีนัดทุกวันเลย พอถนนมันเข้าไซ้เปล่า มันก็หันไปทางโน้น ในคลองก็เงียบ วิ่งเรือไปช่วงนี้เหมือนบ้านร้างเลย 4 บ้าน 5 บ้าน จะมีคนสักบ้านหนึ่งอยู่ บางคนก็ไม่มีคนอยู่เลย เขาไปหากินกันที่อื่น ถ้ายิ่งช่วงไม่ใช่เสาร์อาทิตย์นะ เด็กไปโรงเรียน เด็กเล็กๆ จริงๆ ก็จะอยู่บ้านกับคนแก่...”

(สิน แหม่มอ้อด, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้แม่ค้าตลาดน้ำที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ต้องปรับเปลี่ยนเทคนิคการค้าขายต่างๆ แม่ค้าตลาดน้ำเดิมส่วนใหญ่ก็จะไปค้าขายกันที่ตลาดนัดบก ส่วนแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังเหลืออยู่ก็ต้องพายเรือหรือขับเรือยนต์เข้าไปขายยังคลองซอยต่างๆ ดังที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...อย่างตัวผมเองเนี่ยเวลานี้ขายตลาดนัดอยู่ 7 วัน ผมก็ขายอยู่ 2 นัด นัดเมื่อวานนี้หนึ่งนัด แล้ววันนี้ตรงนี้แล้วเดี๋ยวพรุ่งนี้ก็กลับไปโน้น เสรีจมะรินก็กลับมาอีกแล้ว อยู่กับนัดนี้แหละ 7 วัน นัดที่นี้ 4 วัน นัดที่นั่น 3 วัน...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

“...ที่ยังอยู่ได้ทุกวันนี้ก็คือว่าเราอาศัยขับเรือไปตามบ้านด้วย ถ้าอยู่อย่างนี้ก็ไม่ได้ อยู่อย่างนี้ก็ไม่ต้องหมด คือว่าพอตรงนี้เงียบเราก็จะเข้าไปขายตามบ้าน...”

(สิน แหม่มอ้อด, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

เมื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำคลองโพหักนี้ไม่ได้ค้าขายคึกคักเหมือนในอดีต ก็ทำให้คนรุ่นใหม่ๆ ไม่นิยมที่จะมาค้าขายทางน้ำ เพราะคนที่จะเป็นแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องมีความอดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ จึงส่งผลให้ในอนาคตอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำอาจจะหายไปจากที่นี่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...รุ่นหลังๆ ก็ไปทำงานเข้าโรงงาน เขาไม่ยอมมาตากแดด เขาไม่ค่อยยอมออกมาตากแดดกันหรอก แล้วไอ้ที่เขาเรียนมีความรู้ เขาก็เข้าไปทำงาน แล้วที่ไม่มีความรู้ก็เข้าโรงงาน มันถึงไม่มีแม่ค้า มันถึงร่อยหรือไปเรื่อยๆ...”

(เปา แซ่เฮ้ง, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ค้าขายไม่คึกคักเหมือนในอดีต ลูกๆ หลานๆ จึงอยากให้พ่อแม่ได้เลิกอาชีพการเป็นแม่ค้าตลาดน้ำเพื่อจะได้พักผ่อน และเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานอยู่บ้าน แต่แม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงต้องการมาขายอยู่ เพราะไม่อยากจะอยู่บ้านเฉยๆ ให้เป็นภาระของลูกหลาน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ลูกๆ ก็อยากให้เลิก แต่แม่ไม่รู้ว่าจะเลิกไปทำอะไร เลิกเฉยๆ รอลูกหรือ เพราะลูกก็มีภาระทุกคนใช้มัย เราทำอย่างนี้เราก็ยังได้ของเรา อย่างลูกเขาก็มีภาระของเขา แล้วเดี๋ยวนี้อะไรๆ มันก็แพง เราก็ต้องช่วยเหลือตัวเอง...ลูกได้ดีก็เพราะพ่อแม่ที่พายนี้นะ...”

(ดินโท สะบุญมี, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

ถ้าหากว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ค้าขายคึกคักเหมือนเช่นในอดีต ก็จะทำให้ลูกหลานของคนในชุมชนไม่ต้องเรียนหนังสือสูงมาก ก็สามารถที่จะมีอาชีพด้วยการเป็นแม่ค้าตลาดน้ำได้ ซึ่งก็เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้อาชีพพ่อแม่ค้าไม่สูญหายไป ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมมุติว่าตลาดน้ำเกิด ลูกๆ เขาไม่ต้องเรียนสูงหรอก มาทำตงนี่ก็อยู่ได้แล้ว เพราะว่าถ้ามันค้าขายดีเหมือนเมื่อก่อนนะ เงินเดือนปริญญาตรีสู้ไม่ได้หรอก...ถ้าลูกมาขายในตลาดน้ำอาชีพเราก็ไม่หายเพราะมีคนรับช่วงต่อ...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

แต่เนื่องจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำที่ค้าขายกันลำบาก ต่างก็ต้องการที่จะส่งเสริมให้ลูกได้เรียนหนังสือสูงๆ จะได้ทำงานสบายๆ และไม่ต้องมาทำงานลำบากอย่างที่ตนเองทำ ซึ่งเด็กๆ รุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงก็จะไม่สนใจในอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำแต่จะไปสนใจในอาชีพที่สบายกว่าและได้เงินเดือนที่สูงๆ ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ลูกเขาไม่เคยอยากลองขายเลย แล้วเราก็ไม่ให้เขาลองด้วย อาชีพนี้มันลำบาก มันต้องตื่นแต่เช้า ตี 2 ตี 3 ก็ต้องตื่นแล้ว เป็นอาชีพที่ลำบากไม่ใช่ง่ายๆ เวลานอนมันไม่ได้นอน ผมไม่ยอมให้เขาขายเพราะเราลำบากพอแล้ว อยากให้เขาทำอาชีพง่ายๆ เราอยากให้เขาทำงานสบายๆ...”

(บุญสม ศิริพิทักษ์ชัย, สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548)

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพหักที่จากเดิมจะมีแม่ค้าตลาดน้ำมาทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนที่คึกคักไปด้วยเรือพายและเรือยนต์ต่างๆ แต่ปัจจุบันเมื่อตลาดน้ำคลองโพหักไม่คึกคักเหมือนเช่นแต่ก่อนก็ส่งผลกระทบต่อคลองโพหักด้วยเช่นกันเพราะเรือที่วิ่งสัญจรไปมาจะน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จะทำให้น้ำขาดออกซิเจนซึ่งในอนาคตนี้อาจจะเสียไปในที่สุด ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คราวก่อนเรือหมู่นี้มีเป็น 10 ลำนะ เหลืออยู่ราว 3-4 ลำ แยกกันไปคนละเส้น ส่วนมาจะไม่ทับกัน จะวิ่งสวนกัน โอกาสที่น้ำไม่มีเรือวิ่ง น้ำจะเสียนะ ภายภาคหน้าไม่แน่เพราะน้ำจะตาย ไม่มีออกซิเจนน้ำจะเสีย คราวก่อนน้ำใสกว่านี้ด้วย สมัยก่อนจะดีกว่านี้เยอะ บางทีหิวๆน้ำไม่ต้องไปกินที่ไหนหรอก ตักน้ำในคลองกินได้ สมัยนี้ไม่กล้านะ...”

(บุญสม ศิริพิทักษ์ชัย, สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548)

ในอนาคตตลาดน้ำคลองโพหักอาจจะไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอีก เพราะแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ที่เหลือทำการค้าขายอยู่นั้นมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ซึ่งก็เหลือเป็นกลุ่มสุดท้ายประมาณสิบกว่าลำที่ยังคงยึดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำไว้ และเด็กรุ่นหลังๆจะไม่ได้เห็นสภาพบรรยากาศการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางเรือของตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...รุ่นหลังต่อไปจะไม่รู้ว่าตลาดน้ำเป็นยังไงหรอก นอกจากเอารูปให้เขาดู... จากเนี่ย 10 ปีลงมาเด็กจะพายเรือไม่เป็นแล้วนะ เด็กเดี๋ยวนี้ไม่พายเรือแล้ว พอลงเรือก็พายเก้ๆ กังๆ ขายอะไรก็ไม่เป็น ไม่รู้ว่าอะไรเป็นยังไง เด็กเขาไม่เอากันหรอก...”

(เปา แซ่เฮ็ง, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ก็อยากให้ตลาดน้ำกลับมาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนให้ดีขึ้นเหมือนดังเดิม ซึ่งก็มีความพยายามหลายครั้งที่จะฟื้นฟูแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่มีคนซื้อ ซึ่งคนในชุมชนนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบมากกว่า ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนนั้นเขาประชุมกันที่ดำเนิน ประชุมกันว่าถ้าหลักห้าจะฟื้นฟูอะไร ขึ้นมาเขาจะมีเงินมาให้ อะไรมาให้ เขาก็สนใจตลาดน้ำ จะจ้างคนมาขายหรือ ต้องจ้างคนมาซื้อด้วย ถ้าไม่จ้างคนมาซื้อไม่มีคนหรอก เพราะมันไม่มีโครงการที่จะขึ้นมาได้เลยนะครับ... ไปถามใครก็อยากให้เกิด ผมยังอยากให้เกิดอยู่อย่างนั้น อนุรักษ์ได้แต่ไม่คิดหรอกครับ...”

(สมศักดิ์ นวพาณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักต่างก็ได้แต่หวังว่าตลาดน้ำคลองโพหักจะได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาได้อีกครั้ง ถ้าหากได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐอย่างจริงจัง เพราะปัจจัยสำคัญนอกจากจะต้องมีแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าหากจะให้กลับไปเหมือนเดิม มันต้องให้คนที่ใหญ่เข้ามาเป็นคนจัด อย่างเราเป็นชาวบ้านเนี่ย เขาคงไม่มีใครเชื่อเราหรอก มันต้องมีคนมาเปิดโดยตรง ถ้าเขาใหญ่ๆหน่อยนะ พูดย่างๆคือเป็นพวกเทศบาลประเภนี้ ก็ต้องให้เขาจัดดูแลอาจจะได้ แต่เขาจะเรียกคนได้ก็มาน้อยแหละ เดียวนี้มันไม่เอากันแล้ว ไปนัดทางบกสบายกว่า...”

(สุมาตร แซ่ซิ้ม, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักต่างพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับภาครัฐเป็นอย่างดี เพราะหากว่าตลาดน้ำคลองโพหักค้าขายคึกคักดังเช่นในอดีตประโยชน์ก็จะเกิดกับแม่ค้าตลาดน้ำและคนในชุมชนก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้น ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ใครก็อยากให้เกิดตลาดน้ำ ก็บางคนก็มาขอว่าถ้าเกิดขึ้นมาขอให้มาขายได้มัย จ้างวันหนึ่งเป็นร้อยเลย ผมบอก ถ้าเกิดจริงๆไม่ต้องจ้างผมหรอก ผมไปช่วยให้เลย เพราะถ้าไปช่วยเราก็ไม่ได้เสียหายตรงไหนครับ ถ้าเกิดเรา

ขายตรงนี้ได้ เกิดมันบูมขึ้นมาได้ การค้าของเราก็อยู่ได้สบายๆ มันขึ้นอยู่กับ
การค้าเราเลย...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพห์จึงพบว่า ใน
อดีตนั้นตลาดน้ำคลองโพห์มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักไปด้วยเรือของบรรดาแม่ค้า
ตลาดน้ำเป็นร้อยละ ถ้าแต่ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น การเกิดตลาดนัดบกที่มี
การค้าขายเป็นประจำทุกวันและคนในชุมชนนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบกมากกว่า จึงทำให้มี
แม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่คลองโพห์แห่งนี้แค่สิบกว่าลำในช่วงเวลาเช้าๆ
เท่านั้น หลังจากนั้นบริเวณตลาดน้ำคลองโพห์ก็จะเงียบสงบ บ้านเรือนสองฝั่งคลองก็จะปิดเป็น
ส่วนใหญ่ แม่ค้าตลาดน้ำคลองโพห์ที่ค้าขายอยู่ก็จะเหลือเป็นกลุ่มสุดท้ายซึ่งล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุ
ทั้งนั้นต่างก็ต้องปรับเทคนิคและวิธีการขายเพื่อความอยู่รอด ในอนาคตตลาดน้ำคลองโพห์
จะต้องมีแม่ค้าตลาดน้ำมาค้าขายน้อยลงไปเรื่อยๆ และจะต้องปิดตัวลงไปในที่สุด ทรายใดที่ยัง
ไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังหรือหาแนวทางแก้ไขฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน ตลาดน้ำ
คลองโพห์ก็จะเหมือนตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีดังปัจจุบันที่เห็นความสำคัญเมื่อได้ปิดตัวลงไป
แล้ว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม : ตัวแทนของตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่นักท่องเที่ยวรู้จัก

จากการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเขมนั้น พบว่า
สาเหตุและปัจจัยหลักที่ทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำคลองต้นเข็มต้อง
เปลี่ยนแปลงไปนั้นเนื่องมาจากการมีถนนสุขาภิบาล 1 ทำให้การคมนาคมทางบกมีความสะดวก
รวดเร็วขึ้นและการส่งเสริมให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งถือว่าเป็นประเด็น
สำคัญ ดังนั้นพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่หันมาขายสินค้าประเภทของที่ระลึกเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวกัน
มากขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...พอมีถนนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติก็มาสะดวกขึ้น นักท่องเที่ยวเข้ามา
มาแล้วทำให้เปลี่ยนไป เขาก็หันมาสนใจขายของชาวต่างชาติกัน ของที่ระลึก
ของใช้ ของกินอะไรแบบที่ต่างชาติชอบ เขาก็จะหามาขายกัน...”

(สมศรี เอมโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ในอดีตนั้นตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผลไม้ที่สำคัญเพราะมีท่าเรือพวกรรมที่สะดวกที่จะขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ แต่เมื่อมีถนนเข้ามาทำให้ชาวสวนสะดวกกว่าที่จะนำผลผลิตไปส่งเองยังตลาดกลางผลไม้ของจังหวัด เพราะบรรทุกไปทางรถยนต์จะได้มากกว่าและสะดวกกว่า ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มันเปลี่ยนไปก็เพราะว่า เขาเอาไปขายในตลาดศรีเมือง เป็นตลาดใหญ่ ในจังหวัดราชบุรี ไปเองไม่ต้องมาลงเรือ ไปทางรถ เพราะเวลาเขาปลุกเยอะๆ เนี่ย มาส่งทางเรือเขามาส่งไม่หมด ก็ไปทางรถ เจ้าของสวนไปเอง ส่งไปเท่าไรก็ขายหมด สะดวกกว่า...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มเดิมเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวน แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวชมมากมาย ผลกระทบโดยตรงที่เกิดขึ้นที่เป็นประโยชน์ต่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มคือทำให้คนในชุมชนมีรายได้จากการประกอบอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายสินค้าต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มีคนมาเที่ยวเยอะ เราก็ขายของได้เยอะ มันทำให้เศรษฐกิจดี พ่อค้าแม่ค้าก็ออกมาขายกัน การซื้อการขายเพราะเงินคือว่าใครๆ ก็อยากได้ ก็พายออกมาขายกัน มีพ่อค้าแม่ค้าหน้าใหม่ๆ เยอะ เพราะที่นี้ค้าขายดี...”

(ปราโมทย์ เล่าฮวย, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

สินค้าต่างๆ ในตลาดน้ำคลองต้นเข็มที่แต่เดิมจะมีพืชผักผลไม้และอาหารสดเยอะแยะมากมายมาขายให้บรรดาแม่ค้าตลาดน้ำด้วยกัน แต่เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สินค้าต่างๆ จึงเน้นไปที่สินค้าประเภทของที่ระลึกแทน ทำให้บรรดาเรือขายผักผลไม้และอาหารสดลดน้อยลงจนแทบจะไม่มีให้เห็น ซึ่งสินค้าอาหารสดเหล่านี้จะไปขายตามตลาดนัดบกแทน ทำให้บรรดาแม่ค้าตลาดน้ำจึงหันไปซื้อสินค้าในชีวิตประจำวันในตลาดนัดบกแทน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...บางครั้งที่ตลาดน้ำของสดมันก็หาซื้อยากซะม๊ยะ เพราะเวลาเขาเอามาขายก็ไม่ค่อยมีแม่ค้าตลาดน้ำซื้อแล้ว เขาเลยไปขายตามตลาดนัดบกกันหมด ถ้าไปตลาดนัดบกกันรวมจุกกัน เดินไปซื้อได้ตามสบาย แล้วก็สดกว่าด้วย...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

นอกจากจะมีเรือแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้แล้ว ยังมีบรรดาผู้ที่รับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำมารับจ้างพายเป็นจำนวนมาก เพราะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างสนใจใช้บริการ ทำให้คนที่รับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวก็มีรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัวอีกทางหนึ่ง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนที่มาพายเรือรับนักท่องเที่ยวเขาอยู่ว่างๆ ส่วนมากก็เป็นคนแก่ๆ แถวนี่แหละไม่รู้จะทำอะไร ก็มารับจ้างพายแค่ครึ่งวันเอง บ่ายก็พักแล้ว...เรือรับนักท่องเที่ยวมีเยอะติดแน่นไปหมด...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่ต้องมีเทคนิคและวิธีการค้าขายที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะผู้ที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึกซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่คือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จึงต้องมีการฝึกฝนการพูดภาษาต่างประเทศเพื่อแนะนำสินค้าและสนทนากับลูกค้าชาวต่างชาติได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีเยอะ ทั้งญี่ปุ่น อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี ฝรั่งเศส จีน...เราก็พูดภาษาเขาไป ต้องกล้าพูดไม่งั้นขายไม่ได้...ถ้าเขาจะซื้อแล้วพูดกันไม่รู้เรื่องก็ใช้การเขียนเอา...”

(สมศรี เอ็มโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับประเทศ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมเที่ยวกันอย่างมากมาย ทำให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มนี้มีสีสันต่างๆ มากขึ้น การแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำก็มีการเปลี่ยนแปลงตามความทันสมัย แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงสวมบอบเพื่อรักษาเอกลักษณ์แม่ค้าตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าที่นี่มีหลายรุ่นนะ ถ้ารุ่นเก่าๆ หน่อยก็นิยมใส่เสื้อสีดำ สีนํ้าเงินเข็มหรือไม่กี่สีสีสดๆ ไปเลยแล้วก็นุ่งผ้าถุง แต่ถ้าแม่ค้ารุ่นใหม่ๆ ส่วนใหญ่ก็ใส่

เสื้อผ้ากันตามสะดวก เสื้อยืด เสื้อเชิ้ต แล้วก็กางเกงมากกว่าเพราะสบายดี...
ไม่ว่ารุ่นเก่าๆ หรือรุ่นใหม่ก็ยังคงสวมงอบอยู่นะ...”

(ธัญญาเรศ โคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองตันเข้มเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่ดีก็ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำซึ่งต่างก็แข่งขันกัน
ค้าขาย ทำให้หนีสัยใจคุณแม่ค้าตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นและควมมี
น้ำใจอย่างที่เคยถ้อยที่ถ้อยอาศัยแบบเดิมๆ ค่อยๆ ลดลง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...การแย่งกันขาย แย่งกันซื้อ แย่งกันไป อย่างบางครั้งเรือขายหมวกฝรั่งเขา
จอดอยู่แบบนี้ พอเราลอยมาถึงตรงเรือเขา เขาก็ไล่ เขาบอกให้กระเถิบไป
ข้างหน้าโน่น ป้าก็ดึงไปเรื่อย ประเดี๋ยวเขาก็ไล่ให้ไปข้างหน้าหน่อย
ประเดี๋ยวก็หมดแล้วครึ่งวัน...คนที่ใจเย็นๆ ก็ต้องมาเป็นคนใจร้อน...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ในช่วงเวลาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง บรรดาแม่ค้าตลาดน้ำต่างก็แย่งกัน
ซื้อแย่งกันขาย และเรือที่พายพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำก็มีมากในคลองตันเข้มนี้ ทำให้การสัญจร
ไปมาในช่วงเวลานี้แน่นขนัดไปหมด และมักจะได้ยินบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำและคนพายเรือตะโกน
คำทอกันอยู่เป็นประจำทุกวัน ซึ่งจะทำให้บรรยากาศของการท่องเที่ยวสูญเสียไป ดังที่พ่อค้าตลาด
น้ำกล่าวว่า

“...ช่วงเวลานักท่องเที่ยวเยอะนะ เรือนี้ติดแน่นไปหมด คนนั้นก็จะไป คนนี้
ก็จะมาตะโกนด่ากันเสียงดังไปหมด แต่ก็ไม่ได้โกรธกันหรอกนะ เพราะเจอ
กันทุกวัน...นักท่องเที่ยวยาก็ไม่ค่อยชอบนักหรอก...”

(ปราโมทย์ เล่าฮวย, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองตันเข้มเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญและมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว
โลก จึงมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวอย่างมากมาย บรรยากาศการซื้อขายกับนักท่องเที่ยวจึงมี
สีสน แต่ก็มีบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำบางคนมักขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่ง
อาจจะส่งผลกระทบต่อตลาดน้ำคลองตันเข้มในอนาคต ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าคนดีๆ อนุรักษ์ไว้มันก็จะไม่หาย คนมันทำชั่วไว้ ถ้าขายโลละห้าร้อย
ห้า! ตามตัว ตามไปไม่เจอ ขายแล้วรีบไปเลย คนขายมะพร้าวอ่อนขายฝรั่งลูก

ละพัน ไปแน่ รีบกลับบ้าน ชัวร์จริงๆ ขายได้ยังไงลูกละพัน ทำให้ภาพพจน์เสียหายหมด...”

(เชียมจู ชุณหวิจิตรตา, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของผลประโยชน์หรือรายได้จากการขายสินค้าของเรือพายที่รับจ้างพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ถ้าหากว่านักท่องเที่ยวสนใจซื้อสินค้าแล้ว แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องแบ่งส่วนแบ่งตามที่ได้ตกลงกันไว้ เพราะถ้าหากว่าไม่ให้ตามที่ตกลงกันไว้ ครั้งหน้าคนพายเรือที่พานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำก็จะไม่พายเรือพานักท่องเที่ยวมาซื้อที่ร้านนี้อีก ซึ่งก็จะทำให้แม่ค้าตลาดน้ำร้านนั้นขาดรายได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าไหนที่พานักท่องเที่ยวมาจอดเขาก็จะมีส่วนแบ่งให้ ถ้าเป็นของที่ระลึกขายได้ 100 บาทก็ให้คนพายเขา 20 บาท แต่อย่างป้าขายถ้วยจับชามละ 20 บาทก็ต้องให้เขาชามละ 2 บาทที่ตกลงกันไว้ แล้วตอนหลังเขามาขึ้นเป็นชามละ 5 บาท สมมุติถ้าแรกให้ 2 บาทไซ้มี๊ยย พอไปจอดอีกลำ อีกลำเขาให้ 5 บาท ใครเขาจะมาจอด 2 บาทหละ เขาก็ไปจอด 5 บาท เนี่ยมันเป็นอย่างนี้...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำบางคนชอบทิ้งเศษอาหารหรือขยะลงไปในคลองต้นเข็ม หรือบางครั้งบรรดาผู้รับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวหลังจากที่ส่งลูกค้าขึ้นฝั่งเรียบร้อยแล้ว หากมีเศษอาหารหรือขยะที่ลูกค้านำมากินบนเรือแล้วทิ้งไว้ บรรดาผู้รับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชอบมั่งง่ายทิ้งขยะเหล่านี้ลงคลองทันที ซึ่งก็จะทำให้คลองสกปรก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อย่างเรื่องเศษสวะเหมือนกันนะ ขอคุยตรงนี้หน่อย เวลาเขาไปพายฝรั่งมานะ แยกกินในเรือ พอมาถึงที่เขาก็จะโยนน้ำป้อม เขาก็จะโยนทิ้งไป พอเรารอก แอ๊ะ! ทำอะไร เขาบอกว่าก็อย่าพูดไปสิ...คนทิ้งเก้าคนแล้วคนเก็บคนเดียวมันจะทันกันไหมหละ...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงพบว่า เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีทำเลที่ตั้งที่มีความสะดวกในการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ประกอบกับตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้รูปแบบการซื้อ

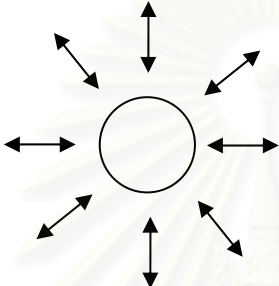
ขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวนลดน้อยลงเพราะมีถนนที่สะดวกต่อการขนส่งทางรถยนต์มากกว่า จากนั้นจึงได้เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและปรับให้เป็นธุรกิจการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแทน สินค้าและกิจกรรมต่างๆจึงมีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติก็เป็นสิ่งที่เพิ่มสีสันให้กับตลาดน้ำ แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็มีมากมาย ทั้งนิสัยใจคอของแม่ค้าตลาดน้ำและเสื้อผ้าการแต่งการก็เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมมากขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนรูปแบบการซื้อขายสินค้าของแม่ค้าตลาดน้ำที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นคนในชุมชนก็นิยมไปซื้อขายกันที่ตลาดนัดบคมมากกว่าตลาดน้ำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

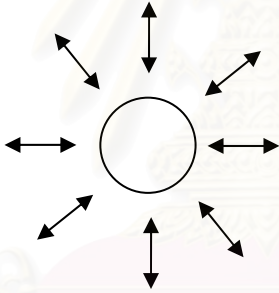
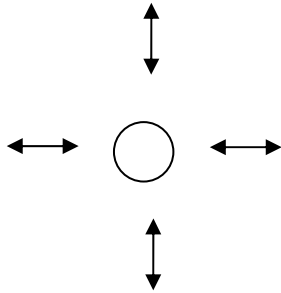
ตารางที่ 4 สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองลัดราชนูรี

ความเป็นมาของตลาดน้ำ	ตลาดน้ำในอดีต	สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง	ตลาดน้ำปัจจุบัน
<p>ตลาดน้ำคลองลัดราชนูรีเป็นสถานที่ที่ชาวสวนมานัดพบกัน เพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนตั้งแต่ปากคลองลัดราชนูรีลึกเข้าไปประมาณ 500 เมตร โดยอยู่บนพื้นที่หมู่ 6 บ้านคลองลัดราชนูรี และหมู่ 7 บ้านคลองหนองแก้ว</p>	<p>วันและเวลา สถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนเดิมจะนัดกันในวัน 2,7,12ค่าทั้งข้างขึ้นและข้างแรม และได้เปลี่ยนมาติดตลาดทุกวัน ตั้งแต่เวลา 04.00-10.00 น.</p> <p>ผู้ขาย ชาวสวนและแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <p>ผู้ซื้อ แม่ค้าตลาดน้ำและนักท่องเที่ยวบางส่วน</p> <p>จำนวนเรือ มากกว่า 100 ลำ</p> <p>สินค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลผลิตของชาวสวน - อาหารสดและอาหารแห้ง - อาหารพร้อมรับประทาน - สินค้าประเภทของที่ระลึก <p>เครื่องแต่งกาย แม่ค่านิยมสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ</p> <p>บ้านเรือน ริมสองฝั่งคลองเปิดร้านขายของที่จำเป็นต่างๆ มากมาย</p> <p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน เดิมใช้วิธีนำของสวนมาแลกกัน จากนั้นจึงมีการซื้อขายด้วยเงิน</p>	<p>1. ถนน</p> <p>2. เรือยนต์</p> <p>รบกวนการซื้อขาย</p> <p>3. การแข่งขันด้านธุรกิจท่องเที่ยว</p>	<p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน ตลาดน้ำปิดตัวลงแล้ว ไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยน</p> <p>บ้านเรือน ริมสองฝั่งคลองปิดร้าง</p> <p>แนวโน้ม มีโครงการที่จะทำการฟื้นฟูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกครั้ง</p>

	<p>ความสัมพันธ์ของแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้อยทีถ้อยอาศัย - ช่วยเหลือเกื้อกูล - รู้จักกันหมดทุกคน <p>สรูปรูปแบบความสัมพันธ์กันภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นแบบ2ทาง 		<p>สรูปรูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ปิดตัวลง
--	---	--	--

ตารางที่ 5 สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองโพหัก

ความเป็นมาของตลาดน้ำ	ตลาดน้ำในอดีต	สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง	ตลาดน้ำปัจจุบัน
<p>ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ที่ชาวสวนมานัดพบกัน เพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนซึ่งกันเป็นย่านการค้าทางน้ำกึ่งกลางคลองดำเนินสะดวก มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนตั้งแต่ปากคลองโพหักลึกเข้าไปประมาณ 200 เมตร โดยอยู่บนพื้นที่หมู่ 5 บ้านประสาธสิทธิ์</p>	<p>วันและเวลา สถานที่ซื้อขาย แลกเปลี่ยนทุกวัน ดิถีตลาดตั้งแต่เวลา 04.00-10.00 น.</p> <p>ผู้ขาย ชาวสวนและแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <p>ผู้ซื้อ แม่ค้าตลาดน้ำและคนในชุมชน</p> <p>จำนวนเรือ มากกว่า 100 ลำ</p> <p>สินค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลผลิตของชาวสวน - อาหารสดและอาหารแห้ง - อาหารพร้อมรับประทาน <p>เครื่องแต่งกาย แม่ค่านิยมสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ</p> <p>บ้านเรือน ริมสองฝั่งคลองเปิดร้านขายของที่จำเป็นต่างๆ มากมาย</p> <p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นจุดรวมการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำแห่งนี้กันอย่างคึกคัก เมื่อขายหมดจึงกลับบ้าน</p>	<p>1. ถนน</p> <p>2. การเกิดตลาดนัดบก</p> <p>3. คนในชุมชนนิยมซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบก</p>	<p>วันและเวลา สถานที่ซื้อขาย แลกเปลี่ยนทุกวัน ดิถีตลาดตั้งแต่เวลา 06.00-08.00 น.</p> <p>ผู้ขาย แม่ค้าตลาดน้ำ</p> <p>ผู้ซื้อ ผู้คนที่อาศัยตามบ้านเรือนและตามคลองซอยต่างๆ</p> <p>จำนวนเรือ น้อยกว่า 15 ลำ</p> <p>สินค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลผลิตของชาวสวน - อาหารสดและอาหารแห้ง <p>เครื่องแต่งกาย แม่ค่านิยมสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ</p> <p>บ้านเรือน บ้านเรือนสองฝั่งคลองปิดเป็นที่พักอาศัยและที่ยังเปิดเป็นร้านขายของใช้ประจำวัน เล็กๆ น้อยๆ</p> <p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นจุดรับ-ส่งสินค้าตามที่ได้สั่งไว้แล้วนำไปขายตามบ้านเรือนและคลองซอยต่างๆ</p>

	<p>ความสัมพันธ์ของแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้อยทีถ้อยอาศัย - ช่วยเหลือเกื้อกูล - รู้จักกันหมดทุกคน <p>สรุปรูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นแบบ2ทาง 		<p>ความสัมพันธ์ของแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้อยทีถ้อยอาศัย - ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน - รู้จักกันหมดทุกคน <p>แนวโน้ม ตลาดน้ำคลองโพหัก</p> <p>ยังคงมีการซื้อขายอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน แต่ในอนาคตหากไม่ได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจัง ตลาดน้ำแห่งนี้ต้องปิดตัวลงอย่างแน่นอน</p> <p>สรุปรูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นแบบ2ทาง
--	--	--	--

ตารางที่ 6 สรุปการวิเคราะห์ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ความเป็นมาของตลาดน้ำ	ตลาดน้ำในอดีต	สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง	ตลาดน้ำปัจจุบัน
<p>ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่แม่ค้าตลาดน้ำได้ย้ายมาจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีโดยทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันตลอดคลองต้นเข็มประมาณ 350 เมตร โดยอยู่บนพื้นที่หมู่ 9 บ้านคลองต้นเข็ม</p>	<p>วันและเวลา สถานที่ซื้อขาย แลกเปลี่ยนทุกวัน ติดตลาดตั้งแต่เวลา 04.00-10.00น.</p> <p>ผู้ขาย แม่ค้าตลาดน้ำ ผู้ซื้อ แม่ค้าตลาดน้ำและนักท่องเที่ยว</p> <p>จำนวนเรือ มากกว่า 100 ลำ</p> <p>สินค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผลผลิตของชาวสวน - อาหารสดและอาหารแห้ง - อาหารพร้อมรับประทาน - สินค้าประเภทของที่ระลึก <p>เครื่องแต่งกาย</p> <p>แม่ค้านิยมสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข็มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ</p> <p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นจุดรวมการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำแห่งนี้กันอย่างคึกคัก - แม่ค้าตลาดน้ำนิยมซื้อสินค้าในตลาดน้ำกลับบ้าน 	<p>1. ถนน</p> <p>2. การแข่งขันด้านธุรกิจท่องเที่ยว</p> <p>3. ตลาดนัดบก</p>	<p>วันและเวลา สถานที่ซื้อขาย แลกเปลี่ยนและสถานที่ท่องเที่ยว ติดตลาดตั้งแต่เวลา 08.00-12.00น.</p> <p>ผู้ขาย แม่ค้าตลาดน้ำ ผู้ซื้อ เน้นกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ</p> <p>จำนวนเรือ มากกว่า 100 ลำ</p> <p>สินค้า</p> <ul style="list-style-type: none"> - พืชผักผลไม้ - อาหารพร้อมรับประทาน - สินค้าประเภทของที่ระลึก <p>เครื่องแต่งกาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข็มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ - เสื้อแขนยาวสีสันทัดไส นุ่งผ้าถุง และสวมงอบ - เสื้อยืด เสื้อเชิ้ต สวมกางเกง และสวมงอบ <p>กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นสถานที่ค้าขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นหลัก - ทำพวกรวมเปลี่ยนไปเป็นสถานที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึก

	<p>- มีท่าพจวรรณสำหรับขึ้นลง ผลไม้</p> <p>ความสัมพันธ์ของแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้อยทีถ้อยอาศัย - ช่วยเหลือเกื้อกูล - รู้จักกันหมดทุกคน <p>สรุปรูปแบบความสัมพันธ์ ภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นแบบ 2 ทาง 	<p>- ผลไม้ที่นำมาขายในตลาดน้ำ ซื้อมาจากตลาดผลไม้ในเมืองราชบุรี แล้วนำมาขายปลีก</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีเทคนิคและวิธีการซื้อขายที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น - กิจกรรมรับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำมีการแข่งขันกันเรื่องราคา <p>ความสัมพันธ์ของแม่ค้าตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันน้อยลง - ช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยลง - รู้จักกันเกือบหมดแต่ไม่สนิทกัน - แข่งขันกันค้าขายมากขึ้น <p>แนวโน้ม ตลาดน้ำคลองต้นเจิม เป็นตลาดน้ำที่ได้รับการส่งเสริมเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และมีการแข่งขันกันในด้านธุรกิจท่องเที่ยวสูงขึ้นเรื่อยๆ แม่ค้าตลาดน้ำที่ซื้อขายสินค้าในชีวิตประจำวันนิยมไปซื้อขายกันที่ตลาดนัดมากกว่าตลาดน้ำ</p> <p>สรุปรูปแบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลาดน้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นแบบ 2 ทางและทางเดียว
--	--	---

บทที่ 5

คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำ ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

บทบาทของตลาดน้ำในอดีต

จากการศึกษาถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก จึงพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ล้วนมีบทบาทต่างๆ ในอดีตที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งบทบาทที่กล่าวถึงนี้คือ หน้าที่อันพึงคาดหมายของบุคคลแต่ละกลุ่ม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น(อุทัย หิรัญ โท, 2526) โดยตลาดน้ำเหล่านี้ ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นตลาดน้ำที่มีความเก่าแก่มาคู่กับคลองดำเนินสะดวก ซึ่งคลองดำเนินสะดวกกับคลองลัดราชบุรีมีความสัมพันธ์กันในการเดินทางสัญจรทางน้ำลัดไปยังตัวเมืองราชบุรี บริเวณปากคลองลัดราชบุรีจึงเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายอย่างคึกคัก ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงมีบทบาทในอดีตต่างๆ มากมาย

บทบาทของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะนำผลผลิตของชาวสวนบรรทุกลงเรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคัก เพราะในอดีตหากต้องการจะซื้อขายแลกเปลี่ยนหรือหาสินค้าอุปโภคบริโภค จะต้องออกมาที่ตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนนั้นทางรถยังไม่มี แม่ค้าจะพายเรือมาขาย มีผักผลไม้อะไรก็เอาออกมาขายกันไม่มีตลาดส่งใหญ่ๆ ใจ แม่ค้าก็จะมาขายกันที่ตลาดน้ำนี่...ถ้า

จะซื้อ จะขาย หรือขาดเหลืออะไรต้องถ่อเรือออกมาตลาดน้ำนี้ มาซื้อ มาหา
เอาไป เพราะแม่ค้าเขามารวมกันอยู่ที่นี่เยอะ แน่นไปหมด...”

(เป้า แซ่ฮือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรีเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นแหล่งรวมอาชีพ
ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นบรรดาชาวสวนที่นำผลผลิตออกมาขาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มารับซื้อ
เพื่อนำไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง หรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึกแก่
นักท่องเที่ยว ตลาดน้ำจึงมีบทบาทที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดรายได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ
กล่าวว่า

“...เรือนี้แน่นไปหมด เพราะชาวสวนก็ทุกของมาขาย แม่ค้าที่มารับซื้อไป
ขายต่อก็จอดรอกันให้ยาวตั้งแต่ปากคลองยัน โนน...แล้วยังพอนักท่องเที่ยว
มาขึ้นเรือเที่ยวเยอะ เลยยิ่งติดแน่นไปกันใหญ่...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี มีบทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะตลาดน้ำ
เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะมานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนพืชผลผลิตทางน้ำกันอย่าง
คึกคัก ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้มีการพบปะพูดคุยติดต่อสื่อสารกันในช่วงที่มีการซื้อขาย
แลกเปลี่ยน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าเขามาขายกันแต่เช้า มารอชาวสวนที่เอาของออกมาขาย ก็คุยกันรู้จก
กัน...ช่วงเวลาติดตลาดนะ แม่ค้าแทบตะโกนซื้อขายกันเลย... โนนพอขายเสร็จ
ก็พูดคุยกันก่อนกลับบ้าน...คุยกันไปเรื่อยๆวันนี้จะทำไรกันดี แล้วก็หาซื้อ
ของกลับไปทำกับข้าว...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากตลาดน้ำจะเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ
แล้ว ในช่วงเช้าๆ ยังเป็นสถานที่ที่บรรดาชาวสวนมานั่งพูดคุยสนทนากันตามร้านริมสองฝั่งคลอง
เช่นกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตามร้านก็จะมีร้านใหญ่ๆ ขายกาแฟ ขายพวกเครื่องดื่ม คนตามสวนก็จะ ออกมานั่งจิบกาแฟกัน มีข่าวอะไรก็คุยกัน สถานการณ์ก็ค่อนข้างเนี้ยเข้ามิด มาแล้ว เขามากินกาแฟมาคุยกัน...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านการท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี มีบทบาทในด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจาก ตลาดน้ำเหล่านี้เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะมานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนพืชผลผลิต ทางน้ำกันอย่างคึกคัก ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจที่จะมาดูวิถีชีวิตของ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งในช่วงเวลาปี พ.ศ.2510 ตลาดน้ำวัดไทรเริ่มส่อเค้าแห่งการเปลี่ยนแปลงทำ ให้ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ซึ่งมากับบริษัทนำเที่ยว สนใจมาชมตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี(ราตรี โตพงษ์พัฒน์,2543) ซึ่งสอดคล้องกับบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสืออนุสาร อ.ส.ท. ฉบับประจำเดือน เมษายน พ.ศ.2518 ในหัวข้อพลัดเปลี่ยนที่ดำเนินสะดวกว่า

“...ดำเนินสะดวก สำหรับวงการท่องเที่ยวหมายถึงชื่อตลาดน้ำ ซึ่งเป็นที่ท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของไทยที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้มา เมืองไทย เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่วงการท่องเที่ยวได้มา ทดแทนเมื่อตลาดน้ำวัดไทรวาย...”

(นิต อักษรนันท์,2518)

ตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี หรือที่นักท่องเที่ยวในขณะนั้นเรียกขานว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวก ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ซึ่งก็มียกนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติสนใจที่จะมาชมตลาดน้ำเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากบทความนำเที่ยวภาษาไทย ที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร อ.ส.ท. ฉบับประจำเดือนธันวาคม พ.ศ.2514 ที่ได้บรรยาย นักท่องเที่ยวและบรรยากาศที่ได้ร่วมเดินทางมาเที่ยวชมตลาดน้ำครั้งนั้นไว้ว่า

“...แหม่ม 3 คนนั้นสวยๆทั้งนั้น ส่วนอีกสองคนเป็นอเมริกัน ทำทางลัด เลนิๆขณะก้าวลงเรือ ส่วนผู้ชายที่มีทั้งไทย อเมริกันและสวิสส์ดูสนุกสนาน มาก...ตลาดน้ำดำเนินสะดวกนี้มีความสวยงามน่าชมอย่างยิ่ง เรือแพที่

บรรทุกสินค้ามาขายก็มีมากจริงๆ...ทุกคนดูถ่ายภาพกันไม่ยั้งมือ ไม่เสียแรงที่เดินทางมาไกล...”

(มาลี รักตะปฐะ, 2514)

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี แม้ว่าจะมีบทบาทในด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ แต่การซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็ยังคงคึกคัก ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจที่จะมาควิวินิจฉัยชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางเรือ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ฝรั่งเขาชอบมาดูแม่ค้าพายเรือขายของ...เขาจะมาถ่ายรูปตอนเรือแน่นๆ แต่เราก็ไม่สนใจขายของอย่างเดียว...หลังๆมาก็มีฝรั่งมาเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ ก็มีคนเอาของที่ระลึกมาขายฝรั่ง แล้วก็เริ่มมีของขายเยอะขึ้นเรื่อยๆ ...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นบทบาทของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากัน สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่แทนตลาดน้ำวัดไทรที่ปิดตัวไป

ตลาดน้ำคลองโพหัก

ตลาดน้ำคลองโพหัก ในอดีตเป็นตลาดน้ำที่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมาก เนื่องจากสมัยก่อนที่ยังไม่มีถนน สถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญคือบริเวณตลาดน้ำคลองโพหักซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางย่านการค้าที่สำคัญ ทำให้เรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำต่างๆ มานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันยังสถานที่แห่งนี้

บทบาทของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำที่สำคัญในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง บรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและชาวสวนจะนำผลผลิตทางการเกษตรมาซื้อขาย

กันที่ตลาดน้ำคลองโพห์อย่างมากมาย ดังที่พระครูสิทธิวราภรณ์ได้เปรียบเทียบบรรยากาศการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในอดีตว่า

“...สมัยนั้น พ.ศ.2500...ตลาดน้ำคลองโพห์นี้มีการค้าขายกัน ตลอดจนเรือ
ค้าขายและผู้คนจะมีน้อยกว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวกก็ไม่ค่อยเท่าไร...”

(พระครูสิทธิวราภรณ์, 2536)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำคลองโพห์นี้มีมากมายเต็ม
ไปด้วยเรือบรรทุกสินค้าต่างๆ ทั้งผักผลไม้และสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของ
พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่อยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยก่อนผมมีเด็ก 2 คนเดินส่งด้วย ขายนะวันๆ หนึ่งช่วงเช้าๆ อย่างน้อยๆ
ก็ได้ละ 60-70 ตัว ขายดีมาก ๆ ...ถ้าจะให้ผมเข้าไปคลองโพห์หรือ เข้าไม่ได้
หรือกเรือมันแน่น...ผมบอกเลยว่าถ้าจะซื้อผมนะ ถ้าให้ผมเข้ามา ผมไม่มี
ปัญหาเขาหรอก แต่ถ้าให้เด็กเดินไปถาม แล้วสั่งเนี่ยผมทำให้ได้...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี มีบทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะตลาดน้ำ
เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะมานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนพืชผลผลิตทางน้ำกันอย่าง
คึกคัก ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้มีการพบปะพูดคุยติดต่อสื่อสารกัน ในช่วงที่มีการซื้อขาย
แลกเปลี่ยน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เวลาเรือแน่นๆ นะ ขายหมดแล้วจะกลับก็กลับไม่ได้ ต้องรองจนกว่าจะพอ
ไปได้ ก็สาวกันไปเรื่อย คุยกันไปเรื่อย...แม่ค้าบางคนไม่รีบก็จะจอดคุยกัน
สายๆ ก็ถึงจะกลับก็มี...”

(เสาวนีย์ ไพบูลย์วสิน, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

เมื่อชุมชนตลาดน้ำคลองโพห์มีกิจกรรมขึ้นภายในชุมชน พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะร่วม
แรงร่วมใจในกิจกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะกิจกรรมการแห่หลวงพ่อไตรรัตน์โรจน์ฤทธิ์ แห่งนี้จะ
เป็นงานประจำปีที่จัดขึ้นหลังวันตรุษจีนทุกปี โดยจะนำองค์หลวงพ่อไตรรัตน์โรจน์ฤทธิ์ลงเรือ

บริเวณหน้าวัดปราสาทสิทธิ์ และแห่ไปตามคลองดำเนินสะดวกตั้งแต่ประตูน้ำบางยางจนถึงประตูน้ำบางนกแขวก เพื่อให้ประชาชนริมคลองดำเนินสะดวกที่เคารพบูชาได้สักการบูชา โดยขบวนแห่จะมีเรือหางยาวจำนวนมากมาร่วมรับคนที่มิจิตศรัทธาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ นับว่าเป็นกิจกรรมที่ร่วมแรงร่วมใจกันของวัดและคนในชุมชนแห่งนี้ที่ได้ร่วมกันจัดขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...หลังวันตรุษจีน วัดปราสาทสิทธิ์ก็จะมีการประจำปี โดยจะนำองค์หลวงพ่อไตรรัตน์แห่ไปตามคลองดำเนินฯ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะไม่ขายของกัน ทุกคนจะมาร่วมกันแห่ เป็นงานใหญ่โต... พ่อค้าแม่ค้า ก็จะพาลูก พาหลานลงเรือหางยาว เขาให้ขึ้นฟรี... ปีก็ไปแห่กับเขาทุกปี...”

(ประคอง ยิ่งยวด, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านการท่องเที่ยว

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำอย่างคึกคักตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จากนั้นก็มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมตลาดน้ำที่คลองโพหัก ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์กล่าวว่า

“...มีฝรั่งต่างชาติมาชมกันมาก โดยมากจะมาทางท่ารถอำเภอบ้านแพ้วจังหวัดสมุทรสาคร มาขึ้นเรือ แล้วก็มาชมตลาดน้ำคลองโพหักที่มีความสวยงามแบบธรรมชาติ... ตอนเช้ามีเวลา 04.00 น. ก็เริ่มมีการซื้อขายกันแล้ว ใครจะไปดูชมตลาดน้ำแห่งนี้ ต้องไปตอนเช้าหากไปตอนสายก็จะวาย...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536)

ในช่วงที่ยังไม่มีถนนเข้ามาถึงตลาดน้ำคลองโพหักนี้ ก็จะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวชมบ้างพอสมควร โดยมีบริษัทนำเที่ยวจะนำนักท่องเที่ยวขึ้นเรือจากหลักสาม ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และล่องเรือมาตามคลองดำเนินสะดวกเพื่อพานักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมสภาพวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิม แล้วก็แวะพานักท่องเที่ยวชาวต่างมาเที่ยวชมวัดปราสาทสิทธิ์ ซึ่งมีหลวงพ่อไตรรัตน์โรจน์ฤทธิ์ประดิษฐานอยู่ ณ วิหารใหม่ริมคลองดำเนินสะดวก การดำเนินการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็ยังคงเป็นเช่นทุกๆวัน ดังที่พ่อค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ไก่อ๊ะจะพาฝรั่งนั่งเรือมาจากหลักสาม มาเรื่อยแล้วก็มาขึ้นที่ท่าตรงข้ามหน้าวัด แล้วฝรั่งก็จะเดินดู ถ่ายรูป ตอนนั้นก็มีการล่องเรือให้ดู ฝรั่งก็จะให้ทิป...ฝรั่งบางคนก็กล้าซื้อเบงก๋ไทย เบงก๋สมัยร.6 ร.7 เบงก๋10 เบงก๋เก่าๆนะครับ ... พอเสร็จก็ข้ามไปที่เขาวัด แล้วก็กลับ ฝรั่งก็ไม่ค่อยได้ซื้ออะไรหรอกครับ มาเที่ยวดูเฉยๆ...”

(สมศักดิ์ นวพณิชย์เจริญ, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

ในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองโพหัก ก็จะมีสินค้าประเภทอาหารไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชมอย่างมากมาย ดังจะเห็นได้จากจุลสารเที่ยวทางน้ำ ที่ตีพิมพ์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ว่า

“...ตลาดน้ำคลองโพหัก...คลองเล็กๆยาวแค่ 500 เมตร แยกจากคลองดำเนินสะดวก อยู่ในเขตตำบลประสาธสิทธิ์ มีหลายชื่อให้เรียก ตลาดน้ำปราสาทสิทธิ์ ตลาดน้ำหลักห้า...ตลาดที่นี้เริ่มตั้งแต่ตีห้าฟ้ายังไม่สว่าง ช่วงหกโมงครึ่งถึงแปดโมงจะแน่นไปด้วยเรือผลไม้ เรือขนม เรือกล้วยเดี่ยว อร่อยสุดชนิดเชลล์ไม่ต้องมาชิม ราวๆ สิบเอ็ดโมงตลาดก็จะเริ่มวาย...”

(ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, 2542)

ดังนั้นบทบาทของตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจซึ่งจะเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำตามวิถีชีวิต บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากันและเป็นสถานที่ที่ร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมของชุมชนตลาดน้ำคลองโพหักสำหรับบทบาทในการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตลาดน้ำที่คู่เป็นธรรมชาติแบบดั้งเดิม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดมาจากการเคลื่อนย้ายสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเดิมจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมายังตลาดน้ำคลองต้นเข็มด้วยปัญหาเรือหางยาวรบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยน และทำเลที่ตั้งของคลองต้นเข็มมีความสะดวกทั้งทางเรือและทางรถในการขนส่งผลผลิตของชาวสวน ประกอบกับมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข็มมากขึ้น ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีบทบาทที่สำคัญต่างๆมากมาย

บทบาทของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองต้นเจ้ม เป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวน โดยชาวสวนจะนำผักผลไม้บรรทุกใส่เรือมาซื้อขายที่ตลาดน้ำคลองต้นเจ้มนี้ ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเจ้มจะมีท่าพวกรรม ซึ่งเป็นท่าขึ้นลงผลไม้ที่สำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยน เพราะมีความสะดวกในการขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ ดังที่พระครูสิทธิวิวัฒน์วิวัฒน์กล่าวว่า

“...เรือพ่อค้าแม่ขายไปค้าขายกันที่ตลาดน้ำท่าพวกรรม ฝั่งคลองต้นเจ้ม...มีความสะดวกหลายประการคือค้าขายได้ทั้งทางบกและทางน้ำ...มีพืชผักต่างๆมากมายที่นำมาซื้อขายกันที่นี่...”

(พระครูสิทธิวิวัฒน์, 2536)

ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเจ้ม เป็นสถานที่ที่ซื้อขายสินค้าประเภทอาหารต่างๆมากมาย ทั้งอาหารสดและอาหารแห้ง ซึ่งตลาดน้ำคลองต้นเจ้มในอดีตมีสภาพเหมือนกับตลาดสดที่พบเห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...นอกจากผักผลไม้ต่างๆที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เอามาขายกันแล้ว ยังมีของสด พวกหมู ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา...ของแห้งก็มี หอม กะเทียม กะปิ เยอะแยะไปหมด...คนแถวนี้ก็จะมาซื้อของที่นี้ไปทำกับข้าวเพราะมีของขายครบเลย...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเจ้มเป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวน ตลาดน้ำคลองต้นเจ้มจึงเป็นสถานที่ที่นัดพบปะพูดคุยติดต่อซื้อขายกัน บรรดาชาวสวนและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงรู้จักกันเป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ช่วงเช้าๆตลาดน้ำคลองต้นเจ้มก็มีชาวสวนออกมารอส่งผักผลไม้...มีการพูดคุย ตกลงราคาซื้อขายกันกับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ...บางที่ชาวสวนด้วยกันเองก็คุยกัน ปรึกษากันเรื่องผลผลิตในสวน ก็ช่วยแนะนำกันไป...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพราะคนต่างถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำนี้ นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวกันเป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำนี้ใครจะมาขายอะไรก็ได้ ถ้าขายเร็วเป็นก็ขายไปได้เลย...ก็มีคนต่างถิ่นนะมาเที่ยวแล้วก็มาดูทำเลขายของว่าจะค้าขายไรดี แล้วก็หาของมาขาย จนตอนนี้ย้ายมาอยู่ดำเนินแล้วก็มี...คนอีสานนี่ขยัน มาอยู่ที่นี่มันหาเงินง่าย...”

(ปราโมทย์ เล่าสวย, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านการท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมมาเที่ยวชมกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีบทบาทเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังที่พระครูสิริวัชรวิวัฒน์กล่าวว่า

“...ลึกเข้าไปในคลองต้นเข็มก็ยังมีสถานที่ใหม่ ที่จัดให้อำนวยความสะดวกกับพ่อค้าแม่ขายโดยเฉพาะ การซื้อของ ขายของก็ง่าย...แม่ฝั้นจะตกก็ไม่เป็นไร เพราะมุงหลังคายื่นออกมาตั้งครึ่งคลอง สะดวกต่อฝรั่งที่จะมาท่องเที่ยวชม ตลอดทั้งลงเรือพายรับจ้าง นั่งเรือชมที่ต่างๆ หรือจะถ่ายรูปก็มีสถานที่บนสะพานยื่นถ่ายรูป จะได้ภาพสวยงามๆเอาไว้ดูได้เป็นอย่างดี...”

(พระครูสิริวัชรวิวัฒน์, 2536)

ดังนั้นบทบาทของตลาดน้ำคลองต้นเข็มในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากันและเป็นสถานที่รวบรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตลาดน้ำที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีความสะดวกที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ

บทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบัน

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาตลอดตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้บทบาทของแต่ละตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงไป

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเริ่มเข้าอยู่ในยุคเสื่อมโทรม เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยวชมตลาดน้ำแห่งนี้มากขึ้น ทำให้มีเรือหางยาวที่มีไว้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวเยอะตามไปด้วย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำทั้งที่เป็นชาวสวนที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันตลอดจนพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายของต่างๆ ได้รับผลกระทบจากลูกค้าที่เรือเครื่องยนต์เป็นอย่างมากจึงได้หลบเข้าไปขายยังคลองต้นเข็ม ในที่สุดตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีก็หมดสภาพไปโดยปริยายเมื่อปี พ.ศ.2527 พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำต่างย้ายเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มกันหมด บ้านเรือนร้านค้าที่เคยเปิดขายสินค้าประเภทของที่ระลึกก็ปิดตัวลง จนในที่สุดบ้านเรือนต่างๆ ที่ไม่ได้มีผู้คนอาศัยอยู่ก็ปิดแล้วก็ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์เขียนไว้ว่า

“...ถ้าหากใครมาเดินดูที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองลัดราชบุรี เจียบๆ เหยงๆ อย่างไรชอบกล...อนิจจัง จะเอาอะไรที่จะเที่ยงแท้และแน่นอนได้ เมื่อเติบโตในเบื้องต้น ก็เจริญขึ้นมากๆ ในท่ามกลาง และก็จะเสื่อมและสลายไปในที่สุดในวันปลาย...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536)

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้ปิดตัวลงแล้ว แต่กำลังจะมีโครงการฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีขึ้นมาอีกครั้ง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนนี้คลองลัดพลีเจียบแล้ว ไม่มีการค้าขายแล้ว...ร้านค้า 2 ชั้น ที่ต่อเติมเป็นร้านขายของที่ระลึกก็ปิดเจียบ ร้างเลยแหละ...แต่ก็มีโครงการจะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ แต่จะคิดหรือเปล่าก็ไม่รู้...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

แม้ว่าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี จะได้ปิดตัวลงไปแล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ตลาดน้ำแห่งนี้ก็เป็นสถานที่ที่ผู้อาวุโสยังคงนิยมมานั่งพูดคุยกัน ถามสารทุกข์สุกดิบกันอยู่เป็นประจำ ในช่วงเวลาเช้าๆ มักจะเห็นมานั่งดื่มกาแฟกันที่ร้านค้ำริมคลองลัดราชบุรี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าว

“...ตอนนี้ก็มีร้านกาแฟอยู่ตรงใกล้ๆ ปากคลองลัดราชบุรี ก็ยังมีคนแก่ๆ มานั่งจิบกาแฟกันอยู่เลย คนเคยออกมาคุยกันทุกวัน กินกันทุกวัน แม้ตลาดคลองลัดพลีมันจะวายแล้ว เขาก็ยังเดินไปมาหาสู่กันได้...คลองลัดพลีกับคลองต้นเข็มมันตรงข้ามกันเอง เขาก็เดินข้ามสะพานไปมาหาสู่กัน...”

(หลับ เจริญกุล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในปัจจุบันแม้จะปิดตัวลงไปแล้ว ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้อาวุโสในชุมชนตลาดน้ำยังคงมานั่งพูดคุยสนทนา ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ

ตลาดน้ำคลองโพหัก

ในอดีตนั้นตลาดน้ำคลองโพหักมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักเต็มไปด้วยเรือของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นร้อยๆลำ แต่ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น การเกิดตลาดนัดบกที่มีการค้าขายเป็นประจำทุกวันและคนในชุมชนนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบกมากกว่า จึงทำให้มีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่คลองโพหักแห่งนี้แค่สิบกว่าลำในช่วงเวลาเช้าๆเท่านั้น หลังจากนั้นบริเวณตลาดน้ำคลองโพหักก็จะเงียบสงบ บทบาทของตลาดน้ำคลองโพหักในปัจจุบันจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง

บทบาทของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

แม้ว่าในปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนของตลาดน้ำคลองโพหักจะไม่คึกคักอย่างเช่นในอดีต แต่ก็ยังคงมีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงใช้ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ประกอบอาชีพอยู่ เช่นเดิมประมาณสิบกว่าลำซึ่งตลาดน้ำก็ยังคงบทบาทในด้านเศรษฐกิจมาจนปัจจุบัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ก็เราหากินมาทางนี้ ก็ค้าขายอยู่กับเรือ อยู่กับตลาดน้ำมาจะให้ไปขายทางอื่นก็ไม่ถนัด...ถึงตลาดน้ำนี้มันจะซบเซาไปบ้าง แต่เราก็ยังต้องมาเอาของจากที่นี่ พอได้ครบแล้วก็เอาเข้าไปขายตามคลองซอย ก็พอมีกำไรอยู่ได้บ้างไปวันๆก็พอแล้ว...”

(สมใจ อยู่พิพัฒน์, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

แม้ว่าบทบาทในด้านเศรษฐกิจของตลาดน้ำคลองโพหักในปัจจุบันจะลดน้อยลงไปกว่าในอดีต แต่ตลาดน้ำคลองโพหักก็ยังคงมีบทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมเช่นเดิม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...บางคนแก่แล้วก็เลิกขายของ ไปก็มี...เฮ้อๆ ก็มีคนแก่ๆ พายเรือออกมารอใส่บาตรที่ตลาดน้ำคลองโพหักนี้เป็นประจำ แล้วก็จอดเรือคุยกัน...คนแก่เขาไม่ค่อยไปนัดคบ เขาก็จะหาซื้อของจากเรือเรากลับบ้านไปก็มี...”

(จรัญญา สุวรรณรักษ์, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าบทบาทของตลาดน้ำคลองโพหักในปัจจุบัน แม้ว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนจะซบเซาลงไป แต่ก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจเช่นเดิม นอกจากนี้บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมก็ยังคงเสน่ห์อยู่คู่ตลาดน้ำคลองโพหักมาเช่นปัจจุบัน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการสนับสนุนให้เป็นตลาดน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีบทบาทต่างๆมากมายมาจนปัจจุบัน

บทบาทของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นแหล่งรวมอาชีพที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นบรรดาชาวสวนที่นำผลผลิตออกมาขาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มารับซื้อเพื่อ

ไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง หรือคนรับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดรายได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนเช้ามีคดียังพอมีชาวสวนเอาของออกมาขาย แม่ค้าก็จะมารอซื้อเพื่อไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง...แม่ค้าขายกล้วยเตี้ยก็ออกมาแต่เช้านะ มาจัดข้าวจัดของจัดโต๊ะ เก้าอี้...พอสายๆหน่อยก็เริ่มมีเรือแม่ค้าที่ขายของที่ระลึกมาจอดเตรียมขาย...พอสักสิบโมงเช้าเรื่อนักท่องเที่ยวนี้แน่น เต็มไปหมดเลย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะได้พบปะพูดคุยกัน เช่นเดียวกับในอดีต เพราะเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นประจำทุกวัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ก็มาค้าขายกันทุกวัน ก็เจอกันอยู่ทุกวัน...ขายกับเรือนี้คืออย่าง คือขายได้ตั้งแต่พายเรือออกมาจากบ้านเลย ลูกค้าประจำก็เรียกซื้อ ยังไม่ถึงเวลาที่แวะคุยไปเรื่อย เวลาจะไปคุยกับเขาก็พายไปเลย เราก็ได้เอาของเราไปขายด้วย...”

(ธัญญาเรศ ใคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันแต่เช้า ก็นิยมจะทำบุญใส่บาตรกันที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเนื่องจากว่าจะมีพระพายเรือมาบิณฑบาตหรือเดินมาบิณฑบาตบ้าง ดังนั้นตลาดน้ำจึงเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ไม่มีเวลาไปวัดจะได้ทำบุญทำกุศลกันที่ตลาดน้ำแห่งนี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ราว 6 โมงเช้าก็จะออกมาตลาดน้ำนี้ ส่วนมากจะมาก่อนเขา มาจัดของมั่งแล้วก็ใส่บาตรมั่ง ไม่มีเวลาไปวัดหรือ อาศัยทำบุญที่ตลาดน้ำนี้แหละ...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่จะมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันแล้ว ยังมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจชมสภาพวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ตลาดน้ำจึงถือได้ว่า

มีบทบาทสำคัญที่เป็นสถานที่ที่ผู้คนในท้องถิ่นและต่างถิ่นได้คุยแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าววว่า

“...เวลาขายของพูดกับฝรั่งก็จะพูดภาษาอังกฤษก่อนไง แล้วพอฟังปุ๊บรู้ว่าไม่เป็นภาษานี้เราก็จะส่งภาษาของเขาไปเลย เขาก็จะชอบ...เนี่ย! ถ้าเป็นฝรั่งเศสนะ ถ้าพูดภาษาเขาได้ เขาจะดีใจมาก เขาจะพูดเลยว่าเราเก่ง พูดภาษาเขาเป็น เขาก็จะคุยด้วยเลยแหละ...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

บทบาทของตลาดน้ำในด้านการท่องเที่ยว

เนื่องจากตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกนั้นมีชื่อเสียงและมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวมากมายเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้เกิดการหมุนเวียน ดังที่พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์กล่าวว่า

“...ตลาดน้ำดำเนินเรียกว่าหนึ่งเดียวในโลก ไม่ใช่หนึ่งเดียวในประเทศไทยใครๆ ก็ต้องการมา...คนต่างชาติมาเที่ยวตลาดน้ำ เป็นการเสริมรายได้ให้ตลาดน้ำ...ยังช่วยเสริมรายได้ให้ประเทศไทยเยอะ คนที่อยากมาประเทศไทยมันจะได้มีรายได้ตลอด ค่ารถ ค่าโรงแรม ค่าใช้จ่ายิป่าละ ก็เป็นผลพลอยได้พ่วงมา...”

(พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์, สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ ดังจะเห็นได้จากบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ หรือเว็บไซต์ ก็ล้วนแต่เป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักคลองต้นเข็มมากขึ้น ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากจตุลสารเที่ยวทางน้ำ ที่ตีพิมพ์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่เป็นส่วนหนึ่งในการแนะนำประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำคลองต้นเข็มว่า

“...ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม...แม้จะเป็นตลาดน้ำที่ใหญ่ที่สุด แต่ยังคงสภาพชีวิตไทยแบบดั้งเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง...มาถึงแล้วเลือกเดินชมอาหารการกินอย่าง

เบิกบานใจไปตามแนวคอนกรีตข้างลำคลองได้จนตลอดถึงปากคลองอีกด้าน
หนึ่งที่บรรจบกับคลองดำเนินสะดวก...”

(ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, 2542)

ดังนั้นบทบาทของตลาดน้ำคลองต้นเข็มในปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและเป็นสถานที่ก่อให้เกิดอาชีพอย่างหลากหลาย บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน พบปะเพื่อสนทนากันและเป็นสถานที่ที่รวบรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่โด่งดังไปทั่วโลก

คุณค่าของตลาดน้ำในอดีต

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ในอดีตล้วนมีบทบาทต่างๆ ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งตลาดน้ำได้ทำหน้าที่เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวนี้ ทำให้ตลาดน้ำมีประโยชน์และคุณค่าต่างๆ มากมาย ทั้งคุณค่านอกตัวซึ่งเป็นสิ่งหรือการกระทำที่จะนำไปสู่จุดหมายสุดท้ายอยู่ที่ผู้กระทำการ และคุณค่าในตัวซึ่งเป็นคุณค่าที่ตรงกับจุดหมายสุดท้ายคือเป้าหมายของสิ่งหรือการกระทำนั้นอยู่ในตัวเอง (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, 2534) จากการศึกษาจึงพบว่าตลาดน้ำเหล่านี้มีทั้งคุณค่านอกตัวและคุณค่าในตัว ดังต่อไปนี้

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี

ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เก่าแก่ ซึ่งจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายเป็นจำนวนมาก ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงมีคุณค่าต่างๆ ดังต่อไปนี้

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ

ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เพราะเป็นสถานที่ที่ประกอบอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ทุกวันตั้งแต่เช้ามีดพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน เมื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนเสร็จก็จะไปเข้าสวน ซึ่งจะมี

กิจกรรมประจำเช่นนี้ ดังนั้นตลาดน้ำจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและจิตใจพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยนั้นคลองลัดพลีจะเอาของสวนมาแลกกัน เรือเยอะเยอะ ติดแน่นไปหมด...แลกกันไป แลกกันมา สนุกดี แล้วก็เพลินด้วย แป๊บเดียวของหมด...กลับไปก็ไปเข้าสวน เก็บของสวนออกมา พรงี้ก็มาแลกกันอีก เป็นอย่างนี้ทุกวัน...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย

ในอดีตยังไม่มีถนน การสัญจรไปมาจึงใช้เรือเป็นพาหนะ โดยเฉพาะเรือพาย เรือแจว พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะพายเรือมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี คนในชุมชนที่จะหาซื้อสินค้าก็จะพายเรือออกจากบ้านมาหาซื้อไป การพายเรือถือได้ว่าเป็นการออกกำลังกายอย่างหนึ่งของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คลองลัดพลี สมัยไม่มีถนน ก็ต้องใช้เรือพาย จะไปไหนก็พายเรือออกไป... พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำถึงได้แข็งแรงมาอยู่ทุกวันนี้ไง ดูอย่างป้าสิ 70 กว่าแล้วนะ ยังแข็งแรง ยังพายมาขายกัวยเดียวได้อยู่เลย...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในอำเภอดำเนินสะดวก เพราะจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน มีสินค้าทั้งอุปโภคบริโภคมากมาย ทำให้พ่อค้าแม่ค้ามีรายได้มากมาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยนั้นตลาดน้ำคลองลัดพลีขายของดี...พอมีฝรั่งไปเที่ยว ก็มีคนเอาของทีระลึกไปขาย ต่อเติมบ้านเป็นสองชั้น...ขายของรวกกันไปเยอะแล้ว พอตลาดน้ำวายแล้ว เขาก็ไปซื้อตึกขายของอยู่ริมถนนใหญ่โน่น...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญที่บรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมานัดพบ เพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางเรือแล้ว พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำยังมีการสนทนาและพูดคุยรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ หรือบางคนที่เป็นคนต่างถิ่นที่มาทำการค้าขาย ก็จะรู้จักคุ้นเคยกันไปเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าก็รู้จักกันหมดแหละ มากันแทบทุกวัน เป็นญาติกัน เป็นลูก เป็นหลาน เป็นเพื่อนกันมา ก็รู้จักกันมา...ก็มีแม่ค้าถิ่นอื่นพายเรือมาตามคลอง ซอยมาค้าขายอยู่สักพักก็รู้จักกันแล้ว เขาเอาของมาขายที่นี่ แล้วก็เอาของที่นี้กลับไปขายด้วย...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่แทนตลาดน้ำวัดไทรที่ปิดตัวลงไป ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมเดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและสร้างรายได้ที่สำคัญให้กับประเทศ ดังดังจะเห็นได้จากบทความนำเที่ยวภาษาไทยที่มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร อ.ส.ท. ฉบับประจำเดือนธันวาคม พ.ศ.2514 ที่ได้บรรยายบรรยากาศของการมาเที่ยวชมตลาดน้ำครั้งนั้นไว้ว่า

“...คลองลัดราชบุรี พอเลี้ยวมุมเท่านั้นเอง เราก็พบภาพเรือสำปั้นบรรทุกขนานชนิด ทั้งผักหญ้า กะปิ หอมกระเทียม ผลไม้ขนานชนิด เนื้อสัตว์หลายอย่างเต็มไปหมด...พวกเราขึ้นไปยืนบนสะพานและมองลึกลงไปในคลอง สุดสายตาจริงๆ...เรือสำปั้นลำน้อยนับเป็นร้อยๆลำ ทั้งจอดอยู่กับที่ที่พายอยู่เอื่อยๆ เหมือนภาพวาด เหมือนฉากภาพยนตร์ที่เรือทั้งหมดถูกกะเกณฑ์ให้มาเข้าฉาก...สักวันหนึ่งตลาดน้ำดำเนินสะดวกอาจจะมีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วโลกเช่นเดียวกับตลาดน้ำวัดไทร เคยมีชื่อมาแล้วก็ได้...”

(มาลี รักตะปุระ, 2514)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของบรรดาชาวสวนต่างๆ และพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของการเกษตรกันด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เวลาเอาของสวนออกมาขาย เราเห็นของสวนเขางามดี ก็จะถามวิธีเขา ว่าทำยังไง สมัยก่อนเขาไม่หวงหรือ เพราะว่ามันมาได้เท่าไรก็ขายหมด... บางทีก็คิดกันว่าสวนดำเนินควรปลูกอะไรได้อีก แล้วก็ลองปลูกกันเต็มไปหมด...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่า คุณค่าของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในอดีตมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุข เพราะเป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องขายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นเครือญาติพี่น้องกัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่จะมาทดแทนตลาดน้ำวัดไทรที่ปิดตัวไป คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน

ตลาดน้ำคลองโพหัก

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของคนภายในชุมชนตลาดน้ำ และชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำบริเวณกึ่งกลางคลองดำเนินสะดวกที่ใหญ่แห่งหนึ่ง ตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตจึงมีคุณค่าต่างๆมากมาย

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ

ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง สินค้าต่างๆ ที่นำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันก็มีความหลากหลาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันก็มีความสุขที่ได้มาทำการค้าขายที่ตลาดน้ำแห่งนี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยก่อนจำได้ว่ากับแม่ แม่ก็ไม่ค่อยอยากให้เราเพราะเราขี้เด็ก เรือมันเยอะแน่นไปหมดมันไม่ค่อยสะดวก...พอโตขึ้นมาหน่อย แม่ก็ให้เราช่วยขายของ เราอยากมา เพราะตลาดน้ำของซื้อของขายเยอะ สนุก ชอบมาก...”

(สิน แหม่มอ้อด, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย

ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นตลาดน้ำที่มีพ่อค้าแม่ค้าจะต้องพายเรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ต้องอดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แต่ด้วยสภาพบรรยากาศของตลาดน้ำคลองโพหักเป็นธรรมชาติมาก ก็ทำให้พ่อค้าแม่ค้าร่างกายแข็งแรง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ที่นี้เขาขายกันตั้งแต่เช้ามืด เราก็จะพายเรือออกมาเรื่อยๆ ได้ออกกำลังกายไปด้วย บรรยากาศมันดีนะ เป็นสวนเป็นบ้านสลบกันไป...แม่ค้าที่นี้ต้องอดทน ต้องแข็งแรง เพราะฝนจะตก ฟ้าจะร้องก็ต้องออกมาขาย...”

(ตินโท สะบุญมี, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองโพหัก เป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญของบรรดาชาวสวนที่นำผลผลิตมาค้าขายทางน้ำและยังมีสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันมาขายมากมาย ดังนั้นตลาดน้ำนี้จึงมีประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะทำให้พ่อค้าแม่ค้าที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนมีรายได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนเรื่อนี้แน่นไปหมด ใครมีอะไรก็เอาออกมาขายกัน โอ๊ย!ขายของดี แม่ค้านี้ใส่ทองกันเส้นเบ้อเร่อ...ตี4ตี5 ก็หมดแล้ว ใครจะกลับต้องรีบไม่งั้น เรือติดไปไม่ได้หรอก...”

(ประคอง ยิ่งवाद, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองโพหักนั้นนอกจากจะเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะได้มาพบปะพูดคุยกัน ตอนเช้าก็ได้ทำบุญใส่บาตรกันที่นี่ เพราะไม่ค่อยได้มีเวลาไปวัด ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าก็จะมาค้าขายกันแต่เช้า เสียงนี้ดังให้แซ่ดกันไปเลย...พระต้องเดินมาบิณฑบาต เอนะเพราะเรือพระเข้าไม่ได้หรอกมันแน่นไปหมด แม่ค้าที่อยู่กลางคลองที่จะใส่บาตรก็จะฝาก ส่งต่อๆ กันมา...ขายเสร็จถ้ายังไม่กลับก็จอดคุยกันแถวนี้ริมคลองนี่แหละ...”

(เสาวนีย์ ไพบุลย์วสิน, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นตลาดน้ำที่ทำกรซื้อขายแลกเปลี่ยนตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ในอดีตก็จะมีบริษัทนำเที่ยวได้พานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ เพราะที่นี่จะมีบรรยากาศการซื้อขายเป็นธรรมชาติมาก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้ก็มีไกด์พาฝรั่งมาเที่ยวตลาดน้ำบ่อยๆนะ ที่นี่ซื้อขายกันเป็นธรรมชาติ บรรยากาศในคลองก็เป็นอย่างที่เห็น สวยนะ...แต่ก่อนเรือเยอะ ฝรั่งมาแล้วก็ถ่ายรูปไป แต่เขาไม่ค่อยได้ซื้อของหรอกนะ แต่ส่วนใหญ่ไกด์จะซื้อมากกว่า แล้วก็เอาไปให้ฝรั่งชิม...”

(ประคอง ยิ่งवाद, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนไปด้วยเรือบรรดาชาวสวนที่นำผลผลิตของสวนตนเองออกมาจำหน่ายยังตลาดน้ำแห่งนี้ นอกจากนี้จะมีกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนแล้ว ยังมีการพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านผลผลิตด้วย ดังที่พ่อค้าแม่ค้ากล่าวว่

“...เวลาเอาของสวนออกมาขาย ก็จะแวะจอดคุยกันตลอดแหละ...ช่วงไหนอะไรได้ราคาดี ก็จะคุยกันแล้วก็แนะนำเอาไปปลูกกัน หรือบางที่มีปัญหาเรื่องแมลงก็แนะนำกัน ไป...”

(เปา แซ่เฮ็ง, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่า คุณค่าของตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุขและสนุกเพราะเป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นสถานที่ทำบุญใส่บาตร คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายเป็นธรรมชาติตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิม คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านการเกษตรที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดมาจากการเคลื่อนย้ายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ที่ได้ข้ามมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันยังคลองต้นเข็ม ทำให้กิจกรรมการซื้อขายที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีความคึกคัก ทั้งพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำนิยมขายสินค้าประเภทของที่ระลึก ดังนั้นตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีคุณค่าต่างๆ มากมาย

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ

ในอดีตตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งไปด้วยบรรดาชาวสวนที่บรรทุกผลิมาเต็มลำเรือ เพื่อมาขายยังตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้เป็นประจำทุกวัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวสวนที่ต้องทำหน้าที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำไปด้วย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนต่างก็มีความรู้สึกผูกพันกับตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้ตรงท่าพजरณนะ จะมีสิ่งลงผักผลไม้ แล้วชาวสวนก็จะเอาของมาขายกันที่นั่น...ซื้อขายกันสนุก เพราะคนเยอะ ของก็เยอะ ซื้อขายดีแม่ค้าก็มีความสุข...ตื่นเช้าก็ต้องมาค้าขายตลาดน้ำนี้แหละ มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตกันไปแล้วไง...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองต้นเข็มจะพายเรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันแต่เช้ามีด และบรรยากาศของตลาดน้ำคลองต้นเข็มในอดีตก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่มาก ซึ่งแต่ก่อนสองข้างฝั่งคลองต้นเข็มยังคงมีพื้นที่สวนอยู่เป็นจำนวนมาก พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็ได้พายเรือออกกำลังกายมาซื้อขายกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าที่นี่จะมากันแต่เช้า เช้าๆก็จะพายเรือกันมาแล้ว อากาศมันดี เพราะแต่ก่อนพื้นที่แถวนี้ยังเป็นสวนอยู่เลย...พายเรือออกมาก็ได้ออกกำลังกาย แม่ค้าที่นี่อายุมากแต่แข็งแรงนะ...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นสถานที่ที่มีประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ที่สำคัญเพราะเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวนแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่ได้รับส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงส่งผลให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น บางคนมี

รายได้มากขึ้นก็ส่งให้ลูกหลานไปรับการศึกษาสูงๆ บางคนประกอบอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจนจบการศึกษา ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ไม่ต้องพายเลยจอดอยู่กับที่ทั้งหมด จอดอยู่ข้างเรือก็ย่ำเตี้ยด้านนอกทั้งหมดแล้ว วันๆหนึ่งไม่ต้องไปจอดที่ไหนเลย จอดที่เดียว พุดง่ายๆว่ามีเท่าไรก็คือหมด...ขายจนเรียนจบ ส่งตัวเองเรียนจบเพราะมะพร้าวนะ...”

(ธัญญาเรศ โคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาซื้อขายกัน และมักรู้จักคุ้นเคยกันดี เพราะมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือข่าย หรือบางคนที่เป็นคนต่างถิ่นที่มาทำการค้าขาย ก็จะรู้จักคุ้นเคยกันไปเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าก็รู้จักกันหมดแหละ มากันแทบทุกวัน เป็นญาติกัน เป็นลูก เป็นหลาน เป็นเพื่อนกันมา ก็รู้จักกันมา ถ้าเห็นเป็นแม่ค้าถิ่นอื่นมาอยู่ ปีเดียวก็รู้จักกันแล้ว ก็คุยกันได้...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำเป็นแหล่งรวมวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่รู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำนี้มักจะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ ไม่ว่าจะเป็นคนท้องถิ่นไหนก็ตาม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนตลาดน้ำนะ เธอมาหาใคร แทบจะพาไปเลย เขามาเนียเขาไม่รู้จักคนนั้น ไม่รู้จักบ้านก็บอกเขาไป ไม่เหมือนคนกรุงเทพฯ บ้านติดกัน เขายังบอกไม่รู้จัก ไม่ต้องไปถามเลย บางทีพาไป เขาเกิดไปทวงหนี้ เขาคำเราด้วย เราไม่รู้เรานึกว่าเขาเป็นญาติกัน...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำนอกจากจะเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังมีประโยชน์ในการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ นานา ตลอดจนงานบุญงาน

กุศลประจำปี พ่อค้าแม่ค้าก็จะใช้ตลาดน้ำเป็นสถานที่ในการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนทราบข่าวและได้ทำกิจกรรมงานบุญร่วมกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มีแม่ค้าส่วนมากจะเป็นร้านใหญ่ๆ เขาก็จะทำเป็นกองผ้าป่า ก็จะมาเรียไรกับแม่ค้าด้วยกันช่วยๆกันแล้วก็ทำบุญด้วยกัน...เขาใส่เรือจ้างแล้วก็แห่ด้วยนะ เขาก็ตีกลองด้วยนะ แห่ไปแม่ค้ารีบควักกันใหญ่ เอ้าทำบุญร่วมกัน...แม่ค้าเขาขายของได้ เขาไม่มีเวลาไปทำบุญ บางคนเขาจะไม่ได้หยุดก็อาศัยทำบุญกันแบบนี้แหละ...”

(สมศรี เอ็มโอบธู, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมมาท่องเที่ยวมากมาย ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงเป็นภาพตัวแทนของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกทั้งหมด ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมตลาดน้ำแห่งนี้นิยมเรียกว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวก และตลาดน้ำแห่งนี้ก็สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์กล่าวว่า

“...ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นภาพที่สวยงามโดยเฉพาะที่คลองต้นเข็ม...ชาวต่างประเทศมาถ่ายภาพตลาดน้ำดำเนินสะดวก เอาไปโฆษณาในประเทศของเขา ทำให้มีชาวต่างประเทศมาเที่ยวเมืองไทยนั้นมากยิ่งขึ้น เป็นรายได้อันดับหนึ่งของประเทศ...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, 2536)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ได้ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต ทำให้ความเป็นมาต่างๆของตลาดน้ำ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ หรือกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนต่างๆที่ตลาดน้ำเป็นสิ่งที่เด็กๆสนใจ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...นักเรียนนะมีมาถาม แล้วแต่ครูเขาพามา ส่วนใหญ่ที่เขาถามนะ เขาจะถามว่าป่าคะตลาคน้ำนี้มีมากี่ปีแล้ว มีอะไรขายมั่ง ซื่อขายกันยังไง แล้วป่าวันหนึ่งรายได้ได้เท่าไร เป็นแม่ค้าลำบากมัย อะไรอย่างเนี่ยแหละ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่า คุณค่าของตลาคน้ำคลองต้นเข้มนในอดีตมีคุณค่าต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาคน้ำในด้านจิตใจ เพราะตลาคน้ำคลองต้นเข้มนเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ใหญ่ สะดวกและมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทุกวัน จนผูกพันเป็นชีวิตและจิตใจของพ่อค้าแม่ค้าตลาคน้ำ คุณค่าของตลาคน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาคน้ำจะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาคน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาคน้ำมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คุณค่าของตลาคน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นศูนย์รวมในงานบุญงานกุศล คุณค่าของตลาคน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนและประเทศ คุณค่าของตลาคน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านอาชีพ พ่อค้าแม่ค้าตลาคน้ำ และกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางน้ำ

คุณค่าของตลาคน้ำในปัจจุบัน

ตลาคน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาคน้ำคลองโพหักและตลาคน้ำคลองต้นเข้มน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้คุณค่าของแต่ละตลาคน้ำเปลี่ยนแปลงไป

ตลาคน้ำคลองลัดราชบุรี

ในอดีตตลาคน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นสถานที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาคน้ำที่สำคัญ จึงทำให้ตลาคน้ำแห่งนี้มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ มากมาย แต่ในปัจจุบันนี้ตลาคน้ำคลองลัดราชบุรีแห่งนี้ได้ปิดตัวลงไปแล้ว คุณค่าต่างๆ จึงเปลี่ยนแปลงไป

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านประวัติศาสตร์

ความเป็นมาของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกมีความเป็นมาอย่างยาวนาน เพราะในสมัยก่อนอำเภอดำเนินสะดวกอาศัยน้ำ ต้องอาศัยคลองดำเนินสะดวกเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จมาประพาสต้นมายังอำเภอดำเนินสะดวก แล้วได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นของตลาดน้ำ ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสต้นมณฑลราชบุรี ร.ศ.128 (พ.ศ.2452) ฉบับที่ 1 ตอนหนึ่งว่า

“...ตามลำคลองมีตลาดเกิดขึ้นใหม่ถึงสามระยะ นับว่าไม่มีที่ว่าง ว่าคนราชบุรียกลงมาตั้งแถบคลองดำเนินสะดวกนี้มาก...”

(พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5, 2470)

ตลาดน้ำที่ถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์นั้น คือตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เนื่องจากเป็นตลาดน้ำที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางน้ำอย่างคับคั่งมายาวนานที่สุด ในปัจจุบันไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนแล้ว แต่ยังคงหลงเหลือสภาพการตั้งบ้านเรือนริมสองฝั่งคลองให้เห็นถึง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนไม่มีทางรถ ไปไหนก็ต้องใช้เรือ ก็ต้องสร้างบ้านเรือนริมคลอง เพราะว่าไปมาก็จะได้สะดวก...ก่อนนี้คนอยู่ที่คลองลัดพลี(คลองลัดราชบุรี) แน่นไปหมด เพราะว่ามีน้ำที่นั่น ค้าขายก็สะดวก จะเดินทางก็สะดวก...พอมีถนน เขาก็ย้ายไปกันหมด บ้านเลยปิดเงียบ...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

การซื้อขายแลกเปลี่ยนในอดีตนั้นก็จะมีเอกลักษณ์เฉพาะ คือจะนำผลผลิตของสวนมาแลกเปลี่ยนตกลงกันเอง ใครมีอะไรก็จะเอามาแลกเปลี่ยน หลังจากนั้นจึงเปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนมาเป็นการซื้อขายแทน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เขาเอาพื้มาแลกต่อกัน มาแลกกับผักเรา แล้วเราก็แลกของเขา มีอะไรเราเราก็มาแลกกัน แล้วหมดจากแลกแล้วก็มาซื้อ...คราวก่อนใช้พื้ พอมีกุ้งเท่านั้น ก็ไม่มีแลกแล้ว...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

แม้ว่าตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีจะได้ปิดตัวลงไปแล้ว แต่ยังคงมีผู้อาวุโสที่เคยใช้ตลาดน้ำแห่งนี้ เป็นที่พบปะพูดคุยกันก็ยังคงมาใช้สถานที่แห่งนี้เช่นเดิม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เช้าๆ คนแก่ๆ ที่เคยมานั่งจิบกาแฟ ตรงคลองลัดพลี ก็ยังมานั่งคุยกันอยู่นะ จิบไปคุยไป...ยัง ไปถามเรื่องตลาดน้ำสมัยก่อนนะ แกจะเล่ากันไม่เลิกเลย...แกลงคิดถึงบรรยากาศเก่าๆนะ...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีมีคุณค่าสำคัญในด้านประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน เพราะเป็นสถานที่ที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ แม้ว่าจะปิดตัวลงไปแล้ว แต่คุณค่าในทางประวัติศาสตร์ก็มีไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป นอกจากนี้ยังคงมีคุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะยังเป็นสถานที่ที่ผู้อาวุโสมาพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ

ตลาดน้ำคลองโพหัก

ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง แต่ในปัจจุบันนี้ตลาดน้ำคลองโพหักเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ตลาดน้ำแห่งนี้ไม่คึกคักเหมือนเช่นเดิม ในปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพหักนี้ก็ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่หลงเหลืออยู่เพียงสิบกว่าลำ ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้ายของตลาดน้ำแห่งนี้

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ

ตลาดน้ำคลองลัดโพหักแม้ว่าจะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่วิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็ยังคงมีความผูกพัน และมีความสุขที่ได้มาทำการค้าขายที่นี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เนี่ยที่ออกมาเนี่ย ก็ใช้ว่าจะขายดีหรอกนะ ก็ไม่อยากจะบ้ายเฉยๆ บางทีถ้าเขาสั่งของก็เอาออกมาส่ง...ล่อยไปล่อยมา ขายไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ของของเราไม่

เสีย ออกมาก็ยังมีเพื่อนคุย ดีกว่าเหงาๆอยู่บ้าน...เจอคนโน้น เจอคนนี้ คนแก่ก็
อย่างนี้แหละ หากความสุขไปวันๆ...”

(สุมาตร แซ่ซิม, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย

ตลาดน้ำคลองโพหักที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอยู่ ก็จะนิยมพายเรือ
ออกมากัน เพราะผู้อาวุโสที่นี้เคยชินที่จะสัญจรไปมาทางน้ำมากกว่า และการพายเรือเป็น
การออกกำลังกายหนึ่งของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ตั้งแต่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ใจยังรักพายเรือ ใ้ได้ออกกำลังกาย ชอบ ชอบพายเรือ เนี่ยเขาอยู่ใน
สวนเขาก็พายเรือออกมาซื้อของกัน...คนแก่ๆที่นี้ดูสิ เห็นมั๊ยพากันออกมา ก็
ยังแข็งแรงกันอยู่ทั้งนั้น...”

(น้อย แซกจันทร์, สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันนี้กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนซบเซาลงไปมาก แต่ตลาดน้ำก็
ยังคงเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ที่นี้แต่ก่อนขายดี กำไรวันหนึ่งก็เห็น เดียวนี้กำไรนะ อาทิตย์หนึ่งนะ
ถึงจะเห็น...แต่ถ้าที่ตลาดน้ำนี้ยังเป็นที่ยังขายได้ ก็คงขายไปจนกว่าจะไม่มีคน
ซื้อนั่นแหละ...ตอนนี้มีรายได้พออยู่ พอกินไปวันๆก็เอาแล้ว...ค้าขายกับเรือมา
นาน ก็หากินกับเรือนี้แหละ สบายดี...”

(จรัญญา สุวรรณรักษ์, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองโพหักก็ยังเป็นสถานที่พบปะพูดคุยกันของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าผู้อาวุโสที่ได้
เลิกประกอบอาชีพไปแล้ว แต่ในช่วงๆเช้าก็ยังพบผู้อาวุโสพายเรือออกมาตามคลองซอยต่างๆ มาซื้อ

ของใช้ในชีวิตประจำวัน แล้วก็จอดเรือรอใส่บาตรกัน มีการพูดคุยกัน ถามสารทุกข์สุขดิบกันเป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ตอนเช้าๆก็มีคนแ่ๆจะออกมาพายเรือออกมารอใส่บาตรพระ เพราะตอนนี้คลองมันโล่งแล้วก็พอจะมีพระพายเรือมาบ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็เดินมาบิณฑบาตมากกว่า...เสร็จแ่ก็คุยกันตามประสาคนแ่ ก่อนกลับแ่จะซื้อกับข้าวไปทำกัน เพราะแ่ไม่ชอบไปนับคบหรือ...”

(สมใจ อยู่พิพัฒน์, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพห์ยังคงมีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่รักในอาชีพนี้ยังคงทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ประมาณสิบกว่าลำ แต่กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนอาจเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างเพื่อให้อาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้คงอยู่ต่อไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...แต่ก่อนนี้ก็ยังมีพายเรือขายเอา เพิ่งมาใช้เรือเครื่องไม่นานนี้เอง พอมาใช้น้ำมันขึ้นเอา ขึ้นเอาเลย...แม่ค้าด้วยกันเขาก็ช่วยแนะนำ ว่าใช้เครื่องมันก็ได้ไปไกล ก็จะขายได้มากหน่อย...ก็อย่างนี้แหละ แม่ค้าก็เหลือน้อย ก็ช่วยๆแนะนำกันไป จะได้ไม่เลิกหนีกันไปก่อน...”

(ลิน แหม่มอ้อด, สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่าตลาดน้ำคลองโพห์ ในปัจจุบันแม้ว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนจะซบเซาลงไปมาก แต่ก็ยังมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุข ไม่ต้องเหงาอยู่บ้านเพราะเป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง ได้วิธีหนึ่ง ทำให้พ่อค้าแม่ค้าอาวุโสที่ยังอยู่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงใช้ตลาดน้ำแห่งนี้ค้าขายยังคงมีรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพมาจนปัจจุบัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกันระหว่างพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ และคนอาวุโสในชุมชนที่มารอทำบุญใส่บาตรและยังคงนิยมมาหาซื้อสินค้าในชีวิตประจำวันจากตลาดน้ำนี้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในด้านกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้ย้ายสถานที่การซื้อขาย แลกเปลี่ยนจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมายังตลาดน้ำคลองต้นเข็ม และเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาโดยตลอด ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงมีคุณค่าในปัจจุบันมากมาย

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำบางคนที่สูงอายุเลิกอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำไป แต่ก็ยังคงมีความผูกพันกับตลาดน้ำอยู่ แม้ว่าพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่สูงอายุบางคนที่เคยซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำนั้นจะเลิกไปแล้ว แต่ตลาดน้ำก็ยังเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเก่าแก่ได้มาเจอพูดคุยหรือสอบถามสารทุกข์สุกดิบกัน เพราะการอยู่บ้านเฉยๆ ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยอยู่กับผู้คนเยอะแยะรู้สึกเหงา จึงมักออกมาตลาดน้ำเป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เนี่ยคนในสวนเนี่ย มีป่าแก ร้วย รวย แกก็พยายามเก็บกล้วย 2-3 เครือ มะพร้าว 5-6 ใบ แกก็ยังไปพายให้เรือมันชนไปชนมา...ลูกหลานไม่ให้มาแล้วแต่แกอยากมาเจอแม่ค้า อยากมาคุย แยกออกอยู่บ้านมันก็เหงา ออกมาก็ยังได้คุยกับคนนั้นคนนี้กันสนุกๆ...ไม่ใช่แกจนนะ รวยนะมีสวนเยอะแยะขายที่สวนก็มีคนมาซื้อ...”

(สมศรี เอ็ม โอบธู, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอยู่ ก็ให้ความสำคัญกับตลาดน้ำ เพราะมีความผูกพันเป็นสถานที่ซื้อขายกันเป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ชาวแม่ค้าเนี่ย ที่นี่คือจุดใหญ่ คือใจของเรา เข้าตื่นขึ้นมาก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้ว คือเป็นจิตใจของเราแล้ว...เข้าขึ้นมาก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้ว สนุกก็สนุก เหนื่อยก็เหนื่อย เรือมันแน่น...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่คลองตันแจ่มส่วนใหญ่ก็ยังขงนิยมมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ด้วยการพายเรือ ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้ออกกำลังกาย แม้ว่าพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่สูงอายุก็ยังคงแข็งแรง และยังสามารถประกอบอาชีพได้อยู่เช่นปัจจุบัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ป้าอายุ 70 กว่าแล้วนะ ขายมาตั้งแต่สมัยอยู่ฝั่งโน้น ก็เลี้ยงลูกมาตั้ง 17 คน ลูกๆก็มีการครบถ้วนเกือบหมดแล้ว อยากให้ป้าเลิกขายแล้วอยู่เฉยๆ ป้าไม่ อยากเลิกหรอก ป้ายังทำไหว ป้ายังแข็งแรงอยู่เลย...มันก็มีรายได้ดีแล้วยังได้ ออกมาเจอคนด้วย คนเคยค้าขายนะ มันอยู่เฉยๆไม่ได้หรอก...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

นอกจากตลาดน้ำคลองตันแจ่มจะมีอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ก็ยังมีอาชีพรับจ้างพาย เรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำด้วย ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพนี้จะต้องมีทักษะการพายเรือที่ดีและต้องมี ร่างกายแข็งแรง จึงจะสามารถดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนพายเรือนี้ต้องแข็งแรงจริงๆนะ เพราะฝรั่งตัวใหญ่ เวลาลงเรือแล้วจะ หนักต้องใช้แรงเยอะ...เวลาเขาเอียงเรือจะซื้อของที่ คนพายต้องคอยพินเรือ ไม่ให้มันล้มนะ...คนพายเรือเขาเก่ง เขาจะมีทักษะดี ไม่เคยมีล้มหรอก...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจ

ตลาดน้ำคลองตันแจ่มเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นสถานที่ที่เป็น ประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ของคนในชุมชน เพราะนอกจากที่จะมีแต่คนในชุมชนมาค้าขายกัน ปัจจุบันตลาดน้ำมีความสำคัญในด้านการท่องเที่ยว จึงเป็นสถานที่ค้าขายสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้นอีก ทางหนึ่ง ดังที่พ่อค้าแม่ค้ากล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้ก็ขายของสวนกันเยอะ พอมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวก็มีขายของที่ ระลึกกันมาก รายได้ก็ดี...บางคนจากไม่มีอะไรก็ได้จากคนต่างชาตินิมาเที่ยว มาซื้อของ แล้วทำให้ดีขึ้นมีฐานะดีขึ้น...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ที่มีประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการสร้างรายได้ให้กับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่สร้างรายได้ให้กับอาชีพอื่นๆด้วย ดังที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนถิ่นอื่นมาค้าขายที่นี้เยอะนะ...ถ้าพายเรือได้จะเอาอะไรมาขายในตลาดน้ำเขาไม่ว่าหรอก...คนสวนบางคนที่ว่างๆงานก็ออกมารับจ้างพายเรือก็มีเยอะ แ่แค่ครึ่งวันเช้า พอได้ค่ากับข้าวไปวันๆ ดีกว่าอยู่เฉยๆ...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นสถานที่สำคัญที่บรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมานัดพบเพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางเรือแล้ว พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำยังมีการสนทนาและพูดคุยรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี จึงทำให้ตลาดน้ำเหล่านี้มีประโยชน์ที่เป็นสถานที่พบปะกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ว่างๆแม่ค้าก็คุยกันไปเรื่อย พอมีคนซื้อก็ขาย...บางคนเขาเลิกขายของไปแล้วเขาก็เหงา เขาก็อายุมากแล้ว ลูกไม่ให้ทำ แ่ก็เลิกไป แ่ก็พายเรือเปล่าออกมาคุย มาหาซื้อไรกิน...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังเป็นสถานที่ทำบุญใส่บาตรของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ไม่มีเวลาว่างไปทำบุญที่วัด นอกจากนี้เมื่อมีงานบุญประจำปีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะร่วมแรงร่วมใจกันทำบุญมาโดยตลอด ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ปีก็จะออกมามาแต่เช้าหน่อย มาจัดข้าวจัดของเตรียมขาย...มีพระมาบิณฑบาต ปีก็จะใส่ที่ตลาดน้ำนี้แหละ ไม่มีเวลาไปวัดกับเขาหรอก เพราะต้องขายของ...เวลามีงานทอดกฐินผ้าป่า ก็มาเรียไรกัน แม่ค้าก็จะช่วยๆทำบุญกันไป...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวชมตลาดน้ำมากมาย นอกจากตลาดน้ำจะมีประโยชน์ต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้วยซึ่งถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เวลาคนมาเที่ยวเป็นคนอื่น ถ้าเป็นคนไทยบางทีเขาก็มาถามเราว่าค้าขายดีมั๊ย เราก็ถามเขาว่าที่โน่นมีอะไรขายดีบ้าง บางทีถ้าที่นี่ไม่มีเราก็จะได้หามาขายบ้าง...อย่างต่างชาติแม่ค้าถ้าคนคุยเก่งๆ เขาก็จะถามว่าประเทศเขาเป็นยังไง ชอบที่นี้มั๊ย ให้มาเที่ยวบ่อยๆ นะ เขาก็คุยแลกเปลี่ยนกันไป...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับประเทศ ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และสร้างรายได้ให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำนี้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเยอะนะ ช่วงเช้า 10 โมง ก็จะมีทัวร์ฝรั่งมาลงเยอะแยะไปหมด...คนไทยจะมาช่วงเที่ยงๆ ถึงบ่าย เขาจะแค่มหาอะไรกิน แล้วก็ไปเที่ยวที่อื่นต่อ...ตลาดน้ำพูดง่าย ๆ ก็มีชื่อเสียงของประเทศเลยก็ว่าได้ และเป็นแหล่งรายได้ที่ดี...”

(ธัญญาเรศ ไข้วไล่, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรู้จักดีในชื่อเรียก ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวที่สร้างรายได้สำคัญให้กับอำเภอดำเนินสะดวก การส่งเสริมให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เวลาทัวร์มาลงที่ ฝรั่งเยอะไปหมด เขาก็จะมาซื้อผลไม้เราชิม แต่ก็ถือว่ายังขายได้ราคาอยู่นะ...ผลไม้ที่ขายได้ทุกวันหละ เพราะช่วงบ่ายคนไทยมักจะมาเที่ยวแล้วซื้อกลับไป...แต่ของที่ระลึกเขาจะขายให้ฝรั่งได้กำไรดีกว่า บาง

คนขายได้อันเดียวก็กำไรพอแล้ว...ขายของได้ แม่ค้าก็มีเงินมีทองมากขึ้น ชีวิตก็ดีขึ้นนะ...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักของอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ มีการถ่ายทอดเอกลักษณ์ของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้ที่ใส่เสื้อสีดำมาขายกันก็เพราะเป็นชุดทำสวน มันสะดวกดี ก็เลยนิยมใส่กันมาเรื่อย...ปัจจุบันแม่ค้าเขาเน้นขายของให้นักท่องเที่ยว ก็ต้องแต่งตัวสวยหน่อย เน้นสีสดใส...แม่ค้าใหม่ๆก็เน้นแต่งตัวตามสบายมากขึ้น แต่ทุกคนก็สวมกอบนะ เพราะมันจะไม่ร้อนแล้วก็ยังเป็นเอกลักษณ์ของแม่ค้า...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองต้นเข็มก็ได้ถูกถ่ายทอดเทคนิควิธีการขายจากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่งต่อไป เพื่อให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้พัฒนาให้มีความสามารถในการขายมากขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำคลองต้นเข็มนี้มีเรือแม่ค้าขายเยอะ เรือนักท่องเที่ยวก็มีมาก เราก็ต้องมีวิธีขายให้ทันช่วงติดตลาด...แรกๆมา ก็ดูเขาขายกันยังไง แล้วก็ลองขายสักพักก็เป็นแล้วไม่ยากหรอก...อย่างเวลาคนจีนมาซื้อที่ พี่ก็พอพูดภาษาจีนได้ เราก็จะขายได้มาก...”

(ฉัญญาเรศ คุ้มไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

สินค้าที่มีขายอยู่ในตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีทั้งสินค้าประเภทอาหารและสินค้าประเภทของที่ระลึก โดยสินค้าประเภทของที่ระลึกที่พบว่าทำในชุมชนก็คือการสานหมวกและตะกร้าด้วยทางมะพร้าว แต่เนื่องจากมีพ่อค้าแม่ค้ามีความสามารถทำได้น้อย สินค้าประเภทนี้จึงมีเพียงไม่กี่คนที่ขายอยู่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...หมวดทางมะพร้าวนี้ไม่ค่อยมีคนทำเป็น มีคนสานได้แค่ 2-3 คนเอง เมื่อคราวมีงานขายสินค้าOTOP ที่เมืองทองมีคนมาจ้างให้ทำไปขาย 500 ใบ สานกันจนเหนื่อยเลย...ก็มีเคยมีครูพานักเรียนมาที่บ้านมาให้สอน ก็สอนไป เด็กก็พอทำได้นะ แต่ทางมะพร้าวมันไม่ค่อยมีแล้วสิ...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข้มนอกจากจะมีประโยชน์ที่สำคัญที่สร้างรายได้ให้กับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่นักเรียนสามารถมาหาความรู้มาจากพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ โดยครูจะนิยมนำทัศนศึกษาเพื่อพานักเรียนมาชมวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เพื่อให้นักเรียนได้สัมผัสประสบการณ์จริงเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เห็นครูเขาพานักเรียนมาเป็นรอกๆ เลยนะ มีตั้งแต่เด็กเล็กๆ แล้วก็เด็กโตๆ ก็มากัน มาถึงก็จะถาม โน่นถามนี่กับแม่ค้าเด็กก็จะจดเก็บข้อมูลกันไป...มากันเยอะ มากันเรื่อยแหละ กรุงเทพก็มีมา โรงเรียนไกลๆ ยังมาเลย...อย่างตอนลงเรือ คนพายเขาจะมีไม้พายเพิ่มไว้ด้วย เด็กบางคนอยากลองพาย ก็พายได้เลย เด็กก็จะชอบ สนุกกันใหญ่...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่าตลาดน้ำคลองต้นเข้มน ในปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุข สนุกกับการค้าขาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เลิกอาชีพนี้ไปแล้ว ก็ยังคงพายเรือมาพูดคุยกันเป็นประจำ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง นอกจากนี้คนรับจ้างพายเรือก็ต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเช่นกัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกันระหว่างพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นสถานที่ทำบุญทำกุศลของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในด้านกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนและเอกลักษณ์ของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอกที่สนใจตลาดน้ำด้วย

ตารางที่ 7 สรุปบทบาทของตลادنํ้าในอดีตกับปัจจุบัน

	บทบาทในอดีต	บทบาทในปัจจุบัน
ตลادنํ้า คลอง ลัด ราชบุรี	-ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว	-ด้านสังคมและ วัฒนธรรม
ตลادنํ้า คลอง โพหัก	-ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว	-ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและ วัฒนธรรม
ตลادنํ้า คลอง คัน เข็ม	-ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว	-ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและ วัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว

ตารางที่ 8 สรุปคุณค่าของตลาดน้ำในอดีตกับปัจจุบัน

	คุณค่าในอดีต	คุณค่าในปัจจุบัน
ตลาด น้ำ คลอง ลัด ราชบุรี	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านจิตใจ - ด้านร่างกาย - ด้านเศรษฐกิจ - ด้านสังคมและวัฒนธรรม - ด้านท่องเที่ยว - ด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> -ด้านประวัติศาสตร์ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม
ตลาด น้ำ คลอง โพหัก	<ul style="list-style-type: none"> -ด้านจิตใจ -ด้านร่างกาย -ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว -ด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> -ด้านจิตใจ -ด้านร่างกาย -ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
ตลาด น้ำ คลอง ต้น เข็ม	<ul style="list-style-type: none"> -ด้านจิตใจ -ด้านร่างกาย -ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว -ด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> -ด้านจิตใจ -ด้านร่างกาย -ด้านเศรษฐกิจ -ด้านสังคมและวัฒนธรรม -ด้านท่องเที่ยว -ด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

บทที่ 6

แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำ

ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นตลาดน้ำที่สำคัญซึ่งเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ มีสินค้าและกิจกรรมต่างๆในตลาดน้ำมากมาย และมีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นสถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน(สุมน อมรวิวัฒน์, 2544) ซึ่งในตลาดน้ำมีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทต่างๆที่เหมาะสมจะนำไปใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนดังนี้

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการเรียนรู้ในชุมชน จากการศึกษาพบว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกมีดังต่อไปนี้

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์เป็นผู้เขียนหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวกเพื่อแจกจ่ายเป็นที่ระลึกในงานประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมนานาชาติ เมื่อวันที่ 1-7 มีนาคม พ.ศ. 2536 โดยสมัยที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ยังไม่ได้อุปสมบท เคยเป็นชาวสวนดำเนินสะดวกที่เคยทำสวน และเคยค้าขายทางเรือของตลาดน้ำดำเนินสะดวก อีกทั้งยังได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในแต่ละปี ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมการทำสวน หรือการคมนาคมที่มีความเจริญไม่หยุดยั้ง ดังที่พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ กล่าวถึงชีวิตสมัยก่อนว่า

“...แต่ก่อนไม่ได้บวช ก็เคยทำสวน ก็เคยไปค้าขายเก็บเกี่ยวประสบการณ์ ตลาดน้ำมานานหลายปี เก็บพืชผักผลไม้อะไรต่างๆไปขาย...”

(พระครูสิริวรรณวิวัฒน์, สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2548)

พระครูสิริวัตรวิวัฒน์จบการศึกษาทางโลกชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อ พ.ศ.2496 ใช้เวลาศึกษา 6 ปีช่วง พ.ศ.2491-2496 ณ โรงเรียนวัดหลักหกรัตนาราม(ประชานุเคราะห์) และจบการศึกษาทางธรรม นักธรรมชั้นเอกเมื่อ พ.ศ.2513 ใช้เวลาในการศึกษา 10 ปีช่วง พ.ศ.2504-2513 ณ สำนักเรียนวัดหลักหกรัตนาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และในปีพ.ศ.2537 ได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันพระครูสิริวัตรวิวัฒน์ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหลักหกรัตนาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี(พระครูสิริวัตรวิวัฒน์,2544)

พระครูสิริวัตรวิวัฒน์เป็นผู้ที่ชื่นชอบในการเขียนหนังสือ ซึ่งหนังสือที่พระครูสิริวัตรวิวัฒน์ได้แต่งขึ้นนั้นมีหลากหลายประเภทรวม 33 เล่ม โดยหนังสือที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวกมีด้วยกัน 3 เล่ม ได้แก่ หนังสือเรื่องท่องเที่ยวไทยในดำเนินสะดวก หนังสือเรื่องประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก และหนังสือเรื่องประวัติคลองดำเนินสะดวก ดังที่พระครูสิริวัตรวิวัฒน์กล่าวถึงการเขียนหนังสือเหล่านี้ว่า

“...อาตมาพูดไม่ค่อยเก่ง แต่เป็นคนชอบเขียนหนังสือ หนังสือที่เขียนไปก็เขียนตามประสบการณ์นะ เรื่องราวที่บันทึกไว้ ไม่มีใครเขียนก็เลยลองๆ เขียนไว้ เพื่อมันจะมีประโยชน์ให้เด็กรุ่นหลังๆ ได้อ่าน...”

(พระครูสิริวัตรวิวัฒน์, สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

พระครูสิริวัตรวิวัฒน์ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญ เพราะท่านพระครูสิริวัตรวิวัฒน์เป็นผู้ที่ชื่นชอบในการเขียนหนังสือ โดยหนังสือที่เขียนขึ้นทั้งสิ้น 33 เล่ม และที่เกี่ยวข้องกับอำเภอดำเนินสะดวกมีด้วยกัน 3 เล่ม ได้แก่หนังสือเรื่องท่องเที่ยวไทยในดำเนินสะดวก หนังสือเรื่องประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก และหนังสือเรื่องประวัติคลองดำเนินสะดวก ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลที่สำคัญของท้องถิ่น ซึ่งเหมาะสมที่จะได้เชิญท่านพระครูสิริวัตรวิวัฒน์มาเป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในวิชาสังคมจะใช้ในเรื่องบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เพราะท่านเป็นผู้เขียนหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก นอกจากนี้ท่านยังเขียนหนังสืออื่นๆอีกตั้ง 30 กว่าเล่ม...”

(ภาณี คุสุวรรณ์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากพระครูสิริธรรมวิวัฒน์ ได้เคยกล่าวว่าท่านเป็นคนพูดไม่เก่งแต่จะชอบเขียนหนังสือมากกว่า อีกทั้งการจะนำแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนจะต้องมีการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ที่จะมาเป็นวิทยากร ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาว่า

“...พระครูพูดไม่เก่งแต่ท่านเขียนเก่ง แต่ถ้าเกิดเราถาม เราป้อนคำถาม ท่านจะตอบคำถามน่าจะดี...ถ้าเรานัดหมายท่านแล้ว ไปนิมนต์ มีรถรับส่ง ถ้ามีเวลาว่างคิดว่าท่านน่าจะยินดี...”

(ภาณี คุสุวรรณ์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

หนังสือที่ท่านพระครูสิริธรรมวิวัฒน์ ได้เขียนขึ้นที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกนั้นสามารถที่จะนำเนื้อหาามาแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อนำมาใช้ในวิชากิจกรรมการเรียนการสอนของวิชาภาษาอังกฤษ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราสามารถใช้ความรู้จากเรื่องที่ท่านเขียนและบทความที่ท่านเขียนเอามาเป็นเนื้อหาภาษาอังกฤษ เราจะบอกนักเรียนว่าตอนนี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่นักเรียนจะไปค้นคว้าได้...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การนำหนังสือที่ท่านพระครูสิริธรรมวิวัฒน์มาใช้ในวิชาภาษาอังกฤษนั้น จะพบว่ามีแต่เนื้อหาที่เป็นภาษาไทย ซึ่งจะต้องมีการแปลเนื้อหาเป็นภาษาอังกฤษก่อน ซึ่งปัญหานี้นักเรียนอาจจะไม่มีความสามารถทำได้ ครูผู้สอนจึงต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนนี้เป็นอย่างมาก ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาว่า

“...ครูจะต้องสอนแบบบูรณาการก็คือจะต้องไปเอาเนื้อหาามาทำเป็นภาษาอังกฤษแบบง่ายๆสำหรับเด็ก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเราเชื่อมั่นว่าเด็กจะเข้าใจ

เพราะเด็กมีความรู้พื้นฐานตลาดน้ำมาก่อน...ถ้าหากครูผู้สอนอยู่ในท้องถิ่น รู้จักหัวข้อ รู้จักตลาดน้ำ ก็จะสามารถนำมาเขียนเป็นภาษาอังกฤษได้ชัดเจน...”

(ไพศาล อุตโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าท่านพระครูสิริวัชรธรรมวิวัฒน์ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ประเภทบุคคลที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในเรื่องบุคคลสำคัญในท้องถิ่น และกลุ่มสาระ ภาษาต่างประเทศ โดยการนำหนังสือที่แต่งเป็นภาษาไทยมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อไว้ใช้ในการศึกษาและค้นคว้า

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ โดยแม่ค้าตลาดน้ำในอดีตนิยมใส่เสื้อแขนยาวสีดำ หรือสีน้ำเงินเข้ม นุ่งผ้าถุง สวมงอบไว้บนศีรษะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ แต่ในปัจจุบันเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็จะมีสีสันทันสมัยมากขึ้น แต่ก็ยังคงสวมงอบเพื่อรักษาเอกลักษณ์พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เช่นเดิม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าเก่าๆก็ใส่เสื้อผ้าสีเข้มๆดำๆ เหมือนเดิม แต่ก็มีแม่ค้าบางคนใส่สีจัดเลย เคนมาเลยแหละ ก็ดูมีสีสันดี แม่ค้าเก่าก็ยังคงนุ่งผ้าถุงนะ...แม่ค้าใหม่ๆส่วนใหญ่ใส่กันตามสบายเป็นเสื้อแขนยาวกันแคด นุ่งกางเกงจะค้าขายถนัดกว่า...แต่ไม่ว่าแม่ค้าเก่าหรือใหม่ก็จะสวมงอบกันแทบทุกคน...”

(ชญญาเรศ โค้วไล่, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

บุคลิกภาพของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะต้องเป็นคนที่อดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและต้องมีความอดทนในการขายของให้กับลูกค้า จะต้องรักในอาชีพพ่อค้าแม่ค้านี้ จะต้องเป็นคนอัธยาศัยไมตรีดี ยิ้มแย้มแจ่มใส จริงใจ ไม่หลอกลวงลูกค้า นอกจากนี้ยังต้องกล้าแสดงออกเพื่อเรียกลูกค้าให้สนใจในสินค้าของตน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าต้องอดทน ฝนจะตกฟ้าจะร้องก็ต้องออกมาขาย บางที่แดดอยู่ดีๆ ลักพักฝนตก...บางที่เจอลูกค้าจู้จุกจิก เราก็ต้องอดทนยิ้มแย้มให้เขา เขาไม่

ซื้อก็อย่าไปว่าเขา...แม่ค้าผลไม้บางคนตอนให้เขาชิมมะหวาน แต่พอเขาซื้อ กลับไปมันเปรี้ยว เขาก็กลับมาค่าเขาก็มี อย่างนี้ทำให้ภาพพจน์เสีย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะมีเอกลักษณ์ในการสวมเครื่องแต่งกายคือ สมัยก่อนแม่ค้าจะนิยมสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ และนุ่งผ้าถุงเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นชาวสวน ชุดที่สวมใส่ออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันสมัยก่อนก็เป็นชุดทำสวน เพราะหลังจากที่เก็บพืชผลทางการเกษตรเสร็จ ชาวสวนก็จะนำผลผลิตออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทันที ดังนั้นการแต่งกายลักษณะนี้ยังบ่งบอกถึงความเป็นมาของอาชีพดั้งเดิมของชุมชนได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ข้อสังเกตอันหนึ่งที่ทำให้เด็กไปสังเกต เมื่อก่อนแม่ค้าบอกว่าแต่งกายสีเข้มๆ หรือสีดำ จริงๆก็คือชุดที่เขาทำสวน พอทำสวนเสร็จ เขาก็จะเก็บของสวนเอาออกมาขาย แล้วที่นี้ก็เป็นชุดนั้นแหละ...เด็กก็ได้รู้ว่าพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เดิมก็คืออาชีพชาวนานั่นแหละ...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่ๆ จะนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสีสดใสตามสมัยนิยมกันมากขึ้น แต่ก็ยังคงนิยมสวมเสื้อแขนยาวเพื่อกันแดด เครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาการตัดเย็บเสื้อผ้า ให้รู้จักประเภทของผ้าได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราจะให้เด็กไปดูเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ว่าประเภทเสื้อผ้าที่ใช้ควรเป็นแบบไหน แล้วถ้าเป็นผ้าถุงจะใช้ผ้าแบบไหนถึงจะเหมาะสมกับการเป็นแม่ค้า การใช้ผ้าบางเกินไปก็ไม่เหมาะสม ก็จะต้องรู้จักประเภทของผ้าด้วย...”

(วรรณีย์ อุ่นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญแล้ว ยังมีงอบ ซึ่งเป็นหมวกชนิดหนึ่งที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำนิยมใส่เพื่อป้องกันความร้อน ซึ่งถือได้ว่าเป็น

ภูมิปัญญาที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ เพราะงอบเป็นหมวกที่ระบายความร้อนได้ดี ซึ่งเหมาะสมต่อการนำมาใช้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาวิทยาศาสตร์ในเรื่องของการพาความร้อน การนำความร้อน การแผ่รังสี ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เครื่องแต่งกายที่นำมาสอนได้คือการพาความร้อน การนำความร้อน การแผ่รังสี โดยการใส่งอบ เราจะพาเด็กนักเรียนเขาไปศึกษาในแหล่งเรียนรู้เลยแล้วไปดูว่าพ่อค้าแม่ค้าเขาจะต้องสวมงอบและใส่เสื้อแขนยาวคือลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาเพราะงอบที่ทำมาจากใบลานมันจะช่วยระบายความร้อนได้ดี...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคือบุคคลสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคูมีสีสัน เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ให้มาดูการซื้อขายแลกเปลี่ยนและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งภาพความประทับใจเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ถ่ายทอดในกิจกรรมการเรียนการสอนในงานศิลปะ เพื่อให้เด็กได้เกิดความรู้สึกนึกถึงซึ่งของอาชีพพ่อค้าแม่ค้า ด้วยการถ่ายทอดออกมาเป็นภาพวาดตามความรู้สึกของเด็กเอง ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราจะให้เด็กไปวาดภาพพ่อค้าแม่ค้าตามความคิดของเด็กเองที่ตลาดน้ำ เพื่อให้เด็กเห็นภาพจริง และถ่ายทอดออกมาตามความรู้สึกนึกคิดของเด็ก โดยไม่ต้องมีโจทย์อะไรมากมาย เด็กก็จะชอบรู้สึกสนุกกับงานศิลปะเอง...”

(ขจีรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากที่เด็กจะได้รู้จักการถ่ายทอดจินตนาการออกมาเป็นภาพวาดจากงานศิลปะแล้ว การเขียนเล่าเรื่องและบอกเรื่องราวของความเป็นมาของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็เป็นการปลูกฝังในเรื่องของการใช้ภาษาในการถ่ายทอดเรื่องราว ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยเรื่องการเขียนต่างๆ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในส่วนของภาษาไทยก็คงคิดว่า เราใช้ในเรื่องของการเขียน เราจะเขียนได้หลายๆอย่างเลย ไม่ว่าจะเป็นการเขียนเรียงความ การเขียนบทความ การเขียนประเภทต่างๆ เขียนบรรยาย เขียนพรรณนา ที่กล่าวถึงพ่อค้าแม่ค้าตามความคิดของเด็กเอง...”

(เขาวภา อู่สำหัตถ์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

บุคลิกภาพของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ความอดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและความสามารถของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ต้องอดทนกับการนั่งขายสินค้าในเรือเป็นเวลานานๆ โดยที่สุขภาพร่างกายไม่เมื่อยล้า นั้น สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสุขศึกษาและพลศึกษาได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...การที่แม่ค้าขายของอยู่ในเรือเป็นเวลานานๆ ก็อาจจะเมื่อยได้...มันน่าจะแทรกลงในกลุ่มสาระสุขศึกษาพลศึกษา อาจจะให้เด็กไปถามว่าเขามีวิธีการอย่างไรในการรักษาตัวเองให้ทนอยู่ได้ในเรื่อนานๆ เกี่ยวกับสุขภาพเกี่ยวกับบุคลิกภาพ เขามีการบริหารร่างกายอย่างไร...แล้วก็นำความรู้มาทำเป็นแผ่นพับไว้เป็นแหล่งความรู้...”

(สุวรรณา แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากบุคลิกภาพภายนอกของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นเสน่ห์แล้ว บุคลิกภายในลักษณะนิสัยใจคอของคนที่ประกอบอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็เป็นเสน่ห์อีกแบบหนึ่งซึ่งจะต้องเป็นคนที่มีอัธยาศัยไมตรีดี ยิ้มแย้มแจ่มใส จริงใจ ไม่หลอกลวงลูกค้า ซึ่งสามารถนำมาถ่ายทอดในวิชาภาษาอังกฤษโดยยกตัวอย่างคำศัพท์ ต่างๆที่เป็นบุคลิกลักษณะของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ให้นักเรียนได้เห็นภาพและอธิบายเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในด้านคุณธรรมที่ดี ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรื่องบุคลิกภาพ ผมโยงมาสอนเกี่ยวกับ moral คือคุณธรรมจริยธรรมของการเป็นพ่อค้าแม่ค้าจะต้องมีความจริงใจต่อลูกค้าซึ่งจะใช้คำว่า sincere...เวลาที่เขาซื้อของก็อย่าไปโกงเขาซึ่งใช้คำว่า cheat ก็คือชื้อโกง ซึ่งจะทำให้ภาพพจน์ตลาดน้ำเสีย...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

“...ตรงข้อความที่บอกว่ามันทำให้ภาพพจน์เสีย ถ้าหากในด้านคณิตศาสตร์เราก็เอามาแทรกไว้ในเรื่องของสถิติ...อาจให้เด็กไปเก็บข้อมูลจากพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำว่าอะไรที่ทำให้ภาพพจน์ตลาดน้ำเสีย แล้วก็เอาข้อมูลตรงนั้นมาวิเคราะห์ด้วยสถิติทางคณิตศาสตร์...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลที่สำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ และมีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับตลาดน้ำได้เป็นอย่างดี แต่การที่จะเชิญพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาเป็นวิทยากรเพื่อภารกิจกรมเรียนการสอนของโรงเรียน มักประสบปัญหาในเรื่องของเวลาที่ว่างไม่ตรงกัน และแก้ปัญหาด้วยการให้เด็กไปสัมภาษณ์ที่ตลาดน้ำ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราจะไม่ค่อยได้เชิญพ่อค้าแม่ค้ามาหรอก เนื่องจากว่าเวลาที่เรามีให้เป็นเวลาที่เขาค้าขาย เขาไม่ค่อยมาหรอก...อย่างตอนเย็นตอนบ่าย เขาก็จะเข้าสวน เก็บมะพร้าว เก็บของสวน เขาก็จะขึ้นมาขาย เป็นอย่างเนี่ยทุกวัน...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การลงไปสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าในช่วงเวลาที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำทำการซื้อขายกันอยู่นั้น มักไม่ได้ข้อมูลจากพ่อค้าแม่ค้าเพราะไม่สะดวก ซึ่งก็จะต้องมีการแก้ปัญหาด้วยการบันทึกเป็นภาพ วิดีโอแล้วนำมาเปิดให้นักเรียนชมแทน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงแนวทางแก้ปัญหาว่า

“...ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในช่วงที่ติดตลาดเป็นช่วงที่เขาขายของคนจะเยอะมาก ถ้าเราพานักเรียนไปในช่วงนี้จะไม่สะดวก...เราก็จะดึงแหล่งการเรียนรู้เข้ามาในโรงเรียน โดยจากสร้างเป็นวิดีโอ แล้วก็เปิดชมในโรงเรียนแทน...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องความเป็นมาของเครื่องแต่งกายพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ กลุ่มสาระการงาน อาชีพและเทคโนโลยีเรื่องประเภทของผ้า กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องการพาความร้อน การนำความร้อน การแผ่รังสี กลุ่มสาระศิลปะเรื่องการวาดรูป กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการเขียนต่างๆ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษาเรื่องบุคลิกภาพ สุขภาพ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้เหมาะสม กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องสถิติ

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ หมายถึง ตัวกลางที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ ที่ผู้แสวงหาความรู้ความสามารถไปศึกษาค้นคว้า หรือรับถ่ายทอดความรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า รวมทั้งสื่อวัสดุ อุปกรณ์อื่นๆที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน จากการศึกษาพบว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก มีดังต่อไปนี้

เรือ

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ โดยมีเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้ามาค้าขาย เมื่อกล่าวถึงตลาดน้ำเราก็จะต้องนึกถึงเรือเป็นสิ่งสำคัญ โดยเรือที่แม่ค้านิยมใช้บรรทุกผักและผลไม้ จะนิยมใช้เรือสำปั้น ซึ่งเป็นประเภทเรือต่อที่ท้ายเรือสูงกว่าหัวเรือ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือผลไม้ส่วนใหญ่ใช้เรือสำปั้น...ข้างหัวเล็กข้างท้ายก็จะงอนขึ้น แล้วก็ยาวประมาณ 9 สอก 10 สอก กึ่งกลางก็จะกว้างหน่อย สำปั้นมันจะเพรียวแล้วท้องมันจะกลม... โดยส่วนมากจะบรรทุกผลไม้ ไม่เอามาขายรับจ้าง เพราะมันเล็กแล้วก็ค่อนข้างโคลง...”

(ปราโมทย์ เล่าฮวย, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

เรือที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึกและเรือรับจ้างพายพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ส่วนใหญ่นิยมใช้เรือปีาบ เป็นเรือต่อชนิดหนึ่งหัวท้ายมนซึ่งมีขนาดใหญ่ มีพื้นที่ในเรือกว้างและไม่โคลงเคลง จึงเหมาะสมแก่การใช้สำหรับพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำได้อย่างปลอดภัย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าเป็นเรือรับจ้างเขาจะใช้เรือปีาบ จะยาวประมาณ 3 วา 2 สอก...มันจะแข็งแรงกว่า ชนกันก็จะเป็นไร ถ้าชนกันไม่แรงจริงๆก็จะไม่ตก เขาจะเลี่ยมเหล็กหัวท้ายหมด กันชนไม่ให้หัวมันแตก...เวลานั่งในเรือมันจะไม่โคลง นั่งได้หลายคน...เรือปีาบเขาจะไปบรรทุกขายของที่ระลึกด้วย เพราะว่าเขาจะต้องใช้เรือยาว...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

เรือเป็นพาหนะที่สำคัญในการเดินทางของสังคมริมน้ำ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ซึ่งเหมาะสมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียน การสอนของโรงเรียนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรื่องเรือนี้เป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญา ลักษณะเรือแบบต่างๆ เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์ได้ว่า คำเนินสะดวกเป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองอะไร เยอะแยะ ก็จะมีชาวบ้านตามวิถีชีวิตที่ใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง ก็ เชื่อมโยงได้กับประวัติศาสตร์สมัยก่อนกับภูมิศาสตร์...”

(ภาณี คุสุวรรณย์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เรือที่นิยมใช้ในตลาดน้ำปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรือสำปั้นและเรือป้าบหรือที่พ่อค้า แม่ค้าตลาดน้ำเรียกว่าเรืออีป้าบ การเรียกชื่อเรือที่แตกต่างกันนั้น หรือแม้แต่คำกริยาที่ใช้กับเรือเช่น คำว่าขึ้นเรือหรือลงเรือ ก็สามารถให้นักเรียนมาศึกษาในเรื่องของภาษาถิ่นของวิชาภาษาไทยได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...น่าจะได้จัดเรือชื่อต่างๆให้เด็กได้ไปศึกษา ท้องถิ่นอาจเรียกเรืออีป้าบ แต่ ทางราชการอาจเรียกเรือป้าบเพื่อความไพเราะ...อย่างเรือบดแม่ค้าบางแห่งก็ เรียกเรืออีบด...หรือคำที่ใช้ บางคนก็เรียกขึ้นเรือ บางคนก็เรียกลงเรือ เด็ก น่าจะได้สังเกตการใช้คำตรงนี้...น่าจะได้ให้เด็กรู้จักภาษาถิ่นได้...”

(เยาวภา อู่อำฤทธิ์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากนี้ในวิชาภาษาต่างประเทศก็ยังสามารถให้เด็กได้เรียนรู้ถึงคำศัพท์ภาษาอังกฤษ เพื่อสอนให้เด็กได้รู้จักกับประเภทของเรือที่มีอยู่ในตลาดน้ำแล้ว ยังทำให้เด็กได้รู้จักเรืออื่นๆที่อยู่ นอกท้องถิ่นด้วย ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรือของตลาดน้ำเราจะใช้คำว่า boat แล้วคำกริยาที่ใช้ก็คือ row ...เราก็จะได้ สอนเปรียบเทียบกับเรืออื่นๆที่ตลาดน้ำไม่มี เช่น ship เรือสินค้าใหญ่ๆ เรือ

yacht ...พูดถึงเรือภาษาไทยใช้คำเดียวกันแต่ภาษาอังกฤษจะใช้คนละคำ...
นักเรียนจะได้รู้จักศัพท์มากขึ้น...”

(ไพศาล อุตโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากตลาดน้ำยังไม่มีสถานที่เก็บรวบรวมเรือประเภทต่างๆ ไว้ได้ให้ศึกษา และการนำเรือจริงๆ เข้ามาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนจะมีปัญหาในเรื่องของงบประมาณและสถานที่ จึงมีแนวทางแก้ปัญหาด้วยการให้เด็กลงไปสัมผัสกับแหล่งการเรียนรู้จริง ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...จะเอาเรือจริงเข้ามาสอนนะมันยาก มันต้องใช้สถานที่พอสมควรเราอีก
อย่างเราไม่มีบ เรือลำหนึ่งไม่ใช่ถูกๆ มีเงินร้อยซื้อไม่ได้ เขาขายกันเป็นพัน
ตอนนี้จะเป็นหมื่นแล้วมั้ง...เด็กส่วนใหญ่ก็จะรู้จักตลาดน้ำแล้วก็ไปตลาดน้ำ
บ่อยๆ เราก็จะให้เด็กสังเกตจากตรงนั้น...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

แนวทางหนึ่งที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และเข้าใจเรือชนิดต่างๆ มากขึ้น คือการทำเรือจำลองขนาดเล็ก ซึ่งจะสามารถสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยีในเรื่องส่วนประกอบของเรือ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...พวกช่าง พวกงานประดิษฐ์ทำเรือเล็ก เรือจิ๋ว ก็จะไปอบรมที่ศูนย์ศิลปอาชีพ
แล้วนำมาทำเป็นโครงการเรือจิ๋ว... ให้เด็กได้รู้จักส่วนประกอบของเรือต่างๆ
...”

(วรรณีย์ อุ้นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การทำโครงการเรือจำลองนั้นจะต้องนำความรู้ในหลายวิชามาบูรณาการให้เกิดประโยชน์ได้ เริ่มตั้งแต่การออกแบบเรือ การกำหนดขนาดเรือ รวมถึงความสมดุลของเรือก็เป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงการนำเรือมาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ว่า

“...ถ้าเราจะให้เด็กเกิดการเรียนรู้บูรณาการตรงคำว่าเรือเนี่ย เราก็จะเริ่มที่ว่าให้
เขาไปดูเรือแล้วก็วาดภาพเรือแต่ละประเภท...การวาดภาพเรื่อนั้นก็จะใช้
คณิตศาสตร์ในการย่อมาตราส่วน ย่อจากของจริงให้มาเป็นรูปทรงนี้...แล้ว

“...คลองต้นเข็มนี้มีแม่ค้าก๋วยเตี๋ยวเยอะ เป็นสิบๆลำ จอดขายทำใครทำมัน เป็นท่าประจำ...ส่วนใหญ่เป็นคนไทยมากิน ใครมาก็ต้องมากินก๋วยเตี๋ยวเรือ มันเป็นเอกลักษณ์ของตลาดน้ำไปแล้ว เขามากันเป็นร้อยๆ กินทีหลายชามเลย ...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้ตลาดน้ำยังมีสินค้าประเภทอาหารอีกมากมายหลากหลายเลือกให้ซื้อกินตาม สะดวก อาหารประเภทรับประทานอื่นๆเช่นข้าวราดแกง ผัดไทย ก๋วยจั๊บ ส้มตำ ไก่ย่าง เป็นต้น หรือจะเป็นของที่ขายขนมต่างๆได้แก่ ขนมเบื้อง ขนมไทย ขนมกล้วย น้ำแข็งไส เป็นต้น แล้วแต่จะหาซื้อรับประทานได้ตามใจชอบ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือของกินนะเยอะแยะ แล้วแต่ใครจะเลือกซื้อกิน มีทั้งผัดไทย หอยทอด ของหวาน ของหวาน เต็มไปหมด...ก๋วยจั๊บของป้าอร่อยนะ แล้วก็ทำสะอาด ด้วย ลองกินดูสิ...”

(เน่งน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

สินค้าประเภทอาหารที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมมาเลือกซื้อคือผลไม้ต่างๆที่มีอยู่มากมาย เพราะตลาดน้ำเดิมที่เป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรของชาวนวน ซึ่งการมีผักและผลไม้ต่างๆมากมายนั้นสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอดำเนินสะดวก ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...การประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่ม ในเรื่องของการเกษตรควรปลูกผักผลไม้...ก็จะมีสาระงานอาชีพเกษตรกรรม เพราะว่าในเรื่องของการเพาะปลูก ให้ได้ผลผลิตดี...”

(ภาณี คุสุวรรณย์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การจัดวางผักผลไม้ต่างๆในเรื่องก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมถ่ายภาพเก็บรรทุกผลไม้ เพราะมีสีสันที่เป็นธรรมชาติและสวยงาม ซึ่งสามารถให้เด็กไปสังเกตสีของผลไม้ที่จัดวางขายได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ผลไม้มีเยอะแล้วก็มีหลายสี ถ้าลองไปสังเกตดูเราจะเห็นว่าแม่ค้าเขามีสีปน
นะ...ผลไม้ที่มีสีคล้ายกันจะไม่ไว้ด้วยกัน...แม่ค้าจะวางผลไม้ที่มีสีเข้มและสี
อ่อนสลับกัน เพื่อให้แต่ละสีดูเด่นและสวยงาม...”

(ขจีรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ผักและผลไม้มีต่าง ๆ มากมายในตลาดน้ำ ซึ่งสามารถนำมาใช้บูรณาการในภาษาอังกฤษและ
ทำให้เด็กได้เข้าใจถึงคำศัพท์และหลักภาษาอังกฤษไปพร้อมกัน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ยกตัวอย่างถึง
การนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษว่า

“...อย่างเช่นถ้ากรณี fruit จะเรียกรวมผลไม้ทุกอย่าง แต่ถ้า fruit พูดถึงผลไม้
เราจะถือเป็นนามที่นับไม่ได้ ซึ่งเปรียบเทียบกับผักเนี่ยนับยากกว่าอีก แต่
vegetable เป็นนามนับได้ เติม s ได้ แต่ถ้า fruit เติม s ไม่ได้...สิ่งที่เราพยายาม
โยง จะวิเคราะห์ให้นักเรียนได้จดได้จำ...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การเลือกซื้อผักและผลไม้ที่มีอยู่มากมาย ก็สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน
ได้ นอกจากนี้ยังมีสินค้าประเภทอาหารพร้อมรับประทานอยู่มากมาย ก็สามารถนำมาใช้ในการ
เรียนรู้วิธีการประกอบอาหารได้ในวิชาหัตถกรรมได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...อย่างด้านหัตถกรรมก็จะเสริมในด้านการเลือกซื้อผลไม้ว่ามีวิธีการเลือก
อย่างไร แก่ไม่แก่ ดีไม่ดี...เรื่องของวิธีการประกอบอาหารมีทั้งอาหารคาว
หวาน ส่วนผสม เทคนิคในการทำอะไรให้อร่อย แม้กระทั่งถ้วยเตี๋ยวเรือ
ของดำเนินสะดวกกับกรุงเทพฯก็จะไม่เหมือนกัน...”

(วรรณีย์ อุ่นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

สินค้าประเภทอาหารพร้อมรับประทานมีมากมายทั้งอาหารคาว และอาหารหวาน สามารถ
ให้นักเรียนไปสังเกตและเลือกซื้อรับประทาน จากนั้นก็สามารถให้นักเรียนมาแต่งเป็นคำประพันธ์
ในวิชาภาษาไทยได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงการนำมาใช้ประโยชน์ในวิชาภาษาไทยว่า

“...ส่วนของภาษาไทย จะนำไปเปรียบเทียบกับอาหารในวรรณคดี ว่ามี
อะไรบ้าง เราอาจจะให้เขาแต่งคำประพันธ์เลียนแบบอาหารคาวหวานในสมัย

รัชกาลที่ 2 เราก็จะเลียนแบบมาเป็นอาหารของปัจจุบันในตลาดน้ำดำเนินฯ ได้ ...”

(เขาวภา อู่สำหฤทธิ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นักเรียนสามารถนำสินค้าประเภทอาหารต่างๆ ที่มีขายอยู่ในตลาดน้ำนั้นมาศึกษา ส่วนประกอบของอาหาร สารอาหารที่ให้พลังงาน และสามารถคิดคำนวณคุณค่าทางอาหาร โดยสามารถนำมาเชื่อมโยงได้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในส่วนของวิทยาศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับอาหารที่ท่านเข้าไปแต่ละอย่าง มีคุณค่าทางอาหารอย่างไรบ้าง มีสารอาหารประเภทอะไรบ้าง...ใช้คณิตศาสตร์ ในการคำนวณ บวก ลบ คูณ หาร ว่าอาหารแต่ละอย่างให้พลังงานเท่าไร...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากสินค้าประเภทอาหารที่เราสามารถนำมาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์แล้ว ภาชนะที่ใช้ในการบรรจุอาหารที่ขายในตลาดน้ำก็เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการทำ ความสะอาดภาชนะที่ใช้บรรจุอาหาร และสารพิษในอาหาร ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ใน กิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสุขศึกษาได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...อย่ามองข้ามถ้วยชามที่ใส่อาหาร เพราะแม่ค้านะจะรีบขายของบางทีก็เอาน้ำในคลองนี้ล้างก่อนแล้วถึงจะเอาน้ำสะอาดล้างอีกที การทำความสะอาดถ้วยชามก็นำมาใช้สอนได้...เรื่องสารพิษที่อยู่ในอาหารอีกและความสะอาดของอาหารก็อยู่ในสุขศึกษา...”

(สุวรรณา แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าสินค้าประเภทอาหาร เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่มีความสำคัญซึ่งในตลาดน้ำมีสินค้าประเภทอาหารอยู่มากมาย โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องภูมิศาสตร์กับการประกอบอาชีพชาวสวน กลุ่มสาระศิลปะเรื่องการจัดเรียงสีของผลไม้ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องคำศัพท์ภาษาอังกฤษและหลักการใช้ภาษา กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีเรื่องวิธีการเลือกซื้อผลไม้และวิธีการประกอบอาหาร กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการแต่งคำประพันธ์อาหารหวาน กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องประเภทของสารอาหาร กลุ่มสาระ

คณิตศาสตร์เรื่องการคำนวณสารอาหารที่ให้พลังงาน กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาเรื่องการทำความสะอาดภาชนะบรรจุอาหารและสารพิษในอาหาร

สินค้าประเภทของที่ระลึก

ตลาดน้ำคลองต้นเจ้มนั้นเป็นภาพตัวแทนของตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่โด่งดังและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังนั้นสินค้าประเภทของที่ระลึกจึงเป็นของคู่กับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีให้เลือกต่าง ๆ มากมายทั้งที่ขายอยู่บนบกและบนเรือ ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าไหม หมวกสาน ตุ๊กตาไทย เครื่องหนัง ภาพที่ระลึก(โปสการ์ด) ภาพวาด เครื่องประดับ เครื่องแกะสลักจากไม้และหนังสัตว์ หรือภาชนะที่ทำจากกะลามะพร้าว ซึ่งสินค้าของที่ระลึกส่วนใหญ่ไม่ได้ทำขึ้นเองภายในชุมชน แต่จะรับซื้อมาจากที่ต่างๆทั้งภาคเหนือและกรุงเทพมหานคร ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ของที่ระลึกส่วนใหญ่จะเน้นขายให้ฝรั่งมากกว่าคนไทย คนไทยไม่ค่อยซื้อ...มีขายหลายอย่าง เสื้อผ้า ตุ๊กตา หมวก ของใช้เล็กๆน้อยๆ เครื่องเทศที่เขาจัดเป็นชุดเล็กก็มีนะ ขายดีด้วย...ส่วนใหญ่แม่ค้าจะรับของมาจากกรุงเทพฯและก็ทางเหนือ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

สินค้าประเภทของที่ระลึกที่ทำเองภายในตลาดน้ำคลองต้นเจ้มนั้น พบว่ามี ตะกร้าสานด้วยทางมะพร้าว ที่สำหรับไว้ใส่ผลไม้ให้กับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบ หรือจะเป็นหมวกที่สานด้วยทางมะพร้าวทั้งทางมะพร้าวสดและทางมะพร้าวแห้ง ซึ่งจะพบว่ามีผู้ที่สานได้เพียงไม่กี่คนเท่านั้นในตลาดน้ำแห่งนี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ที่ทำตรงนี้ก็แค่หมวกทางมะพร้าว แล้วก็ตะกร้าทางมะพร้าว เนี่ยหมวกทางมะพร้าวมีทำเป็นกันอยู่ 2-3 เจ้าที่ทำได้ เขาขายมาตั้งเป็นสิบๆปี...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มีความสามารถในการสานหมวกและตะกร้าด้วยทางมะพร้าว ส่วนใหญ่จะมีสวนมะพร้าวเป็นของตัวเอง จึงมีวัสดุที่มีความพร้อมในการผลิต ซึ่งต้นมะพร้าวต้นหนึ่งก็จะมีส่วนที่นำมาใช้ได้หนึ่งทางมะพร้าวหรือสองทางมะพร้าวเท่านั้น ก็จะสามารถสานหมวกได้ 4-5 ใบต่อหนึ่งทางมะพร้าว หากสานตะกร้าก็จะได้ 6-7 ลูกต่อหนึ่งทางมะพร้าว นอกจากนี้ยัง

จะต้องมีความสามารถในการขึ้นต้นมะพร้าวเพื่อไปเก็บทางมะพร้าวได้ด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...คนที่ทำเป็นส่วนมากจะมีสวนมะพร้าวของตัวเอง ต้องมีสวนตัวเองแล้วก็ต้องขึ้นต้นมะพร้าวได้ด้วย ถึงจะเอาใบลงมาได้...ถ้ามีคนมาสั่งเยอะแล้วใบไม่พอ ก็จะไปขอซื้อจากสวนอื่น เราก็ต้องขึ้นต้นมะพร้าวเอง เพราะเจ้าของสวนเขาขึ้นไม่ได้...ทางหนึ่งก็สานหมวกได้ 4-5 ใบหรือถ้าสานตะกร้าก็ได้ 6-7 ลูก เพราะตะกร้ามันเล็กกว่า...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้ยังมีการวาดภาพลงที่หมวกกาบ ก็เป็นสินค้าที่คนในชุมชนวาด ซึ่งหมวกกาบนี้จะรับมาจากทางภาคเหนือ แล้วก็มาทำการวาดภาพลงไปที่หมวกด้วยสีน้ำและสีสะท้อนแสงเป็นรูปต่างๆเช่น รูปตลาดน้ำ หรือเป็นรูปบ้านชนบท เป็นต้น ซึ่งผู้ที่มีความสามารถในการวาดนี้มีน้อย เพราะคนที่ทำได้จะต้องมีความสามารถและพรสวรรค์ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...หมวกกาบต้นทุนไม่ได้พื้นที่ประมาณ 30 บาท แล้วเอามาแกะช่อง ตัดเชือกออก แล้วก็แกะเป็นช่องๆ เราก็เอากระดาษปิด แล้วก็เอาไปจ้างเขาวาดรูปลงสีพื้นที่ ที่ทำอยู่ทุกวันนี้มี 2 คนเอง ไปจ้างเขาเสียลูกละ 40 บาท สีเขาเอง...หมวกพื้นที่นี้สอนทำยากมากเลยนะ ถ้าไม่มีพรสวรรค์ทางนี้สอนยาก คนขายเองที่ทำไม่เป็นก็ต้องไปจ้างเขา...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

สินค้าประเภทของที่ระลึกที่สามารถนำมาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ นั้น ได้แก่ การสานหมวก สานตะกร้าด้วยทางมะพร้าว โดยการเชิญพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มีความรู้ความสามารถในการสานผลิตภัณฑ์จากทางมะพร้าวมาเป็นผู้ถ่ายทอด เพื่อให้นักเรียนรู้จักนำวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มการทำงานอาชีพได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่

“...แม่ค้าที่ตลาดน้ำเราเคยเชิญท่านมาเป็นวิทยากรในการใช้ทรัพยากรใน
ท้องถิ่นของเราสร้างเป็นสินค้า...เราจะสามารถสืบสานการสานหมวกด้วย
ทางมะพร้าว การสานตะกร้าได้ผลไม่...”

(วรรณีย์ อุ่นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นจะหายากขึ้น โดยเฉพาะทางมะพร้าวที่จะ
นำมาใช้สานหมวกสานตะกร้า เพราะต้นหนึ่งจะใช้ได้เพียงหนึ่งหรือสองทางมะพร้าวเท่านั้น จึง
นิยมนำมาซื้อขายกันเป็นธุรกิจมากกว่า ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...สวนมะพร้าวเขาหวงทางมะพร้าว เพราะต้นหนึ่งจะใช้ได้แค่ทางสองทาง
เขาจึงจะต้องซื้อขายกัน...ต้นมะพร้าวเขาขายได้ทุกส่วน วิธีชีวิตจริงๆของชาว
ดำเนินเราเปลี่ยนไปเยอะ แต่ก่อนขอกันได้ พอคนเยอะขึ้น อะไรที่เคยแบ่งปัน
กันได้ก็กลายเป็นสินค้าซื้อขายกันหมด...การเดินทางสวนใครแล้วไปเก็บของ
เขาเหมือนสมัยก่อน เหมือนสมัยตอนเด็กๆไม่ได้แล้ว...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การพื้นที่หมวกกานนี้สามารถที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาศิลปะได้
โดยตรง ซึ่งเป็นการสร้างจินตนาการให้เด็กรู้จักการพื้นที่ภาพในวัสดุอื่นๆ สำหรับประดิษฐ์เป็น
สินค้าเพื่อจำหน่าย เป็นการส่งเสริมอาชีพ สร้างรายได้ และเป็นการสืบสานงานศิลปะประเภทนี้
ต่อไป ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เด็กเราไปศึกษาที่ตลาดน้ำ ไปดูสินค้า ส่วนใหญ่ที่สามารถทำได้ อย่าง
หมวกกานพื้นที่ลักษณะนี้ เด็กเราทำได้ สามารถสืบทอดเจตนาธรรมได้...ที่
แม่ค้าพูดไว้ว่า หากคนพื้นที่ได้ยาก เพราะแม่ค้าเขามีหน้าที่ขายอย่างเดียว แต่ถ้า
เป็นแรงงานเด็กจะถูกด้วยแล้วก็สืบสานศิลปะด้านนี้ตลอดไป...”

(ขจิรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากสินค้าประเภทของที่ระลึกที่มีขายในตลาดน้ำนั้นมีมากมาย จึงเหมาะสมที่จะ
สำรวจว่าสินค้าประเภทของที่ระลึกอะไรที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อ หากสินค้านั้นสามารถผลิตได้ใน
โรงเรียนก็จะสามารถนำมาทำเป็นโครงการเพื่อส่งเสริมสินค้าประเภทนั้นได้ ซึ่งการสำรวจก็ต้องใช้
วิชาคณิตศาสตร์เรื่องสถิติ แล้วนำเสนอข้อมูลออกมาเป็นกราฟและเลือกใช้กราฟเพื่อให้เห็นภาพ
การเปรียบเทียบสินค้าที่สำรวจพบ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...สำรวจสินค้าในตลาดน้ำก็คืนจะได้อะไรขายดี เพื่อมาทำได้ในโรงเรียน...สำรวจเสร็จก็มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ แล้วก็มานำเสนอเป็นกราฟแท่ง กราฟรูปภาพ แล้วดูว่าเหมาะสมกับข้อมูลควรจะเป็นกราฟแบบไหน เวลาเรียนก็จะคิดได้ว่าข้อมูลแบบนี้ใช้การนำเสนอวิธีไหน แล้วเด็กก็จะนำมาใช้ได้...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าสินค้าประเภทของที่ระลึก เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่มีความสำคัญซึ่งในตลาดน้ำมีสินค้าประเภทของที่ระลึกมีอยู่มากมาย โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาและเทคโนโลยีเรื่องการนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ กลุ่มสาระศิลปะเรื่องการพิมพ์ภาพ และกลุ่มสาระคณิตศาสตร์ เรื่องสถิติและการนำเสนอข้อมูลด้วยกราฟ

ภาษาต่างประเทศ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้มีนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติหลายเชื้อชาติมาเที่ยวตลาดน้ำแห่งนี้ ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำแห่งนี้ต้องมีการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเบื้องต้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการค้าขาย ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน ภาษาอิตาลี เป็นต้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จะมีอยู่คนหนึ่งจบแค่ป.6 แต่พูดได้ทุกภาษาเลย แต่ต้องเกี่ยวกับเรื่องค้าขายนะ จบแค่ป.6 ไม่ได้เรียนหนังสือต่อด้วย แต่เขาพูดได้หมด ไม่ว่าจะเป็นฝรั่งเศส อังกฤษ แล้วแต่ จีนก็พูดได้ ญี่ปุ่นก็พูดได้ เรียกว่าบางคนนะที่ไม่เป็นมาอยู่ที่นี้ต้องเป็นนะ...”

(ธัญญาเรศ คุ้มไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีหลากหลายเชื้อชาติและหลากหลายภาษา ซึ่งในกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศจะสามารถนำมาใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องบทสนทนาภาษาอังกฤษ จะทำให้เด็ก

ได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง เป็นการฝึกทักษะเด็กในด้าน การฟัง พูด อ่าน เขียน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงการนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนว่า

“... เราใช้แหล่งเรียนรู้นี้ได้เป็นอย่างดีที่สุด เพราะว่าเรามีโครงการที่ให้ นักเรียนออกไปสัมภาษณ์ฝรั่ง คราวนี้เราก็จะได้ฝึกทักษะเด็กทั้ง 4 ทักษะ ทั้ง ฟัง พูด อ่าน เขียน รวมทั้งวัฒนธรรมด้วย...ก่อนนักเรียนออกไปเราก็จะให้ ข้อมูลว่านักเรียนต้องไปถามอะไรบ้าง...นักเรียนก็ต้องไปแต่งประโยคคำถาม มาให้ครูดูก่อนว่าเหมาะสมมั้ย เพราะบางทีถามแล้วเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่ ไม่สมควร...แล้วนักเรียนก็ต้องไปฝึกพูด และฝึกฟัง...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ปัญหาที่พบมักจะพบว่านักท่องเที่ยวที่มาเที่ยว มีทั้งที่มากับบริษัทนำเที่ยวและมาด้วยตนเอง ช่วงเวลาที่นักเรียนไปสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเวลาที่มิบริษัทนำเที่ยวพานักท่องเที่ยว มาเที่ยวเป็นจำนวนมาก เมื่อไปสัมภาษณ์ในช่วงเวลานี้นักท่องเที่ยวบางคนจะรู้สึกรำคาญ เพราะมี เวลาอย่างจำกัดในการเที่ยวชมตลาดน้ำ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงปัญหาที่ได้พบมาว่า

“...จากปัญหาตรงนี้ที่เคยเจอนักเรียนมาแล้วให้ฟัง ก็อย่างที่ว่าฝรั่งรำคาญ บางที เขามาเที่ยวกัน เด็กมาถามเขารำคาญ เขามีเวลามาเที่ยวอย่างจำกัด การที่เด็กไปถามอะไรอย่างเนี่ย เขาจะรู้สึกเสียเวลาและรำคาญ...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

แนวทางการแก้ไขจะพบว่าครูผู้สอนจะต้องแนะนำเทคนิคและวิธีการที่นักเรียนจะเข้าไป สัมภาษณ์เขาอย่างไร โดยที่ไม่รบกวน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาว่า

“...เราให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม...เวลาส่งงานเราให้เป็นเวลา 2 เดือน 3 เดือน แล้วก็ยังบอกนักเรียนว่า อย่ากรูกันเข้าไปที่ตลาดน้ำ เขาซื้อคอกันพอดี... นักเรียนไปตอนเย็นๆ เขาออกมาเดิน นักเรียนก็ไปคุยกัน เป็นเพื่อนกัน พาเดิน ตรงโน้น พาเดินตรงนี้...มีช่องทางจะสัมภาษณ์ฝรั่งได้เยอะแยะทีเดียว...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่า ภาษาต่างประเทศที่ใช้ในตลาดน้ำมีอยู่มากมาย โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องบทสนทนากับชาวต่างชาติ

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่างๆในชุมชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม จากการศึกษาพบว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรมในตลาดน้ำอำเภอดำเนินสะดวก มีดังนี้

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของตลาดน้ำค่อนข้างมีสีสันมาก เพราะว่ามีการค้าขายกันอย่างคับคั่ง โดยเฉพาะช่วงเวลาที่มียักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาที่บริษัทน้ำเที่ยวจะมีจำนวนมาก ทักษะการพายเรือของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ส่วนใหญ่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาจากถิ่นอื่นจะพายเรือไม่ค่อยเก่ง แต่เมื่อพายขายไปเรื่อยๆก็จะมีทักษะการพายที่ดีขึ้น ดังที่พ่อค้าแม่ค้าแม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...บางคนอยู่ทางบกอยู่เชียงใหม่ พายเรือไม่เป็นหรอก แต่มาอยู่ตลาดน้ำไม่กี่ปีก็เป็น...พายเรือไป ขวางชนเขาเรื่อยๆเดี๋ยวก็เป็น เป็นหลายคนแล้วนะ...มาอยู่ตลาดน้ำสักปีหนึ่งเดี๋ยวก็เก่ง เกาะไปเรื่อย สาวไปเรื่อย เขาผลักไปให้เงไปชนเขา เขาก็ผลัก ก็บอกเขาพายเรือไม่เป็น เขาก็ช่วยผลักไปเรื่อยๆ เดี่ยวก็เป็นเอง...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เทคนิคและวิธีการขายก็เป็นสีสันในการซื้อขายแลกเปลี่ยนของตลาดน้ำ โดยพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึก ก็จะต้องนำเสนอประโยชน์ของสินค้าเหล่านั้นว่านำไปใช้อะไรได้บ้าง เพื่อให้ลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจเลือกซื้อไปเป็นของฝากหรือของที่ระลึก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ชวนเขาซื้อ อธิบายให้เขาเข้าใจว่าหมวกเนี่ยไปทำอะไรได้บ้าง อย่างหมวกแฟนท์เนี่ย ซื้อใส่ได้หรือซื้อไปติดข้างฝาโชว์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นหมวกพัตเนี่ย เราก็จะทำให้เขาเห็นว่าเวลาร้อน พัตได้ เวลาไม่ร้อนก็เก็บใส่กระเป๋าได้...เหมือนบอกประโยชน์ว่าสินค้าเนี่ยไปทำอะไรได้บ้าง...”

(สมศรี เอมโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

สำหรับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายผลไม้ ก็จะมีเทคนิคในการเชิญลูกค้าด้วยการให้ชิมผลไม้ก่อน ถ้าถูกใจก็สามารถเลือกซื้อได้ตามใจชอบ สามารถต่อรองราคา หรือว่าขอแถมสินค้าเพิ่มเติมก็ได้ หากชิมแล้วไม่ถูกใจก็ไม่มีการต่อว่ากันขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ซื้อ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ให้ชิม แคะให้ชิมเลย ซื้อก็ได้ไม่ซื้อก็ได้ บางคนเขาชิมแล้วไม่ถูกใจ เขาไม่ซื้อก็ไม่ว่ากัน...ก็มีแถม ต่อรองราคาได้ ถ้าเขาบอกแพงไปเราก็ต่อรองราคาได้...ฝรั่งบางคนก็อยากได้ของแถม คือบางที่ซั้แล้ว ครึ่งกิโล ตกลงราคาแล้วร้อยบายเนี่ย ขอแถมสักลูกหนึ่งได้มัย แม่ค้าเขาก็จะให้...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางเรือที่ตลาดน้ำ หากไม่มีที่จอดประจำก็ต้องใช้การพายไปพายมาในตลาดน้ำนั้น หากมีลูกค้าที่กำลังอยู่บนเรือสนใจในสินค้าก็จะพายไปหาเรือของลูกค้าแล้วก็ต้องใช้ความสามารถในการเกาะเรือขายกันไป เพื่อไม่ให้ลูกค้าต้องเสียเวลาในการนั่งเรือท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เหมือนทุกวันนี้ มันไม่มีที่นะ คือว่าแม่ค้าก็ต้องพาย เพราะเรือมันเยอะไม่มีที่จอด แล้วอย่างนักท่องเที่ยวเขาลงเรือปุ๊บ เขาก็จะพายไปให้ถึงจุดหมายปลายทางเพราะเขาไม่มีเวลาเยอะ แล้วแม่ค้าที่อยากขาย ก็จะต้องเกาะเรือไป...อย่างมะพร้าวอ่อนจะขายกันเร็วคือเกาะปุ๊บใส่หลอดเสร็จก็ขายไป แล้วก็รีบพายไปขายคนอื่นต่อ...”

(ธัญญาเรศ โคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่ของตลาดน้ำ ช่วงเวลาที่มีการติดตลาดจะมีลูกค้านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมที่จะมาชมการซื้อขายแลกเปลี่ยนและหาซื้อสินค้าติดไม้ติดมือกลับไปฝากผู้อื่น กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ผลิตสินค้าออกมาจำหน่ายยังตลาดน้ำได้ โดยเฉพาะงานด้านศิลปะ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงผลงานด้านศิลปะที่จะนำมาเป็นสินค้าสำหรับขายเป็นของที่ระลึกว่า

“...เราจะให้เด็กไปศึกษาว่ารูปภาพลักษณะใดที่ต่างชาติจะซื้อติดไม้ติดมือไปเป็นของที่ระลึก เราก็จะได้กลับมาพัฒนาเด็กเรา ให้เด็กได้ศึกษา ทำเป็นโปสการ์ด การเพ้นท์ลงผ้า ลงกระดาษ ลักษณะที่เขาสามารถที่จะนำติดตัวไปประเทศเขาได้ง่ายๆ...”

(จจิรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนนั้น ถือได้ว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่จะต้องรู้จักวิธีการจำหน่ายสินค้า ซึ่งสามารถนำมาเป็นกิจกรรมส่งเสริมการขายในกลุ่มการงานอาชีพได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เคยนำสินค้าของนักเรียนไปจำหน่ายช่วงเทศกาลที่นักท่องเที่ยวมาช้อปปิ้งกันมากๆ ก็ประมาณช่วงปีใหม่ ให้นักเรียนรู้จักการขายสินค้าที่นักเรียนทำกัน... ช่วยส่งเสริมให้เขารู้จักทำและรู้จักขายให้เป็น...”

(วรรณีย์ อุ้นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำนั้น สามารถนำมาใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นเพื่อให้นักเรียนศึกษาอุปสงค์และอุปทานของผู้ซื้อและผู้ขายได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรื่องการซื้อขายแลกเปลี่ยนนำมาใช้ในวิชาสังคมได้...รายวิชาเศรษฐศาสตร์ เรื่องเศรษฐกิจ ให้นักเรียนไปศึกษา Demand และ Supply...”

(ภาณี คุสุวรรณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำนั้น เป็นการซื้อขายที่ก่อให้เกิดรายรับและรายจ่าย ดังนั้นสินค้าในตลาดน้ำที่นำมาขายก็มีมากมาย ต้นทุนและกำไรของสินค้าก็มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นในวิชาคณิตศาสตร์สามารถนำกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน มาเป็นกิจกรรมในการเรียนการสอนเรื่องร้อยละ ต้นทุนและกำไรได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงการนำไปใช้ในวิชาคณิตศาสตร์ว่า

“...การซื้อขายสินค้าของเขานี้ เขาคิดกำไรร้อยละเท่าไรจากต้นทุน เราจะสำรวจได้เลยว่าพ่อค้าแม่ค้าเขาลงทุนเท่านี้ แล้วเขาขายเท่านี้ เขาจะคิดกำไรกี่เปอร์เซ็นต์...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

สิ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ คูมีเสน่ห์และสามารถซื้อขายได้เป็นอย่างดี คือภาษาที่ใช้พูดเชิญชวนให้ลูกค้าได้สนใจในสินค้าของเรา ซึ่งสามารถนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาภาษาไทยให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการพูดได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในภาษาไทยเราสามารถที่จะให้เด็กได้ฝึกทักษะการพูดเกี่ยวกับบทสนทนา บทพูด การพูดเชิญชวนอย่างไรให้ลูกค้าสนใจในการซื้อขาย...ช่วยฝึกความกล้าแสดงออกให้กับนักเรียนด้วย...”

(เยาวภา อุส่าห์ฤทธิ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การสนทนาในการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำสามารถนำมาจำลองสถานการณ์ และสร้างเป็นบทสนทนาภาษาอังกฤษ ให้นักเรียนได้ฝึกทักษะการพูดโต้ตอบกัน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงการนำกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษว่า

“...เรากำหนดเป็น situation คือเป็นสถานการณ์...เวลาเราเรียนภาษาอังกฤษ เราจะกำหนดบทสนทนา เราจะกำหนดสถานการณ์ว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ตลาดน้ำ เราก็จะสร้างบทสนทนาขึ้นมาที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขาย...อย่างเช่น คนไทยถามลูกค้าว่าจะซื้ออะไร จะใช้ What do you want? แต่ฝรั่งจะถามว่า Can I help you? ...”

(ไพศาล อัดโสมณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายอยู่ในเรือจะต้องรู้จักการทรงตัวที่ดี นอกจากนี้การพายเรือซื้อขายกันในน้ำสามารถที่จะบริหารกล้ามเนื้อในส่วนที่ใช้ประโยชน์ให้แข็งแรง เพื่อสุขภาพที่ดี ซึ่งสามารถนำมาในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาพลศึกษา ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...การที่แม่ค้าขายของในน้ำ ซึ่งมันจะมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ก็ให้นักเรียนไปศึกษาการทรงตัวของแม่ค้าขณะขายของ...นำให้เด็กไปศึกษาว่าเวลาพายเรือขายของเนี่ย เขาใช้กล้ามเนื้อส่วนใหญ่มัดไหน ก็ไปบริหารกล้ามเนื้อมัดนั้นให้แข็งแรง ก็เข้าสู่พลศึกษาพอดี...”

(สุวรรณา แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ในช่วงที่มีกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำอย่างคับคั่งจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเป็นจำนวนมาก จนบางครั้งใช้วิธีเกาะเรือ หรือสาวเรือกันไป ซึ่งในวิชาวิทยาศาสตร์สามารถนำมาใช้ในเรื่องแรงดึงของวัตถุ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในช่วงที่ติดตลาดจะพบว่าเรือแน่นเต็มไปหมด เราจะเห็นแม่ค้าเกาะเรือและสาวเรือกันไป ซึ่งสามารถนำมาสอนเรื่องของแรงดึงวัตถุ เด็กก็จะเห็นภาพชัดเจนว่าเกิดแรงดึงเพื่อให้เรือเคลื่อนที่ได้...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรมที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระศิลปะเรื่องการทำโปสเตอร์ การพิมพ์ภาพเพื่อจำหน่าย กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี เรื่องการจำหน่ายสินค้า กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องร้อยละของต้นทุนและกำไรของสินค้าที่ซื้อขาย กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการพูดเชิญชวนให้ซื้อสินค้า กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องบทสนทนาภาษาอังกฤษ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษาเรื่องการทรงตัวขณะซื้อขายและการบริหารกล้ามเนื้อ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องแรงดึงของวัตถุ

กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นอย่างมาก และสิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมคือ กิจกรรมการนั่งเรือเพื่อชมสภาพตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ฝรั่งเขาชอบมานั่งเรือเที่ยวตลาดน้ำ เขามาเขาจะลงกันทุกคนเลยนะ... คนไทยก็ชอบมานั่งเรือ แล้วก็ซื้อถ้วยถ้วยเรือกินบนเรือไปเลย หาของกินผลไม้ บรรยากาศตลาดน้ำมันดี...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคลองต้นเข็มนี้เพราะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมใช้บริการเป็นอย่างมาก ซึ่งมีท่าเรือบริการอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน คนรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำส่วนใหญ่จะเป็นคนพื้นที่ที่ว่างงานแล้วก็ออกมาหารายได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนพายเยอะ มาเองอยู่ๆก็มา เขาว่างงานคือเขาไม่มีงานทำ เขาก็มารับจ้าง...คนพายรับจ้างเขาไม่มีเรือมา มันเป็นเรื่องของเจ้าของท่า เจ้าของท่าเขาจะมีเรือหลายสิบลำ คนที่รับจ้างก็มาแต่ตัว มาถึงก็ลงพายไป เขาจะออกตามคิว... บางที่พายไปเขาเบื่อ เขาก็เลิกไปทำอย่างอื่น เขาไม่ว่า เจ้าของก็ให้ออกแล้วเดี๋ยวคนใหม่ก็เข้ามาแทน...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คนที่มารับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำนี้ จะต้องพายเรือเป็นและมีทักษะการพายเรือที่ดี โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติซึ่งไม่เคยนั่งเรือที่มีลักษณะเล็กๆเช่นนี้ คนรับจ้างพายเรือจึงต้องคอยแนะนำการขึ้นลงเรือ และคอยเตือนขณะนั่งอยู่ในเรือ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พวกฝรั่งเวลาลงเต็มๆลำเนี่ยมันพายยาก มันหนัก แล้วเขาจะนั่งเหมือนรถนะ คือว่าเขาจะเอียงทางไหนก็เอียงไปเลย คนพายต้องคอยเตือน ต้องคอยพูดนะ ต้องคอยบอกเขาด้วยว่ามีอย่าเกาะข้างเรือ เพราะเรือมันจะกระแทกแตก

กันเรื่อย บอกแป็บเดียวเอามือเกาะข้างเรืออีกแล้ว เขากลัวเรือโง เขากลัวเรือ
ลุ่ม เขาก็จะไปเกาะข้างเรือ...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้คนรับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ จะต้องเป็นคนที่มีความ
รับผิดชอบสูงมาก ซึ่งต้องให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างดีและปลอดภัย ตลอดจนหากเรือได้รับความ
เสียหายชนกันจนแตกก็ต้องชดเชยค่าเสียหายให้กับเจ้าของท่า ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนที่มาสมัคร ถ้าพายไม่เป็น ไม่กล้ามาสมัครนะ เพราะต้องรับผิดชอบเขา
คือไปทำของเขาล่มไม่ได้นะ นักท่องเที่ยวเหนียวเนี่ยเขาเสียหาย เขาฟ้องร้องได้นะ
เพราะเขาเสียค่าบริการลำหนึ่งตั้ง 300-400 บาท...บางทีมีนะเขาเอามือเกาะ
ขอบเรือ โคนกระแทก ก็ต้องรีบเอายาหม่องมาทาให้เขา...คนพายต้องดูแล
เรือให้เขาด้วยนะ เรือถ้าพายไปชนแล้วแตกก็ต้องใช้เขา เสียค่าปรับ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคลอง
ต้นเข็มนี้เพราะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมใช้บริการเป็นอย่างมาก นอกจากนี้
นักท่องเที่ยวยังนิยมที่จะซื้อภาพถ่ายของตนที่พ่อค้าแม่ค้าได้ถ่ายแล้วนำมาลงใส่งาน ซึ่งสามารถที่จะ
นำมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนรู้จักเทคนิคการถ่ายภาพและการพิมพ์ภาพลงวัสดุ
ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราจะเห็นว่านักท่องเที่ยวที่นั่งเรือชมตลาดน้ำนิยมซื้อรูปในงานที่พ่อค้า
แม่ค้าถ่ายไว้ไปเป็นที่ระลึก...น่าที่จะให้เด็กเราได้ฝึกการถ่ายภาพและนำภาพ
มาพิมพ์ในวัสดุอื่นๆที่สะดวกในการนำกลับไป...ถ้าทำได้แล้วมีช่องทางตลาด
ก็น่าทำเป็นอาชีพได้นะ...”

(ขจีรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

คนรับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ จะต้องเป็นคนที่มีความรับผิดชอบสูงมาก ซึ่ง
ต้องให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างดี ตลอดจนต้องดูแลเรือที่ใช้พายด้วย หากได้รับความเสียหายชน

กันจนเด็กก็ต้องชดใช้ค่าเสียหาย ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงมีต่อนักท่องเที่ยว ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...คนรับจ้างพายเรือ จะต้องเป็นคนอดทน ใจเย็น พูจาไพเราะ เพื่อให้
นักท่องเที่ยวประทับใจ...เราก็ให้เด็กไปหามาก็ได้ว่า คนรับจ้างพายเรือต้องมี
คุณธรรมและจริยธรรมอะไรบ้าง เด็กก็จะได้เข้าใจและอาชีพนี้มากขึ้น...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ความปลอดภัยในการนั่งเรือชมตลาดน้ำก็เป็นสิ่งสำคัญที่คนรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ
ต้องตระหนัก เพราะหากนักท่องเที่ยวได้รับความเสียหายก็จะส่งผลกระทบต่อการทำงาน ซึ่ง
สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสุขศึกษาได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ถ้าหากเรือล่มจะทำอย่างไรให้ปลอดภัย เป็นความปลอดภัยในชีวิตและ
ทรัพย์สินพอดีเลย ซึ่งเป็นสาระที่ 5 ของสุขศึกษาที่นักเรียนจะได้เรียน...เป็น
ความปลอดภัยในการเดินทางขึ้นรถลงเรือ...”

(สุวรรณา แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มานั่งเรือเที่ยวชมตลาดน้ำ ควรเลือกเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับ
การเดินทางมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ สามารถที่จะนำมาใช้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ
ยกตัวอย่างในการเลือกสวมใส่เครื่องแต่งกายอย่างเหมาะสม ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราก็จะให้เด็กไปศึกษาถึงการแต่งกายของนักท่องเที่ยว...การแต่งกายใน
การนั่งเรือก็ต้องระวัง คือต้องปลอดภัยหน่อย การนั่งกระโปรงยาวเกินไป
หากเรือล่มก็มีสิทธิ์จมน้ำได้...รองเท้าที่สวมใส่ก็ต้องเหมาะกับการมาเที่ยวชม...
ซึ่งเครื่องแต่งกายของการเดินทางมาท่องเที่ยวต้องเลือกให้เหมาะสม เราก็จะ
สอนเด็กได้ตรงนี้...”

(วรรณีย์ อุ้นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งมี
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ขณะนี้ได้มีการริเริ่มโครงการ
มัคคุเทศก์น้อย เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกพูดบรรยายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้นักท่องเที่ยวได้
ฟังขณะนั่งเรือเที่ยวชมตลาดน้ำ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ขณะนี้เรากำลังมีโครงการมัคคุเทศก์น้อยพาเที่ยวตลาดน้ำ...ขณะที่เด็กได้นั่งเรือไปตามเส้นทางตลาดน้ำ เด็กก็จะได้ฝึกการพูดบรรยายภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ถึง บรรยากาศและสถานที่สำคัญๆ ที่ได้นั่งเรือผ่าน...เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จริงๆ...”

(ไพศาล อัครโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

กิจกรรมการพายเรือพายชมตลาดน้ำ ถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมมาใช้บริการ เพราะสามารถนั่งเรือและซื้ออาหารมารับประทานได้ โดยเรือจะเคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา จากการเคลื่อนที่ของเรือเราสามารถนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในวิชาฟิสิกส์เราสามารถที่จะนำการเคลื่อนที่ของเรือมาใช้เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนได้...เด็กจะได้เข้าใจและสามารถคำนวณเปรียบเทียบการเคลื่อนที่ของวัตถุบนพื้นผิวที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

คนที่มารับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำนี้ จะต้องพายเรือเป็นและมีทักษะการพายเรือที่ดี ต้องรู้จักวิธีการพายเรือทวนน้ำและวิธีการพายเรือตามน้ำ ซึ่งสามารถที่จะนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนคณิตศาสตร์ด้วยการคำนวณหาแรงพายเรือทวนน้ำและแรงพายเรือตามน้ำ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ในคณิตศาสตร์จะมีการคำนวณหาแรงพายเรือทวนน้ำและตามน้ำ...เมื่อนักเรียนมาดูเขาพายเรือกันจริงๆ ก็จะสามารถเห็นภาพจริงๆ ก็จะเกิดความเข้าใจมากขึ้น...เป็นการนำวิถีชีวิตจริงๆ ของคนรับจ้างพายเรือชมตลาดน้ำมา ยกตัวอย่างให้ดู...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมการรับจ้างพายเรือพายชมตลาดน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรมที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระศิลปะ เรื่องเทคนิคการถ่ายภาพและการพิมพ์ภาพลงวัสดุ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของคนรับจ้างพายเรือพายชมตลาดน้ำ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา เรื่องความปลอดภัยในการเดินทางขึ้นรถลงเรือ กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี

เรื่องการเลือกเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับการมาท่องเที่ยว กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการพูดบรรยายขณะชมตลาดน้ำ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องการพูดบรรยายขณะพาชมตลาดน้ำเป็นภาษาอังกฤษ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องการเคลื่อนที่ของวัตถุ กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องการคำนวณหาแรงพายเรือทวนน้ำและตามน้ำ

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงอาคารสถานที่ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ให้คำตอบได้ โดยทำให้ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้นและยังทำให้เกิดประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่นี้มีอยู่รอบๆตัวเรา ได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน สถานประกอบการ ห้างสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ตลาด สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ จากการศึกษาพบว่าแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในตลาดน้ำอำเภอดำเนินสะดวก มีดังนี้

ตลาดน้ำ

ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนอันเก่าแก่และดั้งเดิมของอำเภอดำเนินสะดวก ซึ่งตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีแห่งนี้ อยู่ในคลองลัดรางบุรี ปัจจุบันไม่ได้มีการค้าขายภายในคลองแห่งนี้แล้ว แต่ก็ยังคงมีสภาพบ้านเรือนเก่าแก่ริมสองฝั่งคลองลัดรางบุรี บ้านเรือนส่วนใหญ่จะปิดหมดแล้ว ปัจจุบันมีความพยายามที่จะฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีขึ้นมาอีกครั้ง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี่คลองลัดพลี เรือนี่แน่น แม่ค้ามาค้าขายกันเยอะ...ตอนนี้ไม่มีแล้ว เขาปิดบ้านเงียบเลย ไปดูได้...เห็นเทศบาลเขาจะทำตลาดน้ำคลองลัดพลีขึ้นมาใหม่ แต่ไม่รู้ว่าจะคิดเปล่า ถ้าไม่มีนักท่องเที่ยวมันก็คิดยาก...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นตลาดน้ำเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งในอดีตมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างหนาแน่น ตั้งอยู่ปากคลองโพหักซึ่งเป็นคลองแยกไปจากคลองดำเนินสะดวก เอกลักษณะที่เป็นจุดเด่นของตลาดน้ำแห่งนี้ คือมีลักษณะเป็นตลาดน้ำวิถีชีวิตของชุมชน แต่ปัจจุบันนี้การค้าขาย

ทางน้ำนั้นซบเซาลงไปมาก จนอาจจะไม่เหลือสภาพของตลาดน้ำให้เห็น แต่หากว่าจะไปชมตลาดน้ำแห่งนี้ต้องไปตั้งแต่เช้า คือประมาณ 06.00-08.00 น. ก็ยังพอมีเรือแม่ค้ามาซื้อขายกันอยู่ประมาณสิบกว่าลำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...เมื่อ 2-3 ปีก่อนยังมีเรือแม่ค้าเยอะกว่านี้ แต่ตอนนี้เหลือกันแค่สิบกว่าลำเอง...ที่อนุรักษ์กันอยู่ก็มีแค่นี้แหละ เด็กรุ่นหลังๆคงไม่เอาหรอก อาชีพแม่ค้ามันลำบาก หมครุ่นนี้ก็คงไม่มีแล้วมั้ง...ป้าก็จะพามาขายจนกว่าจะขายไม่ไหวนั่นแหละ ดึกว่าอยู่เฉยๆ...”

(ดินโท สะบุญมี, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่ยังคงเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างหนาแน่น โดยสินค้าที่ขายก็มีความหลากหลาย มีทั้งสินค้าที่เป็นผลผลิตของชาวสวนอำเภอดำเนินสะดวก และยังมีสินค้าที่เป็นของที่ระลึกไว้จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวอย่างมากมาย โดยตลาดน้ำคลองต้นเข็มนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเรียกว่า “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” อันเป็นตลาดน้ำที่เป็นแหล่งค้าขายสร้างรายได้ที่ภาคภูมิใจแก่ชาวอำเภอดำเนินสะดวก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...คลองต้นเข็มคนมาเที่ยวเยอะนะ ทั้งคนไทยคนต่างชาติ คือมีชื่อเสียงมาก...ของขาย ของกิน ของที่ระลึกก็มีให้เลือกซื้อเยอะ...จะลงเรือเที่ยวก็ได้ เขาก็พาชมตลาดน้ำ ซื้อของกินบนเรือได้เลย จะเอาไรก็บอกเขา เขาก็จอดให้เราซื้อ...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

ตลาดน้ำคลองลัดราชนูรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ล้วนมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของแต่ละตลาดน้ำ ซึ่งตลาดน้ำแต่ละแห่งก็ได้สะท้อนสภาพออกมาอย่างชัดเจน สามารถนำมาศึกษาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในเรื่องท้องถิ่นของเราและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่

“...เราจะมองการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม...ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนที่จะมาเป็นตลาดน้ำ...ศึกษาสภาพปัญหาในอดีต เปรียบเทียบกับปัจจุบัน แนวโน้มในอนาคตในแง่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม...ตลาดน้ำเหล่านี้จะช่วยให้ได้มีประสบการณ์จริง เด็กจะได้ค้นคว้าหาคำตอบถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเอง...”

(ภาณี คุสุวรรณย์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ทำให้ภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษมีความจำเป็นมากกับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึก เราก็มีโครงการที่จะไปสอนบทสนทนาภาษาอังกฤษให้กับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เด็กเราก็จะได้ฝึกการพูดไปด้วย ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราคงจะต้องใช้สถานที่ตลาดน้ำตรงนั้นมาเป็นบทเรียนในการสนทนาภาษาอังกฤษ...แม่ค้าเขาสนใจภาษาต่างประเทศ เราก็จะจัดการสอนภาษาอังกฤษให้กับแม่ค้า เป็นโครงการแลกเปลี่ยนกัน...เราสามารถใช้ตลาดน้ำเป็นสถานที่ฝึกพูดภาษาอังกฤษ เขาได้เราเป็นคนคอยช่วยสอนประโยชน์ที่เขาต้องใช้ขายของ...”

(ไพศาล อุตโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

นอกจากตลาดน้ำจะเป็นสถานที่ที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่ผู้คนมาท่องเที่ยวมากมาย นอกจากนี้ในบริเวณตลาดน้ำจะพบว่ามีสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตอาศัยอยู่กันเป็นระบบนิเวศอย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาวิทยาศาสตร์ได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราสามารถนำตลาดน้ำมาสอนในเรื่องความหลากหลายในระบบนิเวศได้เป็นอย่างดี...เราให้เด็กไปสังเกตว่าที่ตลาดน้ำมีสิ่งมีชีวิตอะไรบ้าง และสิ่งไม่มีชีวิตมีอะไรบ้าง...เด็กก็จะเห็นภาพห่วงโซ่อาหารได้ชัดเจน...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นตลาดน้ำที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ แต่ตลาดน้ำคลองโพหักซบเซาลงไปมากจนอาจจะปิดตัวได้ หรือแม้แต่ตลาดน้ำคลองต้นเข็มที่มีการซื้อขายกันอย่างคึกคักจนปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้สถิติในการเก็บรวบรวมข้อมูล

และสร้างเป็นกราฟ เพื่อทำนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอนาคตได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราใช้ตลาดน้ำเป็นสถานที่รวบรวมข้อมูลพื้นฐาน แล้วก็ให้เด็กมาวิเคราะห์ด้วยสถิติ...หาจำนวนเฉลี่ยของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ หาจำนวนเฉลี่ยของเรือที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนในแต่ละวัน หาข้อมูลว่ามีสินค้าประเภทใดมีขายดีที่สุด...เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติแล้วก็ให้เด็กทำกราฟนำเสนอ เด็กก็อาจจะได้เห็นแนวโน้มของตลาดน้ำที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ตลาดน้ำคลองคันเข้มนอกจากจะเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรู้จักเป็นอย่างดีซึ่งเรียกชื่อว่า ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งสามารถที่จะนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนในการเขียนคำขวัญเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม นอกจากนี้ยังใช้ตลาดน้ำเป็นหัวข้อในการแข่งขันการประกวดพูดต่างๆ เพื่อให้นักเรียนรู้จักท้องถิ่นของตัวเองได้ดีขึ้น ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรามักให้เด็กฝึกเขียนคำขวัญเชิญชวน ให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินฯ...ครั้งที่จัดงานร้อยเอ็ดเสด็จประพาสต้น ก็มีการประกวดสุนทรพจน์ในหัวข้อเรารักตลาดน้ำดำเนินฯ เด็กก็จะต้องเตรียมข้อมูลพื้นฐานตลาดน้ำที่จะใช้พูดและต้องฝึกฝนการพูดให้เป็นธรรมชาติ...”

(เยาวภา อุตสาหกรรม, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนของชุมชนที่อยู่บริเวณริมน้ำ การดูแลรักษาตลาดน้ำให้มีความสะอาดและถูกสุขลักษณะก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อมิให้เป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค และเป็นสถานที่ที่นำมาจับจ่ายใช้สอย ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสุขศึกษาได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำเป็นแหล่งซื้อขายของกัน ก็จะมีปัญหาขยะต่างๆ แล้วก็แมลงวันที่มาตอมอาหาร...เราก็จะให้เด็กไปศึกษาการรักษาความสะอาดของตลาดน้ำให้ถูกสุขลักษณะ...เด็กก็จะได้ไปเห็นสภาพปัญหาจริงและหาทางแก้ไข...”

(สุวรรณา แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

การเสริมสร้างจิตสำนึกให้เด็กได้ซึมซับความภูมิใจในท้องถิ่น สามารถถ่ายทอดออกมาได้ ในงานศิลปะ ให้เด็กได้วาดภาพตลาดน้ำปัจจุบันเพื่อถ่ายทอดสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำ และ ให้เด็กได้วาดภาพตลาดน้ำในฝัน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกและจินตนาการให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ตอนนี้ตลาดน้ำได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง เราก็ให้เด็กไปดู สถานที่จริง แล้วก็ให้เด็กกลับมาวาดภาพจากการที่มองเห็นปัญหา ให้เด็กได้ วาดภาพตลาดน้ำในฝันที่เด็กอยากจะให้เป็น...เราก็อาจถามเด็กให้คิดต่อว่าจะ มีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไรให้เป็นตลาดน้ำในฝันของเรา...”

(ขจีรัตน์ ชูระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ตลาดน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่สำคัญ เพราะสถานที่เพียงแห่งเดียว มี เรื่องราวต่างให้ศึกษามากมาย ซึ่งสามารถนำข้อมูลสิ่งต่างๆที่มีอยู่ในตลาดน้ำเช่นประวัติความเป็นมา สินค้าในตลาดน้ำ เรือพ่อค้าแม่ค้า เอกลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นต้น ให้นักเรียน จัดทำเป็นเว็บไซต์ เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้อีกช่องทางหนึ่ง และยังเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์ ให้ผู้อื่นรู้จักสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการนำทุกกลุ่มสาระมาบูรณาการร่วมกัน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิ กล่าวว่า

“...ตลาดน้ำดำเนินฯที่เดียวก็มีอะไรให้ศึกษาตั้งมากมาย...พอเราให้เด็กได้ไป ศึกษาหาข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ที่เราได้คุยกันเมื่อครู่แล้ว ก็ให้เด็ก จัดทำเว็บไซต์ของดีตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพื่อบูรณาความรู้ต่างๆ จากทุก กลุ่มสาระ...ให้เด็กตั้งกระทู้ถามตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับตลาดน้ำไว้ในเว็บไซต์ เพื่อให้คนที่สงสัยมาถาม และให้นักเรียนเรารู้จักหาคำตอบ...”

(วรรณีย์ อุ่นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าตลาดน้ำ เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่ที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องท้องถิ่นของเราและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ เรื่องบทสนทนาภาษาอังกฤษ กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องความหลากหลายในระบบนิเวศตลาดน้ำ กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องสถิติและการนำเสนอข้อมูล กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการเขียนคำขวัญ เชิญชวนและการพูดสุนทรพจน์ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษาเรื่อง การรักษาความสะอาดตลาดน้ำให้ถูกสุขลักษณะ กลุ่มสาระศิลปะเรื่องการวาดภาพปัญหาของตลาด

น้ำและการวาดภาพตลาดน้ำในฝัน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเรื่องการจัดทำเว็บไซต์
ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

คลอง

คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองขุดที่ขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สตรียวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ครั้นดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาศรีสตรียวงศ์สมุหพระกลาโหม เป็นแม่กองขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลองที่ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม การขุดคลองเริ่มขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2409 เป็นคลองกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 6 ศอก (3 เมตร) ยาว 895 เส้น (35 กิโลเมตร 800 เมตร) เมื่อทำการขุดคลองนี้สำเร็จแล้ว จึงนำแผนผังขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคลองที่มีเส้นทางตรง ได้รับความสะดวกในการสัญจร จึงทรงพระราชทานนามคลองที่ขุดใหญ่นี้ว่า “คลองดำเนินสะดวก” ดังพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ที่กล่าวถึงการเปิดคลองดำเนินสะดวก ตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นมาถึงวันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ พลหัวเจ้าสมุหพระกลาโหม ได้ไปเปิดคลองขุดใหม่ที่บางนกแขวก คลองนั้นได้ลงมือขุดเมื่อปลายขาล อัฐศก ขุดตั้งแต่แม่น้ำบางยางเมืองนครไชยศรีฝั่งตะวันออกไปตกคลองบางนกแขวก เมืองราชบุรียาว 840 เส้น กว้าง 6 วา ลึก 6 ศอก รวมค่าจ้างขุด ค่าต่อไม้ เงินในพลหัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม 1,000 ชั่ง ในหลวงพระราชทานด้วย 400 ชั่ง รวมเป็นเงิน 1,400 ชั่ง ให้ชื่อคลองดำเนินสะดวก...”

(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2521)

คลองลัดราชบุรีหรือที่ชาวบ้านเรียกเพี้ยนมาเป็นคลองลัดพลี หรือคลองลัดพลีเป็นคลองชอยตรงที่ขุดขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญเพื่อลัดไปยังอำเภอมืองราชบุรีในอดีต แต่ปัจจุบันนิยมไปทางบกด้วยรถยนต์มากกว่า ซึ่งปัจจุบันได้มีความพยายามของเทศบาลตำบลดำเนินสะดวกที่จะทำให้คลองแห่งนี้เป็นคลองสวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง ด้วยการปลูกต้นไม้ไว้หน้าบ้านตลอดสองฝั่งคลอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...ก่อนนี้คลองลัดพลีสำคัญนะ ใครจะไปเมืองก็ต้องไปคลองนี้ เพราะไม่มีถนน...แต่เดี๋ยวนี้ทางรถมันเข้า เขาก็ไปทางรถกันหมด มันสะดวกกว่า...แต่เขาก็พัฒนาคลองใหม่สวยเลย ปลุกคอกไม้เต็มไปหมด...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

คลองโพหักเป็นคลองตรงที่ขุดแยกไปจากคลองดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดน้ำคลองโพหัก โดยสันนิษฐานว่า เมื่อสมัยก่อนนั้นจะมีต้นโพธิ์ที่หักอยู่บริเวณปากคลอง ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า คลองโพหัก คลองแห่งนี้ยังมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะยังคงมีการสัญจรทางเรืออยู่บ้าง และยังคงใช้น้ำในคลองเพื่อประโยชน์อื่นๆอีกด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...ทุกวันนี้คนแถวนี้มันก็ต้องอาศัยน้ำในคลองนี้ไว้ซักอะไร ล้างอะไร เนี่ย มันดีกว่ากันเยอะ แล้วอีกหน่อยหน้าฝนตกเยอะๆ หน้าฤดูน้ำหลากมาเยอะๆ น้ำมันก็จะใสใช้กันได้ น้ำนี้ก็ยังขุ่นเพราะเรือมันวิ่งกันบ้าง อะไรกันบ้าง... คนแถวนี้เขาต้องอนุรักษ์ ในคลองโดยมากจะไม่ทิ้งสวะลงคลองกัน...”

(ผวน กิจกสิกร, สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548)

คลองต้นเข็มซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้น เมื่อสมัยก่อนจะเป็นเพียงคลองซอยเล็กๆที่ขุดเข้ามาภายในสวนเท่านั้น โดยในช่วงแรกที่เข้ามาในคลองนี้จะมีต้นเข็มขึ้นอยู่บนคันสวน ชาวบ้านที่ใช้คลองนี้ในการสัญจรและการค้าขายแลกเปลี่ยนในสมัยนั้นจึงเรียกว่า คลองต้นเข็ม แต่หลังจากที่ได้มีการค้าขายกันอย่างเนืองแน่นก็มีการขุดลอกคลองให้ใหญ่ขึ้น ซึ่งปัจจุบันก็เป็นที่ตั้งของตลาดน้ำคลองต้นเข็มอันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เลื่องชื่อของอำเภอดำเนินสะดวก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...สมัยก่อนฝั่งนี้เป็นต้นเข็มหมดเลย ข้างในทำสวน แต่ก่อนเป็นสวนทั้งนั้นเลย น้องสาวป้ากับป้ายังเคยมาทำสวนที่นี่แหละ...แล้วเดี๋ยวนี้พอฝรั่งเข้ามาก็จัดเป็นท่า แล้วก็เปิดร้านขายของที่ระลึกกัน...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แนวทางการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

คลอง เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีพื้นที่ในการทำสวนมากมาย จึงมีคลองซอยต่างๆในอำเภอดำเนินสะดวกมากกว่า 200 คลองแต่ละคลองมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคม ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เราสามารถให้เด็กไปหาประวัติความเป็นมาของคลองได้ เช่นคลองดำเนินสะดวกขุดขึ้นในสมัยใด ขุดขึ้นเพื่ออะไร แล้วทำไมอำเภอดำเนินสะดวกถึงมีคลองตั้ง 200 กว่าคลอง...เด็กก็จะได้เรียนรู้ทั้งประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ไปในตัว...”

(จุฑามาศ จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

คลองมีประโยชน์ต่างๆมากมายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในอดีตคลองจะเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ การสร้างบ้านเรือนจึงมักตั้งอยู่ริมสองฝั่งคลอง และใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคบริโภค นอกจากนี้คลองยังเป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันน้ำ ซึ่งสามารถนำประโยชน์ของคลองมาเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เมื่อเด็กได้ศึกษาความเป็นมาของคลองแล้ว เด็กก็จะได้เห็นความสำคัญของคลองที่มีต่อการดำรงชีวิต มีการบริโภค อุปโภค สัตว์จรไปมา แล้วมาเกิดตลาดน้ำ...เด็กก็จะได้คิดบูรณาการได้ว่าคลองก่อให้เกิดอาชีพได้อย่างไร...”

(วรรณีย์ อุ่นเจริญ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากคลองแต่ละแห่งมีความเป็นมาที่แตกต่างกัน ชื่อที่ใช้เรียกคลองก็มีการเรียกเพี้ยนกันมาจนปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำชื่อคลองมาใช้สอนในเรื่องของคำเพี้ยนในวิชาภาษาไทยได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...อย่างชื่อคลองลัดราชบุรีเนี่ย มันยาวแล้วชาวบ้านเขาจะไม่นิยมเรียก เขานิยมเรียกคลองลัดพลี หรือคลองลัดพลี ซึ่งก็เพี้ยนมาจากชื่อคลองลัดราชบุรีนี่เอง...เราก็อาจกระตุ้นความสงสัยให้เด็กว่าทำไม คลองโพหัก ถึงไม่เขียนว่า

คลองโพธิ์หัก เพราะเด็กทราบแล้วว่าที่เดิมที่ปากคลองโพหัก จะมีต้นโพธิ์ที่
หักอยู่ปากคลอง...”

(เขวภา อู่สำหฤทธิ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ชื่อคลองต่างๆที่พบเห็นในอำเภอดำเนินสะดวก จะนิยมเขียนเป็นภาษาไทย น่าที่จะมีการ
ส่งเสริมให้มีป้ายชื่อคลองที่เป็นภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วย นักเรียนก็จะได้เรียนรู้คำศัพท์เฉพาะ ซึ่ง
สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาภาษาอังกฤษ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...อย่างตอนนี้เราจะสังเกตเห็นว่าป้ายชื่อคลองมีแต่ภาษาไทย เราก็จะให้เด็ก
หัดเขียนคำศัพท์ที่เป็นชื่อเรียกเฉพาะเจาะจง ตามชื่อคลองต่างๆมีอยู่ในอำเภอ
ดำเนินสะดวก...เด็กก็จะได้เรียนรู้คำศัพท์และเขียนคำศัพท์ได้ถูกต้อง...”

(ไพศาล อัดโสภณ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

เนื่องจากคลองสมัยก่อนจะใช้มาตรวัดไทยในการวัดขนาดและพื้นที่ในการขุดคลองใน
วิชาคณิตศาสตร์ก็จะสามารถนำมาใช้ในการคำนวณเปลี่ยนหน่วยให้เป็นมาตรวัดสากล ดังที่
ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...ตรงคำว่า คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองกว้าง 6 วา ลึก 6 ศอก ยาว 895 เส้น
เราสามารถนำมาสอนให้เด็กรู้จักการเปลี่ยนหน่วยมาตรวัดไทย ให้เป็นมาตร
วัดสากล ในวิชาคณิตศาสตร์ได้...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

คลอง มีประโยชน์มากมายสำหรับชุมชนริมสองฝั่งคลอง เพราะสามารถนำมาใช้ได้ทั้ง
อุปโภคและบริโภค ดังนั้นน้ำในลำคลองควรมีสภาพคุณภาพน้ำที่ดี ซึ่งในวิชาวิทยาศาสตร์ เรา
สามารถนำตัวอย่างน้ำในแม่น้ำลำคลองมาตรวจหาคุณภาพน้ำได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...คลองในอำเภอดำเนินสะดวกมีอยู่มากมาย...จากตัวอย่างนี้ เราก็อาจจะเอา
ตัวอย่างน้ำในคลองลัดราชบุรี คลองโพหัก แล้วก็คลองต้นเข็ม มาตรวจวัดหา
คุณภาพของน้ำ...เมื่อดูผลแล้ว ก็ให้เด็กเปรียบเทียบกันว่าน้ำจากแหล่งไหนมี
คุณภาพดีกว่าเพราะอะไร...”

(ศิริลักษณ์ หนองเส, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง และเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมมาเที่ยวชมตลาดน้ำแห่งนี้ ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในลำคลอง ก็เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...เรื่องของคลองน่าจะทำในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในลำคลอง...อย่างคลองต้นเข็มเนี่ย ถ้ามีแม่ค้าเยอะ มีคนซื้อเยอะ ทิ้งไม่เลือกที่ คลองก็เน่า ก็จะเป็นปัญหาสืบเนื่องไป...เราก็ให้เด็กไปศึกษาค้นคว้า จะทำอะไรที่จะรักษาสีสิ่งแวดล้อมบริเวณแม่น้ำลำคลองให้อยู่ในสภาพดี...อย่างคลองดำเนินฯก็รู้สึกขยะเยอะ...”

(สุวรรณ แดงเวียง, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ปัจจุบันบริเวณริมสองฝั่งคลองลัดราชบุรีได้ถูกประดับตกแต่งภูมิทัศน์ให้เป็นคลองที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย โดยการประดับตกแต่งต้นไม้ไว้หน้าบ้านทุกหลังประดับธงชาติและประดับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้บริเวณข้ามคลองทุกแห่ง ซึ่งในวิชาศิลปะก็ได้นำไปเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับการวาดภาพตกแต่งคลองสวยงามตามจินตนาการ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

“...คลองลัดราชบุรีได้ถูกออกแบบให้เป็นคลองสวยงาม...ในวิชาศิลปะเราก็จะให้เด็กวาดคลองที่สวยงามตามจินตนาการของเด็ก...ซึ่งภาพไหนมีแนวความคิดดี เราก็จะนำภาพของเด็กไปเสนอเทศบาล หากเขาสนใจก็จะได้ทำตามแบบนั้นได้เลย...”

(ขจีรัตน์ สุระกิจ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

ดังนั้นจากการศึกษาพบว่าคลอง เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญ โดยสามารถนำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องความเป็นมาของคลองและภูมิศาสตร์ กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีเรื่องประโยชน์ของคลองที่ทำให้เกิดอาชีพ กลุ่มสาระภาษาไทยเรื่องการเรียกชื่อคลองกับคำพ้องในภาษาไทย กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศเรื่องการเขียนคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้เรียกชื่อคลอง กลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องการเปลี่ยนหน่วยมาตราวัดไทยเป็นมาตราวัดสากล กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องคุณภาพของน้ำในคลอง กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำลำคลอง กลุ่มสาระศิลปะเรื่องการวาดภาพคลองสวยงามตามจินตนาการ

บทที่ 7

แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

จากการศึกษาถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก ตลอดจนการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงแนวทางการนำตลาดน้ำไปใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน พบว่าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่สุดของตลาดน้ำที่จะทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่หรือสูญหายไป

ความสำคัญของแม่ค้าตลาดน้ำกับการดำรงอยู่ของตลาดน้ำ

จากการศึกษาตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองคันเข้มน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าบุคคลที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงหรือที่นิยมเรียกว่าแม่ค้าตลาดน้ำ เพราะผู้ชายส่วนใหญ่จะนิยมจะเข้าไปดูเล่นสวนและดูแลบ้านมากกว่า แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีบทบาทสำคัญและมีความถนัดในด้านการค้าขายมากกว่าผู้ชาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ป้าเนี่ยเหมือนเป็นหัวหน้าครอบครัวแล้วลุงอยู่บ้านก็ทำงานบ้านเหมือนผู้หญิง ป้าเนี่ยเหมือนกับผู้ชาย...แล้วป้าเป็นคนทำอะไรไว บางครั้งลุงเขาทำอะไรช้าไฉนื้อ ป้าบอกมานี่ป้าทำเอง...อย่างมาขายของลุงเขาทำไม่ทันกินหรอก เขาเรียกคนซื้อไม่เป็น...”

(แฉ่งน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำก่อกำเนิดขึ้นมาได้ จากการศึกษพบว่าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองคันเข้มนในอดีตนั้นเกิดขึ้นมาจากการมารวมตัวของแม่ค้าตลาดน้ำที่นัดกันเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนตามวันทีนัดกันในแต่ละตลาดน้ำ โดยที่แม่ค้าจะพายเรือบรรทุกสินค้าพืชผลทางการเกษตรของตนเองมาแลกเปลี่ยนกัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้มีผักผลไม้อะไรก็เอาออกมาขายกัน ไม่มีตลาดส่งใหญ่ๆ แม่ค้าก็มาขาย เอามาจับกันส่งกัน แล้วชาวสวนก็เอาออกมาขาย...ตอนนั้นมันค้าขายดี คนซื้อคนขายจากที่อื่นๆก็มารวมกันอยู่ที่นี่แหละ เพราะมีคนมารับซื้อเยอะ...”

(สมศรี เอมโอยฐุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นบุคคลที่ทำให้ตลาดน้ำก่อกำเนิดเกิดขึ้นมาได้แล้ว แม่ค้าตลาดน้ำก็ยังเป็นบุคคลที่ทำให้ตลาดน้ำสูญหายไปเช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้ปิดตัวลงไป ไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนดังเช่นในอดีตก็มีสาเหตุมาจากที่แม่ค้าตลาดน้ำได้เคลื่อนย้ายสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ก็ตั้งแต่แม่ค้าย้ายหนีถูกคลื่นจากคลองลัดพลีเข้ามาฝั่งคลองต้นเข็ม ก็ทำให้ฝั่งโน้นไม่มีคนไปขาย เพราะเข้ามาฝั่งนี้สะดวกกว่า...ฝั่งโน้นไม่มีแม่ค้าไปขาย ก็ไม่มีคนไปซื้อ ก็ไม่มีคนไปเที่ยวหรอก...ร้านค้าก็ปิดเงียบหมด...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นบุคคลที่สำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้มาจนเช่นปัจจุบัน โดยเฉพาะตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ซึ่งเป็นตลาดน้ำที่สำคัญที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนในด้านการท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเที่ยวตลาดน้ำคลองต้นเข็มแห่งนี้นิยมที่จะมาดูการซื้อขายแลกเปลี่ยนของแม่ค้าตลาดน้ำเป็นสำคัญ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ฝรั่งนะเขาชอบมาดูแม่ค้า ถ้ามันมีเรือแม่ค้าพายเยอะๆก็จะสวยดี เขาจะชอบ แล้วก็มาถ่ายรูปไป...ถ้าไม่มีแม่ค้าก็โอโฮ ไม่มีเรือเลย เขาก็จะว่าไคว่ว่าพาเขามาดูอะไร เขาก็จะไม่มาดูหรอก...ถ้าไม่มีเรือแม่ค้าเหมือนฝั่งคลองลัดพลีนะ ก็ไม่มีคนไปดู ตลาดน้ำก็ปิดไปนานแล้ว...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลที่สำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้มาเช่นปัจจุบัน เพราะตลาดน้ำเป็นแหล่งทำมาค้าขายที่สร้างรายได้ที่สำคัญ ซึ่งการนำมาของรายได้มีส่วนในการเพิ่มคุณภาพชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำให้ดีขึ้น นอกจากนี้อาชีพแม่ค้าก็ยังเป็นชีวิตและจิตใจที่ฝังรากลึกมาอย่างยาวนานของชุมชนที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันมากับสายน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนดำเนินเช่นอย่างชาวแม่ค้าเนี่ยที่นี่คือจุดใหญ่คือใจของเรา เข้าตื่นขึ้นมา ก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้วคือเป็นจิตใจของเราแล้ว เข้าตื่นมาก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้ว สนุกก็สนุก เหนื่อยก็เหนื่อย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีส่วนสำคัญต่อการดำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนที่นับวันตลาดน้ำจะมีแต่การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่ ๆ ที่จะเข้ามาแทนที่แม่ค้าตลาดน้ำรุ่นเก่า ๆ ที่ได้เลิกอาชีพไป จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ตลาดน้ำที่มีความสำคัญในระดับชาติคงอยู่ตลอดไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนนี้ก็คือตลาดน้ำไม่ใช่แค่ของชุมชนอย่างเดียว แต่ก็เรียกว่าของประเทศด้วย ก็เหมือนเป็นหน้าเป็นตาของประเทศอีกทีหนึ่ง...พูดตรงๆถ้าเกิดยังมีแม่ค้ารุ่นๆอย่างที่มาขายเนี่ย คือมาขาย ไม่อาย ยังกล้ามาขายตลาดน้ำก็คงยังอยู่นั่นแหละ เพราะแม่ค้าเก่าๆเขาก็เลิกขาย เลี้ยงลูกเลี้ยงหลานอยู่บ้านหมดแล้ว...”

(ชญญาเรศ โคว์ไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาตลาดน้ำคลองลัดราชมูรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเจิม จะพบว่าแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นผู้หญิงผู้ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญต่อความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะแม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงอยู่หรือสูญหายไปของตลาดน้ำ

ลักษณะนิสัยของแม่ค้าตลาดน้ำ

ลักษณะนิสัยของแม่ค้าโดยทั่ว ๆ ไปนั้นที่มักจะได้อู้จักและได้ยินคุ้นหูอยู่เป็นประจำ คือแม่ค้าเป็นคนปากร้าย ปากตลาด ชอบโอวยวาย ซึ่งมักจะได้อินคำเปรียบเทียบกับคนที่มิว่าจาไม่สุภาพว่าเป็นแม่ค้าปากตลาดอยู่เสมอ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เราขายเราต้องอดทน เขาจะได้ติดใจว่าคนแถวนี้อารมณ์ดี เขามาซื้อของเขา จะรู้จึ๊ยัง ใจเราก็ต้องเฉย บางคนเขาก็เออ คนแถวนี้ดีเนอะ เวลาจู้จึ๊ก็ยังมีอยู่ เพราะส่วนมากแม่ค้าขึ้นชื่อว่าปากร้าย เราก็ต้องพยายามมาช่วยกันตรงนี้...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ลักษณะนิสัยที่สำคัญของแม่ค้าตลาดน้ำอันดับแรกคือต้องเป็นเรื่องการพูดจา เพราะการซื้อขายแลกเปลี่ยนต้องอาศัยการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ต้องพูดจาให้เขาเกิดการความประทับใจ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย นักท่องเที่ยวก็อยากมาเที่ยวอีก และแม่ค้าตลาดน้ำก็จะขายสินค้าได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรื่องการพูดจาสำคัญนะ การพูดจาไม่จองหอง ใครไม่ซื้อก็ไม่ต้องไปพูดว่าเขา เพราะเดี๋ยวเขาโกรธไม่มาเที่ยวอีก...พูดจานิมนวล แล้วก็ต้องรู้จักเรียกชื่อเรียกขิม ไม่งั้นจะขายไม่ค่อยได้หรอก...”

(เป่า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

“...พูดเก่งๆ ชวนเขาซื้อเขาขาย หน้าตายิ้มแย้มก็เท่านั้นแหละ คนเราทุกคนก็ชอบคนพูดดีๆ...เที่ยวชวนคนซื้อของคุณ คุณโน่นคุณนี่ มนุษย์สัมพันธ์ดี แล้วเขาก็จะมาซื้อของเรา...”

(หลับ เจริญ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำนอกจากจะเป็นคนพูดจาไพเราะแล้ว จะต้องเป็นคนจิตใจดี มองโลกในแง่ดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสเพราะเวลาที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวชม ก็อย่างมาดูมาชมแม่ค้าตลาดน้ำ ดังนั้นสิ่งแรกที่จะช่วยสร้างความประทับใจก็คือรอยยิ้มที่จะทำให้ผู้ซื้อต้องการที่จะซื้อและสนทนาด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ต้องเป็นคนใจดี หน้าตายิ้มแย้ม คนเขาถึงอยากจะเข้ามาซื้อมาคุยด้วย...แล้วบางทีป้ามาเจอคนหน้าหงิกหน้างอนในตลาดน้ำนี้ ป้าบอก โอ้โฮ นี้อมทุกข์อมโศกกันอยู่หรือเนี่ย...เขาพายหน้าเขาไม่เคยยิ้มเลยแหละ เหมือนคนอมทุกข์อมโศก แล้วใครมันจะกล้าไปเรียกชื่อหะจริงมัย...”

(แฉ่งน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องมีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อลูกค้า ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยทั่วไปของแม่ค้า แต่สำหรับตลาดน้ำคลองต้นเข็มซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ความจริงใจและความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าเป็นการสร้างภาพพจน์ให้กับการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กลับมาเที่ยวชมอีกในอนาคต ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ขายของนะต้องจริงใจให้เขาอะ อย่าไปหลอก ไปโกหกเขา เพราะเขาจะได้อะไรอีก เราจะต้องซื่อสัตย์ให้เขาประทับใจ...แม่ค้าผลไม้บางคนตอนให้เขาชิมนะหวาน แต่พอเขาซื้อกลับไปมันเปรี้ยว เขากลับมาค่าเขาก็มี อย่างนี้ทำให้ภาพพจน์เสีย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

“...เวลาขายของ ซั่งกิโกลีนี้อีกอย่างเนี่ย เรื่องกิโกลีนี้อำคัญนะ อย่างป่าขายมาจนแก่ป้านี้ ตาป้ายังไม่เป็นไร ป่าไม่เคยโกงใคร มีแต่เกินให้ ราคาที่พูดกันไปแต่เรื่องโก่งนี้ไม่มี ซื่อสัตย์แบบนี้ ไม่ต้องโก่ง ไม่ต้องยกยก ถ้าให้ได้ก็ให้ไปเลย...”

(เป่า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำยังจะต้องมีความอดทน เพราะว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนจะต้องพบเจอกับลูกค้าหลายแบบ นอกจากนี้จำนวนเรือแม่ค้าในช่วงเวลาที่คับคั่งก็จะเยอะแยะมากมาย อีกทั้งเรือรับจ้างพายพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำก็จะแน่นคลอง ก็จะทำให้การค้าขายไม่สะดวก ก็มักจะมีความเสี่ยงทะเลาะกันก็จะก่อให้เกิดอารมณ์โกรธได้ง่าย นอกจากนี้ยังต้องทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าต้องมีความอดทน ทนฝน ทนแดด ทนทาน...บางทีเจอลูกค้าเลือกมากมาย เราก็ต้องอดทนยิ้มแย้มให้เขา...แล้วก็ต้องอดทนเวลาเรือมันแน่น ถ้าไม่อดทนก็ต้องทะเลาะกัน...”

(สมศรี เอ็มโอยฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

“...ไม่มอญ ไม่โมโหกับลูกค้า ไม่ใส่ลูกค้าต้องอดทนไว้ในใจเวลาเขาต่อราคาก็จะเงิบจะให้เราเห็นไม่ได้เพราะเราเป็นแม่ค้า ต้องอดทนไว้ข้างใน เพราะเราเป็นแม่ค้า จะหนักจะเบา ก็เก็บไว้ข้างในอย่าไปว่าเขา...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นคนเรียบง่าย รักอิสระ และรักในอาชีพ ไม่ยึดติดกับวัตถุมากจนเกินไป ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากแม่ค้าบนบก เพราะแม่ค้าตลาดน้ำจะไม่ได้กำหนดเวลาการขายของตัวเองที่แน่นอน เพราะสินค้าแต่ละประเภทก็จะมีช่วงเวลาจำหน่ายที่ต่างกันไป และแม่ค้าตลาดน้ำบางคนไม่มีที่จอดประจำในการค้าขาย จึงทำให้แม่ค้าตลาดน้ำมีอิสระที่จะหายไปขายที่ไหนก็ได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนที่จะมาเป็นแม่ค้าได้คือคนรักอิสระ คือไม่ยึดติดกับอะไร คือง่ายๆสบายๆ จะมาเมื่อไหร่ก็ได้ จะกลับเมื่อไหร่ก็ได้...ต้องเป็นคนที่ไม่หิวหว่าด้วย เพราะแม่ค้าเรื่อยๆ ง่ายๆ คือสบายๆไม่ต้องมีที่หื้อ คือไม่ต้องใส่เสื้อผ้าแบรנדเนมนะ...”

(ชญญเรศ ใ้วไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ลักษณะนิสัยของแม่ค้าโดยทั่วไปจะถูกมองว่าเป็นคนปากร้าย ชอบโววาย แต่จากการศึกษาลักษณะนิสัยของแม่ค้าตลาดน้ำพบว่าต้องเป็นพุดจาไพเราะ จิตใจดี มองโลกในแง่ดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส จริงใจ ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า รักอิสระ รักในอาชีพ และสิ่งสำคัญสุดท้ายแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องมีความอดทน

การแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำ

แม่ค้าตลาดน้ำในอดีตนิยมใส่เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ นุ่งผ้าถุง และสวมงอบไว้บนศีรษะ เนื่องจากในอดีตนั้นชุดของแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นชุดเดียวกับที่ใส่ทำสวน ในช่วงเวลาเช้าก็จะเข้าไปเก็บผลผลิตในสวนของตนเองแล้วก็จะออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยชุดนั้นเลย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้แม่ค้าจะใส่เสื้อแขนยาวสีเข้มๆ สีน้ำเงินเข้ม สีดำบาง เพราะเป็นชุดทำสวนก็เก็บเอาของสวนเสร็จก็เอาออกมาขายเลย...ที่ใส่สีเข้มๆก็เพราะไม่เวลาเช้าสวนบางที่มัน โดนยางกล้วยบ้าง อะไรบ้าง ก็จะดูไม่เลอะมาก... ไม่มีเวลามาวัดแต่งสวยหรือกสมัยนั้นแหละ...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันแม่ค้าตลาดน้ำก็มีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีสีสันสดใสขึ้น คุณแฉะและเอาใจใส่เรื่องการแต่งกายให้เป็นที่ชวนมองมากขึ้น นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องความสะอาดในการแต่งกายมากขึ้นด้วย เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเกิดความประทับใจกับภาพของบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำที่พายเรือซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่บนท้องน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เดี๋ยวนี้เสื้อผ้าแม่ค้าต้องเน้นสีสด บางครั้งก็ใส่ตามวัน สมัยป่าเรียน ครูสอนวันอะไรสีอะไร มีทุกสี ดูสิวันพุธป้ายังแต่งสีเขียวเลย...แล้วต้องเน้นความสะอาด เพราะเวลาคนมาเที่ยวเขาจะชอบ มาถ่ายรูปกันไป จะได้ไม่อายเขา เวลาเขาเอารูปไปดู...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่ที่ยังเป็นวัยรุ่นอยู่ส่วนใหญ่มักจะแต่งตัวตามสมัยนิยม โดยเน้นความสะอาดสบายในการค้าขายเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การแต่งตัวของแม่ค้าตลาดน้ำที่มีคนหลายรุ่นๆมาค้าขาย การแต่งกายจึงมีความหลากหลายตามไปด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าเก่าๆก็ใส่เสื้อผ้าสีเข้มๆดำๆเหมือนเดิม แต่ก็มีแม่ค้าบางคนใส่สีจัดเลย เต้นมาเลยแหละ ก็ดูมีสีสันดี แม่ค้าเก่าก็ยังคงนุ่งผ้าถุงนะ...แม่ค้าใหม่ๆส่วนใหญ่นุ่งกางเกงขาสั้นเป็นเสื้อแขนยาวกันแดด นุ่งกางเกงจะค้าขายถนัดกว่าและคล่องตัวกว่านุ่งผ้าถุง...”

(ชญญารศ ใคว์ใส, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

สิ่งหนึ่งที่ยังคงพบเห็นอยู่ในการแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำที่เหมือนกัน และเป็นเอกลักษณ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือแม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่จะสวมกอบไว้บนศีรษะ เพื่อป้องกันความร้อนกันทุกคน เพราะหมวกกอบนี้เป็นสินค้าหัตถกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ไม่ว่าจะแม่ค้าเก่าหรือแม่ค้าใหม่ ก็จะใส่กอบกันหมด...สมัยก่อนก็ยังใส่สมัยใหม่ก็ยังใส่ ต้องใส่กอบ ไม่ใส่มันร้อนนะ...ไม่ใส่มันก็อยู่ไม่ได้ หน้าตามันก็ดำไปหมดนะสิ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาเครื่องแต่งกายที่แม่ค้าตลาดน้ำสวมิใ้ในอดีตซึ่งเป็นเสื้อสีน้ำเงินเข้ม หรือสีดำ นุ่งผ้าถุงและสวมงอบไว้บนศีรษะซึ่งก็คือชุดทำสวน เพราะในอดีตแม่ค้าตลาดน้ำคือ ชาวสวนนั่นเอง ปัจจุบันเครื่องแต่งกายในอดีตที่กล่าวมาข้างต้นก็ยังคงมีให้พบเห็นอยู่บ้าง แต่สีสัน ของเสื้อผ้าก็มีสีสันสดใสขึ้นเพื่อสร้างความสวยงามและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาว ไทยและชาวต่างชาติที่มาถ่ายรูปแม่ค้าตลาดน้ำ ส่วนแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่แต่งตัวตามสมัยนิยมมาก ขึ้นโดยเน้นความสะดวกและความคล่องตัวในการค้าขายเป็นหลัก แต่สิ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ยังคง อยู่ในเครื่องแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำที่แม่ค้าตลาดน้ำทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ยังคงรักษา เอกลักษณ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือการสวมใ้งอบไว้บนศีรษะ

การเรียนรู้เรื่องอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำ

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การแลกเปลี่ยนค้มาเป็น การซื้อขาย

แม่ค้าตลาดน้ำมีการเรียนรู้ในเรื่องการซื้อขายแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดย ในอดีตนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจะนำพืชผลทางการเกษตรที่ตนเองผลิตขึ้นได้ ไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นที่ จำเป็นที่ตนไม่มีเพื่อเก็บไว้ใช้บริโภคอุปโภคหรือเพื่อจำหน่าย ดังนั้นการซื้อขายแลกเปลี่ยนของ ตลาดน้ำในอดีตจึงเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เขาเอาพื้มาแลกต่อกัน มาแลกกับผักเรา แล้วเราก็แลกของเขา...มีมะพร้าว เรา้เลยเอามะพร้าวไปแลกถ่าน แลกกันได้แลกอย่างนี้เลย ตรีราคาของ เอาผัก ไปแลกมะพร้าวแล้วก็เอามะพร้าวไป...”

(เป้ แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

เมื่อแม่ค้าตลาดน้ำมีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้ากันมากขึ้นและมีการเพิ่มจำนวนสินค้า ทั้งที่เป็นผลผลิตที่เป็นของสวนและสินค้าที่เป็นอาหารสด อาหารแห้งต่างมากมาย แม่ค้าจึงเกิด การเรียนรู้เพื่อให้สินค้าที่นำมาขายเกิดความสมดุลซึ่งกันทั้งสองฝ่ายที่มาแลกกัน เป็นการแลกซื้อ ด้วยการชั่ง ตวง วัด ให้เป็นมาตรฐานขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่ก่อนนี้ก็แลกกัน ไปแลกกันมา แต่พอมีแม่ค้ามามากขึ้น ของมันมาแลก กันแล้วก็เทียบราคาเอาไม่ทันหรือออก ก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นแลกซื้อเอา...จากที่

เคยนับๆเป็นลูกๆ ก็ซิ่งเอาเร็วดี...มันมีผักผลไม้หลายๆอย่าง ทุกๆอย่างที
ออกมาก็แลกซื้อกัน...”

(สมศรี เอมโอยฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

เมื่อระบบเศรษฐกิจพัฒนาขึ้นมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนจากที่อื่นๆมายังที่ตลาดน้ำมาก
ขึ้น ซึ่งทำให้จากเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า และมาเป็นการแลกซื้อ สำหรับในอดีตบ้านใดที่ไม่
มีสินค้ามาแลกก็จะใช้เงินซื้อสินค้านั้นตามที่ต้องการ จนปัจจุบันแม่ค้าตลาดน้ำได้เรียนรู้การเปลี่ยน
รูปแบบจากในอดีตมาเป็นการซื้อขายด้วยเงินตราเพียงอย่างเดียว เพราะมีความสะดวกรวดเร็วและ
เป็นสากลมากกว่า ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าทางโนนเขาล่องมาซื้อทางนี้ไง เขาซื้อแล้วเขาล่องขายทางอ้าวอีกที
ก็มาซื้อผักซื้อทุกอย่างที่เขาชอบ มาเรือเปล่าๆมาเพื่อมาซื้อ แม่ค้าที่ไหนๆก็มา
คิดที่นี้...แม่ค้ากรุงเทพยังมาซื้อที่นี้เลย ก็อย่างที่บอกเรือบางแค เอาของไปส่ง
ซื้อจากบ้านเราเนี่ยก็คนในสวนบรรทุกไปส่งเรือบางแค...เขาก็เรียกเรือบางแค
แล้วก็เอาไปส่งที่กรุงเทพ...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการซื้อขายแลกเปลี่ยน
นั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มมาจากการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยน แลกกัน ไปแลกกันมา จากนั้นมา
เริ่มมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จนในที่สุดเป็นลักษณะของการซื้อขายโดยตรง

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : เทคนิคและวิธีการขาย

เทคนิคและวิธีการขายก็เป็นสื่อนในการซื้อขายแลกเปลี่ยนของตลาดน้ำ โดยแม่ค้าตลาด
น้ำที่ขายสินค้าประเภทของที่ระลึก ก็จะต้องเรียนรู้ที่จะนำเสนอประโยชน์ของสินค้านั้น ว่า
นำไปใช้อะไรได้บ้าง เพื่อให้ลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจเลือกซื้อไปเป็นของฝากหรือ
ของที่ระลึก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ชวนเขาซื้อ อธิบายให้เขาเข้าใจว่าหมวกเนี่ยไปทำอะไรได้บ้าง อย่าง
หมวกแฟนท์เนี่ย ซื้อใส่ได้หรือซื้อไปติดข้างฝาโชว์ก็ได้ แต่ถ้าเป็นหมวก

พัดเนี่ย เราก็จะทำให้เขาคว่ำเวลาร้อน พัดได้ เวลาไม่ร้อนก็เก็บใส่กระเป๋าได้
...เหมือนบอกประโยชน์ว่าสินค้าเนี่ยไปทำอะไรได้บ้าง...”

(สมศรี เอมโอยฐุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

สำหรับแม่ค้าตลาดน้ำที่ขายผลไม้ ก็จะต้องเรียนรู้เทคนิคในการเชิญลูกค้าด้วยการให้ชิมผลไม้ก่อน ถ้าถูกใจก็สามารถเลือกซื้อได้ตามใจชอบ สามารถต่อรองราคา หรือว่าขอแถมสินค้าเพิ่มเติมก็ได้ หากชิมแล้วไม่ถูกใจก็ไม่มีการต่อว่ากันขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ซื้อ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ให้ชิม แคะให้ชิมเลย ซื้อมาก็ได้ไม่ซื้อมาก็ได้ บางคนเขาชิมแล้วไม่ถูกใจ เขาไม่ซื้อมาก็ไม่ว่ากัน...ก็มีแถม ต่อรองราคาได้ ถ้าเขาบอกแพงไปเราก็ต่อรองราคาได้...ฝรั่งบางคนก็อยากได้ของแถม คือบางที่ซั้แล้ว ครึ่งกิโล ตกลงราคาแล้วร้อยบาทเนี่ย ขอแถมสักลูกหนึ่ง ได้มัย แม่ค้าเขาก็จะให้...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางเรือที่ตลาดน้ำ หากไม่มีที่จอดประจำก็จะต้องใช้การพายไปพายมาในตลาดน้ำนั้นจะต้องมีการเรียนรู้เพื่อให้สามารถขายสินค้าได้ หากมีลูกค้าที่กำลังอยู่บนเรือสนใจในสินค้าก็จะพายไปหาเรือของลูกค้าแล้วก็ต้องใช้ความสามารถในการเกาะเรือขายกันไป เพื่อไม่ให้ลูกค้าต้องเสียเวลาในการนั่งเรือท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...เหมือนทุกวันนี้ มันไม่มีที่นะ คือว่าแม่ค้าก็ต้องพาย เพราะเรือมันเยอะไม่มีที่จอด แล้วอย่างนักท่องเที่ยวเขาหลงเรือนูบ เขาก็จะพายไปให้ถึงจุดหมายปลายทางเพราะเขาไม่มีเวลาเยอะ แล้วแม่ค้าที่อยากขาย ก็จะต้องเกาะเรือไป...อย่างมะพร้าวอ่อนจะขายกันเร็วคือเฉาะนูบใส่หลอดเสร็จก็ขายไป แล้วก็รีบพายไปขายคนอื่นต่อ...”

(ธัญญาเรศ โคว์วไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำนั้นจะต้องมีการเรียนรู้ในเรื่องทักษะการพายเรือเป็นอย่างดี เพราะเวลาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอย่างคับคั่งนั้นจะมีทั้งจำนวนเรือของแม่ค้าตลาดน้ำ และเรือที่พานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ แม่ค้าตลาดน้ำจะมีการเรียนรู้ในเรื่องการหลบเรือเพื่อกันเรือชนกัน ไม่ใช่

เกิดความเสียหายในขณะค้าขายเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเรียนรู้ที่จะพักเรือในขณะที่ยังรู้สึกเหนื่อย
ลำบากการค้าขาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เรือมันแน่น เสาร์-อาทิตย์ขนาดป่านะขายของเสร็จนะ ป้าต้องมาแอบจอด
ตรงที่เขาไม่จอดกันนะ แล้วก็มาสงบใจ โอ้โฮ เหนื่อย บางทีเรียกซื้อ เรียกซื้อ
แล้วเรือก็พายไปตามไม้ไผ่ ไม่เอาเหนื่อย รอจากลับก็แล้วกัน เหนื่อยมาก
พายไปสิเรือแตกไม่คุ้มกัน เหนื่อยไม่เอา บอกไปเหอะ บอกจากลับก็มาซื้อก็
แล้วกัน...ป้าเองบางทียังไม่มียังจะหลบเลยเนี่ย ไม่รู้จะไปหลบตรงไหน ตอน
เรือแน่นๆเนี่ย โอ้โฮ หาทีหลบยาก...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องเทคนิคและวิธีการขาย
แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเรียนรู้วิธีการนำเสนอสินค้าต่อลูกค้า เรียนรู้เทคนิคการเชิญลูกค้าให้ชมสินค้า
เทคนิคการพายเรือและหลบเรือขณะขายสินค้า

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : ภาษาและการสื่อสาร

ตลาดน้ำคลองตันเข้มแห่งนี้มีนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติหลายเชื้อชาติมาเที่ยวตลาด
น้ำแห่งนี้ ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำแห่งนี้ต้องมีการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเบื้องต้นเพื่อใช้ประโยชน์
ในการค้าขาย ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน ภาษาอิตาลี
 เป็นต้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จะมีอยู่คนหนึ่งจบแค่ป.6 แต่พูดได้ทุกภาษาเลย แต่ต้องเกี่ยวกับเรื่อง
ค้าขายนะ จบแค่ป.6 ไม่ได้เรียนหนังสือต่อด้วย แต่เขาพูดได้หมด ไม่ว่าจะ
เป็นฝรั่งเศส อังกฤษ แล้วแต่ จีนก็พูดได้ ญี่ปุ่นก็พูดได้ เรียกว่าบางคนนะที่
ไม่เป็นมาอยู่ที่นี้ต้องเป็นนะ...”

(ชญญาเรศ โคว์โล่, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองตันเข้มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีบริษัทนำ
เที่ยวต่างๆ พานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงต้อง
พยายามเรียนรู้ภาษาต่างประเทศที่จำเป็นเพื่อให้สามารถขายสินค้าของตนเองได้ ดังที่แม่ค้าตลาด
น้ำกล่าวว่า

“...อย่างป้าขายหมวกเนี่ย ก็จะมีแต่ชาวต่างชาติมาซื้อ เราก็ต้องหัดพูดให้ได้...
ภาษาอังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น จีน ก็แทบทุกภาษา เพราะไม่
เป็นไม่ได้เพราะเราขายอยู่กับเขา...”

(สมศรี เอ็มโอยฐู, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากแม่ค้าตลาดน้ำนอกจากจะได้เรียนรู้ภาษาต่างประเทศจากนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติแล้ว ก็ยังได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่เกิดจากการซื้อขายแลกเปลี่ยน ตลอดจนทักษะและการ
พูดสนทนาของแม่ค้าตลาดน้ำมักจะมีคำในภาษาต่างประเทศปะปนอยู่ในคำภาษาไทยด้วยเสมอ ซึ่ง
ก็มักจะเป็นคำที่ผู้คนที่ได้ยินได้ฟังจนคุ้นหูเป็นประจำ ยกตัวอย่างเช่นคำว่า เฟ้นท์ โอเค ชัวร์ เมค แอ
นเมค ทริป โนซีซัน แบรินค์เนม เป็นต้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...หมวกกาทุนนะ 20 บาท ถ้าขายแบบไม่เฟ้นท์ 25 บาท แต่ถ้าทาสีลงไป
แล้วขายเป็นร้อย...ถ้าจะมาซื้อป้า ป้าก็จะขายให้ในราคาส่งแล้วก็ไปเฟ้นท์มา
ถ้าเฟ้นท์มาแล้วใช้ได้ โอเค นี่สวยเดียวป้ารับซื้อมาขายต่อได้...”

(สมศรี เอ็มโอยฐู, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

“...ของเราจะเอาใจก็ได้ เอาชัวร์ ๆ ถ้าไรนิดหน่อยก็ช่างมัน ขอให้ขายดี ๆ
แค่นั้นเอง... เขาจะเอาถังยเรากี่ชัวร์ ใต้นิดได้หน่อย เราก็พอใจ แต่คนที่
มาเค็มกับเราเนี่ย เรามองดูรู้ เรากี่ชัวร์ ๆ ให้เขาไป...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

“...มันคงจะหาได้ยากที่แม่ค้ามารวมกัน แล้วก็มาอยู่เป็นจุดๆเดียว แล้วก็
เหมือนกับว่าไม่ต้องนัดหมายอะไรก็มากัน คือบางทีก็ต้องmakeใจ ก็ต้อง
จ้างเขามา พี่เองก็เคยมีคนมาจ้างไป ไปอยู่ให้เหมือนตลาดน้ำแต่พอไปๆมาๆ
ก็จบเพราะว่าเขาจ้างไม่ไหว...”

(ฉัญญาเรศ โคว์โล้ว, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำที่ไม่มีความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสารเพื่อการซื้อ
ขายแลกเปลี่ยนได้นั้น ก็จะเรียนรู้วิธีที่ทำให้สามารถสื่อสารได้ด้วยการใช้วัจนภาษา คือการ
สื่อสารด้วยภาษาท่าทางซึ่งมีจำนวนเลข หรือการใช้การกดเครื่องคิดเลข หรือใช้การเขียนเพื่อบอก
ราคาและต่อรองกันกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ป้าเนี่ยไม่ค่อยรู้จักภาษาฝรั่งหรือก ูก็งูๆปลาๆ ก็ใช้นิ้วมือนี้แหละยกชูปอก
ราคาเอา ถ้าอย่างสิบบาท ก็ซุมนสิบบนิ้วเลย...แม่ค้าบางคนก็ใช้เครื่องคิดเลขกด
ราคาให้เขาดู พอเขาเอาไปดูแล้วมันแพงไป เขาก็จะลบแล้วก็กดราคาใหม่มา
ถ้าขายให้ได้ก็ขายไป...แม่ค้าอย่างน้อยๆต้องมีกระดาษกับปากกาติดตัวไว้
เพราะบางทีหาเครื่องคิดเลขไม่ทันก็เขียนเอา...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องภาษาและการสื่อสารนั้น
พบว่าแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเรียนรู้ในการใช้ภาษาต่างประเทศในการขายสินค้าให้นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติ แต่หากแม่ค้าตลาดน้ำไม่สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาต่างประเทศได้ก็จะใช้ภาษา
ท่าทางสื่อสารกันแทน

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การรักษาสิ่งแวดล้อม

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นปัจจัยหลัก แม่ค้า
ตลาดน้ำก็จะต้องเรียนรู้ในการรักษาคคลองให้สะอาด เพราะว่าเป็นสถานที่ทำมาค้าขาย เวลาที่
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวชมจะได้เกิดความประทับใจ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ
กล่าวว่า

“...คลองนี้สำคัญนะ ถ้าน้ำในคลองสกปรกก็จะไม่มีคนมาเที่ยวหรือใคร
อยากมาลงเรือเที่ยวคลองเหม็นๆ...อย่างป้าขายกล้วยเดี่ยวเรือเนี่ย ป้าไม่เคยทิ้ง
ลงคลองเลยนะ เพราะถ้าลูกค้ามาเห็นเขาจะไม่อยากซื้อเราสิน...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำจะเรียนรู้การรักษาสิ่งแวดล้อมของคลองกันเป็นส่วนใหญ่ โดยแม่ค้าตลาด
น้ำที่ขายสินค้า หากมีขยะก็จะนำไปทิ้งในถังขยะ หรือนำกลับไปทิ้งที่บ้าน โดยที่จะไม่ทิ้งลงคลอง
เพราะมีความรู้ดีว่าจะทำให้เกิดน้ำเน่าเสียได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ของป้าเวลามีถุงมีอะไรนะ ป้าก็จะอุดๆแล้วป้าก็เอาไปทิ้งที่บ้านโน่น...ป้าก็
ว่าช่วยกันเก็บวันละเล็กน้อยมันก็หมดไปเอง ก็ต้องบอกๆกันไป...”

(แฉ่งน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากคลองไม่เป็นเพียงแค่สถานที่ที่สำคัญที่ทำให้เกิดตลาดน้ำเพียงเท่านั้น แต่น้ำในคลองยังมีประโยชน์ในด้านอุปโภคและบริโภค ซึ่งแม่ค้าตลาดน้ำที่มีวิถีชีวิตอยู่กับคลองจึงมีการเรียนรู้ที่จะรักษาคลองให้สะอาดอยู่เสมอ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อย่างพูดถึงการอาบน้ำ ถ้าคนกรุงเทพฯเขาจะบอกว่าน้ำในลำคลองเนี่ยสกปรก ที่แท้มันไม่สกปรกหรอก ก็คือว่าตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นย่าเขาก็อาบน้ำใช้กินอย่างเนี่ย บางบ้านที่ว่างนะ เขาก็เอาขึ้นไปแกว่งสารส้มไว้ใช้ไว้ต้ม หุงข้าว แล้วอาบน้ำก็โดคกันโครมๆจนทุกวันนี้ ป้ามีห้องน้ำ ป้ายังลงคลองอาบน้ำเลย...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจมาเที่ยวชมโดยเฉพาะสภาพบรรยากาศที่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะรูปแบบการซื้อการขายหรือสถานที่ที่ทำการซื้อขายก็เป็นธรรมชาติ แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้ที่จะรักษาตลาดน้ำให้เป็นธรรมชาติแบบเดิมๆ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนมาเที่ยวเยอะ คือว่าเขาอยากมาเที่ยวตลาดน้ำเนี่ยเพราะว่าอากาศดี อากาศตลาดน้ำเนี่ย อากาศเนี่ยดีมาก มันสะดวกสบายเกิดจากธรรมชาติ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติแล้วยังมีสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เข้ามาทำให้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของแม่ค้าตลาดน้ำนั่นก็คือถนน แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อแยกแยะข้อดีข้อเสีย และปรับตัวให้เข้ากับวังแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พอมีถนนเข้ามาความสะดวกสบายก็เข้า คนก็เปลี่ยนไป ก็ดินะอย่างคนในสวนจะขายของอะไรคนรถก็วิ่งเข้าไปซื้อคืออย่างเสียอย่าง ข้างเสียคือเราขายของไม่ค่อยดี อย่างมีนมมีอะไรเขาก็ไปตามนัด ก็ขายไม่ดีใช่ไหม เราก็ต้องหาวิธีขายเพื่อให้พออยู่พอกินไปวันๆ...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

นอกจากถนนที่เข้ามาทำให้วิถีชีวิตแม่ค้าตลาดน้ำเปลี่ยนไปแล้ว ยังมีตลาดนัดบกที่ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำต้องมีการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่นับวันคนในชุมชนจะนิยมไปซื้อสินค้าที่นั่นกันมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าประเภทอาหาร ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เมื่อก่อนจะเป็นแม่ค้าขายกับข้าว ขายอะไร เขาจะมาซื้อแล้วก็ไปขายตามบ้าน แล้วก็มาขายที่ตลาดน้ำ แต่ตอนนี้ตลาดนัดเยอะบางที่เขาก็เลิกไป เขาไปขายบนบกกัน เพราะที่นั่นมันสะดวกแล้วคนชอบไปซื้อกัน...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมนั้น แม่ค้าตลาดน้ำจะให้ความสำคัญกับการรักษาแม่น้ำลำคลองมาเป็นอันดับแรก เพราะเป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดตลาดน้ำ และทำให้บรรยากาศเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาเที่ยวชม นอกจากนี้การมีถนนและตลาดนัดบกก็มีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมของตลาดน้ำเปลี่ยนแปลง แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวใหม่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำ : การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน

แม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชน เป็นญาติ เป็นพี่น้องกัน จึงรู้จักสนิทสนมกัน ต่างก็ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชน ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันเพื่อให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมคงอยู่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จะซื้อจะขายเขาก็มานัดกัน ใครจะซื้อกับข้าวก็ต้องออกมานัด ใครจะเอาของมาขายก็ต้องออกมานัด ขายของเราแล้วเราก็ซื้อของไปกินเรียกว่าเหมือนแลกเปลี่ยนหากินง่ายกว่า แม่ค้ารู้จักกันหมดแหละ แม่ค้าเจอกันทุกวัน บางทีก็เป็นญาติกันมั่ง อะไรมั่ง...แม่ค้าก็พึ่งพาอาศัยกัน เจ้าของทำรู้จักกันทั้งนั้นเลย ไม่มีคนไหนที่ไม่รู้จัก แล้วก็พึ่งกันได้ด้วย...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นคนในชุมชนแล้ว หากจะมาจากที่อื่นก็สามารถที่จะมาค้าขายยังตลาดน้ำแห่งนี้ได้ เพราะเป็นที่ส่วนรวมที่แม่ค้าตลาดน้ำจะมาเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันจากหลายๆท้องถิ่น มาซื้อมาขายแล้วก็จะเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้าหากันเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มันมีส่วนร่วมชุมชน เพราะไปที่อื่นเรือเขาไม่มาแบบนี้ ไม่มีเรือหรือก ที่นี้มันส่วนรวม ใครๆก็พายเรือมาค้าขาย...แม่ค้าก็เยอะกว่าเมื่อก่อน เมื่อก่อนน้อยกว่าตอนนี้เยอะ จะมีมากกว่าเมื่อก่อนมาก แล้วแต่ใครสะดวกที่จะขายอะไรก็เอามาขายได้ทั้งนั้น มาขายได้ทุกคน ที่อื่นก็มีมาขาย อยู่ๆไปเดี๋ยวก็รู้จักกันเอง...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ในช่วงเวลาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง ก็จะมีเรือแม่ค้าจำนวนมากที่มาก้าขายก็จะทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก เรือชนกันบ้าง ทะเลาะกันบ้าง มีท่าท้อโวยวาย ซึ่งเป็นสีสันของตลาดน้ำที่พบเห็นเป็นประจำทุกวัน แต่แม่ค้าตลาดน้ำก็มีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันทำให้แม่ค้าตลาดน้ำโกรธง่ายหายเร็ว เพราะก็ต้องมาค้าขายพบเจอเหตุการณ์เช่นนี้กันเป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ถ้าช่วงเรือติดมากก็จะขายไม่ค่อยได้ ก็จะมีทะเลาะกันบ้างแต่ไม่ได้โกรธกันหรืออึดใจก็ดีขึ้น ทะเลาะกันไปเดี๋ยวก็ดีขึ้นคือจะโกรธง่ายหายเร็วคนตลาดน้ำเพราะต้องเจอกันทุกวัน...”

(สมศรี เอมโอยฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องการค้าขาย เพื่อให้ทุกคนที่มาทำการค้าขายมีรายได้อุ่นใจกันไป แม่ค้าตลาดน้ำก็ต้องมีการเรียนรู้เพื่อหาวิธีที่จะช่วยเหลือเพื่อให้เกื้อประโยชน์กันทุกฝ่าย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แขกลงเรือ แล้วถ้าเขาจอดกินถ้วยจับ ชธรรมดาเราเคยขายชามละ 15 บาทเราต้องเก็บ 20 บาท คนพายเรือเอาไปแล้ว 5 บาท 10 ชามก็ได้แล้ว 50 บาท แล้วเขาพายก็มากน้อยเที่ยวหละ ถ้าไปจอดกินเยอะๆเขาก็จะให้ตรงนี้เยอะๆ แม่ค้าก็ต้องอย่างเนี่ย ต้องคิดไว้ให้เขาเลย แต่เราก็น้อยลงนิดหนึ่ง ถ้าอย่างขายให้หนู 15 บาทก็เยอะหน่อย แต่ถ้าทำขายให้เขาน้อยหน่อยแต่เก็บ 20 บาท...ก็ต้องช่วยๆกันไป เขามาจอดบ่อยเราก็ได้ลูกค้ามาก เขาก็มีรายได้เพิ่ม...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

นอกจากแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันเองแล้ว แม่ค้าตลาดน้ำยังต้องเรียนรู้ที่จะต้องพึ่งพาลูกค้าด้วย เพราะหากไม่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลาดน้ำก็หมายความว่าแม่ค้าตลาดน้ำ

ก็จะขายลูกค้าซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ แม่ค้าตลาดน้ำก็จะขาดรายได้ส่วนนี้ไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พวกนักท่องเที่ยวเนี่ยจะมาดูแม่ค้า แม่ค้าขายผักขายอะไร แต่ตอนนี้แม่ค้าน้อยไปไม่ค่อยมี...ตอนนี้แม่ค้าก็น้อยลงที่เหลือแม่ค้าผักไม่กี่ลำ เพราะไม่มีคนมาซื้อ สาเหตุที่ไม่มีคนมาซื้อ แม่ค้าก็เบื่อ ขายไม่ดีก็เลยไปทำอย่างอื่นคือไปรับจ้างในสวน...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันนั้น แม่ค้าตลาดน้ำทั้งคนในชุมชนและคนที่มาจากถิ่นอื่นต่างก็มารวมกันซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำ ต่างก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันและเกิดประโยชน์ร่วมกันในทุกๆฝ่าย

การเรียนรู้ต่ออาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในเรื่องการซื้อขาย แลกเปลี่ยน การเรียนรู้ในเรื่องเทคนิคและวิธีการขาย การเรียนรู้ในเรื่องภาษาและการสื่อสาร การเรียนรู้ในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้ในเรื่องการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำดังกล่าวที่เกิดขึ้น เพราะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเกิดการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้ทันกับสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

การถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าของแม่ค้าตลาดน้ำ

การถ่ายทอดโดยครอบครัว

อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นอาชีพดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาจากรุ่นพ่อรุ่นแม่ การซื้อขายแลกเปลี่ยนในอดีตจึงไม่ใช่มีแค่แม่ค้าตลาดน้ำในชุมชนเท่านั้น ยังมีแม่ค้าตลาดน้ำจากที่ใกล้เคียงมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง การเรียนรู้จึงเกิดมาจากการซึมซับภาพที่เห็นแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นจำนวนมากมาตั้งแต่เด็ก ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จำความได้มันก็มีตั้งเดิมแล้วตั้งแต่ครั้งพ่อแม่แล้วก็เรื่อยมา ก่อนนี้แม่ค้าเยอะเต็มคลองไปหมดเลย เนี่ยตั้งแต่นี้ไปยันปากคลองลัดพลีเลยนะ เต็มมาก

แม่ค้าเยอะ แม่ค้าจากอัมพวาไง ทางโน้นเขาล่องมาซื้อทางนี้ไง เขาซื้อแล้วเขาล่องไปขายทางอัมพวาอีกที ก็มาซื้อผักซื้อทุกอย่างที่เขาชอบ ผักผลไม้อะไรถ้าเจอก็ซื้อทุกอย่าง มาเรือเปล่าๆมาเพื่อมาซื้อ แม่ค้าที่ไหนๆก็ติดตามที่นี่...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

กระบวนการถ่ายทอดอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำดังกล่าวจึงเริ่มมาจากภาพที่ปรากฏขึ้นภายในครอบครัวที่มีอาชีพเป็นแม่ค้าตลาดน้ำ การถ่ายทอดอาชีพดังกล่าวแม้จะยังไม่มีการสอน แต่ภาพที่ได้แสดงออกมามีแล้วสามารถสื่อสารให้เข้าใจในอาชีพได้ไม่ยากเพราะมีการสั่งสมและเรียนรู้ประสบการณ์จากภาพจริงที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...จริง ๆ แล้ว ตั้งแต่เนี่ย ก็เหมือนเป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้าสมัยก่อน คือรุ่นแม่ก็จะมาขายไข่มัย ก็เหมือนรู้ว่าจะซื้ออะไร จะขายอะไรก็มาตลาดน้ำนะ ทุกคนก็รู้จักตลาดน้ำมารุ่นพ่อแม่แล้ว ตั้งแต่รุ่นยายเลย ค้าขายมาตั้งแต่รุ่นยายเลย ตลาดน้ำตอนก่อนก็ยังอยู่ฝั่งโน้น ก็ขายตั้งแต่รุ่น ๆ นั้นเลย...”

(ธัญญาเรศ ใควไล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

กระบวนการถ่ายทอดอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำจึงเกิดขึ้นมาจากครอบครัวเป็นประเด็นแรก โดยสมัยก่อนแม่ค้าตลาดน้ำจะนิยมพาลูกนั่งหัวเรือเพื่อไปซื้อขายแลกเปลี่ยนยังตลาดน้ำ โดยมีลูกคอยช่วยเหลือเป็นกำลังเสริม ลูกๆจึงซึมซับอาชีพการเป็นแม่ค้าตลาดน้ำมาจากแม่ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ขายละมุด ละมุดสุก ซื้อเป็นร้อยๆลูก แล้วเราก็ขายเป็นโล ซื้อร้อยละ 50 บาท มาขายโลละ 10 บาท สมัยนั้นยังไม่ได้แต่งงาน อยู่กับแม่ แม่เขาเป็นคนขาย ก็มากับแม่ เราก็มาช่วย มาขายมะม่วงสุก มะพร้าวแก่ แล้วก็ขายละมุด แม่พาย แม่เป็นชาวสวน แล้วก็เข้าบ้านเขาอยู่...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เมื่อเห็นว่าอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดีให้กับครอบครัว ต่างก็มีการสอนแนะนำ ชักชวนคนในครอบครัวให้มาประกอบอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำนี้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้าเยอะขึ้นเรื่อยๆเพราะมันเป็นรายได้ดี รายได้ที่ทำกำไรดี พ่อแม่มาขายก็ชวนลูกชวนหลานมาขายแล้วคนข้างบ้านข้างเคียงอะไรเห็นว่าขายดีก็ชวนมาขาย...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันพบว่ากระบวนการถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำโดยครอบครัวเริ่มน้อยลง เพราะลูกหลานส่วนใหญ่เรียนหนังสือสูงขึ้นและไม่สนใจในอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำ จึงอาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตหากไม่มีผู้ได้รับการถ่ายทอดไว้สนใจในอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่จะทำให้ไม่มีแม่ค้าตลาดน้ำก็เป็นได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...อาชีพแม่ค้าเนี่ย มันก็ต้องเป็นอยู่รุ่นพ่อรุ่นแม่บอกมา รุ่นลูกมันไม่เอากันแล้ว เรือหมดแล้วถ้าไม่สอนเขาจะเป็นมัย คนสมัยก่อนเป็น โดยพ่อแม่บอกนะ ว่าบางทีเขาเอาลูกใส่หัวเรือไปด้วยมัย แม่ไปขายของลูกไม่รู้จะไปไหน ก็เอานั่งหัวเรือไปด้วย ก็รู้ว่าไปขายกันที่ไหนแล้วต้องซื้อต้องขายกันยังงั้น ลูกก็จะรู้ แต่เด็กสมัยนี้คือไปโรงเรียน คือไม่ได้นั่งหัวเรือพ่อแม่ไป ก็คือไปกับโรงเรียนเนี่ยก็เลยไม่เป็น ก็กลายเป็นว่าเดี๋ยวนี้เด็กรุ่นหลังไม่ค่อยมีเป็นแม่ค้าแล้ว...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่า อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำนั้นเป็นอาชีพที่มีมาตั้งรุ่นบรรพบุรุษซึ่งมีมาอย่างยาวนาน ในอดีตกระบวนการถ่ายทอดอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำจะถ่ายทอดโดยครอบครัวสืบต่อกันมา แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าเด็กรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงจะไม่นิยมสืบทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำจากครอบครัวแล้ว

การถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ตามอัยยาศัย

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของบรรดาแม่ค้าตลาดน้ำทั้งที่อยู่ในชุมชน และชุมชนอื่นๆ สำหรับคนที่อยู่ในชุมชนอื่นหากต้องการมาค้าขายที่ตลาดน้ำแห่งนี้ก็สามารถมาทำการซื้อขายได้ตามความถนัดและความสนใจ โดยเรียนรู้วิธีการซื้อการขายจากแม่ค้าตลาดน้ำเอาเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...พายได้ ถ้าพายเรือขายได้ คนที่ไหนก็ได้ถ้าพายเรือขายนะ...ถ้าเราลอยไปเรื่อยๆ พายขายไปขายได้ คนแปลกหน้าก็ขายได้ ขายอะไรก็ได้ แต่ว่าพูดถึงขายของที่ระลึกลอยไปจะไปติดเรือตรงที่คนอื่นเขาขายกันไม่ได้ แต่ถ้าขายของกินเนี่ยโอเค เขาไม่ว่า ของกินก็ลอยไปได้ตลอด...คนต่างถิ่นเขาก็มาดูทำเลค้าขาย แล้วก็มาลองขายก็มีเยอะนะ...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากวิธีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เป็นเอกลักษณ์ของแม่ค้าตลาดน้ำที่จะต้องเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว คนต่างถิ่นที่จะมาค้าขายที่นี่จะต้องมีความสามารถพายเรือได้ ดังนั้นนอกจากจะต้องสอนกันพายเรือแล้ว จะต้องลงมือปฏิบัติด้วย ดังนั้นผู้ที่จะเป็นแม่ค้าตลาดน้ำจึงต้องมีความสนใจและต้องการจะเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพก็จะสามารถทำได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มันไม่มีหรือการสอนพายเรือ มีแต่มาเป็นกันเองบางคนอยู่ทางบกองู เชียงใหม่ ทางเหนืออะไร พายเรือไม่เป็นหรือ แต่มาอยู่ตลาดน้ำไม่กี่ปีก็เป็นพายเรือไปขวางชนกันเรื่อยๆเดี๋ยวก็น่า เป็นหลายคนแล้วนะ ในตลาดน้ำที่ไม่เป็นที่พาย พายไม่เป็นหรือแต่มาอยู่สักปีหนึ่งเดี๋ยวก็น่า เกะไปเรื่อย สาวไปเรื่อย เขาผลักไปให้เง ไปชนเขา เขาก็ผลัก ก็บอกเขาเขาพายไม่เป็นเขาก็ช่วยผลักไปเรื่อยๆเดี๋ยวก็น่าเป็นเอง...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำที่ต้องค้าขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ก็จะต้องมีความสนใจในการการเรียนรู้เพิ่มเติมเอง ด้วยการหาหนังสือบทสนทนาภาษาต่างๆมาอ่านด้วยตนเอง นอกจากนั้นยังต้องนำภาษาต่างประเทศเหล่านั้นไปใช้ให้เกิดความเคยชินเพราะการได้สนทนาบ่อยๆกับเจ้าของภาษา หากมีข้อผิดพลาดเขาก็จะสอนเรา ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดดังกล่าวเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ตามความสนใจจริงๆ เพื่อให้ขายสินค้าได้ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อิตาเลียน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เยอรมัน จีน ก็แทบทุกภาษา ก็มีเยอรมันนี่ไม่ค่อยคล่องหน่อยเท่านั้นเอง ภาษาอื่นนี่เป็นหมดเพราะไม่เป็นมันไม่ได้เพราะเราขายอยู่กับเขา เจอทุกชาติแหละ ที่รู้จักภาษาพวกนี้ก็อาศัยจำจากฝรั่งเศมาเง แล้ว

ก็ดูหนังสือบ้าง แต่ในหนังสือมันจะเพี้ยนๆ ไปนะ มันจะไม่ค่อยตรง...ฝรั่งนะ ถ้าเราพูดผิดพูดไปเดี๋ยวเขาก็สอนเราเอง...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ปัจจุบันจึงพบว่าแม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่จะใช้กระบวนการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์มากกว่า เพราะผู้ที่ประกอบอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่สนใจ อดทน และรักในอาชีพ แม่ค้าตลาดน้ำนี้จริงๆ ถึงจะสามารถมาทำการค้าขายได้ตามที่ตนถนัด ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนเรียนหนังสือเนี่ยเราเจอฝรั่งเราจะไม่กล้าพูด แต่แม่ค้านี่ พูดเป็นไม่เป็นเขาก็กล้าเรียก พูดง่ายๆ ว่าเขามีความมั่นใจ ไม่ว่าจะถูกหรือผิดเขาก็มีความมั่นใจ และอีกอย่างหนึ่งการที่เขาพูดทุกวันๆ เหมือนกับการชิมช๊อบนะ... แต่เด็กที่จะมาขายของต้องใจรักนะ เขาก็จะทำได้เอง ถ้าคนใจไม่รักเนี่ยมันจะไม่มีความสุข...”

(ธัญญาเรศ ใควไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำที่เป็นคนต่างถิ่น จะต้องเรียนรู้รูปแบบการซื้อการขายและทักษะการพายเรือด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจของตนเองจากแม่ค้าตลาดน้ำ ส่วนในเรื่องของภาษาต่างประเทศแม่ค้าตลาดน้ำต้องหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองเพื่อให้สามารถขายสินค้าได้ ดังนั้นปัจจุบันแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่มักจะได้รับการถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำด้วยการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ ตามความถนัดและตามความสนใจเป็นประเด็นหลัก

องค์ความรู้ : แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทใหม่ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการค้าเท่านั้น

แม่ค้าตลาดน้ำ : พลังผู้หญิงที่เป็นหนึ่งของครอบครัว

เนื่องจากเดิมที่แม่ค้าตลาดน้ำก็คือชาวสวน ดังนั้นบทบาทของแม่ค้าตลาดน้ำสิ่งแรกที่ทุกคนรู้จักก็ต้องเป็นผู้ขายด้วย ซึ่งมีความสำคัญในด้านการค้า แม่ค้าตลาดน้ำจึงต้องมียานประจำคือการจัดเตรียมสินค้าเพื่อนำออกไปจำหน่ายอยู่ทุกวัน ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้เป็นข้อเท็จจริงที่สามารถพบเห็นได้เป็นประจำที่ตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แม่ค้านี้มาจากแบบว่าเขามาซื้อ เราเป็นชาวสวนเราก็ต้องเอาออกมาขาย ถ้าเรารู้ว่าตรงนี้ขายดี เราก็ไปปรับมาจากสวนมาขายต่ออีกทีหนึ่ง ก็ได้กำไรก็

กลายเป็นแม่ค้าไป...แม่ค้าต้องตื่นประมาณ6โมงเช้า ก็เตรียมของใส่เรือ แล้วก็
แบบว่าต้องแต่งตัวให้ไปถึงตลาดน้ำประมาณ8โมงเช้า...”

(สมศรี เอมโอยฐู, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากด้านงานขายแล้ว กลังจากที่ทำการค้าขายเสร็จแม่ค้าตลาดน้ำก็จะไปเข้าสวนเพื่อ
ไปดูแลผลผลิต และเตรียมเก็บพืชผลของตนมาไว้จำหน่าย ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงมีบทบาทในด้าน
การผลิตสินค้าด้วย ซึ่งก็คืองานสวนนั่นเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คนมีส่วนก็จะไปสวน ไปด้ายหญ้า ไปเก็บผลไม้อะไรเตรียมไว้เช้า บางคน
เขาก็ไปเก็บผลไม้ตอนเย็นเนี่ย แล้วพอรุ่งนี้เช้าก็ไปเอาใหม่ของในสวน...อย่าง
ป้าเนี่ยก็ต้องกลับไปถอนหญ้าในสวนต่อ มั่นรอกแล้ว...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

งานบ้านก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องทำอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะการหุง
หาอาหาร และการดูแลทำความสะอาดบ้าน ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำก็จะไม่บกพร่องความเป็นแม่ศรี
เรือนที่มีอยู่อย่างครบครัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...กลับบ้าน ขายของเสร็จก็กลับบ้านกันหมด บ้านใครบ้านมัน เข้าขายของ
หมดก็กลับบ้านกัน...ก็ไปดูแลบ้าน หุงข้าวหุงปลาที่ไม่ได้ทำอะไรแล้วก็
พักผ่อน คนแถวนี้นอนประมาณ4ทุ่ม...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

“...ป้าเป็นคนขยันนะ ป้าดักปลาในคลองเองนะ แล้วเป็นผู้หญิงคนเดียวที่ว่า
หาปลาเก่ง หาปลาแล้วป้าก็ขายปลาแล้วก็ทำงานแข่งกับเวลาเลยแหละ...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

นอกจากงานขาย งานสวน และงานบ้านที่เป็นงานประจำของแม่ค้าตลาดน้ำตลาดน้ำแล้ว
แม่ค้าตลาดน้ำยังมีงานเสริม ในบางช่วงที่ว่างจากงานประจำด้วย เพื่อเป็นการหารายได้พิเศษ
เพิ่มเติม ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พ่อค้าแม่ค้าคนมาถ่ายละคร ถ่ายหนังเรามีรายได้ บางทีถ่ายชั่วโมงเดียวเราก็
ได้1000บาท มาถ่ายสารคดีผลไม้เขาก็เอาเยอะๆ เต็มๆล่ำๆ ชั่วโมงสองชั่วโมง

ก็ได้พินหนึ่งเมื่อตอนละครตลาดน้ำดำเนินรัก ก็ได้มาถ่ายหลายเดือน ก็ได้เขาเรียก มาที่ไรก็ได้ถ่ายเรียกไปประกอบ...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม้ว่าแม่ค้าตลาดน้ำจะมีงานประจำและงานเสริมมากมายเพียงไร แต่ก็ยังคงไม่ลืมบทบาทที่สำคัญคือบทบาทความเป็นแม่ ในการเลี้ยงดูดูแลลูก ถ่ายทอดการดำรงชีวิตให้กับลูก และการปลูกฝังสั่งสอนลูกเป็นคนดี ซึ่งก็เป็นหน้าที่ที่สำคัญดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...ตอนนี้ป้าอายุ 70 กว่าแล้วนะ ขายมาตั้งแต่สมัยอยู่ฝั่งโน้น ก็เลี้ยงลูกมาตั้ง 17 คน ลูกๆก็มีการครบครัดๆกันเกือบหมดแล้ว อยากให้ป้าเลิกขายแล้ว...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

“...แม่เป็นชาวสวน แล้วก็เข้าบ้านเขาอยู่ แล้วก็เลี้ยงลูก 7 คน ลูกสาวแล้วก็ลูกชาย แม่เลี้ยงลูกเก่งมาก แล้วลูกแม่ดีกันทุกคนเลย ไม่เหมือนป้ามีลูก 3 คน ไม่ดีสักคนเลย ป้าก็เหนื่อยใจ แม่ของป้าเลี้ยงลูกเก่งมาก พอหลังลูกโตแม่ก็บอกให้ที่คนละไร...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นผู้หญิงที่เป็นพลังสำคัญของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นงานสวน งานขาย งานบ้าน หรือว่างานเสริมอื่นๆ นอกจากนี้ก็ยังไม่ต้องทิ้งบทบาทความเป็นแม่ในการเลี้ยงดูลูก ปลูกฝังการดำเนินชีวิตให้กับลูกจนอาจกล่าวได้ว่า แม่ค้าตลาดน้ำมีบทบาทเสมือนผู้นำครอบครัว

แม่ค้าตลาดน้ำ : นักธุรกิจหญิงของชุมชน

ในระบบเศรษฐกิจขนาดใหญ่ นั้น เราจะมีนักธุรกิจเป็นผู้บริหารจัดการในโลกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นถ้าหากจะเปรียบแม่ค้าตลาดน้ำก็จะต้องเป็นนักธุรกิจหญิงของชุมชนก็ว่าได้ เพราะตั้งแต่กระบวนการผลิตสินค้าที่นำออกมาจำหน่ายแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นผู้ผลิตและคัดสรรออกมาเอง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวไว้ว่า

“...หันมาสนใจขายของต่างชาติ ของที่ระลึก ของใช้ ของกินอะไรแบบว่าที่ต่างชาติชอบเขาก็จะหามา...ต่างชาติ ต่างชาติสนใจ เขาก็ซื้อไว้ อย่างพวก

มะพร้าวเนี่ยก็จะมีพวกกะลามะพร้าว แล้วก็ป็นโคมไฟเป็นเข็มขัดเป็นอะไร พวกเนี่ยจะทำจากกะลามะพร้าวเขาก็จะซื้อ ฝรั่งจะชอบซื้อ...”

(สมศรี เอมโอยฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ในด้านการจำหน่ายสินค้า นั้น แม่ค้าตลาดน้ำก็มีบทบาทสำคัญในการจัดวาง ดูแลความเรียบร้อยในขณะขาย เพื่อให้เกิดความประทับใจและให้ลูกค้าสนใจที่จะมาแวะมาชมสินค้าที่ตนจำหน่าย นอกจากนี้ยังพยายามหาสินค้าที่ไม่มีขายมาจำหน่ายเพื่อให้มีโอกาสในทางการค้ามากกว่าผู้อื่น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ไม่มีก็ต้องไปตลาดไท ทูเรียน มังคุด โละตั้งร้อยกว่าบาท ทูร้อยกว่าบาท ขายสองร้อย ต่างชาติเขาก็กิน ซื้อไม่ก็ลูกก็เป็นร้อยๆนะ ช่วงนี้แพง แต่คนไทยนะไม่ค่อยกินหรอก คนไทยก็จะบอกว่าแพง แม่ค้าก็จะพูดเป็นไง โนซีชั่นก็หมายความว่านอกฤดูกาล ผลไม้มันจะมีหน้าของมันถ้าหน้าของมันท้องที่นี้ก็จะถูก...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีความสามารถในการจัดการด้านการตลาด แม่ค้าตลาดน้ำหากจะขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวจะต้องจัดสรรเวลาให้เป็น เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมากับบริษัทนำเที่ยว ซึ่งจะมีเวลาเลือกชมสินค้าอยู่อย่างจำกัดตามโปรแกรมที่ได้จัดวางไว้ ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงต้องหาช่องทางการตลาดไว้ให้เป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อย่างนักท่องเที่ยวเนี่ยเขาลงเรือปุ๊บเขาก็จะหายไป พายไปให้ถึงจุดหมายปลายทางหมายความว่าต้องหายไปแล้วแม่ค้าที่อยากขายก็จะตามเรือเกาะเรือตามไปเลย ตามนักท่องเที่ยวไป...อย่างเวลาเขาลงไปหนึ่งชั่วโมง เขามีเวลาเยอะ อยากได้อะไรเขาก็บอกให้คนพายจอดก็จอด แต่ถ้าเขาไม่มีเวลาเยอะรีบไปคนขายก็ต้องเกาะเรือไป แล้วก็ขายไวๆ...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนั้นแม่ค้าตลาดน้ำยังรู้จักการบริหารจัดการด้านการเงินเป็นอย่างดี เพราะหากว่าสามารถจำหน่ายสินค้าได้เป็นจำนวนมาก ก็จะนำเงินไปสร้างคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้มีความสุขสบาย นอกจากนี้ยังนำกำไรส่วนที่เหลือไปซื้อสินทรัพย์ที่ก่อให้เกิดรายได้ต่างมากมาย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...คลอง คนมาเที่ยวเยอะรายได้มันก็ดี คือเอาเงินต่างชาติมามันก็ทำให้ เศรษฐกิจดี คนมีอาชีพ คนใกล้ๆเนี่ยดีขึ้นเยอะ คนมีรายได้ คุณภาพชีวิตก็ดีขึ้น ชาวบ้านจากที่ว่าไม่มีรายได้อะไร ก็ดีขึ้น หาของมาขายชาวต่างชาติ มีกินมากขึ้น มีส่งให้ลูกเรียน ไปสูงๆอะไรอย่างเนี่ย คนก็ซื้อเรือซื้อรถมากขึ้น มีเรือเป็น กรรมสิทธิ์ มีรายได้มากขึ้น บางคนที่ยังเก็บหน้อยก็มีเรียกว่าเก็บไว้ใช้อะไร อย่างเนี่ย พอใช้พอจ่าย...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำยังเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านการวิเคราะห์เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี เพื่อให้รู้ว่า ช่วงเวลาใดเป็นช่วงเวลาที่มีการซื้อขายกันอย่างคับคั่งก็จะไม่พลาดโอกาสเช่นนั้นไป นอกจากนี้ แม่ค้าตลาดน้ำยังรู้จักที่จะเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจในช่วงอดีตที่ผ่านมา และสามารถนำเสนอหรือ อธิบายระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ช่วงสองปีหลังเนี่ย ถึงจะมองดูแขกเยอะก็จริง แต่ถ้าเกิดกำลังซื้อ หลากหลาย หรือหลายๆ อย่างน้อยลง รายได้แม่ค้าน้อยลงกว่าเดิมเยอะ... ความคล่องของการขายนะ สภาพคล่องของตลาดแตกต่างกันมากเลย...ถ้าเก เปรียบเทียบเป็นเส้นกราฟแล้วก็จะลงนะ ถ้าเทียบกับ11ปีที่แล้วจะลากขึ้นไปๆ แล้วจะมีช่วงที่ฟองสบู่ก็ยังไม่เท่าไหนตลาดน้ำยังอยู่ได้ แต่มาช่วง โรคซาร์นั้น หละ ซาจริงๆเลย แขกไม่มีเลย ชบเซาตั้งแต่ปีที่แล้วลดลงมาเลย...”

(ธัญญาเรศ ไคว้ไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำยังเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และรู้จักมองหาช่องทางตลาดเพื่อให้มี ความสามารถในการขายสินค้าให้ได้มากที่สุด เพราะช่วงเวลาที่มีการแข่งขันกัน ก็จะมีสินค้าให้ เลือ่มากมาย ถ้าเราสามารถตัดตัวเลือกของลูกค้าได้ แม่ค้าตลาดน้ำก็จะสามารถขายได้เพียงผู้ เดียว ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่

“...ปีเนี่ยจะออกมาตั้งแต่ 4 ตี 5 นี้เขามาเพื่อมีทัวร์มาลงเข้าๆ ไม่มีอะไร กิน บางทีก็มีทัวร์ไกลๆมาลงที่ 2 คัน 3 คันเนี่ยไม่มีอะไรจะกิน ก็จะขายได้ ก่อนเขาเลย ขายดินะ มันก็ต้องอย่างนี้หละ เพราะช่วงคนเยอะๆเรือกัวยเดี่ยว มันก็มีเยอะ เราออกขายก่อน เราก็ได้ก่อน...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการอธิบายราคาสินค้าต่างๆที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาให้ลูกค้าเข้าใจได้ ซึ่งก็จะช่วยให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นการเอาใจเอาเปรียบแก่ลูกค้าจนเกินไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อย่างแขกเขาต่อมั่งก็อย่าไปว่าเขา คือว่าที่เขาบางทีมันจะถูกกว่าบ้านเรา เพราะว่าบ้านเรามันมารดมาหลายต่อ...เราต้องคุยกับเขา ให้ความรู้อะไรบอกเขาดีๆว่า ป้า ฉันนะไปเอามาเนี่ยค่ารถมันแพง ฉันต้องจ้างรถไปเอา มันแพง มันมันต้องบวกค่าโชส่วยเขาไปอีก มันต้องแพงกว่ากัน โลกหนึ่งสักห้าบาท ถ้าไม่ทำมีกำไรก็ทำกันไม่ได้ ก็ค้ากันไม่ได้ บางอย่างมันต้องมีกำไร...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนนักธุรกิจหญิงของชุมชน เพราะต้องดูแลตั้งแต่กระบวนการผลิต การจำหน่าย นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีความสามารถทางด้านบริหารจัดการ การตลาด และการบริหารจัดการด้านการเงินได้เป็นอย่างดี รวมถึงแม่ค้าตลาดน้ำรู้จักการอธิบาย มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของชุมชนและนำเสนอออกมาให้เห็นภาพและเข้าใจง่าย ตลอดจนแม่ค้าตลาดน้ำมีวิสัยทัศน์กว้างไกล

แม่ค้าตลาดน้ำ : นักประชาสัมพันธ์ของชุมชน

แม่ค้าตลาดน้ำมีบทบาทที่สำคัญอีกนัยหนึ่งคือนักประชาสัมพันธ์ของชุมชน เพราะไม่ว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเที่ยวชมตลาดน้ำ ก็มักจะได้ยินแม่ค้าตลาดน้ำพูดถึงสถานที่ตลาดน้ำเสมอๆว่ามีอะไรที่น่าสนใจบ้าง ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตลาดน้ำนี้รู้จักไปทั่วแล้วเขาจะมากันทั่วทุกชาติเลยนะที่มา เขามาก็อยากมานั่งเรือ ส่วนใหญ่ที่นั่งเรือพายล่องตามคลองเรื่อยไปดูธรรมชาติ แล้วก็ไปขึ้นดูที่เขาเกี่ยวน้ำตาล แล้วก็ซื้อของที่ระลึกตามข้างคลองเรื่อยไป ส่วนใหญ่ก็จะมานั่งเรือแล้วก็ซื้อของ ถ้าคุณตาจะเป็นคนไทยมากกว่า ชมไปเรื่อยๆถ่ายรูปไป ถ่ายรูปแม่ค้า ถ่ายรูปตลาดน้ำ...”

(สมศรี เอมโอบฐ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังแนะนำข้อดีของการมาเที่ยวตลาดน้ำ ตลอดจนความ สะดวกสบายและความปลอดภัยที่จะได้รับการมาเที่ยวตลาดน้ำนี้ เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว มาท่องเที่ยวด้วยความสบายใจ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แล้วคนที่จะมาจะไปไหน ก็ต้องมาที่นี้อยู่แล้ว สถานที่จอดรถก็สบาย จอด แล้วจะทิ้งไว้เป็นวันๆก็ไม่หาย ไม่มีอะไรหาย เขาจะรับผิดชอบดูแล เสียค่าเช่า แค่วัน 20 บาท ค่าจอดรถ เธอจะไปทั้งวันเขาก็ไม่ว่าอะไร ไม่มีอะไรหาย ที่นี้ดี อย่างนะ การรถชิงวิ่งราวขโมยไม่มี เนี่ยคนมาเที่ยวที่นี้ไม่เคยปรากฏจะโดน แย่งชิงกระเป๋า มีแต่ว่ากระเป๋าลืมไว้ กลับมาก็ยังได้เป็นของใครก็มาทวงเอา ...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำนอกจากจะเป็นประชาสัมพันธ์ของชุมชนในด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นผู้แจ้ง ข่าวสารกันภายในชุมชนเองด้วย โดยเฉพาะเรื่องของงานบุญงานกุศล ไม่ว่าจะเป็นงานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า งานบวช งานแต่งหรือแม่แต่งงานศพ แม่ค้าตลาดน้ำจะร่วมแรงร่วมใจกันอย่างแข็งขัน บางก็ช่วยด้วยแรง บางก็ช่วยด้วยเงิน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เขาก็จะมีผ้าป่ามาเรียไร ทางร้านก็จะทำเป็นกองผ้าป่าแล้วก็ลงเรือมา ก็ แม่ค้าก็จะช่วย เอาต้นผ้าป่าตั้งไปในเรื่องแล้วก็เรียไรไปเรื่อยๆแม่ค้าก็จะช่วย ทำบุญทุกคนแหละ ทำบุญร่วมกัน เขาใส่เรือจ้างแล้วก็แห่ด้วยนะ เขาก็ตีกลอง ด้วยนะ แห่ไปแม่ค้าก็รีบควักกันใหญ่ อ้าวทำบุญร่วมกันปีครึ่งสองครั้งไม่ได้ บ่อย แต่บางทีตามวัดใกล้ๆเขาจะทำงานอะไรเนี่ยเขาก็เอาของมาแจกแม่ค้า ด้วยกัน...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

ถ้าหากจะไปหาคนที่รู้จักตลาดน้ำก็สามารถสอบถามแม่ค้าตลาดน้ำได้ เพราะแม่ค้าตลาด น้ำส่วนใหญ่จะรู้จักสนิทสนมกันหมดแทบทุกคน แม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนนัก ประชาสัมพันธ์ของชุมชนทั้งในด้านการท่องเที่ยวและงานด้านชุมชนด้วย ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าว ว่า

“...คนตลาดน้ำนะเธอมาหาใครแทบจะพาไปเลย เขามาเนี่ยเขาไม่รู้จักคนนั้น อยู่เนี่ยไม่รู้จักบ้านก็บอกเขาไป ไม่เหมือนคนกรุงเทพฯ บ้านติดกันเขายังบอก

“ไม่รู้ ไม่ต้องไปถามเลย คนที่นี้ไม่ได้ เห็นเขามาเสียเวลาแล้ว ก็อยากให้เขา
ได้ผล บางทีพาไปเกิดไปทวงหนี้เขาค่าเราด้วย เราไม่รู้เรานึกว่าเขาเป็นญาติ
กัน...”

(หลับ เจริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังเป็นนักประชาสัมพันธ์เชื้อเชิญให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลาดน้ำ
เป็นประจำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สนุกนะบอกให้คนมาเที่ยวเยอะๆนะ วันหยุดวันอะไรมาได้ทุกวันแหละ ถ้า
วันหยุดนะคนจะเยอะ ถ้าวันธรรมดาก็มีคนมาเที่ยวช่วง 2 โมงเช้า 3 โมงเช้าคน
แน่นอยู่ไปถึงเย็นเที่ยง ของกินก็เยอะ อย่างแม่ค้าส้มตำเนี่ย จานหนึ่งไม่เกิน 20
บาท เนี่ยถูกมัย...ชอบที่นี้มัย ให้มาเที่ยวบ่อยๆนะ...”

(เป้า แซ่อือ, สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนสำหรับในด้านการ
ท่องเที่ยว นั่น แม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นคนคอยแนะนำนักท่องเที่ยวถึงสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีอะไรเที่ยว
บ้าง ความสะดวกและความปลอดภัยในการมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ นอกจากนี้ถ้าหากต้องการรับ
ข่าวสารที่เกี่ยวกับงานบุญงานกุศลก็สามารถถามแม่ค้าตลาดน้ำได้ หรือจะมาถามหาใครที่ตลาดน้ำก็
สามารถสอบถามกับแม่ค้าตลาดน้ำได้ แม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนจริงๆ

แม่ค้าตลาดน้ำ : นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

เนื่องจากแม่น้ำลำคลองนั้นมีความจำเป็นต่อแม่ค้าตลาดน้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
ดังนั้นแม่น้ำลำคลองจึงมีความสำคัญและผูกพันกับวิถีชีวิตมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันสิ่งแวดล้อม
ของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ที่คอยเฝ้าระวังรักษาไม่ให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำ
กล่าวว่า

“...น้ำในคลองจริงๆก็ล้างมือล้างอะไรได้ แต่เขาจะล้างขามใส่ถ้วยเติวจะล้าง
น้ำประปา ถ้าหาว่าน้ำจะเสียก็เพราะน้ำจากโรงงานปล่อยมา เวลาน้ำเสียเนี่ยใน

คลองดำเนินขันมีโรงงาน แล้วก็มีน้ำในสวนเตียนที่เขาฉีกยาปล่อยลงมา
ปลาก็จะตาย...เราก็คอยดูแล้วก็แจ้งเจ้าหน้าที่ให้เขามาดู...”

(สมศรี เอ็มโอบุส, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้เมื่อเวลาที่คลองตื้นเขิน แม่ค้าตลาดน้ำก็จะให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
เป็นอย่างดีในการขุดลอกคูคลอง เพื่อช่วยนำสิ่งที่มาทับถมอยู่ในคลองออกไปและทำให้น้ำใสและดู
สะอาดน่ามาท่องเที่ยวมากขึ้น ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เมื่อก่อนน้ำจะใสมากกว่านี้เยอะ เพิ่งจะมีมาลอกคลองไป มันตื้นเขินขึ้นมา
เพราะไม่มีการขุดลอกมาตั้งนานแล้ว เพิ่งจะมีมาขุดลอกนี้แหละ ตั้งแต่มาขาย
นะ ก็คือตั้งแต่มาขายก็เพิ่งจะมีนั่นแหละมาขุดลอกคลอง แม่ค้าก็จะให้ความร่วม
มือเป็นอย่างดีในช่วงที่เจ้าหน้าที่มาลอกคลอง...”

(ชญูเรศ โค้วไต้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำยังมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์พลังงานเชื้อเพลิงโดยเฉพาะน้ำมันได้เป็นอย่างดี
เพราะแม่ค้าตลาดน้ำนั้นจะนิยมใช้เรือพายมากกว่าเรือเครื่องเพราะมีความสะดวก ปลอดภัย
ประหยัด และที่สำคัญช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แบบคนสมัยเก่าๆเขาจะไม่ไปทางรถเขาจะมาทางเรือ เขามีอะไรเขาก็จะใส่
เรือมาขายกัน อย่างป้าก็ชอบใส่เรือมาขายเพราะว่าไปรถป้าไม่ยากไปหรอก
น้ำมันมันก็แพงเอา แพงเอา ป้าพายอย่างนี้ก็ช่วยป้าประหยัดด้วย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังร่วมด้วยช่วยกันในการไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของตลาดน้ำ เพราะ
ในช่วงเวลาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งตั้งแต่เวลา 07.00-12.00 น. ห้ามนำเรือ
เครื่องยนต์เข้ามาภายในบริเวณตลาดน้ำ จะต้องใช้การพายเพียงอย่างเดียว เพื่อช่วยรักษา
มลภาวะทางเสียงและลดภาวะการฉกรรจ์ทางน้ำไม่ให้ติดขัดจนเกินไปอีกทางหนึ่ง ดังที่แม่ค้าตลาด
น้ำกล่าวว่า

“...ช่วงเรือแน่นนะ นักท่องเที่ยวจะเยอะมาก เขาไม่ให้เอาเรือเครื่องเข้ามา
หรอก อย่างพวกเรือหางที่วิ่งรับฝรั่ง ถ้าเกิดจะเข้าตลาดน้ำก็ต้องใช้ไม้พายเอา

...ก็คืนะแค่ลำพังเสียงแม่ค้าตะโกนกันก็ดังแล้ว ถ้าเรือเครื่องมาอีกคงดัง มันก็ไม่ไหว หูจะแตกเอา...”

(หลับ เชิงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เนื่องจากตลาดน้ำนั้นเกิดมาจากการเคลื่อนตัวไปตามสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง จนมาอยู่ในสถานที่ที่ปัจจุบันนี้ ซึ่งสถานที่แห่งใหม่มีความสะดวกสบายและมีความสมดุลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งแม่ค้าตลาดน้ำก็ได้ให้ความเห็นว่าไม่น่าที่จะเคลื่อนย้ายไปอีกต่อไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ส่วนมากที่อื่นมีก็คือมันไม่เป็นธรรมชาติ อันนี้ก็ถือเป็นธรรมชาติของพื้นที่บ้านแถวนี้ เขาจะค้าขายในเรือแบบนี้มานาน จะว่าเป็นร้อยปีก็ได้นะ เพราะว่ามันเคลื่อนไปเรื่อยๆเพราะว่าเมื่อก่อนอยู่แถววัด โชติฯ แล้วก็เลื่อนไปแถวคลองลัดพลี แล้วก็เลื่อนมาที่นี่ เพราะว่าเลื่อนหลายที เขานัดกันหลายจุดจนมาอยู่ตรงนี้ที่คงที่ คงไม่เลื่อนแล้วเพราะที่นี้มันเหมาะสมดี...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน คอยเฝ้าระวังและช่วยแจ้งข่าวให้เจ้าหน้าที่รัฐเมื่อสิ่งแวดล้อมหากมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังร่วมกันรักษาภูมิทัศน์ที่ไม่ให้ใช้เรือเครื่องยนต์ในช่วงที่มีการค้าขายอย่างคับคั่งเป็นการช่วยลดมลภาวะทางเสียง และลดการใช้พลังงานเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์เรือ

แม่ค้าตลาดน้ำ : ครูผู้ถ่ายทอดและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะถ่ายทอดเรื่องราวการซื้อขายในอดีตให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตั้งแต่การแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า จนมาถึงการค้าขายที่เป็นธุรกิจอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...สมัยก่อนนะมันจะไม่มีนักท่องเที่ยวมา มันมีแต่ชาวบ้านมาเอาผักมาแลกกัน เอาอะไรมาแลกกัน เรียกว่ามาแลกเปลี่ยนสินค้ากันในคลองเนี่ย จากนั้นก็จะมาเป็นซื้อขาย แล้วสมัยนี้มันมีนักท่องเที่ยวมาเยอะแยะ การซื้อขายก็เป็นธุรกิจอย่างที่เห็นนี่แหละ สมัยก่อนไม่มีนักท่องเที่ยวหรอก...”

(นฤมล แซ่ลี, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่เรียนรู้อาชีพนี้มาจากครอบครัว โดยได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย จนถึงรุ่นลูก ก็จะได้เรียนรู้ถ่ายทอดอาชีพกันมา ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำก็จะเปรียบเสมือนครูผู้ถ่ายทอดมรดกที่สำคัญของตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...อาชีพแม่ค้าเนี่ย มันก็ต้องเป็นอยู่รุ่นพ่อรุ่นแม่บอกมา รุ่นลูกมันไม่เอากันแล้ว เรือหมดแล้วถ้าไม่สอนเขาจะเป็นมัย คนสมัยก่อนเป็นโดยพ่อแม่บอกนะว่าบางทีเขาเอาลูกใส่หัวเรือไปด้วยโซ่มัย แม่ไปขายของลูกไม่รู้จะไปไหน ก็เอานั่งหัวเรือไปด้วย ก็รู้ว่าไปขายกันที่ไหนแล้วต้องซื้อต้องขายกันยังไง ลูกก็จะรู้...”

(สมศรี เอ็มโอยฐุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นผู้ถ่ายทอดอาชีพให้กับลูกหลานและคนในชุมชนแล้ว แม่ค้าตลาดน้ำที่มีความรู้ความสามารถในการประดิษฐ์สินค้าในท้องถิ่นก็ยังได้ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังที่สนใจทำไว้ประกอบอาชีพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไม่ให้สูญหายไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เคยสอนसानหมวกทางมะพร้าว แต่เขามาเรียนที่บ้าน ครูพามาให้สอนโรงเรียนบางนกแขวกมา 5-6 คน เสร็จแล้วอาจารย์ไม่ได้เรียนนะคือเขาให้เด็กหัดสาน อาจารย์มาด้วยคือช่วยกันจำใจเสร็จแล้วตอนหลังก็ไปสานได้นะ สานได้แต่ว่าไม่สวย ตรงกลางเป็นรู เราก็ไม่ได้คิดค่าสอน...ถ้าใครอยากจะเรียนจริงๆก็มาหาก็คือสอนให้ ถ้าใครอยากเป็นจริงๆ แต่ถ้าคนใจไม่รักสอนยังไงมันก็ไม่เป็นยังไงก็ไม่ได้...”

(สมศรี เอ็มโอยฐุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังเป็นผู้ถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจผ่านการพูดคุย สัมภาษณ์ หรือสนทนากันอยู่เป็นประจำ ดังนั้นหากผู้ที่สนใจและรักในอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำ และมาประกอบอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำก็จะถือได้ว่าเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...เขามาดูเรื่อนะแล้วก็มาดูแบบว่าเขาดำเนินชีวิตกัน แบบคนสมัยเก่าเนี่ยค้าขายกันแบบไหน ค้าขายทางเรือ เขาก็อยากเห็นคนค้าขายทางเรือเนี่ยว่า

ค้าขายกันยังไง นักเรียนนะจะมีมาถาม แล้วแต่ครูเขาพามา ส่วนใหญ่ที่เขามาถามนะ เขาจะถามว่า ป้าคะตลาดน้ำนี้มีมากี่ปีแล้ว แล้ววันหนึ่งรายได้เท่าไรอะไรอย่างเนี่ย...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำที่ยังเหลืออยู่จึงมีบทบาทที่สำคัญในการสืบสานอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำให้ดำรงอยู่ เพราะแม่ค้าส่วนใหญ่แม่จะมีอายุมากขึ้นก็จะค้าขายกันจนกว่าจะทำไม่ไหว บางครั้งลูกหลานบอกให้เลิกอาชีพและพร้อมที่จะดูแล แต่แม่ค้าตลาดน้ำก็จะยังมาค้าขายเพราะมันเป็นความสุขที่ได้ฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ตอนนี้ป้าอายุ 70 กว่าแล้วนะ ขายมาตั้งแต่สมัยอยู่ฝั่งโน้น ก็เลี้ยงลูกมาตั้ง 17 คน ลูกๆก็มีครอบครัวกันเกือบหมดแล้ว อยากให้ป้าเลิกขายแล้วอยู่เฉยๆ ป้าไม่อยากเลิกหรอก ป้ายังทำไหว ป้ายังแข็งแรงอยู่เลย แล้วมันก็มีรายได้ดีแล้วยังได้ออกมาเจอคนด้วย คนเคยค้าขายนะ มันอยู่เฉยๆไม่ได้หรอก ป้าจะขายจนกว่าจะทำไม่ไหวโน่นแหละ...”

(เนียร แซ่ตัน, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548)

“...นี่ลูกสาวป้ามันไม่ให้ขายนะ มันบอกแม่ไม่ต้องขายหรอก ป้าก็ว่าช่างมันเหอะค่ากับข้าว ไปวันๆหนึ่ง เนี่ยแล้วลูกก็บอกตามใจแม่จะขายก็ขายไป...เลิกทำไมคือว่าเราทำอะไรได้ แล้วคนก็ยังติดกันว่าอ้ออะไรอย่างเนี่ย แล้วเราก็มองว่าไม่เหนื่อย ไม่หนักไม่หนา เราทำกินทำไปเรื่อยๆอย่างเนี่ย...”

(แนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำมีความผูกพันกับอาชีพค้าขายนี้มาอย่างยาวนาน เพราะมันคือจิตวิญญาณของชุมชนที่จะสืบสานมารดกทางวัฒนธรรม เพราะการค้าขายและสถานที่ค้าขาย มันคือหัวใจสำคัญของแม่ค้าตลาดน้ำ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...พูดถึงง่ายๆคนดำเนินอย่างชาวแม่ค้าเนี่ยที่นี่คือจุดใหญ่ คือใจของเราเข้าตื่นขึ้นมาก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้ว คือเป็นจิตใจของเราแล้ว เข้าตื่นมาก็ต้องนั่งเรือมาขายของแล้ว สนุกก็สนุก เหนื่อยก็เหนื่อย เรือมันแน่น...”

(มาเรียม นาวิกชีวิน, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เด็กรุ่นใหม่ที่สนใจต้องการจะสืบสานอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเป็นคนที่มิไจรักในอาชีพนี้จึงจะมีความสุขกับการทำงาน และการจะสืบสานให้อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำดำรงอยู่ได้จึงต้องปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่ตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพที่เก่าแก่ของชุมชน ให้ซึมซับเข้าไปอยู่ในจิตวิญญาณให้ได้ นั่นจะเป็นการสืบสานแบบยั่งยืน ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...แต่เด็กที่จะมาขายของต้องใจรักนะ ถ้าคนใจไม่รักเนี่ยมันจะไม่มีความสุข...พูดตรงๆถ้าเกิดยังมีรุ่นอย่างพี่มาขายเนี่ยนะ คือมาขายไม่อาย ยังกล้ามาขายก็คงยังอยู่ละ แต่ถ้าเกิดแม่ค้าเนี่ย แม่ค้าเก่าๆเนี่ยที่เลิกไปแล้วไม่มีรุ่นใหม่ๆมาแทน พี่ว่าหมดแน่ๆ...”

(ธัญญาเรศ ใค้วไล้, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นภาพสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนที่ผูกพันมากับสายน้ำได้เป็นอย่างดี โดยสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของสารคดี โฆษณา หรือรูปภาพเนื่องในโอกาสต่างๆ ดังนั้นนี่เป็นอีกหนทางหนึ่งที่แม่ค้าตลาดน้ำได้พยายามสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้ปรากฏพบเห็นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้สูญหายที่คงเหลือไว้เป็นเพียงประวัติศาสตร์ ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...ทุกวันนี้มันก็เป็นเอกลักษณ์อยู่แล้ว ใครๆก็มาที่นี่...คือเป็นสถานที่ใหญ่ที่ชุมชนเลย มาถ่ายรูปก็มาถ่ายกันแถวเนี่ยไป มันมีครบทุกอย่าง มีเรือพาย มีเรือแม่ค้า มีเรือขายของ ก็ถ่ายรูปกันไปเยอะแยะ มาถ่ายกันแทบทุกวัน สารคดีก็มีรายการอะไรต่ออะไรมาถ่ายกัน บางทีเขาก็มาถ่ายตอนเราไม่รู้ตัว เขาไม่ได้เสียค่าจ้างไง แล้วภาพก็ออกโทรทัศน์...”

(หลับ เริงกล, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

เนื่องมาจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อชนชั้นทางสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่นิยมที่จะเรียนให้สูงขึ้น เพื่อได้ประกอบอาชีพที่สบายไม่ต้องลำบากดังเช่นรุ่นพ่อแม่ แม่ค้าตลาดน้ำจึงตระหนักดีว่าหากเป็นเช่นนี้ อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำอาจจะต้องสูญหายไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...การค้าขายแต่รุ่นนี้หมดก็จะไม่มีแม่ค้านะ แล้วเด็กๆมันก็ไปเรียนกันหมด มันก็ไม่ขายนะ เขาเรียนไปทางอื่นหมด รุ่นของป้า รุ่นน้องๆหมด แม่ค้าอาจจะไม่มี ถ้าไม่มีเด็กๆ ไม่มีคนมาขายต่อมันก็หาย...เด็กรุ่นใหม่ไม่ขายหรอก ที่ขายรุ่นเก่าๆทั้งนั้นแหละ รุ่นใหม่ๆเขาขายไม่ได้หรอก ขายไม่เป็นมันงั้น แดดรื้อนมันงั้น”

เขาเรียนไง รุ่นนี้หมดก็หมด รุ่นป้ายังมาตรฐาน รุ่นป้าหมดก็สองรุ่นหลังก็ไม่
มาขาย...”

(รัตนา ม่วงพิณ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548)

“...เด็กรุ่นหลังเนี่ยะที่โตๆไปเรียนก็ต้องเข้ากรุงเทพ ไปเรียนต่อที่กรุงเทพ แล้ว
พอมีงานทำก็อยู่กรุงเทพ เพราะเด็กที่เรียนเนี่ยะจะไม่มาเป็นแม่ค้าหรือก อาชีพ
เป็นแม่ค้าเนี่ยะหมายถึงคนไม่ได้เรียนคือ ไม่รู้จะไปไหนไง เป็นแม่ค้าอยู่แถว
นี้แหละ ถ้าคนเรียนใครเขาจะมาค้าขายแหละ เขาก็จะต้องมาทำอย่างอื่น นั่งโต๊ะ
นั่งเก้าอี้ เป็นอาชีพอื่น แล้วส่วนมากเด็กสมัยนี้ ก็เรียนกันทุกคนแหละ จะไม่
เรียนก็น้อย เรียนไว้ก่อนแหละ มีงานไม่มีงานก็เรียนไว้ก่อน หลักใหญ่...”

(จรรยา รัตนพงษ์, สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548)

แม่ค้าตลาดน้ำต่างตระหนักรู้ว่าเด็กรุ่นใหม่มีที่จะเรียนหนังสือให้สูงขึ้น จึงได้เสนอให้
ภาครัฐทำหนังสือที่เกี่ยวกับตลาดน้ำเพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้เรียน หรือการเปิดสอนพายเรือเพื่อให้เด็ก
รุ่นหลังที่สนใจได้ฝึกทักษะการพายเรือ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นแนวทางหนึ่งที่แม่ค้าตลาด
น้ำเสนอเพื่อเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไป ดังที่แม่ค้าตลาดน้ำกล่าวว่า

“...มีทางเดียวแหละที่ต้องทำหนังสือเพราะทุกวันนี้เด็กก็เรียนทางหนังสือ ก็
ต้องทำเป็นหนังสือให้เด็กได้รู้ละ ไม่งั้นเด็กไม่รู้หรือเพราะว่าคนที่เก่าๆแก่ๆ
ก็ตายไป อย่างรุ่นรองมาก็พอรู้ พอรุ่นหลานรุ่นเหลนก็ไม่รู้แล้วเพราะเรียน
อย่างเดียวไม่ได้ออกไปด้วย...เด็กที่เรียนนี้จะไม่ค่อยเป็นจะพายเรือไม่เป็นถึง
จะเป็นลูกชาวสวนก็ไม่ค่อยเป็น สงสัยโรงเรียนต้องเปิดหลักสูตรการสอนพาย
เรือเพราะคนรุ่นใหม่พายไม่เป็น รถมอเตอร์ไซค์นี่เป็นเพราะเด็กมันอยากเป็น
...”

(สมศรี เอ็มโอบุ, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548)

ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเปรียบเสมือนบุคคลที่ถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการบอกเล่าเรื่องราว
ต่างๆ มีการถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำโดยผ่านทางครอบครัว ตลอดจนการถ่ายทอดสินค้าภูมิ
ปัญญาให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งถือได้ว่าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นหนึ่งในผู้สืบสานอาชีพเพราะเป็นจิตและ
วิญญาณของแม่ค้าตลาดน้ำที่ผูกพันกับอาชีพ แม่ค้าตลาดน้ำแม้จะตระหนักรู้ว่าอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำ
อาจจะสูญหายเมื่อเด็กรุ่นใหม่เรียนหนังสือสูงขึ้น แม่ค้าตลาดน้ำจึงแนะนำให้ทำหนังสือให้เด็กได้
เรียนรู้เพื่อเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญไม่ให้สูญหายไป

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญของการวิจัยและนำเสนอตามลำดับดังนี้ คือ วัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบไปด้วยการศึกษา 3 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์
2. การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วนำเสนอแนวคิดที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่องการวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

1. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก
2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน
3. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน
4. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

สรุปผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

1.1 ความเป็นมาของคลองขุดดำเนินสะดวก

สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ครั้นดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สมุหพระกลาโหม เป็นแม่คลองขุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนที่ตำบลบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลองที่ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม การขุดคลองเริ่มขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2409 เป็นคลองกว้าง 6 วา (12 เมตร) ลึก 6 สอก (3 เมตร) ยาว 895 เส้น (35 กิโลเมตร 800 เมตร) ทุกๆ 100 เส้น (4 กิโลเมตร) ใต้ปักเสาหินไว้ 1 ต้น เริ่มจากตำบลบางยางเป็นหลักที่ 1 ถึงหลักที่ 8 ที่แม่น้ำแม่กลอง โดยจะมีประตูระบายน้ำ 2 แห่ง คือประตูน้ำบางยางทางด้านแม่น้ำท่าจีนและประตูน้ำบางนกแขวกทางด้านแม่น้ำแม่กลอง เสาหินในแต่ละหลักจะสลักและเขียนสีแดงเป็น 3 ภาษา คือ เลขไทย โรมัน จีน บอกละเลขไว้ทุกหลัก เมื่อทำการขุดคลองนี้สำเร็จแล้ว จึงนำแผนผังขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคลองที่มีเส้นทางตรง ได้รับความสะดวกในการสัญจร จึงทรงพระราชทานนามคลองที่ขุดนี้ว่า “คลองดำเนินสะดวก” และได้ทำพิธีเปิดใช้คลองนี้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2411 ตรงกับวันจันทร์ เดือน 7 ขึ้น 4 ค่ำ สิ้นค่าใช้จ่ายในการขุดคลอง รวมค่าจ้างขุด ค่าตอไม้ เป็นเงิน 1,400 ชั่ง โดยได้รับพระราชทานจากในหลวงรัชกาลที่ 4 จำนวน 400 ชั่ง จากฯพลฯ หัวเจ้าท่านสมุหพระกลาโหม จำนวน 1,000 ชั่ง ใช้เวลาในการขุดประมาณ 2 ปีเศษจึงแล้วเสร็จ

1.2 ความเป็นมาของชุมชนตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ชุมชนตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก เกิดขึ้นจากการที่ชาวสวนนำผลผลิตจากสวนของตนบรรทุกใส่เรือเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน ณ สถานที่นัดพบในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่จุดจุดหนึ่ง ในวันและเวลาที่กำหนด จึงทำให้บริเวณที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนคึกคักไปด้วยเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เมื่อมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำก็ทำให้ผู้คนมาอาศัยอยู่ในบริเวณที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากจนก่อให้เกิดเป็นชุมชนตลาดน้ำขึ้น

1.3 ความเป็นมาของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี เป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักที่บริเวณปากคลองลัดราชบุรี ในอดีตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะเรียกตลาดน้ำแห่งนี้ว่านัดศาลาแดงหรือนัดศาลาห้าห้อง หรือนัดหลักแปด ซึ่งจะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน โดยกำหนดวันนัด ในวัน 2 คำ 7 คำ 12 คำ เป็นประจำทุกวันทั้งข้างขึ้นและข้างแรม และเนื่องจากคลองลัดราชบุรีมีความสำคัญในการสัญจรเพื่อลัดไปยังตัวเมืองราชบุรี ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาค้าขายกันที่นี่ เพราะมีทั้งคนอาศัยอยู่ริมสองฝั่งคลองและมีผู้คนสัญจรทางน้ำอย่างคับคั่งจากนั้นจึงมีการติดตลาดเป็นประจำทุกวันแทนการนัด แต่ในปัจจุบันนี้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีแห่งนี้ได้ปิดตัวลงไปแล้ว

ตลาดน้ำคลองโพหัก เมื่อครั้งที่ยังไม่มีถนนตลาดน้ำแห่งนี้เป็นตลาดน้ำที่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมาก ซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางย่านการค้าทางน้ำที่สำคัญ บางทีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็เรียกตลาดน้ำแห่งนี้ว่า ตลาดน้ำหน้าวัดปราสาทสิทธิ์ หรือตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นต่างมานัดพบเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบริเวณปากคลองโพหักกันเป็นประจำทุกวันอย่างคับคั่ง แต่ในปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพหักยังคงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชนแต่ได้ซบเซาลงไปมากแล้ว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เกิดมาจากการเคลื่อนย้ายสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเดิมจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมายังตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เพราะปัญหาเรือหางยาวรบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยน อีกทั้งทำเลที่ตั้งของคลองต้นเข็มมีความสะดวกทั้งทางเรือและทางรถในการขนส่งผลผลิตของชาวสวน ประกอบกับมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองต้นเข็มมากขึ้น จึงเป็น

สาเหตุให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการสนับสนุนให้เป็นตลาดน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะมาจนปัจจุบัน

1.4 การเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ที่เกิดขึ้นพบว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้รับผลกระทบต่างๆมากมายจนต้องปิดตัวลง ซึ่งเกิดจากเรือยนต์ที่รบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ตลอดจนการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมตลาดน้ำเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันกันทางด้านธุรกิจของสินค้าประเภทของที่ระลึก และการคมนาคมทางบกที่สะดวกกว่าก็เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเกิดการเปลี่ยนแปลงจนต้องปิดตัวลง

ตลาดน้ำคลองโพหัก สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพหักพบว่า ตลาดน้ำคลองโพหักได้รับผลกระทบต่างๆมากมายจากที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งไปด้วยเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นร้อยๆ ลำ จนปัจจุบันเหลือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเพียงแค่สิบกว่าลำ โดยมีสาเหตุและปัจจัยจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกที่ทำให้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เป็นชาวสวนจากเดิมที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางน้ำได้เปลี่ยนไปขนส่งผลผลิตทางการเกษตรด้วยรถยนต์แทนเรือเพราะสะดวกและรวดเร็วกว่า รวมถึงการเกิดตลาดนัดบกที่มีการค้าขายกันเป็นประจำทุกวัน และคนในชุมชนก็นิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบกแทนตลาดน้ำซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองโพหักเกิดการเปลี่ยนแปลง

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข็มที่เกิดขึ้นพบว่า ตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีทำเลที่ตั้งที่ดีเพราะสะดวกต่อการเดินทางทั้งทางน้ำและทางบกคือมีถนนสุขาภิบาล 1 ตัดผ่าน นอกจากนี้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จึงก่อให้เกิดการพัฒนาต่างๆที่จะอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งการคมนาคมที่สะดวกและการแข่งขันในด้านธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าวก็เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดการเปลี่ยนแปลง และการเกิดตลาดนัดบกซึ่งมีการซื้อขายกันเป็นประจำก็เป็นปัจจัยที่ทำให้วิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำนิยมไปซื้อสินค้ากันที่นั่นมากกว่ามาซื้อที่ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

1.5 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจากเดิมที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักไปด้วยเรือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและผู้คนที่ย้ายอยู่ริมสองฝั่งคลองนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเพราะลูกคลื่นจากเรือเครื่องยนต์ที่รบกวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ดังนั้นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงได้หลบเรือยนต์เหล่านี้ด้วยการไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในฝั่งคลองต้นเข็มซึ่งเป็นที่ลึกกว่า จึงทำให้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีซบเซาลงจนกระทั่งปิดตัวลงไปเป็นที่สุด บ้านเรือนสองฝั่งคลองลัดราชบุรีที่เคยเปิดร้านขายของต่างๆก็ย้ายไปค้าขายในย่านธุรกิจการค้าแห่งใหม่แถวท่ารถดำเนินสะดวกบริเวณริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวกแทน บ้านเรือนสองฝั่งคลองลัดราชบุรีจึงถูกปิดร้างเสียเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งปัจจุบันทางจังหวัดราชบุรีเห็นความสำคัญของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีซึ่งเป็นตลาดน้ำดั้งเดิม จึงมีโครงการที่จะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่อีกครั้งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับอำเภอดำเนินสะดวกอีกทางหนึ่ง

ตลาดน้ำคลองโพหัก ในอดีตนั้นตลาดน้ำคลองโพหักมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักไปด้วยเรือของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นร้อยๆลำ แต่ในปัจจุบันเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น การเกิดตลาดนัดบกที่มีการค้าขายเป็นประจำทุกวันและคนในชุมชนนิยมไปซื้อสินค้าที่ตลาดนัดบกมากกว่า จึงทำให้มีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่คลองโพหักแห่งนี้แค่สิบกว่าลำในช่วงเวลาเช้าๆ เท่านั้น หลังจากนั้นบริเวณตลาดน้ำคลองโพหักก็จะเงียบสงบ บ้านเรือนสองฝั่งคลองก็จะปิดเป็นส่วนใหญ่ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักที่ค้าขายอยู่ก็จะเหลือเป็นกลุ่มสุดท้ายซึ่งล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุทั้งนั้นต่างก็ต้องปรับเทคนิคและวิธีการขายเพื่อความอยู่รอด ในอนาคตตลาดน้ำคลองโพหักจะต้องมีพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาค้าขายน้อยลงไปเรื่อยๆ และจะต้องปิดตัวลงไปเป็นที่สุด トラบใดที่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจังหรือหาแนวทางแก้ไขฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน ตลาดน้ำคลองโพหักก็จะเป็นเช่นตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีดังเช่นปัจจุบันที่เห็นความสำคัญเมื่อได้ปิดตัวลงไปแล้ว

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เมื่อตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีทำเลที่ตั้งที่ดีมีความสะดวกในการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ประกอบกับตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้รูปแบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวสวนลดน้อยลงเพราะมีถนนที่สะดวกต่อการขนส่งทางรถยนต์มากกว่า จากนั้นจึงได้เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและปรับให้เป็นธุรกิจการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแทน สินค้าและ

กิจกรรมต่างๆจึงมีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติก็เป็นสิ่งที่เพิ่มสีสันให้กับตลาดน้ำ แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็มีมากมายทั้งนิสัยใจคอของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและเสื้อผ้า การแต่งการก็เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมมากขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนรูปแบบการซื้อขายสินค้าของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจากเดิมที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นคนในชุมชนก็นิยมไปซื้อขายกันที่ตลาดนัดมากกว่าตลาดน้ำ กลุ่มเป้าหมายใหม่จึงเป็นนักท่องเที่ยวแทน

2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน

2.1 บทบาทของตลาดน้ำในอดีต

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากัน สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่แทนตลาดน้ำวัดไทรที่ปิดตัวไป

ตลาดน้ำคลองโพหัก ในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำตามวิถีชีวิต บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากัน และเป็นสถานที่ร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรมของชุมชนตลาดน้ำคลองโพหัก สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตลาดน้ำที่คู่เป็นธรรมชาติแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ในอดีตมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน และพบปะเพื่อสนทนากันและเป็นสถานที่รวบรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว ตลาดน้ำแห่งนี้เป็นที่ท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีความสะดวกที่จะเดินทางมาเที่ยวชมตลาดน้ำได้ง่าย

2.2 บทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบัน

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ในปัจจุบันแม้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจะปิดตัวลงไปแล้ว ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้อาวุโสในชุมชนตลาดน้ำยังคงมานั่งพูดคุยสนทนาไปมาหาสู่กันเป็นประจำ

ตลาดน้ำคลองโพหัก ในปัจจุบันแม้ว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนของตลาดน้ำคลองโพหักจะซบเซาลงไป แต่ก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจเช่นเดิม นอกจากนี้บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรมก็ยังคงเด่นห้อยู่ที่ตลาดน้ำคลองโพหักมาเช่นปัจจุบัน

ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ในปัจจุบันตลาดน้ำคลองต้นเข็มมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ได้แก่ บทบาทในด้านเศรษฐกิจเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดอาชีพอย่างหลากหลาย บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสถานที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยน พบปะเพื่อสนทนากันและเป็นสถานที่รวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย สำหรับบทบาทในด้านการท่องเที่ยว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่โด่งดังไปทั่วโลก

2.3 คุณค่าของตลาดน้ำในอดีต

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุขเพราะเป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นเครือญาติพี่น้องกัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่จะมาทดแทนตลาดน้ำวัดไทรที่ปิดตัวไป คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน

ตลาดน้ำคลองโพหัก ในอดีตตลาดน้ำคลองโพหักมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุขและสนุกเพราะ

เป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นสถานที่ทำบุญใส่บาตร คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายเป็นธรรมชาติตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิม คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน

ตลาดน้ำคลองตันเข้ม ในอดีตตลาดน้ำคลองตันเข้มมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจ เพราะตลาดน้ำคลองตันเข้มเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ใหญ่ สะดวกและมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทุกวัน จนผูกพันเป็นชีวิตและจิตใจของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงได้วิธีหนึ่ง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกัน เป็นศูนย์รวมในงานบุญงานกุศล คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนและประเทศ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ และกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันทางน้ำ

2.4 คุณค่าของตลาดน้ำในปัจจุบัน

ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรี แม้ว่าตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีจะปิดตัวลงไปแล้ว แต่ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีก็ยังคงมีคุณค่าในปัจจุบันคือ คุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ เพราะเป็นสถานที่ที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำที่สำคัญในอดีต แม้ว่าจะปิดตัวลงไปแล้ว แต่คุณค่าในทางประวัติศาสตร์ก็มีไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป นอกจากนี้ยังคงมีคุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะยังเป็นสถานที่ที่ผู้อาวุโสมาพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ

ตลาดน้ำคลองคลองโพหัก ในปัจจุบันแม้ว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดน้ำคลองโพหักจะซบเซาลงไปมาก แต่ก็ยังมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุข ไม่ต้องเหงาอยู่บ้านเพราะเป็นชีวิตและจิตใจของเขา คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ จะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง ได้วิธีหนึ่ง ทำให้พ่อค้าแม่ค้าอาวุโสที่ยังอยู่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงใช้ตลาดน้ำแห่งนี้ค้าขายยังคงมีรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพมาจนปัจจุบัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกันระหว่างพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ และคนอาวุโสในชุมชนที่มารอทำบุญใส่บาตร และยังคงนิยมมาหาซื้อสินค้าในชีวิตประจำวันจากตลาดน้ำนี้ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในด้านกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยน

ตลาดน้ำคลองตันเข้ม ในปัจจุบันตลาดน้ำคลองตันเข้มมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งมีคุณค่าต่างๆมากมาย ได้แก่ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านจิตใจทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความสุข สนุกกับการค้าขาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เลิกอาชีพนี้ไปแล้ว ก็ยังคงพายเรือมาพูดคุยกันเป็นประจำ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านร่างกาย พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องพายเรือออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นการออกกำลังกายไปในตัวเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง นอกจากนี้คนรับจ้างพายเรือก็ต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเช่นกัน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านเศรษฐกิจเป็นแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยน คุณค่าของตลาดน้ำในด้านท่องเที่ยวเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีรายได้จากนักท่องเที่ยว คุณค่าของตลาดน้ำในด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นสถานที่พบปะพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนกันระหว่างพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นสถานที่ทำบุญทำกุศลของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ คุณค่าของตลาดน้ำในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในด้านกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนและเอกลักษณ์ของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอกที่สนใจตลาดน้ำด้วย

3. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

3.1 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ เป็นบุคคลสำคัญที่เขียนหนังสือประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ บุคคลสำคัญในท้องถิ่น
2. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ การแปลหนังสือให้เป็นภาษาอังกฤษ

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เป็นบุคคลสำคัญของตลาดน้ำที่มีเอกลักษณ์ในด้านบุคลิกภาพของอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ และเครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การเขียนบรรยาย การเขียนพรรณนาถึงพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ การใช้สถิติวิเคราะห์ภาพพจน์พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การนำความร้อน การพาความร้อน การแผ่รังสีของงอบ
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ ความเป็นมาของเครื่องแต่งกาย
5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ บุคลิกภาพและสุขภาพของพ่อค้าแม่ค้า
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การวาดรูปพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ ประเภทของผ้าที่พ่อค้าแม่ค้าสวมใส่
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้อย่างเหมาะสม

3.2 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์

เรือ เป็นพาหนะที่สำคัญที่ใช้ในตลาดน้ำเพื่อบรรทุกสินค้าต่างๆมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน โดยเรือที่พบในตลาดน้ำส่วนใหญ่เป็นเรือสำปั้นและเรือพาย ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ ภาษากลางกับภาษาถิ่นที่ใช้เรียกชื่อเรือ
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ มาตราส่วนเรือและการเปลี่ยนหน่วยไทย
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความสมดุลของเรือ
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ในท้องถิ่น
5. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การออกแบบเรือ
6. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การทำเรือจำลองและส่วนประกอบของเรือ
7. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้กับประเภทของเรือ

สินค้าประเภทอาหาร เป็นสินค้าที่มีขายมากมายและหลากหลายได้แก่ ผักผลไม้ของชาวสวน หรืออาหารที่ปรุงแต่งพร้อมรับประทานซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การแต่งคำประพันธ์อาหารคาวหวาน
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ การคำนวณสารอาหารที่ให้พลังงาน
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ประเภทของสารอาหาร
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิศาสตร์ที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพของชาวสวน
5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ การทำความสะอาดภาชนะบรรจุอาหารและสารพิษในอาหาร
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การจัดเรียงสีของผลไม้
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ วิธีการเลือกซื้อผลไม้และวิธีการประกอบอาหาร
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ คำศัพท์ภาษาอังกฤษและหลักการใช้ภาษา

สินค้าประเภทของที่ระลึก เป็นสินค้าที่มีขายอยู่มากมาย แต่สินค้าที่ผลิตขึ้นเองภายในชุมชนที่พบได้แก่ หมวกและตะกร้าที่สานด้วยทางมะพร้าว การปั้นที่ภาพลงบนหมวกกาบ ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ สถิติและการนำเสนอข้อมูลด้วยกราฟ ถึงสินค้าที่นักท่องเที่ยวนิยมซื้อ
2. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การปั้นที่ภาพลงบนหมวกกาบ
3. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

ภาษาต่างประเทศ เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ บทสนทนากับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

3.3 แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ เป็นกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดน้ำที่มีเทคนิคและวิธีขายเฉพาะตัวของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การพูดเชิญชวนให้ซื้อสินค้า
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ เรื่องร้อยละ ต้นทุนและกำไรของสินค้าที่ซื้อขาย
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ เรื่องแรงดึงของวัตถุ
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น Demand และ

Supply

5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ การทรงตัวขณะซื้อขายและการบริหาร

กล้ามเนื้อ

6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การทำโปสการ์ดและการพิมพ์ภาพเพื่อจำหน่าย
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การจำหน่ายสินค้า
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ บทสนทนาภาษาอังกฤษ

กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาชมตลาดน้ำ เป็นที่นิยมสำหรับการใช้บริการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งคนรับจ้างพายเรือพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำจะต้องเป็นคนมีความรับผิดชอบสูง เพื่อดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การพูดบรรยายชมตลาดน้ำ
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ การคำนวณหาแรงพายเรือทวนน้ำและตามน้ำ
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การเคลื่อนที่ของวัตถุ
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ คุณธรรมและจริยธรรมของคนรับจ้าง

พายเรือพาชมตลาดน้ำ

5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ ความปลอดภัยในการเดินทางขึ้นรถลงเรือ
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ เทคนิคการถ่ายภาพและการพิมพ์ภาพลงวัสดุ
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การเลือกเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับ

การมาท่องเที่ยว

8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ การพูดบรรยายชมพาชมตลาดน้ำเป็นภาษาอังกฤษ

3.4 แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

ตลาดน้ำ เป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมานัดพบกันเพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่กลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การเขียนคำขวัญเชิญชวนและการพูดสุนทรพจน์ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ สถิติและการนำเสนอข้อมูล
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความหลากหลายในระบบนิเวศตลาดน้ำ
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ เรื่องท้องถิ่นของเราและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ การรักษาความสะอาดตลาดน้ำให้ถูกสุขลักษณะ
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การวาดภาพปัญหาของตลาดน้ำและการวาดภาพตลาดน้ำในฝัน
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การจัดทำเว็บไซต์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ บทสนทนาภาษาอังกฤษ

คลอง เป็นแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งก็ได้แก่ คลองลัดราชบุรี คลองโพหักและคลองต้นเข็ม ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่กลุ่มสาระดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การเรียกชื่อคลองกับคำพ้องในภาษาไทย
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ การเปลี่ยนหน่วยมาตรวัดไทยเป็นมาตรวัดสากล
3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ คุณภาพของน้ำในคลอง
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ ความเป็นมาของคลองและภูมิศาสตร์
5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำลำคลอง
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การวาดภาพคลองสวยงามตามจินตนาการ
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ ประโยชน์ของคลองที่ทำให้เกิดอาชีพ
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ การเขียนคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่ใช้เรียกชื่อคลอง

4. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

4.1 ความสำคัญของแม่ค้าตลาดน้ำกับการดำรงอยู่ของตลาดน้ำ

จากการศึกษาตลาดน้ำคลองลัดธาราบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม จะพบว่าแม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นผู้หญิงผู้ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญต่อความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะแม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงอยู่หรือสูญหายไปของตลาดน้ำ

4.2 ลักษณะนิสัยของแม่ค้าตลาดน้ำ

ลักษณะนิสัยของแม่ค้าโดยทั่วไปจะถูกมองว่าเป็นคนปากร้าย ชอบโววาย แต่จากการศึกษาลักษณะนิสัยของแม่ค้าตลาดน้ำพบว่าต้องเป็นพูดจาไพเราะ จิตใจดี มองโลกในแง่ดี หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส จริงใจ ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า รักอิสระ รักในอาชีพ และสิ่งสำคัญสุดท้ายแม่ค้าตลาดน้ำจะต้องมีความอดทน

4.3 การแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำ

จากการศึกษาเครื่องแต่งกายที่แม่ค้าตลาดน้ำสวมใส่ในอดีตซึ่งเป็นเสื้อสีน้ำเงินเข็ม หรือสีดำ นุ่งผ้าถุงและสวมรองเท้าใบบนศีรษะซึ่งก็คือชุดทำสวน เพราะในอดีตแม่ค้าตลาดน้ำคือชาวสวนนั่นเอง ปัจจุบันเครื่องแต่งกายในอดีตที่กล่าวมาข้างต้นก็ยังคงมีให้พบเห็นอยู่บ้าง แต่สีสันของเสื้อผ้าก็มีสีสันสดใสขึ้นเพื่อสร้างความสวยงามและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาถ่ายรูปแม่ค้าตลาดน้ำ ส่วนแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่แต่งตัวตามสมัยนิยมมากขึ้น โดยเน้นความสะดวกและความคล่องตัวในการค้าขายเป็นหลัก แต่สิ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ยังคงอยู่ในเรื่องเครื่องแต่งกายของแม่ค้าตลาดน้ำที่แม่ค้าตลาดน้ำทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ยังคงรักษาเอกลักษณ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือการสวมใส่รองเท้าใบบนศีรษะ

4.4 การเรียนรู้ต่ออาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำ

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มมาจากการนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนค้า แลกกัน ไปแลกกันมา จากนั้นมาเริ่มมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จนในที่สุดเป็นลักษณะของการซื้อขายโดยตรง

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องเทคนิคและวิธีการขาย แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเรียนรู้วิธีการนำเสนอสินค้าต่อลูกค้า เรียนรู้เทคนิคการเชิญลูกค้าให้ชมสินค้า เทคนิคการพายเรือและหลบเรือขณะขายสินค้า

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องภาษาและการสื่อสาร แม่ค้าตลาดน้ำจะต้องเรียนรู้ในการใช้ภาษาต่างประเทศในการขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ แต่หากแม่ค้าตลาดน้ำไม่สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาต่างประเทศได้ก็จะใช้ภาษาท่าทางสื่อสารกันแทน

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อม แม่ค้าตลาดน้ำจะให้ความสำคัญกับการรักษาแม่น้ำลำคลองมาเป็นอันดับแรก เพราะเป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดตลาดน้ำ และทำให้บรรยากาศเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาเที่ยวชม นอกจากนี้การมีถนนและตลาดนัดบกก็มีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมของตลาดน้ำเปลี่ยนแปลง แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

การเรียนรู้ของแม่ค้าตลาดน้ำในเรื่องการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน แม่ค้าตลาดน้ำทั้งคนในชุมชนและคนที่มาจากถิ่นอื่นต่างก็มารวมกันซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดน้ำ ต่างก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันและเกิดประโยชน์ร่วมกันในทุกๆฝ่าย

4.5 การถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าของแม่ค้าตลาดน้ำ

การถ่ายทอดโดยครอบครัว อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำนั้นเป็นอาชีพที่มีมาตั้งรุ่นบรรพบุรุษซึ่งมีมาอย่างยาวนาน ในอดีตกระบวนการถ่ายทอดอาชีพของแม่ค้าตลาดน้ำจะถ่ายทอดโดยครอบครัวสืบต่อกันมา แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าเด็กรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาสูงจะไม่นิยมสืบทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำจากครอบครัวแล้ว

การถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ตามอัธยาศัย แม่ค้าตลาดน้ำที่เป็นคนต่างถิ่น จะต้องเรียนรู้รูปแบบการซื้อการขายและทักษะการพายเรือด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจของตนเองจากแม่ค้าตลาดน้ำ ส่วนในเรื่องของภาษาต่างประเทศแม่ค้าตลาดน้ำต้องหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองเพื่อให้สามารถขายสินค้าได้ ดังนั้นปัจจุบันแม่ค้าตลาดน้ำรุ่นใหม่มักจะได้รับการถ่ายทอด

อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำด้วยการเรียนรู้ตามอัชฌาศัย ตามความถนัดและตามความสนใจเป็นประเด็นหลัก

4.6 องค์ความรู้: แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทใหม่ที่ไม่ใช่แค่การค้า

แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทพลังผู้หญิงที่เป็นหนึ่งของครอบครัว แม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นผู้หญิงที่เป็นพลังสำคัญของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นงานสวน งานขาย งานบ้าน หรือว่างานเสริมอื่นๆ นอกจากนี้ก็ยังไม่ทิ้งบทบาทความเป็นแม่ในการเลี้ยงดูลูก ปลูกฝังการดำเนินชีวิตให้กับลูกจนอาจกล่าวได้ว่า แม่ค้าตลาดน้ำมีบทบาทเหมือนผู้นำครอบครัว

แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทนักธุรกิจหญิงของชุมชน แม่ค้าตลาดน้ำเปรียบเสมือนนักธุรกิจหญิงของชุมชน เพราะต้องดูแลตั้งแต่กระบวนการผลิต การจำหน่าย นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังมีความสามารถทางด้านบริหารจัดการการตลาด และการบริหารจัดการด้านการเงิน ได้เป็นอย่างดี รวมถึงแม่ค้าตลาดน้ำรู้จักการอธิบาย มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของชุมชนและนำเสนอออกมาให้เห็นภาพและเข้าใจง่าย ตลอดจนแม่ค้าตลาดน้ำมีวิสัยทัศน์กว้างไกล

แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทนักประชาสัมพันธ์ของชุมชน แม่ค้าตลาดน้ำเปรียบเสมือนนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนสำหรับในด้านการท่องเที่ยววันนั้น แม่ค้าตลาดน้ำจะเป็นคนคอยแนะนำนักท่องเที่ยวถึงสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีอะไรเที่ยวบ้าง ความสะดวกและความปลอดภัยในการมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ นอกจากนี้ถ้าหากต้องการรับข่าวสารที่เกี่ยวกับงานบุญงานกุศลก็สามารถถามแม่ค้าตลาดน้ำได้ หรือจะมาถามหาใครที่ตลาดน้ำก็สามารถสอบถามกับแม่ค้าตลาดน้ำได้ แม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนจริงๆ

แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทนักท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมของชุมชน แม่ค้าตลาดน้ำเปรียบเสมือนนักท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมของชุมชน คอยเฝ้าระวังและช่วยแจ้งข่าวให้เจ้าหน้าที่รัฐเมื่อสิ่งแวดล้อมหากมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำยังร่วมกันรักษาภูมิทัศน์ของตลาดน้ำกรณีที่ไม่ให้ใช้เรือเครื่องยนต์ในช่วงที่มีการค้าขายอย่างคับคั่งเป็นการช่วยลดมลภาวะทางเสียง และลดการใช้พลังงานเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์เรือ

แม่ค้าตลาดน้ำกับบทบาทครูผู้ถ่ายทอดและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม แม่ค้าตลาดน้ำเปรียบเสมือนบุคคลที่ถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ มีการถ่ายทอดอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำโดยผ่านทางครอบครัว ตลอดจนการถ่ายทอดสินค้าภูมิปัญญาให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งถือได้ว่า

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นหนึ่งในผู้สืบสานอาชีพเพราะเป็นจิตและวิญญาณของแม่ค้าตลาดน้ำที่ผูกพันกับอาชีพ แม่ค้าตลาดน้ำแม่จะตระหนักดีว่าอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำอาจจะสูญหายเมื่อเด็กรุ่นใหม่เรียนหนังสือสูงขึ้น แม่ค้าตลาดน้ำจึงแนะนำให้ทำหนังสือให้เด็กได้เรียนรู้เพื่อเป็นการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญไม่ให้สูญหายไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ในครั้งนี้สามารถอภิปรายผลในการศึกษาได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในปัจจุบัน
3. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน
4. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

1. การเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

สภาพพื้นที่ ของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรีโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เกษตรกรรมไม่มีป่าไม้และภูเขา มีคูคลองจำนวนมากทั้งสิ้นประมาณ 200 คลอง คลองที่สำคัญคือ คลองดำเนินสะดวก คลองลัดราชบุรี คลองตาหลวง คลองสีหมื่น คลองทองหลาง คลองศรีสุราษฎร์ คลองโพหัก คลองต้นเข็ม ฯลฯ โดยคลองทั้งหมดรับน้ำจากแม่น้ำแม่กลอง คลองชลประทาน พื้นดินเป็นดินเหนียว จึงทำให้เหมาะสมในการทำเกษตรกรรม ซึ่งมีทั้งพืชล้มลุกและผลไม้ อาชีพของชาวดำเนินส่วนใหญ่จึงมีอาชีพทำสวน ชาวสวนก็จะนำผลผลิตไปซื้อขายกันที่ตลาดน้ำ(ราตรี โด่งพัฒน์,2543)

ตลาดน้ำของอำเภอดำเนินสะดวกมีหลายแห่งด้วยกัน เพราะอำเภอดำเนินสะดวกมีคลองมากกว่า200คลอง แต่ตลาดน้ำที่ได้ทำการศึกษาจะเป็นตลาดน้ำที่มีความสำคัญและเห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนของอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้แก่ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตำบลดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นตลาดน้ำที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญในอดีตแต่

ปัจจุบันได้ปิดตัวลงไปแล้ว ตลาดน้ำคลองโพหัก ตำบลประสาธสิทธิ์ ซึ่งเป็นตลาดน้ำที่เคยมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งในอดีต แต่ในปัจจุบันการซื้อขายแลกเปลี่ยนซบเซาลงไปมาก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ตำบลดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง และเป็นตลาดน้ำที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ซึ่งสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำได้ด้วยทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ นักสังคมวิทยาที่เชื่อทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นี้คือ พาร์สัน (Parsons) ทฤษฎีนี้มองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่นๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2545)

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีในอดีตเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ เพราะตลาดน้ำแห่งนี้เป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญของบรรดาชาวสวนที่นำผลผลิตบรรทุกใส่เรือเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน นอกจากนี้ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรียังเป็นตลาดน้ำที่สำคัญของวิถีชีวิตผู้คนริมสองฝั่งคลอง ที่จะมาหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ตลาดน้ำแห่งนี้ก็ยังทำหน้าที่ตามเป้าหมายเดิมซึ่งเป็นสถานที่ซื้อขายสินค้าที่สำคัญของคนในชุมชน จนกระทั่งมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้ตลาดน้ำแห่งนี้ต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวตามเป้าหมายใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีก็ได้เกิดการบูรณาการทั้งตลาดน้ำแบบดั้งเดิมที่ยังคงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและเป็นตลาดน้ำที่ได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาโดยตลอด

ตลอดระยะเวลายาวนานจนเมื่อการคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น พ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีก็ได้ย้ายไปซื้อขายกันยังสถานที่แห่งใหม่ที่มีความสะดวกกว่า ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงค่อยๆ ปิดตัวลงไปในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชนิตา รัชพลเมือง ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในทฤษฎีโครงสร้างนิยมว่า โดยทั่วไปแล้วการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เกิดขึ้นรุนแรงในทันทีทันใด การเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งขึ้น ที่จริงแล้วส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมส่วนบนเป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันก็ยังทิ้งองค์ประกอบหลักของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และในปัจจุบันตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีกำลังที่จะปรับตัวใหม่อีกครั้ง ตามเป้าหมายใหม่คือการฟื้นฟู

เพื่อให้ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีเป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวอีกครั้ง ซึ่งผลของการฟื้นฟูนี้ต้องรอ
ดูในอนาคตว่าจะสามารถติดตลาดได้เช่นในอดีตหรือไม่

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของ
ชุมชนคือเมื่อตลาดน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว และ
ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนตลาดน้ำคลองลัดรางบุรีที่มีความรู้จักคุ้นเคย เป็นสถานที่พบปะ
พูดคุยกัน และช่วยเหลือกันของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ เมื่อตลาดน้ำได้รับบทบาทใหม่ให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยว แต่ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้จึงต้องปิดตัวไป รูปแบบการซื้อการขายแบบดั้งเดิมที่
พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายกันก็เป็นอันสูญสิ้นไปด้วย เหลือเพียงประวัติศาสตร์ให้คนรุ่น
หลังได้ศึกษาเพื่อจะได้ธำรงรักษาตลาดน้ำที่ยังคงอยู่ ให้ดำรงอยู่คู่อำเภอดำเนินสะดวกตลอดไป

สำหรับตลาดน้ำคลองโพหักในอดีตเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของชาวสวนที่มานัด
พบกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าตลาดน้ำแห่งนี้จึงมีหน้าที่สำคัญต่อวิถีชีวิต เมื่อมีการเกิดตลาดนัดบ
กขึ้นและคนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมไปซื้อสินค้าจากตลาดนัดบก จึงทำให้พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำต่าง
พากันทยอยปรับตัวให้ทันต่อความนิยมของผู้ซื้อ โดยไปจับจองพื้นที่ของตลาดนัดบกแทน ส่วน
พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำบางส่วนที่ยังคงใช้ตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้เป็นที่ค้าขาย ต่างก็มีการปรับตัว
นอกจากจะขายในบริเวณตลาดน้ำแล้วยังต้องพายหรือติดเรือเครื่องยนต์ไปขายยังคลองอื่นๆด้วย

ปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพหักได้พยายามที่จะมีการปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด
น้ำอยู่ทุกช่วงเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายไม่ให้เกิดตลาดน้ำสูญหายไปเร็วเหมือนเช่นตลาดน้ำอื่นๆ ซึ่ง
เป้าหมายของตลาดน้ำคลองโพหักคือเป็นตลาดน้ำเพื่อวิถีชีวิต พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงต้องมีการ
บูรณาการบทบาทเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย โดยพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำได้นัดกันให้นำสินค้ามาส่งกับเรือ
ที่ตลาดน้ำคลองโพหักนี้ เพื่อนำสินค้าไปขายตามบ้านตามคลองซอยต่างๆ เป็นการช่วยเหลือ
อุดหนุนจนเจือกันไป และเป็นการพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอดของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงใช้
ตลาดน้ำเป็นสถานที่ประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชนิตา รัศมีพลเมือง ได้กล่าวถึงการ
เปลี่ยนแปลงในทฤษฎีโครงสร้างนิยมว่า ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างบูรณาการของสังคม
คือฉันทามติทางค่านิยม รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบไปด้วย
เป้าหมาย ดังนั้นการปรับตัว และการบูรณาการของตลาดน้ำ ล้วนแล้วมีเป้าหมายเพื่อให้ตลาดน้ำ
คลองโพหักยังคงอยู่ตามวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงให้ความสำคัญอยู่กับอดีตสู่ปัจจุบัน
ซึ่งค่านิยมดังกล่าวเป็นการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนตลาดน้ำคลองโพหักไว้

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองโพหักต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนคือตลาดน้ำคลองโพหักแม้ว่าแต่เดิมจะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่ง ผู้คนในชุมชนมีความช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ปัจจุบันตลาดน้ำคลองโพหักจะซบเซาลงไปจนเหลือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเพียงแค่สิบกว่าลำ แต่ตลาดน้ำคลองโพหักก็ยังคงรูปแบบตลาดน้ำวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี ซึ่งการปรับตัวที่เกิดขึ้นของตลาดน้ำคลองโพหักล้วนแล้วก็เพื่อให้ตลาดน้ำคลองโพหักยังคงดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ยังคงเป็นเช่นเดิมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้ทุกฝ่ายอยู่รอด แต่จำนวนบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนจะน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ทำการซื้อขายล้วนมีอายุสูงขึ้น หากไม่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจัง เมื่อสูญสิ้นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำกลุ่มนี้ไป ตลาดน้ำคลองโพหักต้องปิดตัวลงเช่นเดียวกับตลาดน้ำคลองลัดราชนูรีอย่างแน่นอน

ส่วนตลาดน้ำคลองต้นเข็มนั้นได้เริ่มมีการปรับตัวของตลาดน้ำมาตลอด โดยแต่เดิมตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของชาวสวนที่มานัดพบกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าตลาดน้ำแห่งนี้จึงมีหน้าที่สำคัญต่อวิถีชีวิต เมื่อมีการติดตลาดมากมายจนนักท่องเที่ยวสนใจที่จะมาชมวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจมาชมมากขึ้น ก็เริ่มมีการปรับตัวของตลาดน้ำเพื่อรองรับการท่องเที่ยวซึ่งตลาดน้ำแห่งนี้ก็ได้ทำหน้าที่สำคัญต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนและประเทศชาติ ไม่ต่างไปจากตลาดน้ำคลองลัดราชนูรีในอดีต ซึ่งในปัจจุบันนี้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้ปรับตัวโดยได้รับการส่งเสริมเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยมีการปรับปรุงพัฒนาถนนให้มีความสะดวกที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวยังตลาดน้ำแห่งนี้เพื่อให้ตลาดน้ำคลองต้นเข็มอยู่ดำรงอยู่ได้ต่อไป

การปรับตัวของตลาดน้ำคลองต้นเข้มนั้นคือการปรับตัวเพื่อไปสู่เป้าหมายใหม่ในบทบาทด้านการท่องเที่ยว พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจึงมีการบูรณาการรูปแบบการซื้อการขายให้เป็นไปเพื่อตอบรับกลุ่มเป้าหมายใหม่คือนักท่องเที่ยวมากขึ้น เมื่อเป้าหมายของตลาดน้ำเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบเพื่อการท่องเที่ยว สินค้าและบริการต่างๆ จึงเป็นไปเพื่อบริการการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เพราะการได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนี้นำมาซึ่งรายได้อย่างมากมานอกจากนี้การปรับตัวให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวก็เป็นไปเพื่อให้ตลาดน้ำดำรงอยู่มิให้สูญหายไปเหมือนเช่นตลาดน้ำอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชนิตา รัศมีพลเมือง ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในทฤษฎีโครงสร้างนิยมว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากแหล่งพื้นฐาน3ประการคือการปรับตัวของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ความเจริญเติบโตจากการจำแนกแยกแยะและการสร้างนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและหน้าที่ กล่าวคือ ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเกิดการปรับตัวเพื่อให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งนำมาซึ่งการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และทำให้ตลาดน้ำคลองต้นเข้มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำคลองต้นเข้ต่อการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนคือจากเดิมตลาดน้ำคลองต้นเข้เป็นตลาดน้ำที่มีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนพืชผลทางการเกษตรของบรรดาชาวสวน กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เต็มไปด้วยการพึ่งพาอาศัยกันเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อตลาดน้ำได้เพิ่มบทบาทด้านการท่องเที่ยวเข้ามาใหม่ ทำให้รูปแบบและกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่เคยพึ่งพาอาศัยและเอื้ออาทรกันก็ลดน้อยลงไป เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบทางเดียว คือต่างคนต่างมาเพื่อหาประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยอาศัยนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเป้าหมายใหม่ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ยังคงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำไม่เปลี่ยนแปลง

จากข้อค้นพบในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำ ดังนั้นคุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำก็ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญที่จะต้องดำรงรักษาไว้ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสืบต่อไป

2. คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนในปัจจุบัน

บทบาทของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและคลองต้นเข้ ในอดีตล้วนมีบทบาทที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งบทบาทที่กล่าวถึงนี้คือหน้าที่อันพึงคาดหมายของบุคคลแต่ละกลุ่ม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น (อุทัย หิรัญ โท, 2526) โดยตลาดน้ำเหล่านี้ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เป็นสถานที่ที่นัดพบเพื่อมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข้ในอดีต ถือได้ว่ามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะเป็นสถานที่ที่ชาวสวนและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำจะมาพบปะ พูดคุย สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆที่สำคัญในชีวิตประจำวัน และบทบาทในด้านการท่องเที่ยวเป็นบทบาท

สุดท้ายที่เกิดขึ้นหลังจากที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาเที่ยวชมวิถีชีวิต พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ

คุณค่าของตลาดน้ำคลองลัดราชาบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็มในอดีต ล้วนมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งคุณค่าของตลาดน้ำทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นคุณค่าใน 2 ลักษณะ คือ

1. คุณค่าต่อตัวบุคคล ได้แก่ คุณค่าในด้านจิตใจ และคุณค่าในด้านร่างกาย
2. คุณค่าต่อชุมชน ได้แก่ คุณค่าในด้านเศรษฐกิจ คุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม คุณค่าในด้านท่องเที่ยว และคุณค่าในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

ตลาดน้ำคลองลัดราชาบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็มในอดีตนั้น มีคุณค่าในด้านจิตใจของบรรดาชาวสวนและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาทำการซื้อขายกัน เพราะกิจวัตรประจำวันของบรรดาชาวสวนและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำก็คือการมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน จึงมีความผูกพันในอาชีพ รู้สึกสนุกกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนและเกิดความสุขใจในการประกอบอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในด้านร่างกายของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่พายเรือมาซื้อขายแลกเปลี่ยน เพราะการพายเรือเป็นการออกกำลังกายอย่างหนึ่งที่ทำให้ทำให้ร่างกายของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำในอดีตแข็งแรง

ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชาบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญเพราะเป็นสถานที่ประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้คนในชุมชน คุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม ก็เป็นสถานที่ที่พบปะ พูดคุย สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ตลาดน้ำยังเป็นศูนย์กลางในการร่วมแรงร่วมใจในงานบุญงานกุศลของชุมชนด้วย คุณค่าในด้านการท่องเที่ยวก็เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคุณค่าในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพราะตลาดน้ำเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนของบรรดาชาวสวนและพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนต่างๆจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญ

ในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆมากมายกับตลาดน้ำคลองลัดราชาบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้ตลาดน้ำคลองลัดราชาบุรีปิดตัวลง ตลาดน้ำคลองโพหักมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนตามวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิมแต่มีจำนวนเรือของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มาซื้อขายแลกเปลี่ยนน้อยจนน่าวิตก และตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างคับคั่งแต่เปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายของลูกค้าเป็นนักท่องเที่ยวมากกว่าคนในชุมชน ทำให้บทบาทของตลาดน้ำในปัจจุบันของแต่ละแห่ง

เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งบทบาทที่สำคัญที่ตลาดน้ำทั้ง 3 แห่งยังคงมีอยู่เช่นเดิมแม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงมาจนปัจจุบัน คือ บทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับตลาดน้ำ ไม่ว่าจะตลาดน้ำจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ตลาดน้ำก็ยังคงเป็นสถานที่พบปะ พูดคุย และสนทนา ของบรรดาผู้ที่เคยอาศัยตลาดน้ำเหล่านี้ประกอบอาชีพและสร้างรายได้

ปัจจุบันบทบาทในด้านเศรษฐกิจของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีพบว่าไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนแล้วจึงเป็นการสูญเสียบทบาทในด้านเศรษฐกิจไปโดยปริยาย ส่วนตลาดน้ำคลองโพหักแม้ว่าจะยังคงมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจอยู่เช่นเดิม แต่รูปแบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนก็เป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ในตลาดน้ำคลองโพหัก ยังคงใช้ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นเพียงแค่สถานที่ซื้อขายกันภายในชุมชนเท่านั้น รูปแบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนจึงเป็นไปตามวิถีชีวิตดั้งเดิมที่นับวันจะสูญหายไป หากพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักกลุ่มสุดท้ายเลิกอาชีพนี้ไป บทบาททางด้านเศรษฐกิจก็คงจะหลงเหลือเป็นเพียงอดีตเช่นตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ส่วนตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังคงมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญมาจนปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายจากเดิมที่เน้นลูกค้าเป็นคนในชุมชน ก็เปลี่ยนไปเน้นลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เพราะตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำเป็นอย่างดี ตลาดน้ำคลองต้นเข็มจึงเป็นตลาดน้ำเพียงแห่งเดียวที่ยังมีการซื้อขายและมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชม ซึ่งยังคงมีบทบาทในด้านการท่องเที่ยวจนเป็นภาพตัวแทนของตลาดน้ำที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติรู้จักกันในนาม ตลาดน้ำดำเนินสะดวกมาจนปัจจุบัน

เมื่อบทบาทของแต่ละตลาดน้ำในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ก็ย่อมส่งผลให้คุณค่าของแต่ละตลาดน้ำเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน แต่สิ่งหนึ่งที่ตลาดน้ำทั้ง 3 แห่งยังคงเหลือไว้เช่นเดียวกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือคุณค่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับตลาดน้ำ ไม่ว่าจะตลาดน้ำจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ตลาดน้ำก็ยังคงเป็นสถานที่พบปะ พูดคุย และสนทนา ของบรรดาผู้ที่เคยอาศัยตลาดน้ำเหล่านี้ประกอบอาชีพและสร้างรายได้เช่นเดิม

เนื่องจากตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีได้ปิดตัวลงไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนดังเช่นในอดีตแล้ว ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจึงมีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ เพราะเป็นตลาดน้ำเก่าแก่ที่ในอดีตมีการซื้อขายกันอย่างคับคั่ง ในปัจจุบันทางจังหวัดราชบุรีได้เห็นคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญและมีความเป็นมาอันยาวนาน จึงได้มีโครงการที่จะฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี

ขึ้นมาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่อีกครั้ง แต่แนวโน้มและรูปแบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนของตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีจะเป็นอย่างไรคงต้องรอดูในอนาคตว่าจะสามารถฟื้นฟูและดำรงอยู่ได้หรือไม่

ส่วนตลาดน้ำคลองโพหักที่ยังคงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ตามวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำแบบดั้งเดิม ก็ยังคงรักษาคุณค่าในด้านต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกลุ่มสุดท้ายนี้ยังคงเห็นคุณค่าในด้านจิตใจ ที่รู้สึกสนุกและสุขใจที่จะยังคงยึดอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำนี้ต่อไป คุณค่าในด้านร่างกาย เพราะการพายเรือถือเป็นการออกกำลังกายอย่างหนึ่งของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่ยังคงมาทำการซื้อขายในระยะใกล้ๆ คุณค่าในด้านเศรษฐกิจ ก็มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ช่วยเหลือกันไปและคุณค่าในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ก็ยังคงเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ในการประกอบอาชีพอยู่เช่นเดิม ยกเว้น คุณค่าในด้านการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวที่หายไปจากตลาดน้ำคลองโพหักแห่งนี้ เพราะสภาพการซื้อขายในปัจจุบันเหลือพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันเพียงแค่นี้ต่ำกว่าจำนวนแม่ค้าแม่ค้าที่หายไปเหลือสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตลาดน้ำได้อีกเลย

ตลาดน้ำคลองต้นเข็มเป็นตลาดน้ำที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นสำคัญ จึงทำให้คุณค่าในด้านต่างๆของตลาดน้ำคลองต้นเข็มในปัจจุบัน ยังคงมีคุณค่าอยู่เช่นเดิม กล่าวคือ คุณค่าในด้านจิตใจ ซึ่งเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมีความผูกพันกับตลาดน้ำเพราะเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยตลาดน้ำในการทำมาหากิน คุณค่าในด้านร่างกาย เพราะการพายเรือค้าขายและการพายเรือรับจ้างพานักท่องเที่ยวชมตลาดน้ำ ล้วนแล้วแต่ช่วยให้ผู้พายมีร่างกายที่แข็งแรง คุณค่าในด้านเศรษฐกิจ เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำที่สำคัญ คุณค่าในด้านท่องเที่ยว ก็เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงสำคัญของประเทศและนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาสู่ประเทศมากมาย และคุณค่าในด้านแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน เพราะตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังเป็นสถานที่ที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญในด้านกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของอาชีพพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ

จากข้อค้นพบในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ปัจจุบันคุณค่าและบทบาทในด้านการท่องเที่ยวเหลือตลาดน้ำคลองต้นเข็มเพียงแห่งเดียวเท่านั้น เพราะตลาดน้ำคลองต้นเข็มยังเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำอยู่จนปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ที่ผ่านมานี้ในอดีตตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี และตลาดน้ำคลองโพหักต่างก็มีคุณค่าและบทบาทในด้านการท่องเที่ยวเช่นกัน ด้วยข้อค้นพบนี้อาจกล่าวได้ว่าแม้การส่งเสริมตลาดน้ำให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญก็มีได้หมายความว่าแหล่งท่องเที่ยวนี้จะสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป หากตลาดน้ำคลองต้นเข็มได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สักวันหนึ่งตลาดน้ำคลองต้นเข็มอาจปิดตัวลงเหมือนตลาดน้ำอื่นๆก็เป็นได้ ซึ่งแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ตลาดน้ำยังคงอยู่ได้แบบยั่งยืนก็คือ การนำตลาดน้ำมาใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในความรัก ความผูกพันและเห็นคุณค่าของตลาดน้ำอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์ตลาดน้ำให้อยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

3. แนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวคิดของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542(สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ,2545:2) ได้ให้ความหมายของการศึกษาหมายความว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค้จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ และสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” ดังนั้นปัจจัยเกื้อหนุนที่มีส่วนสำคัญให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ก็คือ แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในหมวด 4 ที่ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึง แหล่งการเรียนรู้ ไว้ในมาตรา 25 ว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ” ซึ่งตลาดน้ำนั้นจะเป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพื่อที่จะได้นำไปบูรณาการกับการศึกษา

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม เป็นตลาดน้ำที่สำคัญซึ่งเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมาทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ มีสินค้าและกิจกรรมต่างๆในตลาดน้ำมากมาย และมีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญ เพราะเป็นสถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน(สุมน อมรวิวัฒน์, 2544) ซึ่งในตลาดน้ำมีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทต่างๆ ที่เหมาะสมจะนำไปใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนมากมาย ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ

อุปกรณ์ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม และแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก จึงเหมาะสมที่จะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่จะนำมาบูรณาการกับสาระการเรียนรู้ในกลุ่มต่างๆ เพื่อการใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในการบูรณาการทั้งความรู้ ความคิด และการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถทำได้ทันที เนื่องจากการเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคน ในทุกสถานที่ ทุกเวลาเพราะตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วในชุมชน การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้มีหลักการพื้นฐานความคิดดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมายทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิด และประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า กล่าวคือ การใช้ตลาดน้ำซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน นำเข้าไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนก็จะทำให้ครู ผู้เรียนและชุมชน รู้จักการบูรณาการและเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

จากข้อค้นพบในการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อร่วมกันนำตลาดน้ำมาใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้นพบว่าตลาดน้ำเพียงแห่งเดียวซึ่งเป็นสถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มได้

ตลาดน้ำเป็นสถานที่ที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำมานัดพบกันเพื่อทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดรางบุรี ตลาดน้ำคลองโพหักและตลาดน้ำคลองต้นเจิม ซึ่งมีแนวทางการใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนในแต่ละกลุ่มสาระ โดยทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้สามารถบูรณาการการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม และแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้โดยนำแหล่งการเรียนรู้มาใช้ได้ดังนี้

1. กลุ่มสาระภาษาไทย ได้แก่ การเขียนคำขวัญเชิญชวนและการพูดสุนทรพจน์ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำ
2. กลุ่มสาระคณิตศาสตร์ ได้แก่ การคำนวณการซื้อขายแลกเปลี่ยนต่างๆ การใช้สถิติและการนำเสนอข้อมูลที่ต้องการศึกษา

3. กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความหลากหลายในระบบนิเวศตลาคน้ำ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต
4. กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น
5. กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ได้แก่ การรักษาความสะอาดตลาคน้ำให้ถูกสุขลักษณะและการพัฒนากล้ามเนื้อแขนให้แข็งแรงสำหรับใช้ในการพายเรือ
6. กลุ่มสาระศิลปะ ได้แก่ การวาดภาพ การปั้นที่ภาพ และการออกแบบภาพที่เกี่ยวข้องกับตลาคน้ำ
7. กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ได้แก่ การจำหน่ายสินค้า และการจัดทำเว็บไซต์ตลาคน้ำดำเนินสะดวกเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้อีกทางหนึ่ง
8. กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ได้แก่ การใช้ตลาคน้ำเป็นสถานที่ในการฝึกทักษะ การพูด การฟัง การอ่าน และการเขียน ภาษาอังกฤษให้เกิดประสบการณ์ตรง

การนำตลาคน้ำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนการสอนนี้จะทำให้นักเรียนรู้จักการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีอยู่เป็นแหล่งการเรียนรู้ในการค้นคว้าหาข้อมูลได้ด้วยตนเอง เป็นการเพิ่มประสบการณ์ในการเรียนรู้ของผู้สนใจ นอกจากนี้ครูผู้สอนก็ยังสามารถเกิดการเรียนรู้ในการนำตลาคน้ำมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิ กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มว่า

“...แหล่งการเรียนรู้หนึ่งแหล่งที่เป็นที่สำคัญในดำเนินสะดวก กับการศึกษาในโรงเรียนของเด็ก ซึ่งเราไม่ค่อยได้มองจุดที่จะมาบูรณาการอย่างนี้ วันนี้มีความรู้สึกว่ามันบูรณาการได้ทุกกลุ่มนะ...เพราะหลักสูตรใหม่มีโครงการบูรณาการ ที่เราจะต้องเขียนแผนบูรณาการออกมาทุกกลุ่มสาระ...”

(ระพีพัตร จิระชีวะนันท์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2549)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในมาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน ตลาคน้ำจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่ร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับ

โรงเรียนให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษา เพื่อเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ตลาดน้ำไม่สูญหายไป ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชน เป็นสะพานเชื่อมโยงให้โรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับการให้การศึกษาแก่ลูกหลาน เขาชนได้รับปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่อยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหาที่หมู่บ้านเขามี ผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน และในอนาคตเขาจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง การกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

4. แม่ค้าตลาดน้ำ : แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ

แม่ค้าตลาดน้ำเป็นบุคคลสำคัญของตลาดน้ำ หากเริ่มนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม่ค้าตลาดน้ำเป็นกลุ่มคนที่มารวมตัวกันเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งตามที่ได้ตกลงกันไว้จึงทำให้เกิดตลาดน้ำขึ้นมา นอกจากนี้กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในตลาดน้ำก็ล้วนแล้วแต่มีแม่ค้าตลาดน้ำเข้าไปมีบทบาทอยู่ด้วยทั้งสิ้น แม่ค้าตลาดน้ำจึงมีบทบาทต่างๆมากมายที่ไม่ใช่เพียงแค่การค้าขายเพียงอย่างเดียว แม้จะเป็นเพียงผู้หญิงแต่ก็มีบทบาทของความเป็นผู้นำครอบครัวไม่ต่างไปจากผู้ชาย บทบาทของนักธุรกิจหญิงของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการทั้งด้านการตลาดและด้านการเงินได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีบทบาทของนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนไว้ให้นักท่องเที่ยวคอยสอบถามข้อสงสัยที่คนภายนอกชุมชนต้องการเรียนรู้ และบทบาทของแม่ค้าตลาดน้ำที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ตลาดน้ำคงอยู่ได้นั้นคือบทบาทในด้านการถ่ายทอดและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของแม่ค้าตลาดน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของแม่ค้าตลาดน้ำต้องการเกิดขึ้นและได้พยายามที่จะสร้างสรรค์ให้ชุมชนที่ตนได้อยู่ได้อ่อนนุ้ย ได้อยู่คู่ลูกหลานและบอกเล่ากันต่อไป

ในปัจจุบันนี้สังคมและวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แม้แต่คำว่าแม่ค้า เด็กรุ่นใหม่ๆมักจะไม่รู้จักหรือไม่ใช้คำนี้กันแล้ว โดยนิยมใช้คำว่า คนขาย ผู้ขาย หรือผู้ประกอบการแทน แม้จะเป็นเพียงประเด็นเล็กๆแต่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาษาที่เราใช้สื่อสารกันอยู่ในปัจจุบันอันมีความหมายที่ลึกซึ้งและยิ่งใหญ่อาจสูญหายไปก็ได้ นอกจากนี้แม่ค้าตลาดน้ำส่วนใหญ่ผูกพันกับสายน้ำและวิถีชีวิตดั้งเดิม ตลาดน้ำจึงเปรียบเหมือนสถานที่ที่หลอมรวมจิตใจของแม่ค้าตลาดน้ำไว้ แม่ค้าตลาดน้ำเป็นจิตและวิญญาณของชุมชนที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ ดังนั้นหากต้องการให้ตลาดน้ำดำรงอยู่จะต้องปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีใจรัก และตระหนักถึงความสำคัญด้วยหัวใจตนเองผ่านทางการศึกษา เพราะปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่ได้รับการส่งเสริมให้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น จึงควรจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสืบสานอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำนี้ไม่ให้สูญหายไปและอยู่คู่สังคมไทยแบบยั่งยืน

การศึกษาที่เป็นอยู่ไม่ได้มีส่วนช่วยให้อาชีพแม่ค้าตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ เพราะการศึกษาที่ปรากฏอยู่ไม่ได้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นจริง เนื่องจากค่านิยมของผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงมักจะใช้การศึกษาเป็นโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยไม่มองอาชีพที่เป็นมาของบรรพบุรุษตนเอง เพราะการได้รับการศึกษาสูงแสดงถึงโอกาสทางสังคมที่ดีกว่า หากเป็นเช่นนี้ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาแต่มีอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำก็คงเป็นชนชั้นล่างของสังคมตลอดไปเพราะถูกผู้คนที่มีการศึกษา ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการแบ่งชนชั้นทางสังคม หากเป็นเช่นนี้การศึกษาจึงมีอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติการศึกษา พ.ศ.2542 คำสวย หรือดังกล่าวจึงไม่อาจปรากฏขึ้นมาได้จริง ดังนั้นการศึกษาจะต้องสอดแทรกและปลูกฝังความสำคัญของชุมชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ และรู้ทันการเปลี่ยนแปลงโลกในระบบทุนนิยมให้มากกว่านี้

แม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญ ที่ระบบการศึกษาควรนำไปใช้ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ เพราะการได้เรียนรู้จากการถ่ายทอดของผู้ที่ปฏิบัติจริงและมีจิตวิญญาณในความเป็นแม่ค้าตลาดน้ำ ตลอดจนจิตวิญญาณในการจะรักษาไว้ซึ่งชุมชนแบบดั้งเดิม จะช่วยให้บุตรหลานตระหนักถึงความสำคัญของคนในชุมชนมากกว่าที่เป็นอยู่ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทต่างๆอันได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม และแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ล้วนเกิดมาจากแม่ค้าตลาดน้ำผู้ซึ่งเป็นตัวสร้างองค์ความรู้ต่างๆทั้งสิ้น ดังนั้นแม่ค้าตลาดน้ำจึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่สุดของตลาดน้ำที่จะทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่หรือสูญหายไปจากสังคมไทย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จากการวิจัยในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

1. แนวทางที่จะพัฒนาตลาดน้ำให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องปลูกฝังให้เด็กนักเรียนเกิดจิตสำนึกที่ดีและรักในท้องถิ่น ดังนั้น โรงเรียนควรส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ
2. ครูผู้สอนในแต่ละช่วงชั้น ควรศึกษาและหาแนวทางส่งเสริมให้นำแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนมาบูรณาการให้เข้ากับกลุ่มสาระต่างๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อผู้เรียนจะได้เข้าใจว่าแหล่งค้นคว้าหาความรู้มีอยู่รอบตัว จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเคยชินและสามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง
3. ครูและผู้บริหารโรงเรียน ควรมีการระดมความคิดร่วมกับชุมชนเพื่อการบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงและเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยการนำตลาดน้ำมาใช้เป็นตัวกลางสร้างความสัมพันธ์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
4. โรงเรียนควรรวบรวมแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนที่นำมาใช้ในการบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนที่ประสบความสำเร็จไว้เป็นแหล่งค้นคว้า สำหรับโรงเรียนอื่นๆที่สนใจและต้องการจะนำตลาดน้ำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนบ้าง

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

1. พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ ถือได้ว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ตลาดน้ำดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน ดังนั้นพ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำควรให้ความร่วมมือในการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับตลาดน้ำทั้งหมด เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียน ให้นักเรียน ได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของตลาดน้ำมากยิ่งขึ้น
2. ผู้นำชุมชนและองค์กรในการบริหารจัดการชุมชนตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ที่จะเข้ามาดูแลเพื่อฟื้นฟูตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ในอนาคต จะต้องวางแผนการจัดการรูปแบบของตลาดน้ำให้มีความเหมาะสม โดยพื้นที่ส่วนหนึ่งควรเป็นสถานที่จัดนิทรรศการถาวรเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนตลาดน้ำ เพราะตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีเป็นตลาดน้ำที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนเหล่านี้จะเป็นแหล่งค้นคว้าและอ้างอิงสำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับตลาดน้ำต่อไป

3. ผู้นำชุมชนและองค์กรในการบริหารจัดการชุมชนตลาดน้ำคลองโพหัก ควรเข้าไปดูแลให้ความช่วยเหลือในการส่งเสริมกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนให้กลับมาติดตลาดดังเช่นอดีต ก่อนที่พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำคลองโพหักเดิมจะเลิกอาชีพไป โดยการส่งเสริมให้ตลาดน้ำคลองโพหักเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะตลาดน้ำคลองโพหักมีบรรยากาศในการซื้อขายแลกเปลี่ยนแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม บ้านเรือนริมสองฝั่งคลองก็ยังคงเป็นธรรมชาติ จึงควรส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนสืบต่อไป ก่อนที่จะสูญหายเหมือนเช่นตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีที่เห็นความสำคัญเมื่อสายก็ต้องใช้เวลายาวนานในการฟื้นฟู

4. ผู้นำชุมชนและองค์กรในการบริหารจัดการชุมชนตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ควรให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์ในด้านการท่องเที่ยว เพราะจะทำให้ให้เกิดประโยชน์ต่อการมาท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่า และเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภทในเชิงลึกในแต่ละด้านเพื่อสร้างองค์ความรู้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาหาความรู้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาและสำรวจตลาดน้ำของแต่ละแห่งในประเทศไทยที่ยังคงเหลืออยู่เพื่อเปรียบเทียบให้เกิดความเข้าใจในเอกลักษณ์ดั้งเดิมของแต่ละตลาดน้ำ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

3. ควรมีการศึกษาหาแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำแบบยั่งยืน เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงรักษาตลาดน้ำให้อยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

4. แม่ค้าตลาดน้ำเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคลที่สำคัญของตลาดน้ำ จึงควรมีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดและรักษาอาชีพแม่ค้าตลาดน้ำไว้ไม่ให้สูญหายไป

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ.การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน.กรุงเทพมหานคร:สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา,2538.
- กิตติ ตันไทย.คลองกับระบบเศรษฐกิจไทย (พ.ศ.2367-2453).วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2520.
- เกียรติ จิวะกุล และคณะ.ตลาดในกรุงเทพฯ การขยายตัวและพัฒนาการ.กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ.วิถีชุมชน:คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผลและสนุก.
นนทบุรี :สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข,2545.
- ขบวน พลตรี.มนุษย์กับสังคม.กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์,2537.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน.พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542.
กรุงเทพมหานคร:พริกหวานกราฟฟิค ,2545.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,สำนักงาน.ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเรียนรู้.สำนักนายกรัฐมนตรี.(อัครา).
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน.ความหมายและขอบข่ายของงานวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภา,2535.
- คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ.น้ำกับชีวิตไทย.คณะกรรมการ
เอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,2538.
- คมพล สุวรรณกุล.การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลสุขภาพ
ภาพเพื่อการพัฒนาตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2544.
- งามพิศ สัตย์สงวน.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์.ใน อารงค์ สุทธา
ศาสตร์(บรรณาธิการ).รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา,หน้า5-20.
กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2543.
- จังหวัดราชบุรี,สำนักงาน.รายงานการประชุมพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรี(ตลาดน้ำดำเนิน
สะดวก คลองลัดพลี).จังหวัดราชบุรี,2548. (อัครา)
- จินตนา กาญจนถวัลย์.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกะเหรี่ยง:ศึกษาเปรียบเทียบ
เทียบกรณีบ้านไร่ป่า อำเภอบางแพกับหมู่บ้านสะเน่พ่อง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัด
กาญจนบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2535.
- จิรวรรณ ช้างสำลี.การใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยาใน

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชามัธยมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2529.

จිරนัย สีนทอง.การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่าง:กรณีศึกษาตำบลบ้านกลาง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดนครราชสีมา.วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย,2543.

จุฬินทิพา ชนะพลไกร.ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกี่ยวกับ
นิทรรศการของศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวง
ศึกษาธิการ.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2544.

ชนิตา รักษ์พลเมือง.พื้นฐานการศึกษา.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย,2534.

ชนิตา รักษ์พลเมือง.โครงการวิจัยที่3:โครงการวิจัยสถานภาพและบทบาทในอนาคตของสถาบัน
ฝึกหัดครูในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศ.กรุงเทพมหานคร:กรมฝึกหัด
ครู,2530.

ชนิตา รักษ์พลเมือง.ครู การศึกษาและการพัฒนาชุมชน.กรุงเทพมหานคร:ภาควิชาสารัตถศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2526.

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์และวิศนี ศิลตระกูล.การใช้และประโยชน์ของแหล่งวิทยาการท้องถิ่นในการ
จัดการศึกษานอกระบบ.ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการ
ในชุมชน.เล่มที่1หน่วยที่6.นนทบุรี:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช,2533.

ชาลี ถาวรานุรักษ์.สู่ทิศทางการบริหารงานวัฒนธรรม:ปัจจุบันและอนาคต.กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา,2534.

ชูดา จิตพิทักษ์.สังคมวิทยาและวัฒนธรรมไทย.กรุงเทพมหานคร:สารมวลชน,2528.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์.แหล่งข้อมูลท้องถิ่น.วารสารห้องสมุด.44(มกราคม-มีนาคม2543):34.

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ.แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต.วารสารการศึกษานอกโรงเรียน.4,6(มีนาคม
2544):19-23.

ณอมมาลย์ ราชภัณฑารักษ์.มนุษย์กับสังคม.กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,2544

ณรงค์ เสียงประชา.มนุษย์กับสังคม.กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์,2541.

ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและการสร้างเอกลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมของชาวมอญ:ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดกระวี ตำบลเกาะกระวี อำเภอบ้าน
กระวี จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2537.

दारุพัศตร์ สำราญวงศ์.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนกะเหรี่ยง.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2529.

ดำเนินสะดวกกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์กรมการพัฒนาชุมชน,2543.(หนังสือที่ระลึก พิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี วันศุกร์ที่ 28กรกฎาคม พ.ศ.2543).

ดำรงราชานุภาพ,กรมพระยา.จดหมายเหตุเรื่องประพาศต้นในรัชกาลที่5.พระนคร:โสภณพิพรรฒธนากร,2466. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จางวางตรี พระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ เมื่อปีกุน พ.ศ.2466)

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก.จุลสาร เทียวทางน้ำ.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,2542.

ทิพากรวงศ์,เจ้าพระยา.พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่4.พระนคร:องค์การคำคุณุสภา,2521.

เทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี,สมเด็จพระ.วารีวิถีไทย.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2546.

(พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีเปิดการประชุมวิชาการเรื่อง วารีวิถีไทย วันพุธที่ 26 มีนาคม 2546 ณ ห้อง105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์)

ทศพร เขาวนดี.การใช้ประโยชน์แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการสอนภูมิศาสตร์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2517.

ทัศนีย์ เบญจศิลารักษ์.การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2534.

ทัศนีย์ ศุภเมธี.หลักสูตรการจัดการประถมศึกษา.กรุงเทพมหานคร:ภาควิชาหลักสูตรและการศึกษา คณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี สหวิทยารัตนโกสินทร์,2532.

นวล สารสอน.ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,2533.

นิจพร สุขสวัสดิ์อำนาจ.การศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาชีววิทยาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา10.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541.

นิต อักษรนันท์.ผลิตผลผลิตที่ดำเนินสะดวก.อนุสาร อ.ส.ท. 15 (เมษายน 2518):10-13,73-74.

นิเทศ ดินณะกุล.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.โครงการผลิตตำราและเอกสารการ

- สอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2544.
- นพพงษ์ บุญจิตราดลย์.หลักการบริหารการศึกษา.กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525.
- นิพนธ์ สุขปรีดี.แหล่งสื่อการสอนในชุมชน.ในเอกสารการสอนชุดสื่อการสอนระดับประถมศึกษา
ศึกษา.เล่ม2 หน่วยที่12.นนทบุรี:สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช,2526.
- นิตา ชูโต.การวิจัยเชิงคุณภาพ.กรุงเทพมหานคร: แมทส์ปอยส์ ,2545.
- นฤมล ดันตสุรเศรษฐ.แหล่งวิทยาการชุมชน.ในเอกสารการสอนชุดการพัฒนาและการใช้แหล่ง
วิทยาการชุมชน.หน่วยที่1.นนทบุรี:โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,2533.
- บุญเดิม พันรอบ.สังคมวิทยามานุษยวิทยา.กรุงเทพมหานคร:อมรการพิมพ์,(ไม่ปรากฏปีพิมพ์).
- บุญเลิศ มาแสง.นอกรั้วเรียน:กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้าไปหล่อหลอมตนเองและ
สังคม.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา,2532.
- ปฏิรูปการศึกษา,สำนักงาน.รายงานการปฏิรูปการศึกษาต่อประชาชน.กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,2544.
- ประสาท หลักศิลา.สังคมวิทยา.กรุงเทพมหานคร:ก้าวหน้า,2541.
- ประหยัด สายวิเชียร.การใช้ประโยชน์จากแหล่งชุมชนประกอบการสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยม
ศึกษาดอนต้นจังหวัดเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2519.
- ประเวศ วะสี.ยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติ.กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนงาน
วิจัย,2537.
- ประดับ เรียนประยูร.การศึกษาแนวทางพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมเศรษฐกิจ
ชุมชน ตลาดน้ำตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา
เทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหิดล,2541.
- ปิยนาด บุญนาคและคนอื่นๆ.คลองใน กทม: ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อ
กทม.ใน200ปี (พ.ศ.2394-พ.ศ.2525).กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2525.
- ปิยะพร กัญชนะ.ตลาดน้ำ ย่านชุมชนริมน้ำในสังคมเมืองสยาม.กรุงเทพมหานคร:ศรีบุญอุตสาห
กรรมการพิมพ์,2537.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์.การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2521.
- สิริวรรณวิวัฒน์,พระครู.ท่องเที่ยวไทยในดำเนินสะดวก. กรุงเทพมหานคร:รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์
,2530.

- สิริวรรณวิวัฒน์, พระครู. ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2536.
- สิริวรรณวิวัฒน์, พระครู. ประวัติคลองดำเนินสะดวก. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2544.
- สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504-2506-2509. สำนักนายกรัฐมนตรี, 2507.
- พระทักษิณคณาธิกร. ปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, 2544.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสสมณทัตราชบุรีในปีระกา ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452). พระนคร: ไสภณพิพรรฒธนากร, 2470. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดำรัสให้พิมพ์พระราชทานในงานบำเพ็ญพระราชกุศลปัญญาสมวาร พระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2470)
- พรรณทิพย์ เปี่ยมพุกทากุล. วิวัฒนาการชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- ภารดี มหาจันทร์. คู่มือการทำวิจัยเชิงประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส โตร์, 2531.
- ภาสินี เปี่ยมพงษ์สานต์. สิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2536.
- ภิญโญ ต้นพิทยคุปต์. การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.
- ภัทรา นิคมานนท์. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: อักษรพัฒนา, 2539.
- มาลี รักตะปุระณะ. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก. อนุสาร อ.ส.ท. 12 (ธันวาคม 2514): 36-40, 45-49.
- มหาดไทย, กระทรวง. กรมการปกครอง. ทำเนียบท้องที่ พุทธศักราช 2546 เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อสาธกรักษาดินแดง, 2546.
- ยุคลธร เตชะวนา. แม่ค้าตลาดน้ำ: วิถีชีวิตและการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, 2524.
- ราตรี โดเพ่งพัฒนา. ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตเกษตรกรรมภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2543.

- เลขานุการสภาการศึกษา, สำนัก. การเรียนรู้ตลอดชีวิต. กลุ่มศิลปวัฒนธรรม กีฬาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต กระทรวงศึกษาธิการ. (อัครา).
- วรลักษณ์ รัตติกาลชากร. การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- วรารักษ์ จิวชัยศักดิ์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง. มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย กรุงเทพมหานคร: ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- วโรจน์ แสงสว่าง. พฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการรักษาความสะอาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.
- วาสนา ชาวหา. เทคโนโลยีทางการศึกษา. ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2533.
- วิรัตน์ พงษ์ทอง. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการค้าอยู่และการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านไทยวน ตำบลดอนแร่ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- วัชรรา คลายนาทร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2530.
- ศรีนทิรา ปัทมาคม. ความคิดเห็นของผู้บริหารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูศิลปศึกษา เกี่ยวกับการใช้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ศักดิ์ศรี แก้วเอี่ยม. ความรู้และการปฏิบัติของผู้ประกอบการเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย บริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- ศิริพร ศรีพลากิจ. พฤติกรรมการรักษาความสะอาดของนักท่องเที่ยวบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. ในรวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สกุณี ญัฐพูลวัฒน์. ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าไทย. กรุงเทพมหานคร: ฐานการพิมพ์, 2541.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ชัยศิริการพิมพ์, 2523.
- สนิท สมักรการ. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม.

กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2525.

สมคิด เพ็งปรีชา. สภาพการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาช่างระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา

เอกอุตสาหกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538.

สมพักตร์ ชัยฉะสิทธิ์. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายตำราและอุปกรณ์
การศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

สมพงษ์ เกษมสิน. หน้าที่พลเมือง ส431 ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา
พานิช, 2521.

สมพิศ วงษ์แฮม. สภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน
ประถมศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา
ประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางการศึกษา วิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา, 2536.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุโขทัยธรรมาธิราช. มหาวิทยาลัย. สาขาศิลปศาสตร์. เอกสารการสอนชุดมนุษย์กับสังคมหน่วยที่
1-5. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2530.

สุเชาว์ พลอยชุม. ปรัชญาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

สุคารา สุจฉายา. ราชบุรี. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุชาการพิมพ์, 2541.

สุเทพ สุนทรเกษม. ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น, 2540.

สุธาทิพย์ งามนิล. ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการงานและอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดพิจิตร. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2537.

สุพรรณ พิจาร โชติ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2528.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2546.

สุมนหา หลบภัย. จิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้ประกอบการค้าบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

สุมน อมรวิวัฒน์. กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2544.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ: บ่อเกิดวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: เอ็นเอสพีพริ้นติ้งกรุ๊ป, 2539.

สุเมธ เมธาวิทย์กุล. ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2534.

สุริชัย หวันแก้ว. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. สังคมและวัฒนธรรม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สุวัฒน์ มุทธเมธา. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. กรุงเทพมหานคร: พีระพัฒนา, 2524.

เสถียร วิกรมหา. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เสรี วงษ์มณฑา. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2529.

อชาญญา รัตนอุบล. การจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิธาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2526.

อนูมานราชชน, พระยา. วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, 2515.

เอนก ยารังษี. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัด ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

อำเภอดำเนินสะดวก, สำนักงาน. บรรยายสรุปอำเภอดำเนินสะดวก ปี 2534. อำเภอดำเนินสะดวก, 2534. (อัดสำเนา)

อำเภอดำเนินสะดวก, สำนักงาน. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอดำเนินสะดวก. อำเภอดำเนินสะดวก, 2545. (อัดสำเนา)

อมรมา พงศาพิชัญญ์. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

อรสุดา เจริญรัต. เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถีทรรศน์, 2546.

ภาคผนวก

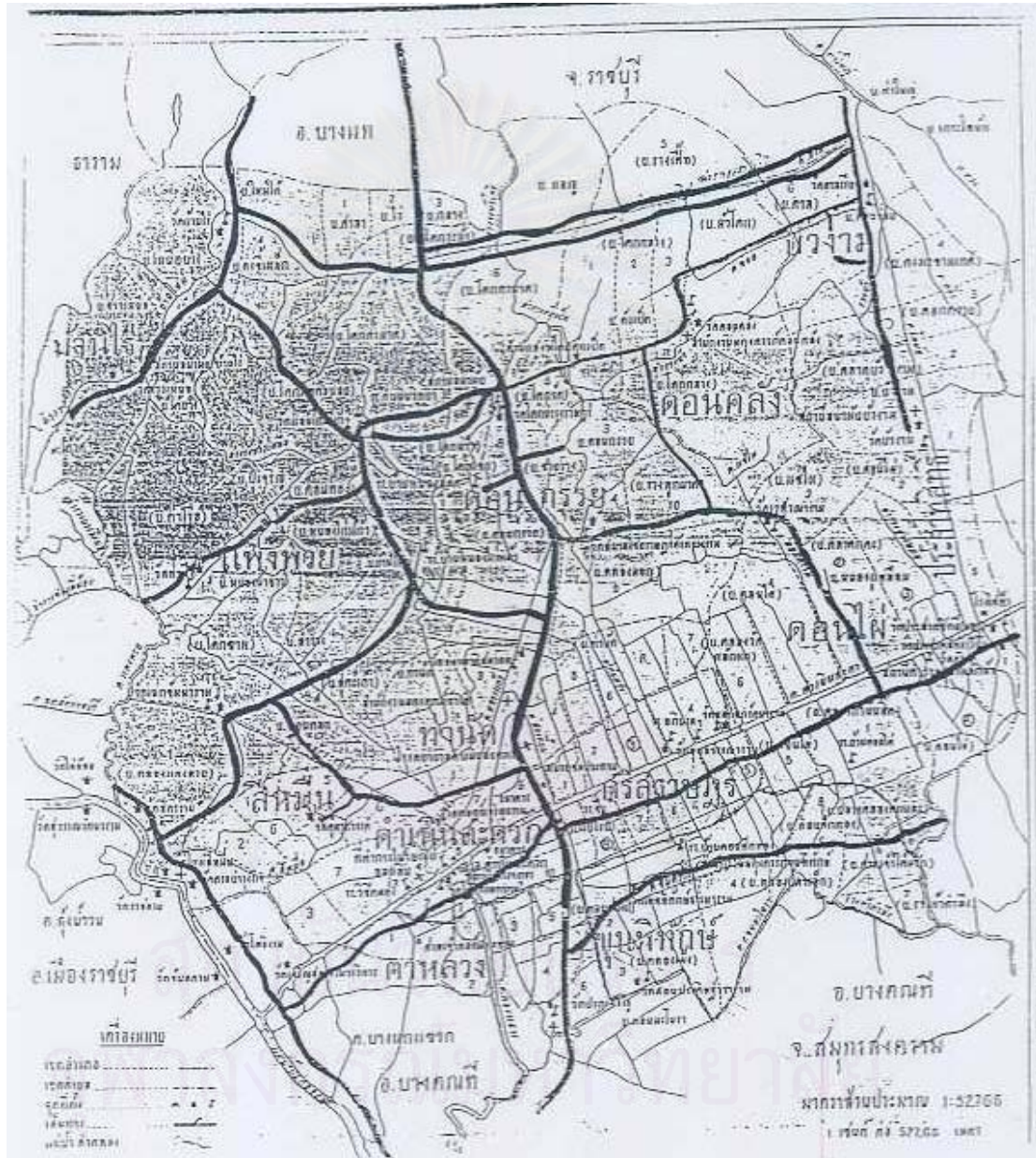
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

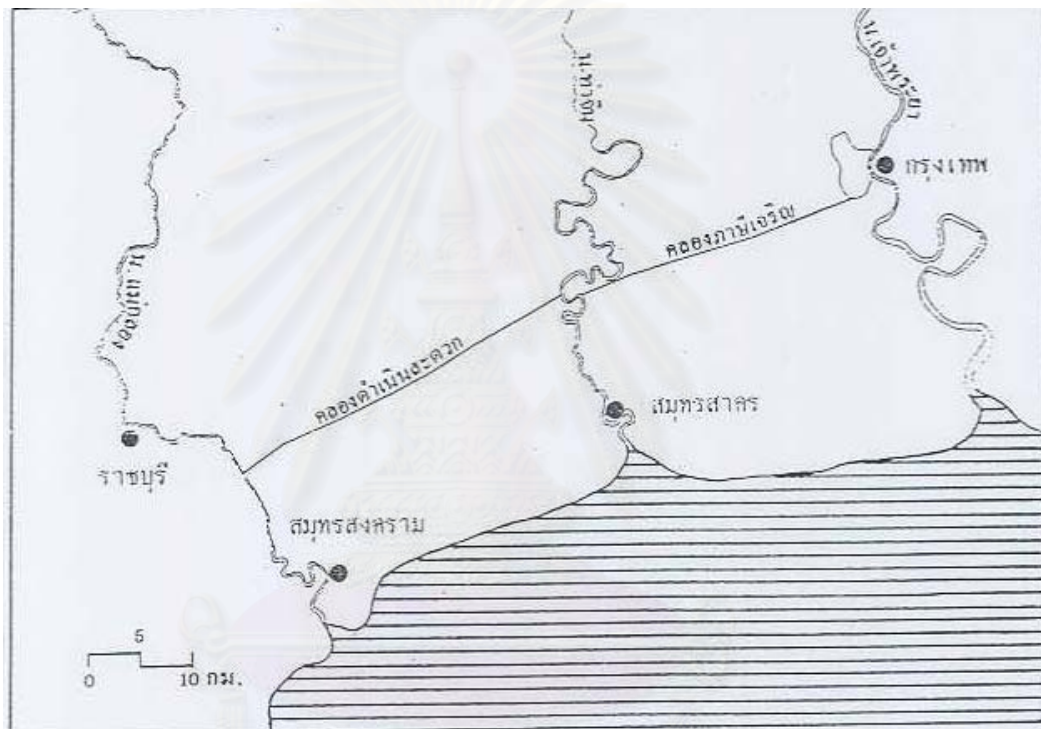
ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 แผนที่อำเภอดำเนินสะดวกจังหวัดราชบุรี

ภาพที่ 2 ภาพแสดงแนวคลองดำเนินสะดวกกับคลองภาษีเจริญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 พระครูสิทธิวิวัฒน์กับหนังสือที่เกี่ยวกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ภาพที่ 5 พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำและบรรยากาศตลาดน้ำ

ภาพที่ 6 กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดน้ำ

ภาพที่ 7 เรือบรรทุกผลไม้และสินค้าประเภทของที่ระลึก

ภาพที่ 8 บรรยายการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์บอกเล่า

สถานที่สัมภาษณ์.....

สัมภาษณ์วันที่.....เวลา.....

ชื่อ-สกุล.....อายุ.....ปี

การศึกษา.....

สถานภาพการสมรส.....

ภูมิลำเนาเดิม.....

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

ประเด็นคำถาม

1. ตลาดน้ำมีความเป็นมาอย่างไร
2. ตลาดน้ำมีความสำคัญอย่างไรต่อวิถีชีวิต
3. ตลาดน้ำมีความสำคัญในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร
4. ตลาดน้ำมีประโยชน์ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร
5. ตลาดน้ำมีหน้าที่ในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำ

-
- สถานที่สัมภาษณ์.....
- สัมภาษณ์วันที่.....เวลา.....
- ชื่อ-สกุล.....อายุ.....ปี
- การศึกษา.....
- สถานภาพการสมรส.....
- ภูมิลำเนาเดิม.....
- ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- อาชีพหลัก.....รายได้.....
- อาชีพรอง.....รายได้.....
- รายจ่าย.....
- 1.กิจกรรมและความสัมพันธ์กับตลาดน้ำ
- 1.1 ประเภทสินค้า.....นำมาจาก.....
- 1.2 เส้นทางจากบ้านมายังตลาดน้ำ.....
- 1.3 ประกอบอาชีพค้าขายที่ตลาดน้ำ ตั้งแต่ พ.ศ.....
- 1.4 ก่อนที่ท่านจะมาค้าขายในตลาดน้ำแห่งนี้ ท่านเคยค้าขายที่ตลาดน้ำ.....
- 1.5 เวลาค้าขาย เวลามา.....เวลากลับ.....
- 1.6 ท่านมาค้าขายทุกวัน/ไม่ทุกวัน เพราะ.....
- 1.7 การมาค้าขายของท่านที่ตลาดน้ำ มาเอง/รับจ้างมา ระบุรายละเอียด.....
- 1.8 ลูกค้าส่วนใหญ่ที่ซื้อสินค้าของท่านเป็นลูกค้ายกกลุ่มใด คนในชุมชน/นักท่องเที่ยว
- 1.9 กิจกรรมที่ท่านทำในตลาดน้ำ ขายอย่างเดียว/ขายและซื้อสินค้าประเภทอื่นกลับไปยังบ้านด้วย
ประเภทสินค้าที่ซื้อ.....จาก.....
- 1.10 เมื่อท่านเลิกขายสินค้าที่ตลาดน้ำแล้ว กลับบ้านเลย/เร่ขายตามทาง
- 1.11 ท่านคิดจะเปลี่ยนอาชีพหรือย้ายไปค้าขายที่ตลาดบกหรือไม่.....

2.สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตลาดน้ำ

- 2.1 ท่านคิดว่าสภาพตลาดน้ำในอดีตแตกต่างจากสภาพตลาดน้ำในปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร และ
- 2.2 ท่านคิดว่าจำนวนประชากร เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
- 2.3 ท่านคิดว่าการคมนาคม เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
- 2.4 ท่านคิดว่าการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
- 2.5 ท่านคิดว่าเกิดการเกิดตลาดนัดบก เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร

3.แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

- 3.1 ท่านคิดว่า ตลาดน้ำเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทยหรือไม่ อย่างไร
- 3.2 ท่านคิดว่าตลาดน้ำเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
- 3.3 ท่านคิดว่าตลาดน้ำน่าจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร
- 3.4 ท่านคิดว่าสมควรอนุรักษ์ตลาดน้ำหรือไม่ อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสังเกตสภาพตลาดน้ำ

สังเกตวันที่.....เวลา.....
สถานที่สังเกต.....

ประเด็นในการสังเกต

1. ที่ตั้งชุมชน กับตลาดน้ำ
2. สภาพบรรยากาศของตลาดน้ำ
3. กิจกรรมที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำ
4. สินค้าที่ขายในตลาดน้ำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

วิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
: กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงตลาดน้ำที่มีผลกระทบต่อความเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียน

พื้นที่ในการศึกษา คือ ตลาดน้ำในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ดังต่อไปนี้

1. ตลาดน้ำที่ปิดตัวลงไปแล้ว ได้แก่ ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตำบลดำเนินสะดวก
2. ตลาดน้ำที่คงดำรงอยู่ตามวิถีชีวิตชุมชน ได้แก่ ตลาดน้ำคลองโพหัก ตำบลประสาทสิทธิ์
3. ตลาดน้ำเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ ตลาดน้ำคลองต้นเข็ม ตำบลดำเนินสะดวก

ประเด็นการสนทนากลุ่มมีดังต่อไปนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนแต่ละประเภท สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใดได้บ้าง และมีหัวข้ออะไร
2. ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการนำแหล่งการเรียนรู้แต่ละประเภทมาใช้ประโยชน์มีอะไรบ้าง
3. แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการนำแหล่งการเรียนรู้แต่ละประเภทมาใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร

หมายเหตุ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วต่อการจัดทำสนทนากลุ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอความกรุณาอาจารย์ได้อ่านสาระของแหล่งการเรียนรู้แต่ละประเภทและเขียนประเด็นต่างๆที่ท่านจะมานำเสนอในกลุ่มดังที่แนบมาข้างท้ายนี้ตามความคิดเห็นของท่าน และผู้วิจัยจะขอเอกสารนี้คืนเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องในการนำเสนอข้อมูลต่อไป

กลุ่มสาระการเรียนรู้.....
 ผู้ให้ข้อมูล.....

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทบุคคล

พระครูสิทธิธรรมวิวัฒน์

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ผู้แต่งหนังสือประวัติลาดน้ำดำเนินสะดวก
 หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....
 ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....
 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

พ่อค้าแม่ค้าตลาดน้ำ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา เครื่องแต่งกายของพ่อค้าแม่ค้าและบุคลิกของอาชีพพ่อค้าแม่ค้า
 หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....
 ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....
 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสื่อ วัสดุ อุปกรณ์

เรือ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา เรือสำปั้น และเรือป่าบ
 หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....
 ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....
 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

สินค้าประเภทอาหาร

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ผักผลไม้ และ ก๋วยเตี๋ยวเรือ
 หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....
 ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....
 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

สินค้าประเภทของที่ระลึก

รายละเอียดที่ทำการศึกษา หมวกและตะกร้าสานด้วยทางมะพร้าว, การเพ้นท์หมวกกาบ
 หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....
 ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....
 แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

ภาษาต่างประเทศ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเยอรมัน

ภาษาอิตาลี ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น

หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....

ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทกิจกรรม

กิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ทักษะการพายเรือ เทคนิคและวิธีการขาย

หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....

ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

กิจกรรมการรับจ้างพายเรือพาทมตลาดน้ำ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ทักษะการพายเรือ และบุคลิกภาพของคนรับจ้างพายเรือ

หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....

ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

แหล่งการเรียนรู้ของชุมชนประเภทสถานที่และทรัพยากรธรรมชาติ

ตลาดน้ำ

รายละเอียดที่ทำการศึกษา ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรี ตลาดน้ำคลองโพหัก

และตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....

ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

คลอง

รายละเอียดที่ทำการศึกษา คลองลัดราชบุรี คลองโพหักและคลองต้นเข็ม

หัวข้อที่จะนำมาใช้ในกลุ่มสาระนี้คือเรื่อง.....

ปัญหาในการนำแหล่งการเรียนรู้นี้มาใช้.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา.....

ภาคผนวก ค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดน้ำ

ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีและตลาดน้ำคลองต้นเข็ม

1. นางสาวสมศรี เอ็มโอยฐ อายุ 56 ปี สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 81 หมู่ที่ 1 ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
2. นางเนียร แซ่ตัน อายุ 73 ปี สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 70 หมู่ที่ 9 ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
3. นางเป่า แซ่อื้อ อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ 28 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 67/1 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าหนด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
4. นางเชียมจุ ชุณหวิจิตรรา อายุ 57 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 89 หมู่ที่ 1 ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
5. นางสาวธัญญาเรศ ไคว้ไล่ อายุ 25 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 177 หมู่ที่ 1 ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
6. นางหัลป์ เริงกล อายุ 68 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 5 หมู่ที่ 6 ตำบลสีหมีน อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
7. นางสาวนฤมล แซ่ลี อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 52 หมู่ที่ 7 ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
8. นางมาเรียม นาวิกชีวิน อายุ 51 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 5 ตำบลสีหมีน อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
9. นางรัตนา ม่วงพิณ อายุ 58 ปี สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 44 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าหนด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
10. นางแนนน้อย ยงสิทธิวัฒน์ อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 102 หมู่ที่ 1 ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
11. นางจรูญ รัตนพงษ์ อายุ 58 ปี สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 4 หมู่ที่ 4 ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
12. นายปราโมทย์ เล่าฮวย อายุ 33 ปี สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 25 หมู่ที่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ตลาดน้ำคลองโพหัก

1. นางพวน กิจกสิกร อายุ 72 ปี สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 298 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
2. นางประคอง ยิ่งवाद อายุ 66 ปี สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 66/1 หมู่ที่ 1 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
3. นายสมศักดิ์ นวพานิชย์เจริญ อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 188 หมู่ที่ 5 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
4. นางสาวนีย์ ไพบูลย์สิน อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 243 หมู่ที่ 5 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
5. นางสาวจรัญญา สุวรรณรักษ์ อายุ 56 ปี สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 35 หมู่ที่ 3 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
6. นางน้อย แซกจันทร์ อายุ 67 ปี สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 374 หมู่ที่ 5 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
7. นายบุญสม ศิริพิทักษ์ชัย อายุ 50 ปี สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
8. นางทองสุข ชิมชุกุล อายุ 57 ปี สัมภาษณ์ 8 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 362/1 หมู่ที่ 5 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
9. นางดินโท สะบุญมี อายุ 53 ปี สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 96 หมู่ที่ 3 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
10. นางสาวสุมาตริ แซ่ซิ้ม อายุ 60 ปี สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 114 หมู่ที่ 3 ตำบลศรีสุราษฎร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
11. นางวิไล พรสุวรรณโมน อายุ 67 ปี สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 288 หมู่ที่ 5 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
12. นางประนอม ขุนภักดี อายุ 56 ปี สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 20 หมู่ที่ 1 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
13. นางสมใจ อยู่พิพัฒน์ อายุ 65 ปี สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 157 ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
14. นางเปา แซ่เฮ้ง อายุ 67 ปี สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 213 หมู่ที่ 4 ตำบลโรงเข้ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
15. นางสิน หม่อมออด อายุ 52 ปี สัมภาษณ์ 11 กรกฎาคม 2548
ที่อยู่ 264 หมู่ที่ 4 ตำบลโรงเข้ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนาแบบสนทนากลุ่ม

1. อาจารย์ไพศาล อุต โสภณ	กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ
2. อาจารย์ภรณ์ คุสุวรรณ	กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
3. อาจารย์เยาวภา อู่สำหรับ	กลุ่มสาระภาษาไทย
4. อาจารย์ยุพา ถิ่นอาบ	กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. อาจารย์ระพีพัตร จิระชีวะนันท์	กลุ่มสาระคณิตศาสตร์
6. อาจารย์ศิริลักษณ์ หนองเส	กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์
7. อาจารย์จุฑามาศ จิระชีวะนันท์	กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
8. อาจารย์วรรณีย์ อุ่นเจริญ	กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี
9. อาจารย์จวีรัตน์ สุระกิจ	กลุ่มสาระศิลปะ
10. อาจารย์สุวรรณมา แดงเวียง	กลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 10 ท่านสังกัดโรงเรียนสายธรรมจันทร์ อำเภอคำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2041

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขออนุญาตบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เทียงพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโท ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาดตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ไพศาล อัดโสภณ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 – 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ไพศาล อัดโสภณ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒิ (สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2042

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10530

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสาขธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวิทย์ เพ็ชรพันธ์ มีสัจจันปัญญานหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนาศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาลาดน้ำ ท่าเกอตำเนินสะควก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ทิพย์ สัจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ภาณี อุสุวรรณ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสาขธรรมจันทร์ ทั้งนี้สัปดาห์นี้จะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ภาณี อุสุวรรณ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นรุต สุทธิจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2425

ที่ ศษ 0512.6(2771)/2043

คณะกรรมาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เหิงพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของศาลาน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาศาลาน้ำ อำเภอคันทันตะควง จังหวัดราชบุรี” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ ณีจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้จึงขอเชิญท่าน ในกรณีนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์เขาวภา อู่สำห์ฤทธิ์ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะนำเอกสารงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์เขาวภา อู่สำห์ฤทธิ์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

รองศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ เหิงพันธ์

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานเลขาธิการและสารสนเทศ

โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2044

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวิฑูรย์ เพ็งพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อ่างทองดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ ศักดิ์กุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ยุพา ถิ่นอาบ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ยุพา ถิ่นอาบ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นฤฤทธิ์ สุทธจิดต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2045

คณะกรรมาธิการวุฒิสภา
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอบัญชีบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเสนอกลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เห่งพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ ศักกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ระพีพัทธ์ จิระชีวะนันท์ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการเสนอกลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ระพีพัทธ์ จิระชีวะนันท์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พรุฑ์ จุฑรจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน
โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2046

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอบเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เฟื่องพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาด้านน้ำ อำเภอคำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้จึงขอเชิญท่าน ในกรณีนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ศิริลักษณ์ หนองเส เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 – 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ศิริลักษณ์ หนองเส เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบพระคุณในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2047

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เพ็งพันธ์ มีสิดขึ้นปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อัมภอด้านเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ ห้างกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์จุฑามาส จิระชีวะนันท์ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 – 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ สิดผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์จุฑามาส จิระชีวะนันท์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

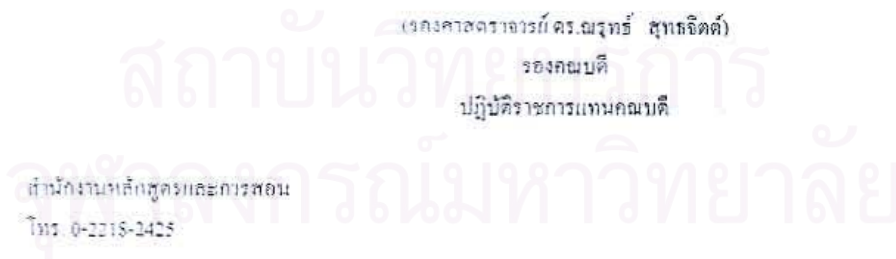
ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2048

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10350

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอลิขิตบุคคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เท็งพันธ์ นิเทศชั้นปริญญาโท สาขาวิชาโท ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของศาลาน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อำเภอคำเม็ง ตะตอก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์วรรมย์ ชุ่มเจริญ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 – 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์วรรมย์ ชุ่มเจริญ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรุทธิ์ สุทธิจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน
โทร. 0-2218-2425

ที่ ศธ 0512.6(2771)/2049

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขยเชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสาทรธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เฟื่องพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโท ภาควิชาภาษาไทย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของคลาสน้ำในฐานะแห่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาคลาคมน้ำ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์ขจรรัตน์ สุระกิจ เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 – 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสาทรธรรมจันทร์ ทั้งนี้มีมติผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์ขจรรัตน์ สุระกิจ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน
โทร. 0-2218-2425

ที่ ศษ 0512.6(2771)/2050

คณะกรรมาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญบุคลากร ในสังกัดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสายธรรมจันทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายวรวุฒิ เพ็งพันธ์ นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาเทคโนโลยีและการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาพัฒนศึกษา อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์คุณค่าและบทบาทของตลาดน้ำในฐานะแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน : กรณีศึกษาตลาดน้ำ อ่างทองดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี" โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่าน ในการนี้จึงขอเชิญบุคลากรในสังกัดของท่าน คือ อาจารย์สุวรรณา แดงเวียง เข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 3 มีนาคม 2549 เวลา 13.00 - 15.30 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนสายธรรมจันทร์ ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ อาจารย์สุวรรณา แดงเวียง เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒท์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน
โทร. 0-2218-2425

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวรวิทย์ เฟื่องพันธ์ เกิดเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2521 ที่อำเภอปากช่อง จังหวัด นครราชสีมา เข้ารับการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาเอกคณิตศาสตร์ ภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2540 และได้รับทุนการศึกษาต่อเนื่อง ตลอดหลักสูตร 4 ปีตาม โครงการเร่งรัดการผลิตและพัฒนาบัณฑิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชา คณิตศาสตร์ของประเทศ (รพค.) และสำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ในปีการศึกษา 2543 เข้ารับการศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา ในปีการศึกษา 2545 และได้รับทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาอาจารย์ ระดับปริญญาโท-เอก (ทุนUDC) จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา และสำเร็จการศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิตในปีการศึกษา 2548

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย